

FINANSDEPARTEMENTET

Invandring, sysselsättning och ekonomiska effekter

Rapport till

ESO

Expertgruppen för studier
i offentlig ekonomi

Ds 1995:68

FINANSDEPARTEMENTET

INVANDRING, SYSSELSÄTTNING OCH EKONOMISKA EFFEKTER

Rapport till expertgruppen för
studier i offentlig ekonomi

Av Jan Ekberg och Lars Andersson

Ds 1995:68

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

- En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:

Regeringskansliets förvaltningskontor
Arkiv- och informationsenheten
103 33 Stockholm
Fax: 08-790 09 86
Telefon: 08-405 24 81

Förord

Invandringen och dess politiska, sociala och ekonomiska följder är en av vår tids stora frågor. Detta motiverar att man på ett systematiskt och seriöst sätt försöker analysera invandringens ekonomiska villkor och effekter.

För att bidra till en sådan analys publicerar ESO här en rapport om invandringens ekonomiska konsekvenser, skriven av Jan Ekberg, bitr. professor i nationalekonomi och Lars Andersson, ek. dr. i nationalekonomi, båda verksamma vid centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning vid Högskolan i Växjö. En del av materialet utarbetades ursprungligen till den numera avvecklade Kommittén om översyn av invandrapolitiken samt invandrings- och flyktingpolitiken, vars arbetsuppgifter till denna del övertagits av Kommittén för översyn av invandringspolitiken. Rapporten har diskuterats i en referensgrupp, med fristående forskare och representanter för olika myndigheter. Som vanligt i ESO-sammanhang står författarna själva för analys och slutsatser.

Andersson och Ekberg visar att invandringens karaktär förändrats kraftigt de senaste decennierna. Från att tidigare ha varit nästan uteslutande arbetskraftsinvandring, tillika från europeiska länder, har den under senare år fått ett större inslag av flyktinginvandring från utomeuropeiska länder. Antalet invandrare har ökat, samtidigt som deras sysselsättnings-situation försämrats kraftigt.

Under 1990-talet har den ekonomiska politiken lagts om i inflations-bekämpande riktning. Det har, enligt författarna, bidragit till att öka påfrestningarna på arbetsmarknaden och förefaller ha drabbat invandrarnas sysselsättningsmöjligheter särskilt hårt. Vissa nya invandrargrupper, flera från utomeuropeiska länder, har fått utomordentligt svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden. För några av dessa grupper ligger arbetslösheten extremt högt, vilket skapat ett starkt beroende av de offentliga trygghetssystemen.

Författarna försöker kvantifiera hur detta slagit på den offentliga sektorns utgifter och transfereringar. Svårigheterna att genomföra sådana kalkyler är stora, men en del slutsatser kan ändå dras. En är att ju svårare invandrarna fått att skaffa sig fotfäste på arbetsmarknaden, desto större har nettokostnaderna för den offentliga sektorn blivit. I dag beräknar författarna att gruppen invandrare, om den avgränsas med en vid definition, mottar nettosubventioner på mellan 15 och 20 miljarder kr från gruppen icke invandrare. Samtidigt visar en känslighetsanalys att om invandrarnas förvärvsfrekvenser och arbetslöshetstal vore desamma som i den övriga befolkningen, skulle denna nettoöverföring upphöra helt. Författarna

hävdar dock att den nuvarande höga arbetslösheten bland invandrare löper stor risk att bestå, eftersom en stor grupp redan slagits ut permanent.

Slutsatsen kan i en viss mening uttryckas som att det inte är invandringen i sig som utgör det statsfinansiella problemet, utan svårigheterna för de nya invandrarna att få fotfäste på arbetsmarknaden. Det innebär, med ett sådant synsätt, att arbetsmarknadspolitiken och den ekonomiska politiken i övrigt inte klarat av att uppnå fastställda mål för invandrar- och flyktingpolitiken – främst det s.k. jämlikhetsmålet enligt vilket invandrare skall ha samma möjligheter som övriga invånare på arbetsmarknad, bostadsmarknad m.m.

På samma sätt är den förda invandrapolitiken svår att förena med det rådande systemet för lönebildning i Sverige; en större lönedifferentiering med lägre ingångslöner kanske skulle göra det lättare för vissa grupper av invandrare att konkurrera även på en kärv arbetsmarknad. Läsarens intryck är att politiken som helhet inte tagit ansvar för att de invandrapolitiska målen och avsikterna verkligen infriats – varvid dessa stannat på det retoriska planet.

Författarna rekommenderar en samlad utvärdering av invandrapolitiken. Likaså vill de se förbättringar av befolkningsstatistiken, eftersom mörkertalen för närvarande är stora. Det är ESO:s förhoppning att rapporten på båda dessa områden skall utgöra ett konstruktivt bidrag till debatten.

Stockholm i november 1995

Klas Eklund

Ordförande för ESO

Innehållsförteckning

1	Inledning och sammanfattning	7
1.1	Inledning	7
1.2	Sammanfattning	10
1.3	Förslag	18
2	Bakgrund och historik	23
2.1	Invandring	23
2.2	Invandrarbefolkning	26
	2.2.1 Antal och sammansättning	26
	2.2.2 Naturaliseringar	29
	2.2.3 Geografisk fördelning	33
2.3	Svagheter i befolkningsstatistiken	36
	2.3.1 Inledning	36
	2.3.2 Folkbokförda-bosatta	36
	2.3.3 Felaktigt invandringsår	45
	2.3.4 Slutsatser	48
3	Invandrarnas arbetsmarknad	51
3.1	Historik	51
3.2	Internationell jämförelse	56
3.3	Aktuellt sysselsättningsläge	58
3.4	Arbetsmarknadskarriär	61
	3.4.1 Inledning	61
	3.4.2 Den internationella bakgrunden	62
	3.4.3 Svenska studier	65
	3.4.4 Jämförelse USA och Sverige	78
	3.4.5 Sammanfattning	80
4	Ekonomiska effekter av invandring	83
4.1	Teoretiska utgångspunkter	83
4.2	Empiriska studier	87
	4.2.1 Ekonomisk tillväxt	87
	4.2.2 Omfördelning genom offentlig sektor	90
	4.2.3 Relativa faktorpriser och sysselsättning	92
5	Påverkan genom offentlig sektor	95
5.1	Syfte	95
5.2	Avgränsning av invandrarpopulationen för 1991	98
5.3	Offentliga utgifter	101

5.3.1	Transfereringar till hushållen	101
5.3.2	Åldersrelaterad offentlig konsumtion	104
5.3.3	Övrig offentlig konsumtion	111
5.3.4	Transfereringar till företagen	116
5.3.5	Sammanfattning av offentliga utgifter	118
5.4	Bidrag till skattesystemet	118
5.5	Utfall för 1991	120
5.6	Kalkyl för 1994 och 1995	123
5.7	Kalkyl vid god sysselsättning	128
5.8	Tillkommande synpunkter	130
5.9	Sammanfattning av efterkrigstiden	132
6	Fördelning av kostnader mellan staten, landstingen och primärkommunerna	135
6.1	Inledning	135
6.2	Primärkommunala kostnader och intäkter 1991	139
6.2.1	Primärkommunala kostnader och intäkter	139
6.2.2	Statsbidragen	145
6.2.3	Kommunalskatter	147
6.2.4	Övriga kostnader och intäkter	148
6.2.5	Sammanfattning av primärkommunernas kostnader och intäkter för invandringen	149
6.3	Landstingens kostnader och intäkter 1991	150
6.3.1	Kostnaderna för sjukvård exkl. tandvård	150
6.3.2	Kostnader för tandvård	156
6.3.3	Övriga kostnader	157
6.3.4	Sammanfattning av landstingens kostnader för invandrarna	159
6.3.5	Landstingens intäkter	159
6.4	Situationen 1994	162
6.4.1	Inledning	162
6.4.2	Resultat av kalkylen för 1994	164
6.5	Fördelning inom offentlig sektor 1991 och 1994	166
6.6	Avslutande kommentarer	166
	Referenser	173
	Abstract	185
	Bilagor	191
	Förteckning över ESO:s tidigare publicerade rapporter	207

1 Inledning och sammanfattning

1.1 Inledning

Under efterkrigstiden har antalet invandrare i Sverige ökat snabbt. Andelen utrikes födda av landets befolkning var endast cirka 1 procent år 1940. Den ökade sedan till cirka 4 procent 1960, till nästan 7 procent 1970 och till 10,5 procent eller cirka 920 000 individer vid årsskiftet 1994/95. Till invandrarpopulationen brukar ofta också räknas de s.k. andragenerationsinvandrarna. Det är inte självklart hur dessa skall avgränsas. Används en vid definition inkluderas personer födda i Sverige med minst en förälder född utomlands. Vid årsskiftet 1994/95 uppgick dessa till nästan 700 000 individer. Antalet invandrare skulle i så fall uppgå till cirka 1,6 miljoner, dvs. 18 procent av landets befolkning.

Enbart storleksordningen på den invandring som förekommit borde göra den intressant för den ekonomiska forskningen. Forskningsområdet invandring och ekonomi avgränsas vanligen till följande tre frågeställningar, se exempelvis Borjas (1989, 1994).

I: Invandringens ekonomiska orsaker.

Det är främst frågan om vilken betydelse skillnader i inkomster och sysselsättningsläge mellan in- och utvandringsländer har för flyttningsrörelserna.

II: Invandringens ekonomiska effekter.

Härvid kan urskiljas följande tre centrala forskningsfrågor.

- a) Hur påverkas den ekonomiska tillväxten av invandring?
- b) Hur påverkas relativa faktorpriser och sysselsättning av invandring? Inkomstfördelningen inom ursprungsbefolkningen kan således påverkas.
- c) Hur omfördelar den offentliga sektorn i invandringslandet inkomster mellan invandrarbefolkning och landets ursprungsbefolkning? Får ursprungsbefolkningen ett positivt eller negativt inkomsttillskott genom denna omfördelning? Riktning och storleksordning på omfördelningen är i huvudsak beroende av invandrarnas ålderssammansättning och sysselsättningsgrad.

III: Invandrarnas egen ekonomiska assimilering i invandringslandet.

Hur integreras invandrarna på arbetsmarknaden med avseende på sysselsättning, yrkeskarriär och inkomstutveckling?

Det finns naturligtvis starka återkopplingar mellan de olika frågorna. Exempelvis är invandringens ekonomiska effekter i hög grad beroende av invandrarnas egen ekonomiska assimilering. Dessutom kan både invandringens ekonomiska effekter och invandrarnas egen ekonomiska assimilering antas vara beroende av orsakerna till invandringen.

I Sverige har forskningen kring invandring och ekonomi endast delvis skett i kontakt med invandrar/invandringspolitiken. I offentliga utredningar kring invandrapolitiken har det visserligen funnits ett klart intresse för frågan om invandrarnas egen ekonomiska assimilering (punkt III) men den empiriska forskningen om invandringens ekonomiska effekter (punkt II) har i huvudsak stannat som en intern fråga i forskarvärlden. Dessutom har ett återkommande intresse funnits i massmedia och bland allmänheten. I de olika invandrarutredningar som arbetade på 1970- och 1980-talen har invandringens ekonomiska effekter aldrig blivit föremål för någon ordentlig studie. Kanske har frågan ansetts som "känslig" eller som helt ointressant för invandrapolitiken.¹ Ändå borde det inte vara konstigare att beräkna ekonomiska effekter av invandring än att exempelvis beräkna ekonomiska effekter av interna befolkningsomflyttningar i Sverige. I sistnämnda fall finns ett stort antal studier genomförda inom ramen för offentligt utredningsarbete.

Även i ett så pass viktigt ekonomisk-politiskt dokument som långtidsutredningarna har det inte funnits någon djupare belysning av invandringens ekonomiska effekter. I utredningarna har invandrarna endast ingått som ett beräknat tillskott av arbetskraft via SCB:s befolkningsprognoser. I 1992 års långtidsutredning fanns dock en kortare teoretisk diskussion om invandringens tänkbara ekonomiska effekter. Därvid pekade man på flera positiva ekonomiska effekter för Sverige. Den empiriskt inriktade invandrarforskningen ger dock inte lika säkra slutsatser.

Det är visserligen riktigt att det från allmänna jämviktsmodeller kan härledas flera positiva ekonomiska effekter av invandring. Detta förutsätter naturligtvis att invandrarna deltar i produktionen. I detta avseende är läget numera väsentligt annorlunda än tidigare. Invandrarna på 1950- och 1960-talen samt början på 1970-talet kom snabbt in på arbetsmarknaden och hade dessutom under långa perioder högre sysselsättningsgrad än den infödda befolkningen. Redan under slutet av 1970-talet fanns dock de första tecknen på sämre integrering på arbetsmarknaden för invandrarna. Denna

¹ För den intresserade läsaren kan nämnas att en pedagogisk framställning av den svenska invandrar/invandringspolitiken under efterkrigstiden finns i Lundh och Ohlsson (1994).

försämring blev allt mer tydlig under 1980-talet. Försämringen kan förefalla förvånande från åtminstone tre utgångspunkter.

Den första är att det finns en invandrapolitisk målsättning (det s.k. jämlikhetsmålet) som rimligen innebär att invandrarna (även flyktingarna) bör integreras på arbetsmarknaden ungefär som den infödda befolkningen. Den andra är att internationaliseringsgraden i svensk ekonomi har ökat. Därvid borde den flerkulturella kompetens som finns hos många invandrare vara en konkurrensfördel för dem. Dessutom var 1980-talets invandrare relativt välutbildade. Det genomsnittliga antalet skolår var minst lika högt som i den infödda befolkningen. Däremot var spridningen i utbildningsnivå större bland invandrarna. Den tredje är att en stor del av 1980-talet präglades av en extrem högkonjunktur. Under slutet av 1980-talet förelåg brist på arbetskraft inom praktiskt taget alla delar av svensk arbetsmarknad. Trots detta kom stora invandrargrupper att stå utanför arbetsmarknaden. Det gällde även invandrare som vistats många år i Sverige (uppåt 10 år).

Det har således sedan länge förelegat en trendmässig försämring i invandrarernas sysselsättning. Orsakerna till detta är ännu inte helt klarlagda. Under 1990-talets lågkonjunktur har trenden förstärkts ytterligare och för många invandrargrupper måste det aktuella sysselsättningsläget betraktas som katastrofalt dåligt. Det finns invandrargrupper som numera vistats cirka 15 år i Sverige och som hela tiden uppvisat låg sysselsättning och hög arbetslöshet. Kommer de någonsin att integreras på arbetsmarknaden? Sannolikt är många av dessa invandrare inte längre tillgängliga för arbetsmarknaden. De ekonomiska effekterna är naturligtvis annorlunda jämfört med fallet att dessa invandrare tidigt nått en god sysselsättningsnivå.

Den nuvarande situationen är således inte densamma som då Wadensjö (1972) och Ekberg (1983) gjorde sina undersökningar. Detta motiverar en förnyad studie. Dessutom har det under de allra senaste åren visats ett begynnande intresse för invandringens ekonomiska effekter både i invandrapolitiska och i forskningspolitiska sammanhang. Enligt den senaste forskningspolitiska propositionen (Prop. 1992/93:170)

"behöver den demografiska, sociologiska, kulturgeografiska och ekonomiska forskningen om de internationella migrationsströmmarnas orsaker och verkningar på framför allt svensk arbetsmarknad och näringsliv stärkas, både till omfång och kvalitet. Mycket tyder på att den internationella migrationen och därmed sammanhängande problemkomplex under många år framöver kommer att utgöra mycket centrala faktorer i samhällsutvecklingen, såväl i Sverige som i många andra länder. Med hänsyn till det stora kunskapsbehovet måste forskningen på området därför ges hög prioritet."

Av direktiven till Invandrar- och flyktingkommittén (Dir 1993:1) framgår:

"I sitt arbete bör kommittén beakta vad invandringstryck, invandringens omfattning och sammansättning kan betyda för såväl politikens mål som för politikens närmare utformning. Kostnader för stat och kommun samt invandringens samhällsekonomiska konsekvenser bör belysas av kommittén." ..... "Kommittén skall likaledes i en särskild expertstudie redovisa det samlade kunskapsläget i frågor om invandringens samhällsekonomiska konsekvenser."

Dessutom framgår av direktiven till Invandrapolitiska kommittén (Dir 1994:130) att man skall:

"analysera nuvarande och förväntade kostnader för flyktingmottagandet och övrig invandring och därvid överväga dels om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun och mellan olika kommuner är rimlig, dels – i samråd med invandrings- och flyktingutredningen – i vilken utsträckning sådana kostnader kan och bör direkt påverka de bestämmelser som reglerar invandringen."

1.2 Sammanfattning

Som nämnts är invandringens ekonomiska effekter nära beroende av invandrarnas eget sysselsättningsläge. I denna studie kommer därför båda dessa frågor att behandlas. Undersökningen sönderfaller i tre delar. Den första delen omfattar kapitel 2 och är en bakgrundsbeskrivning med en hel del data om invandring och invandrarbefolkning. Den andra delen omfattar kapitel 3 som ägnar väsentligt utrymme åt invandrarnas sysselsättning och arbetsmarknadskarriär. Den tredje delen består av kapitel 4–6 som behandlar olika ekonomiska effekter av invandring. Därvid innehåller kapitel 4 en teoretisk ram samt en redogörelse av resultaten från internationell och svensk forskning. I kapitel 5 finns en aktuell empirisk studie över hur den offentliga sektorn omfördelar inkomster mellan invandrar- och ursprungsbefolkning. I kapitel 6 görs ett försök att beräkna vad denna omfördelning betyder för olika delar av den offentliga sektorn. Därmed avses stat, kommun och landsting.

I nedanstående punkter sammanfattas undersökningens huvudresultat. Därvid sammanfattas kapitel 2 i punkt I, kapitel 3 i punkt II och kapitel 4–6 i punkt III.

I. Efterkrigstidens invandring till Sverige visade ett klart konjunkturberoende fram till mitten på 1970-talet. Under perioder med stor efterfrågan på arbetskraft var således invandringen stor för att sedan minska under perioder med vikande efterfrågan på arbetskraft. Speciellt stor var invand-

ringen under de kraftiga högkonjunkturåren 1969–1970. Denna invandring kom i huvudsak från Europa.

Efter 1975 har denna bild förändrats. Detta torde förklaras av invandringens ändrade karaktär med ett starkt ökat inslag av flyktingar. Dessa har i betydande grad kommit från utomeuropeiska länder. Flyttningsbeslutet för flyktingar kan antas ha mindre samband med konjunkturläget än för de tidigare arbetskraftsinvandrarna. Det fanns dock fortfarande ett visst konjunktursamband under 1980-talet. Under början av 1990-talet upplöstes dock sambandet helt och vi fick stor invandring under en lågkonjunktur.

Även om invandringens karaktär och ländersammansättning kraftigt förändrats så har ålderssammansättningen i den årliga invandringen förändrats mycket lite. Koncentrationen till yngre förvärvsaktiva åldrar (20–35 år) är fortfarande massiv. Andelen barn är något större än tidigare. Andelen äldre är fortfarande mycket låg. Av exempelvis 1969 års invandrare var endast 1,1 procent 65 år och däröver. Av 1994 års invandrare var motsvarande andel 1,9 procent, dvs. fortfarande mycket låg. I den infödda svenskbefolkningen är andelen för närvarande cirka 18 procent. Internationell migration är således i hög grad en fråga för den yngre produktiva delen av befolkningen.

Under efterkrigstiden har det också förekommit en omfattande utvandring från Sverige. Detta hänger samman med att utvandrarerna till stor del bestått av tidigare invandrare. Omfattningen på återutvandringen visas av att bland invandrare som anlände i slutet på 1960-talet hade nära 40 procent återutvandrat efter 5 år och cirka 45 procent efter 10 år. Motsvarande för invandrare som anlände i slutet av 1970-talet var cirka 33 procent respektive 40 procent.

Den förändring som skett av invandringens sammansättning efter mitten av 1970-talet visar sig också efterhand i förändrad sammansättning av invandrarbefolkningen. Av utrikes födda personer boende i Sverige 1970 var nästan 60 procent födda i något nordiskt land. Denna andel hade 1994 minskat till 32 procent. Under samma tid har det skett en kraftig uppgång av andelen födda utom Europa. För närvarande är de utrikes födda fördelade med approximativt en tredjedel på vardera födda i Norden, födda i övriga Europa och födda utom Europa. Geografiskt är de utrikes födda betydligt mer koncentrerade till storstadsområdena än den övriga befolkningen.

Uppgifterna om utrikes födda personer är grundade på i Sverige folkbokförda individer. Statistiken över folkbokförda invandrare lider dock av två allvarliga brister. Den ena bristen är att det sannolikt finns ej oväsentliga skillnader mellan folkbokförda invandrare och antalet i landet faktiskt boende invandrare. Skillnaderna uppkommer genom att en del återutvandring av olika skäl ej registreras i folkbokföringen. Uppskattningsvis är 40 000–50 000 utomnordiska invandrare folkbokförda i Sverige utan att

vara bosatta här.² Många har troligen inte varit bosatta i Sverige på flera år. En del individer torde redan ha avlidit. Dagens folkbokföringsuppgifter om antalet innevånare i Sverige kan antas vara osäkrare än motsvarande uppgifter för 30–40 år sedan. Den andra bristen är att det finns invandrare som registreras för en annan invandringstidpunkt än den faktiska. Det finns en växande grupp invandrare för vilka skillnaden mellan faktisk och registrerad invandringstidpunkt uppgår till 10–20 år. Båda felen är numera av en sådan storleksordning att de skapar betydande problem för den arbetsmarknadsinriktade och den demografiska invandrarforskningen.

II. Arbetsmarknadsläget för invandrare i Sverige har förändrats påtagligt under de senaste femton åren. Främst gäller detta utländska medborgare. Invandrarnas ställning på arbetsmarknaden rymmer många dimensioner. Några av de väsentligaste är förvärvsintensiteter och arbetslöshet. Under 1950- och 1960-talen samt början av 1970-talet hade de utländska medborgarna i allmänhet högre åldersspecifika förvärvsintensiteter än svensk-befolkningen. Dessutom var arbetslösheten troligen inte högre än i svensk-befolkningen. Mycket talar för att den periodvis kan ha varit lägre. Under slutet av 1970-talet började denna bild förändras och därefter har de utländska medborgarnas sysselsättningsgrad trendmässigt försämrats trots 1980-talets högkonjunktur. Trenden har förstärkts ytterligare under 1990-talets lågkonjunktur och för vissa utomeuropeiska invandrargrupper är sysselsättningsläget numera katastrofalt dåligt. Den svaga anknytningen till arbetsmarknaden gäller i huvudsak för invandrare som anlänt efter 1980. I kapitel 3 framförs några tänkbara hypoteser till den uppkomna situationen.

Utvecklingen är inte något specifikt för Sverige. Även i de stora invandrarländerna som Australien, Kanada och USA finns samma observationer. Invandrare som anlände till dessa länder på 1980-talet har haft en betydligt sämre inkomst- och sysselsättningsutveckling än tidigare invandrare. I USA förefaller dock sysselsättningsnivån ha upprätthållits någorlunda bland invandrarna. Bidragande kan vara att man där accepterat en mycket stor lönespridning.

Förklaringarna till de iakttagna förloppen i Sverige, och i andra länder, finns både på utbudssidan och efterfrågesidan. På utbudssidan har vi invandringens ändrade sammansättning. Fram till ungefär mitten av 1970-talet var invandrarna etniskt och kulturellt ganska närliggande den infödda befolkningen. Exempelvis bestod invandringen till Australien, Kanada, USA och Sverige till stor del av européer. Därefter har andelen utomeuropéer ökat kraftigt. Den kulturella bakgrunden och därmed kunskaps-

²) Vid återflyttning till ett nordiskt land är läget annorlunda. En säker avregistrering i folkbokföringen sker genom det s.k. internordiska flyttningsbetyget. Något motsvarande samarbete finns inte mellan Sverige och utomnordiska länder.

massan i vid mening för dessa invandrare har varit annorlunda än för tidigare invandrare. Trots att många av dessa invandrare är formellt välutbildade kan deras "avlägsna" etniska och kulturella bakgrund göra det svårt för dem att tillägna sig det ytterligare specifika humankapital som behövs för framgång på invandrarlandets arbetsmarknad. Till detta kommer att många arbetsgivare sannolikt är osäkra på den kompetens som de nya invandrarna har. Detta ökar troligen också risken för diskriminering.

På efterfrågesidan är förändringar i invandringslänternas ekonomiska struktur betydelsefulla. Förändringarna har medfört förändrade kompetenskrav på arbetskraften vilket torde förklara varför inte enbart invandrare utan även lågutbildad infödd arbetskraft i många länder har svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. I ett tjänstesamhälle är kraven högre på information och kommunikation på arbetsplatsen. Detta förutsätter i sin tur en kompetens som är specifik för invandrarlandet. Det kan vara frågan om att behärska det skrivna språket, förstå beteenden hos individer, att ha insikt i institutionella förhållanden och att klara relationer med myndigheter och organisationer. Detta är kompetenskrav som kan antas vara svåra att nå upp till både för invandrare (även formellt välutbildade sådana) och för lågutbildad infödd arbetskraft. Förändringarna från efterfrågesidan har således allmänna verkningar för arbetskraften där invandrarna endast utgör en del.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att invandrarna är en mycket heterogen grupp vad gäller ursprung, sammansättning och position på arbetsmarknaden. Det finns också stora invandrargrupper som är väl etablerade på arbetsmarknaden. Även om vi betraktar en så pass stor grupp som alla naturaliserade invandrare (dvs. invandrare som numera förvärvat svenskt medborgarskap) är situationen helt annorlunda än den ovan beskrivna. Av de utrikes födda är i dagsläget ungefär hälften naturaliserade. Bland naturaliserade invandrare har förändringarna i sysselsättning varit små. De åldersspecifika förvärvsintensiteterna har sedan lång tid legat nära svenskbefolkningens. Även om de åldersspecifika förvärvsintensiteterna minskat något ligger man fortfarande ganska nära svenskbefolkningens. Detta har varit fallet även under 1990-talets lågkonjunktur.

Några löpande data om arbetsmarknaden för den andra generationen invandrare finns ännu inte. Genom specialbearbetningar har dock vissa uppgifter erhållits. Även denna grupp är naturligtvis heterogen. Vid en grov uppdelning tyder data på att de i den andra generationen som är födda före 1970 (dvs. som i dag är mer än 25 år) har en sysselsättningsgrad som är ungefär densamma som för svenskar i samma åldrar. Däremot förefaller situationen vara sämre för dem som är födda efter 1970.

En annan dimension på invandrarnas ställning på arbetsmarknaden är deras långsiktiga yrkesörlighet. Med hjälp av longitudinella data har också yrkeskarriär och inkomstutveckling undersökts för invandrare som anlände före 1970. Karriärförlopp och inkomstutveckling studeras för dem

som var bosatta i riket fram till 1990. Observationstiden blir således 20 år och omfattar nära 200 000 individer. Undersökningen är en totalundersökning. Vid jämförelse med infödda har den s.k. tvillingmetoden använts.

Betraktar vi hela gruppen sysselsatta utrikes födda är skillnaderna i yrkeskarriär och inkomstutveckling små gentemot den svenska tvillinggruppen. Det finns dock en tendens att rörligheten uppåt är något långsammare bland de utrikes födda. Helhetsintrycket är ändå att invandrare som anlände före 1970 i genomsnitt haft ungefär samma karriärförlopp på arbetsmarknaden som den infödda jämförelsegruppen. Mellan olika invandrargrupper finns dock stora skillnader. Exempel på grupper med relativt långsam socioekonomisk rörlighet uppåt är invandrare födda i Grekland, Jugoslavien och i någon mån Finland medan invandrare från exempelvis Tjeckoslovakien och Västeuropa rört sig relativt snabbt uppåt. Bland invandrare från Grekland och Jugoslavien har också en relativt stor andel lämnat arbetsmarknaden genom förtidspensionering. I viss mån gäller detta även invandrare från Finland. Nämnas kan också att andelen företagare varierar kraftigt mellan olika grupper. Låg andel finns bland finska invandrare medan flertalet övriga invandrargrupper har högre andel företagare (utom jordbrukare) 1980 och 1990 än respektive svenska tvillingar.

Någon motsvarande studie finns inte för de invandrare som anlant efter 1970. Det finns dock anledning misstänka att med den låga sysselsättning och höga arbetslöshet som observerats för de senaste 10–15 årens invandrare också följt sämre möjligheter till karriär på arbetsmarknaden.

III. Som nämndes i inledningen kan frågan om invandringens ekonomiska effekter anses omfatta följande tre delar:

- a) Hur påverkar invandring den ekonomiska tillväxten?
- b) Hur påverkar invandring relativa faktorpriser?
- c) Hur omfördelar den offentliga sektorn inkomster mellan invandrarbefolkning och infödd befolkning?

Att empiriskt undersöka dessa frågeställningar är förknippat med mycket stora problem både metodmässigt och datamässigt. Våra kunskaper om invandringens ekonomiska effekter för invandringslandet är fortfarande rudimentära i många avseenden.

I den empiriska forskningen framträder dock vissa allmänna tendenser när det gäller fråga b) och c) medan osäkerheten förefaller vara betydande när det gäller fråga a).

Studier av invandringens effekter på mottagarlandets ekonomiska tillväxt ger inte några entydiga resultat. Visserligen kan någon positiv effekt erhållas genom att invandrarna är relativt starkt koncentrerade till förvärvsarbetande åldrar. I övrigt torde invandringens effekt på den ekonomiska tillväxten i hög grad vara beroende av invandrarnas eget

humankapital och om invandrarna uppträder annorlunda än den övriga befolkningen vad gäller rörlighet på arbetsmarknaden.

Beträffande frågan om invandringens effekter på relativa faktorpriser och inföddas sysselsättning visar ett stort antal studier i USA på endast små effekter. Exempelvis skulle en ökning med 10 procent av antalet invandrare reducera de inföddas löner med endast 0,2 procent. Effekterna är små även vid en disaggregering av den infödda arbetskraften. Speciellt är detta fallet på lång sikt eftersom invandrarnas yrkessammansättning, efterhand som tiden går, alltmer närmar sig de inföddas yrkessammansättning. Fördelningseffekterna inom den infödda befolkningen skulle i så fall vara obetydliga. Invandring förefaller inte heller ha haft någon effekt att tala om för den totala sysselsättningen för infödda i USA. Visserligen kan mindre undanträngningseffekter finnas för infödd arbetskraft som är substitut till invandrare men å andra sidan kan positiv sysselsättningseffekt finnas för infödd arbetskraft som är komplement till invandrad arbetskraft. Även undersökningar i Tyskland och den enda undersökningen i Sverige pekar i samma riktning. Efterkrigstidens invandring till Sverige torde således inte ha haft någon betydelse för den infödda svenskbefolkningens totala sysselsättningsnivå. Däremot kan invandringen i någon mån ha förändrat strukturen på denna sysselsättning.

När det gäller eventuell omfördelning genom offentlig sektor är denna beroende av den offentliga sektorns struktur och uppgifter. En betydande del av den offentliga sektorn i Sverige och i många andra av västvärldens länder omfördelar inkomster mellan olika åldersklasser i befolkningen. I allmänhet sker denna omfördelning från individer i ekonomiskt aktiva åldrar till ekonomiskt passiva åldrar men också från sysselsatta till arbetslösa samt från friska till sjuka.

I Sverige (och i många andra länder) är invandrarnas ålderssammansättning annorlunda än i den infödda befolkningen. Invandrarna har större andel i ekonomiskt aktiva åldrar. Detta skulle tala för att invandrarnas bidrag till den offentliga sektorn genom skatter är större än de offentliga utgifterna för invandrarna. Är så fallet skulle den infödda befolkningen få ett inkomstillskott. Å andra sidan är i många länder arbetslösheten bland invandrare numera väsentligt högre än tidigare. Om invandrarnas integrering på arbetsmarknaden är svag innebär detta utgifter i det offentliga välfärdssystemet som kan motbalansera effekterna av invandrarernas gynnsamma ålderssammansättning. Det är således i hög grad en empirisk fråga hur den offentliga sektorn omfördelar inkomster mellan invandrare och infödda.

Några tidiga studier i USA visade på en positiv inkomsteffekt för den infödda befolkningen, dvs. inkomster omfördelades genom offentlig sektor till den infödda befolkningen. Senare undersökningar har påpekat att utgifterna för invandrarna i USA:s offentliga välfärdssystem blivit allt högre över tiden. Detta kan indikera att inkomsteffekten numera är negativ

för den infödda befolkningen. En studie från Kanada och en från Australien gav positiva inkomsteffekter för den infödda befolkningen medan studier i Tyskland givit olika resultat.

I Sverige visade Wadensjö (1972) och Ekberg (1983) att den offentliga sektorn omfördelat inkomster från invandrare till den infödda befolkningen. Troligen kulminerade denna omfördelning omkring 1970 och torde då ha uppgått till 4–6 miljarder kr årligen i dagens penningvärde. Vi kan sannolikt dra slutsatsen att under efterkrigstiden fram till slutet av 1970-talet fick den infödda svenskbefolkningen årligen inkomstillskott genom offentlig sektor på grund av invandrarna. Under denna period hade vi full sysselsättning för både den infödda svenskbefolkningen och för invandrarbefolkningen. Nyanlända invandrare kom snabbt in på arbetsmarknaden. Samtidigt hade invandrarbefolkningen en gynnsam ålderssammansättning. Kombinationen av god sysselsättning och gynnsam ålderssammansättning medförde att invandrarna var skattekraftiga samtidigt som deras anspråkstagande av offentliga utgifter var måttligt. I början av efterkrigstiden var dock det årliga beloppet troligen obetydligt på grund av att invandrarbefolkningen var liten och den offentliga sektorn hade måttlig omfattning. Efterhand ökade dock de positiva inkomstillskotten och kulminerade sannolikt omkring 1970.

Under 1980-talets högkonjunktur gällde fortfarande full sysselsättning för den infödda svenskbefolkningen medan främst nyanlända invandrare drabbades av stor arbetslöshet. Detta gjorde att invandrarna började ta i anspråk det offentliga välfärdssystemet i betydligt större utsträckning än tidigare. Vid mitten av 1980-talet förelåg troligen ett balansläge. Därefter har årligt underskott förelegat, dvs. inkomster överförs numera från svenskbefolkningen till invandrarbefolkning. År 1991 var det överförda beloppet 5–10 miljarder kr. Den kraftiga nyinvandringen efter 1991 har i stort varit invandring till arbetslöshet. År 1995 är sannolikt årsbeloppet uppemot 20 miljarder kr. De framräknade underskotten ligger helt på dem som invandrat efter 1980.

Undersökningen omfattar folkbokförda invandrare. Därutöver finns utgifter för asylsökande individer. Dessa har ej uppehållstillstånd (är ej folkbokförda) och har därmed ännu ej fått bli invandrare. Dessutom avvisas många. Utgifterna för asylsökanden består i huvudsak av förlägningskostnader (inkl. Statens invandrarverk centralt) m.m. och kan ses som en form av "gränskontrollskostnader". Dessa utgifter är kända och varierar starkt med antalet asylsökande. Under budgetåret 1991/92 uppgick dessa utgifter till 2–3 miljarder kr. Därefter ökade beloppet till 6–7 miljarder 1993/94 för att därefter åter minska till knappt 3 miljarder kr under 1994/95.

I början av en invandrargrupps vistelse i Sverige faller uppkomna underskott i huvudsak på staten genom statsbidragssystemet. Skulle

invandrargruppen även långsiktigt stanna kvar i låg sysselsättningsgrad flyttas efterhand alltmer av underskottet över på kommunerna.

Vad som kommer att hända under exempelvis de närmaste 10–20 åren i Sverige är i hög grad beroende av hur invandrarnas sysselsättningsläge kommer att utvecklas. I sådant tidsperspektiv kommer invandrarbefolkningens ålderssammansättning fortfarande att vara gynnsam.

I förhållande till hela ekonomins omfattning är naturligtvis de nämnda beloppen små för de angivna åren 1970, 1991 och 1995. Räknat på den del av BNP som den infödda svenskbefolkningen producerade utgjorde respektive belopp 0,5–0,7 procent år 1970 och 0,6–0,8 procent år 1991 samt 1,4–1,6 procent år 1995. I samtliga fall är detta mindre än vad ett års "normal" ekonomisk tillväxt skulle ge i inkomstillskott.

I absolut mening är dock naturligtvis 20 miljarder kr ett betydande belopp som i princip skulle kunna få en alternativ användning. Dessutom är den riktning som inkomstöverföringarna numera har ett uttryck för att något har blivit helt fel i förhållande till några av Sveriges invandrapolitiska och ekonomisk-politiska målsättningar, se nedan.

Underskottet ligger till största delen på staten och socialförsäkringssektorn. Underskotten i kommuner och landsting är marginella, vilket framgår av följande tabell:

Tabell 1.1 Ungefärlig fördelning av underskottet 1991 och 1994, miljarder kr.

	Underskott 1991	Underskott 1994
Primärkommuner	ca 1	ca 2
Landsting	ca 0	ca 1
Staten inkl. socialförsäkringssektorn	ca 9	ca 14
Totalt	ca 10	ca 17

Naturligtvis skall resultaten tolkas med omdöme. De metodmässiga svårigheterna vid beräkningarna är betydande. Exempelvis kan det kanske vid första påseende förefalla vara en enkel uppgift att definiera invandrarbefolkningen. Vid närmare eftertanke är detta inte självklart. Undersökningen avser folkbokförda invandrare. Men även dessa kan avgränsas på många olika sätt. Det finns knappast någon självklar och för alla sammanhang entydig avgränsning av invandrarbefolkningen. Till antalet är den undersökta invandrarbefolkningen nära 1,1 miljon individer år 1991 och drygt 1,2 miljoner år 1995. Antalet är således mindre än de inledningsvis nämnda 1,6 miljoner. Detta beror på att vi endast kan få registeruppgifter om inkomster, offentliga transfereringar och inkomstskatter för de förstnämnda. Å andra sidan stämmer 1,1–1,3 miljoner troligen ganska väl med det befolkningsstillskott som efterkrigstidens invandring givit upphov till. Att antalet är mindre än 1,6 miljoner beror på att i den

vida definitionen om den andra generationen invandrare ingår också ett betydande antal individer med delvis svensk härkomst.

En kanske än svårare fråga är vilka principer som skall vara vägledande vid fördelning av offentlig konsumtion mellan invandrare och övrig befolkning. Till detta kommer också frågan om hur ökningen i det överförda beloppet mellan 1991 och 1995 skall tolkas.

Ännu 1991 förelåg ett tämligen balanserat arbetsmarknadsläge med en arbetslöshet på cirka 3 procent. Den kraftiga ökning av arbetslösheten som därefter inträffat kan antas speciellt ha drabbat svaga grupper på arbetsmarknaden, som exempelvis invandrare. Genom den ökade arbetslösheten har inflationen blivit lägre. Den lägre inflationen är ett ekonomiskt politiskt mål. För att nå den nuvarande inflationsnivån har sannolikt sysselsättning omfördelats mellan invandrare och infödda till invandrarnas nackdel. En sådan omfördelning ökar det observerade beloppet som överförs genom offentlig sektor. Det är därför sannolikt att någon del av det ökade beloppet mellan 1991 och 1995 beror på att invandrare fått ta en förhållandevis stor del av arbetslöshetsbördan för att nå den nu aktuella låga inflationsnivån.

Det är naturligtvis inte möjligt att exakt säga på vilken nivå det överförda beloppet skulle ha varit 1995 om detta år hade utmärkts av ett mer balanserat arbetsmarknadsläge men med högre inflation. Troligen skulle beloppet endast varit något mindre än det ovan nämnda. Vad som talar för detta är att årliga underskott via offentlig sektor för invandrarna sannolikt började uppkomma redan vid mitten av 1980-talet och sedan trendmässigt ökat oberoende av konjunkturläget. Vi har ju funnit att många av 1980-talets invandrare stannade kvar i arbetslöshet trots den dåvarande högkonjunkturen. Det är därför sannolikt att det stora antalet flyktingar som anlände under 1992–1994 i betydande grad hade varit utan sysselsättning även vid ett bättre allmänt arbetsmarknadsläge. Troligen har nyanlända flyktingar inte någon nämnvärd betydelse för inflationsbekämpningen.

1.3 Förslag

En del av undersökningsresultaten borde leda till åtgärder eller i varje fall funderingar inför framtiden. En summering görs i nedanstående punkter. Från den invandrapolitiska kommittén har ett antal förslag lämnats om selektiva arbetsmarknadsinsatser riktade till enbart invandrare, se SOU 1995:76. Vi behandlar inte dessa här utan gör diskussionen mer generell. Vi tar inte heller upp frågan om hur invandringen skall regleras och begränsas. Den behandlas också av invandrapolitiska kommittén, se SOU 1995:75.

A: Riksdagen antog 1975 det s.k. jämlikhetsmålet i invandringsspolitiken. Målet innebär att invandrare skall ha samma chanser som infödda på bostadsmarknad, arbetsmarknad m.m. När det gäller arbetsmarknaden kan jämlikhetsmålet ses som en del av det övergripande målet om full sysselsättning. Målet om full sysselsättning omfattar rimligen både invandrare och infödda. Målet nåddes under en lång period efter kriget men vid slutet av 1970-talet fanns de första tecknen på svagare integrering på arbetsmarknaden för invandrare. Under 1980-talet uppnåddes fullsysselsättningsmålet endast för den infödda befolkningen.

Speciellt svår har arbetsmarknaden blivit för utomeuropeiska invandrare. Det är visserligen förståeligt att det tar längre tid för flyktingar än för arbetskraftsinvandrare att komma in på arbetsmarknaden men det är knappast rimligt att en invandrargrupp efter kanske 10–15 års vistelse i landet fortfarande endast har en svag anknytning till arbetsmarknaden.

Den dåliga uppfyllelse som numera finns av jämlikhetsmålet borde göra det befogat med en samlad utvärdering av invandrarpolitiken. Finns det brister i denna politik som kan ha bidragit till den uppkomna situationen och som eventuellt kan förklara varför så många invandrare stod utanför arbetsmarknaden även under 1980-talets högkonjunktur? Har det i politiken funnits passificerande inslag? Har de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som riktats till invandrarna varit adekvata med hänsyn till förändrad efterfrågestruktur på svensk arbetsmarknad och med hänsyn till invandrarernas initiala kompetens?

B: Under de senaste årtiondenas invandring har kompetensen på arbetskraften i Sverige blivit alltmer heterogen. Sannolikt är lönestrukturen i Sverige inte längre anpassad till denna arbetskraft. I så fall skulle de svårigheter på arbetsmarknaden som finns för både en del invandrargrupper och konkurrenssvag infödd arbetskraft åtminstone delvis bero på systemfel i lönebildningen. Ett mer flexibelt lönesystem och därmed större löneskillnader samt förändringar i arbetsrätten skulle förmodligen underlätta inträdet på arbetsmarknaden både för invandrare och för nytillträdande infödd arbetskraft. Därmed måste också en diskussion föras om nivåerna i socialförsäkringssystemen.

C: Krav på motprestationer i form av utbildning och samhällstjänst när socialbidrag erhålls. Kravet skall naturligtvis gälla både invandrare och infödda, men kan antas vara av speciell betydelse för invandrare. Att delta i produktion eller utbildning är viktigt för att erhålla "Sverige-specifika" kunskaper. Sådana kunskaper erhålls ofta vid ett aktivt deltagande på arbetsmarknaden.

D: Vi har pekat på två allvarliga brister i befolkningsstatistiken. Felen är numera av sådan omfattning att betydande problem skapas för den

arbetsmarknadsinriktade och den demografiska invandrarforskningen. Det nämndes ovan att det ena felet består i att det finns ett betydande antal utomnordiska invandrare som står kvar som folkbokförda i Sverige trots att de utvandrat härifrån. I många fall torde utvandringen skett för många år sedan. En del individer är sannolikt redan avlidna. SCB är medveten om felet och har påpekat detta i en skrivelse till Riksskatteverket (PM 1994-10-04, Dnr 2574/94). Riksskatteverket har ännu inte vidtagit några åtgärder. Från forskningssynpunkt är det i hög grad angeläget att felet åtgärdas. Det andra felet är att ett växande antal invandrare registreras för en helt annan invandringstidpunkt än den faktiska. I många fall är tidsavståndet 10–20 år. Felet sprider sig också till annan SCB-produktion och ger egendomliga effekter för exempelvis inkomststatistiken, sysselsättningsstatistiken och naturaliseringsstatistiken. SCB bör omedelbart identifiera gruppen och redovisa den under förslagsvis beteckningen "okänt invandringsår".

Dessutom bör SCB förbättra invandrarstatistiken även i ett annat avseende. I AKU finns endast data för utländska medborgare. Eftersom uppgifter från AKU ofta används i den allmänna debatten för att beskriva invandras arbetsmarknadssituation erhålls en alltför dystur bild. Av de utrikes födda har numera cirka hälften svenskt medborgarskap. Som nämnts visar specialbearbetningar att naturaliserade invandras sysselsättningsgrad ligger ganska nära den infödda svenskbefolkningens. I fortsättningen bör därför SCB övergå till att i AKU producera uppgifter för samtliga utrikes födda. Detta bör kunna ske utan alltför stort förberedelsearbete.

Vidare finns ett växande antal andragenerationsinvandrare. I dagsläget finns inga sysselsättningsuppgifter om dessa varken i FoB, Årsys eller i AKU. Forskning om den andra generationens invandrare kommer troligen att växa i framtiden. Därför bör SCB redan nu förbereda arbetet för löpande produktion av arbetsmarknadsdata avseende dessa.

Avslutningsvis kan följande reflexioner göras: Även om konjunkturen i svensk ekonomi blir god under resten av 1990-talet kommer sannolikt sysselsättningsgraden bland invandrarna att vara låg. Detta beror på att många av 1980-talets invandrare numera troligen är förlorade för arbetsmarknaden. Det är viktigt att detta inte upprepas för 1990-talets invandrare. Det finns viss anledning till optimism. De senaste årens invandring har i betydande grad åter blivit en invandring från Europa. Dessa invandrare har ett humankapital och ett etniskt kapital som ligger närmare svensk arbetsmarknad än 1980-talets invandrare. Därmed bör riskerna för diskriminering vara mindre för 1990-talets invandrare. Om denna förändring kombineras med aktiva insatser bör därför den hittillsvarande långsiktiga nedåtgående trenden i invandrarernas sysselsättningsgrad kunna brytas. Naturligtvis är det dock svårt att veta hur invandringsmönstret kommer att se ut på längre sikt.

Om vi med invandrarbefolkning menar det befolkningstillskott som invandring givit och framledes ger upphov till kommer denna befolkning även på lång (överskådlig) sikt att ha en mer gynnsam ålderssammansättning än den övriga befolkningen. Visserligen kommer ett större antal invandrare att nå pensionsåldern men detta "kompenseras" genom att bland invandrarna också föds personer i Sverige. Frågan om i vilken riktning den offentliga sektorn omfördelar inkomster mellan invandrar- och svenskbefolkning blir således även i framtiden i hög grad beroende av invandrarnas egen sysselsättningsgrad.

2 Bakgrund och historik

2.1 Invandring

Sverige blev redan 1930 ett nettoinvandringsland. Främst berodde detta på att utvandringen till Nordamerika minskade. Till en början var invandringsöverskottet blygsamt och uppgick för hela 1930-talet till knappt 39 000 personer. En ganska stor del av invandrarna bestod av hemvändande svenskar från USA och Kanada. Först mot slutet av kriget började invandringen anta mer betydande proportioner. Invandringsöverskottet låg sedan på en hög nivå fram till början av 1970-talet då en kraftig minskning inträffade. Under 1972 och 1973 hade vi till och med utvandningsöverskott. Från 1974 förelåg åter invandringsöverskott. Under resten av 1970-talet uppgick detta till cirka 16 000 individer per år. Vid 1980-talets början minskade åter det årliga invandringsöverskottet och var endast 2 000–3 000 personer under åren 1981–83. Därefter inträffade en kraftig uppgång. Under 1988 och 1989 var invandringsöverskotten knappt 30 000 respektive knappt 45 000 personer. Sammantaget för 1970- och 1980-talen har dock invandringsöverskotten varit förhållandevis låga och väsentligt lägre än under 1960-talet, se tabell 2.1. Trots detta låg bruttoinvandringen endast något under 1960-talets nivå. Det var således utvandringen som ökade kraftigt under 1970- och 1980-talen. Merparten av de som utvandrade var tidigare invandrare.

Även under början av 1990-talet har invandringen varit omfattande. Den hittills högsta årsnivån under efterkrigstiden nåddes under 1994 med en bruttoinvandring på nästan 84 000 individer och en nettoinvandring på drygt 50 000 individer. Delvis berodde den höga registrerade invandringen under 1994 på att många individer som anlänt under 1992 och 1993 registrerades som invandrare (folkbokfördes) först under 1994. Sett över en två-årsperiod har åren 1969–70 och 1993–94 varit åren med de högsta invandringstalen under efterkrigstiden. Båda dessa perioder har varit extrema ur konjunktursynpunkt. I förstnämnda fall hade vi en markant högkonjunktur och i sistnämnda fall en markant lågkonjunktur.

Tabell 2.1 In- och utflyttning till och från Sverige

Tid	Inflyttning	Utflyttning	Netto
1901-1910	84 424	257 667	-173 243
1911-1920	75 554	118 375	- 42 821
1921-1930	62 201	128 645	- 66 444
1931-1940	64 622	25 763	38 859
1941-1950	195 715	61 722	133 993
1951-1960	256 364	150 355	105 949
1961-1970	424 333	188 853	235 480
1971-1980	385 650	299 156	86 494
1981-1990	413 920	241 256	172 664
1991-1994	240 549	113 006	127 543

Källa: Wadensjö (1972), SCB, Statistisk årsbok olika årgångar

Invandringen har under långa perioder uppvisat ett starkt samband med konjunkturläget i Sverige. Flera ekonometriska studier visar detta, se Wadensjö (1972), Ohlsson (1975), Ekberg (1975, 1985), Holmlund (1979) Gustavsson, Zamanian, Aguilar (1990) och Lundborg (1991). Invandringen var stor när efterfrågan på arbetskraft i den svenska ekonomin var stor för att minska när efterfrågan gick ner. I stort förelåg ett sådant samband från slutet av 1940-talet fram till mitten av 1970-talet. Därefter har sambandet försvagats men fanns fortfarande i viss utsträckning under 1980-talet. Under början på 1990-talet upplöstes dock sambandet helt och vi fick, som nämnts, stor invandring under en lågkonjunktur. En bidragande omständighet är säkerligen invandringens ändrade sammansättning. Inslaget av flyktingar är numera betydligt större än tidigare. Flyttningsbeslutet för dessa grupper kan antas ha mindre samband med konjunkturläget än för arbetskraftsinvandrarna.

Under efterkrigstiden har det också förekommit en omfattande utvandring från Sverige. Detta hänger samman med att utvandrarerna till stor del bestått av tidigare invandrare. Under "arbetskraftsinvandrar-epoken" var utvandringen i allmänhet störst i lågkonjunkturlägen. Ekonometriska studier visar dock inget entydigt samband mellan arbetsmarknadsläge och återutvandring. Enligt Kirwan och Harrigan (1986) har arbetsmarknadsläget i både Finland och Sverige betydelse för återutvandringen till Finland från Sverige. Lågkonjunktur i Sverige och högkonjunktur i Finland verkar stimulerande på återutvandringen från Sverige. Wadensjö (1977) och Holmlund (1979) menar dock att invandringen under åren innan återutvandringen är mer väsentlig. Detta får tolkas så att många invandrare endast planerar att stanna några år och återutvandrar då oberoende av arbetsmarknadsläge. Även ej infriade förväntningar kan ge kort vistelsetid i landet. Stor invandring under högkonjunktur tenderar således några år senare att ge stor återutvandring som råkar sammanfalla med lågkonjunktur. En enkätstudie av Korkiasari (1986) visade att arbetsmarknad och inkomster hade ganska liten betydelse

för individernas beslut att återflytta till Finland. Mer väsentligt var omsorg om barnens framtid, hemlängtan m.m.

Omfattningen på återutvandringen visas av att bland invandrare som anlände i slutet på 1960-talet hade nära 40 procent återutvandrat efter 5 år och cirka 45 procent efter 10 år. Motsvarande för invandrare som anlände i slutet av 1970-talet var cirka 33 procent respektive 40 procent, se SCB (1992).³ Den årsvisa in- och utvandringen under perioden 1946-1994 framgår av bilagan till detta kapitel.

I stora drag framgår förändringen i invandringens sammansättning av tabell 2.2. Här visas brutto och netto invandringens fördelning på några stora ländergrupper. Det framgår att på 1960-talet kom nästan 60 procent av invandrarna från något nordiskt land. Av nettomigrationsutbytet var hela 65 procent med Norden. Under 1970-talet var invandringen från Norden fortfarande betydande men det positiva nettomigrationsutbytet var nu klart lägre än tidigare. Den väsentliga förklaringen var en betydande återflyttning till Finland. Under slutet av 1970-talet fick den utomeuropeiska invandringen allt större betydelse. Den trend som inleddes på 1970-talet förstärktes ytterligare på 1980-talet. Återflyttningen till Finland fortsatte och nettomigrationsutbytet med Norden blev nu negativt. Den utomeuropeiska invandringen fick starkt ökad betydelse. Under 1990-talet ökade invandringen från övriga Europa (utom Norden) på grund av kriget i det forna Jugoslavien. Det negativa migrationsutbytet med Norden förstärktes ytterligare.

Även om invandringens karaktär och ländersammansättning kraftigt förändrats så har ålderssammansättningen i den årliga invandringen förändrats mycket lite. Koncentrationen till yngre förvärvsaktiva åldrar (20-35 år) är fortfarande massiv. Andelen barn är något större än tidigare. Andelen äldre är fortfarande mycket låg. Av exempelvis 1969 års invandrare var endast 1,1 procent 65 år och däröver. Av 1994 års invandrare var motsvarande andel 1,9 procent, dvs. fortfarande en mycket låg andel. I den infödda svenskbefolkningen är andelen för närvarande cirka 18 procent. Internationell migration är således i hög grad en fråga för den yngre produktiva delen av befolkningen.

³ Återflyttningshastigheten har förändrats i olika invandrargrupper. Invandrare från de nordiska länderna som invandrade på 1980-talet återflyttade snabbare än tidigare invandrare från Norden medan motsatt trend finns för utomnordiska invandrare. Den efterhand långsammare återflyttningen för invandrarkohorter i dess helhet beror således på över tiden ökande andel utomnordiska invandrare i kohorterna, se Bigami (1995).

Tabell 2.2 Sammansättning av invandring och nettoinvandring (invandring minus utvandring). Antal.

Från:	1961-70		1971-80		1981-90		1991-94	
	Invandring	Nettoinvandring	Invandring	Nettoinvandring	Invandring	Nettoinvandring	Invandring	Nettoinvandring
Norden	254 217	154 581	191 876	23 317	123 073	-14 598	33 193	-14 359
Övr. Europa	126 498	70 769	98 200	18 157	96 780	42 761	109 802	79 928
Utom Europa	43 618	10 130	95 574	45 020	194 067	144 501	97 554	61 974
Summa	424 333	235 480	385 650	86 494	413 920	172 664	240 549	127 543

Källa: SCB, Statistisk årsbok olika årgångar, SCB, Befolkningsstatistik olika årgångar.

2.2 Invandrarbefolkning

2.2.1 Antal och sammansättning

Genom invandring erhålles en invandrarbefolkning. Hur denna skall avgränsas är inte självklart. Svårigheter finns att åstadkomma en för alla sammanhang entydig och meningsfull definition av invandrare. Ibland menas med invandrare personer som är födda utomlands. Ibland menas personer med utländskt medborgarskap. I andra sammanhang låter man invandrargruppen omfatta både utländska medborgare och naturaliserade personer (personer som fått svenskt medborgarskap). Gränsen kan sedan flyttas allt "längre ut". Det finns personer som fötts i Sverige som svenska medborgare men med någon förälder som har eller har haft utländskt medborgarskap. Genom sitt ursprung uppfattas ibland även dessa som invandrare.

I befolkningsstatistiken kan vi urskilja antalet personer med utländskt medborgarskap. Vid årsskiftet 1994/95 uppgick dessa till drygt 537 000 individer varav drygt 93 000 är födda i Sverige. Dessutom kan vi urskilja utrikes födda personer. Vid årsskiftet 1994/95 var antalet 922 000. Här ingår både personer med utländskt medborgarskap och invandrare som erhållit svenskt medborgarskap. Dessutom ingår en mycket liten grupp personer som är födda utomlands som svenska medborgare (barn till i utlandet verksamma svenskar). Dessa kan knappast betecknas som invandrare. I totalsammanhanget är de dock tämligen försumbara och approximativt utgöres de som i befolkningsstatistiken har beteckningen utrikes födda av den första generationen invandrare. Genom invandringen har naturligtvis andelen utrikes födda av landets befolkning ökat snabbt under efterkrigstiden. Andelen var endast cirka 1 procent år 1940. Andelen ökade sedan till cirka 4 procent 1960, nästan 7 procent 1970, cirka 9 procent 1990 och 10,5 procent 1994.

En sammanställning av ett antal större grupper finns i tabell 2.3. Den förändring som skett av invandringens sammansättning efter mitten av

1970-talet visar sig också efterhand i förändrad sammansättning av invandrarbefolkningen. Av utrikes födda personer boende i Sverige 1970 var nästan 60 procent födda i något nordiskt land. Denna andel hade 1994 minskat till cirka 32 procent. Under samma tid har det skett en kraftig uppgång av andelen födda utom Europa. För närvarande är de utrikes födda fördelade med approximativt en tredjedel på vardera födda i Norden, födda i övriga Europa och födda utom Europa.

Tabell 2.3 Fördelning i procent av utrikes födda efter ursprungsland i slutet av respektive år.

Födelse-land	1970	1990	1994
Finland	43,8	27,5	22,5
Övriga nordiska länder	15,6	12,8	9,9
Övriga Europa	33,1	27,9	32,3
Utom Europa	7,5	31,8	35,3
Summa	100,0	100,0	100,0
Antal individer	537 585	790 045	922 055

Källa: SCB, FoB 1970, Folkmängd 1990-12-31 och Befolkningsstatistik 1994-12-31.

Ofta brukar man till invandrarpopulationen också räkna de s.k. andra-generationsinvandrarna. Vanligtvis avgränsas dessa till personer som är födda i Sverige med minst en förälder född utomlands. Var och en förstår att avgränsningen inte är given. Det kan alltid diskuteras om en person med en förälder född i Sverige skall betecknas som invandrare. Fram till dagsläget har den officiella befolkningsstatistiken endast givit information om antalet i denna grupp som är under 18 år. Nyligen har dock SCB tagit fram uppgifter om individer födda efter 1940 i Sverige och med minst en förälder född utomlands, se SCB (1994). Vid årsskiftet 1994/95 var antalet drygt 676 000. Det verkliga antalet är något högre.⁴ I tabell 2.4 visas dessa individer efter bakgrund. Som synes är andelen med härkomst från något nordiskt land högre än för den första generationen invandrare.

⁴I de fall föräldrarna avlidit eller återutvandrat före 1960 och barnen stannat kvar i Sverige kan SCB inte identifiera dessa barn.

**Tabell 2.4 Första och andra generationens invandrare efter härkomst.
Folkbokförda 1994-12-31**

Härkomst	Första generation (Utrikes födda)	Andra generation		Första + andra generation (Utrikes födda + B)	
		A En förälder född i Sverige	B Minst en förälder ^{*)} född utom- lands	Antal	Fördelning i procent
Finland	207 796	157 422	235 042	442 838	27,7
Övriga nordiska länder	91 048	98 432	114 098	205 146	12,8
Övriga Europa	297 899	141 520	214 649	512 548	32,1
Utom Europa	325 312	62 125	112 683	437 995	27,4
Summa	922 055	459 499	676 472	1 598 527	100,0

^{*)}I de fall då båda föräldrarna är födda utomlands finns ett mindre antal barn där föräldrarna kommer från olika länder. I statistiken kommer dessa barn att dubbelräknas. Antalet är dock litet och har betydelse att tala om bara vad gäller fördelningen på härkomst. Summan (676 472 individer) är riktig och antalet från utom Europa är framräknat som en restpost.

Källa: SCB, Befolkningsstatistik 1994-12-31 och uppgifter från SCB.

Detta beror på att den nordiska invandringen var dominerande i det tidiga invandringsskedet. Bland de nordiska invandrarna har det således hunnit födas relativt många individer i Sverige. Man kan också lägga märke till att bland andra generationens invandrare med nordisk härkomst hade hela 73 % den ena föräldern född i Sverige.

Vid årsskiftet 1994/95 fanns det sammanlagt nära 1,6 miljoner individer tillhörande den första eller andra generationen invandrare om vi till den andra generationen räknar individer med minst en förälder född utomlands. Av dessa hade cirka 40 procent nordisk härkomst. Avgränsas den andra generationen enbart till individer där båda föräldrarna är födda utomlands blir antalet drygt 1,1 miljoner.

En intressant fråga är vilket befolkningstillskott som invandringen givit upphov till. Detta tillskott behöver inte exakt sammanfalla med de invandrare som vi kan urskilja i befolkningsstatistiken. Befolkningstillskottet uppkommer dels som en direkt effekt genom själva invandringen och dels som en indirekt effekt genom att barn föds i Sverige till invandrare. Befolkningstillskottet kan antas vara mindre än summan av första och andra generationens invandrare. Detta beror på att bland andra generationens invandrare ingår också individer med en förälder född i Sverige.

SCB (1977) ställde frågan hur mycket mindre Sveriges befolkning skulle varit om vi inte haft någon nettoinvandring av utländska medborgare mellan åren 1944 och 1975. Man beräknade att Sveriges befolkning år 1975 borde ha varit cirka 730 000 personer mindre. En motsvarande beräkning av befolkningstillskottet gjordes av Ekberg (1983). Därvid framkom att nettoinvandringen av utländska medborgare sedan

1944 givit upphov till ett befolkningstillskott på cirka 860 000 personer räknat per 1980. En extrapolering av denna beräkning visar att befolkningstillskottet räknat per 1994 troligen är i storleksordningen 1,3 miljoner.

Ålderssammansättningen för den första och andra generationens invandrare framgår av tabell 2.5. I den första generationen invandrare finns en stark koncentration till förvärvsarbetande åldrar (20–64 år). Relativt många utrikes födda finns dock i den övre delen av denna åldersklass och vi kan därför under de närmaste 10–15 åren räkna med en betydande ökning av antalet äldre utrikes födda i Sverige. Inkluderas personer med minst en förälder född utomlands (andra generationen invandrare) i invandrarbefolkningen framträder denna som betydligt yngre än den infödda befolkningen. Andelen i åldern 65 år och däröver är endast 7 procent mot drygt 18 procent i den övriga befolkningen.

När det gäller könsfördelningen finns i den första generationen invandrare en svag övervikt för kvinnor. Detta gäller främst bland äldre utrikes födda personer. I den tidiga invandringen på 1940- och 1950-talen var kvinnor överrepresenterade. Dessutom är dödstalen lägre bland kvinnor i äldre åldrar. I sin helhet är könsfördelningen tämligen jämn i övriga åldersklasser. Detta gäller naturligtvis även den andra generationen invandrare. Mellan olika grupper utrikes födda varierar dock könsfördelningen starkt. Sådana variationer torde hänga samman med motiven för migration till Sverige. I bilagan finns mer detaljerade uppgifter om utrikes födda.

Tabell 2.5 Åldersfördelning i procent. Folkbokförda 31-12-1994.

	Första generation invandrare (utrikes födda)	Andra genera- tion invand- rare	Summa invandrare	Total befolkning
0–19 år	15,0	50,2	29,9	24,6
20–54 år	60,9	49,8	56,2	48,3
55–64 år	12,0	-	6,9	9,7
65–w år	12,1	-	7,0	17,4
Antal	922 055	676 472	1 598 527	8 816 381

Källa: SCB, Befolkningsstatistik 1994-12-31 och uppgifter från SCB.

2.2.2 Naturaliseringar

Sammansättningen på gruppen utländska medborgare förändras snabbt över tiden på grund av in- och utvandring samt naturaliseringar (förvärv av svenskt medborgarskap). En betydande del av de utrikes födda har numera förvärvat svenskt medborgarskap. Vid årsskiftet 1994/95 uppgick antalet till 477 859 personer, dvs. nästan 52 procent av samtliga utrikes födda. Andelen med svenskt medborgarskap varierar starkt mellan olika

invandrargrupper beroende på vistelsetid i landet och på benägenheten att söka svenskt medborgarskap. Bland födda i de baltiska staterna har nästan samtliga numera svenskt medborgarskap medan bland födda i Bosnien-Hercegovina har praktiskt taget ingen svenskt medborgarskap. Minimikravet på vistelsetid i Sverige är två år vid naturalisation av medborgare från nordiskt land och fem år för övriga.⁵ Dessutom krävs att man fyllt 18 år och fört en hederlig vandel. Om en person upptages till svensk medborgare prövar Statens Invandrarverk om naturalisationen även skall omfatta den sökandes ogifta barn under 18 år. Erhålles svenskt medborgarskap är huvudregeln att man mister hemlandets medborgarskap. Det finns dock ett (okänt) antal individer som efter en naturalisation har kvar sitt gamla medborgarskap.⁶ Personer med både svenskt och utländskt medborgarskap redovisas i befolkningsstatistiken som svenska medborgare.

Vid årsskiftet 1994/95 hade nästan 58 procent av utrikes födda i annat nordiskt land svenskt medborgarskap. Motsvarande för födda i övriga Europa var drygt 49 procent och för födda utom Europa drygt 48 procent. Vid så pass aggregerade jämförelser är således skillnaderna endast måttliga.

SCB (1992) undersökte andelen som erhållit svenskt medborgarskap i några olika invandringskohorter. Vissa sådana uppgifter publiceras också löpande i befolkningsstatistiken. Betydande variationer finns mellan olika invandrargrupper. Hög naturaliseringsgrad har invandrare från Östeuropa och låg naturaliseringsgrad har invandrare från de nordiska länderna. Av exempelvis 1980 års invandrare från Danmark hade endast 9 procent svenskt medborgarskap år 1990 medan motsvarande andel var drygt 80 procent för 1980 års invandrare från Ungern. SCB:s beräkningsmetod gör dock resultaten något svårtolkade. Andelen naturaliserade är beräknade på det ursprungliga antalet individer i respektive invandringskohort. Skillnader i återutvandring gör att kohorten reduceras i olika takt för olika invandrargrupper. En betydande del av nämnda variation i andelen naturaliserade torde förklaras med hög återutvandring bland nordiska invandrare och låg återutvandring bland invandrare från Östeuropa.

Låt oss i stället ställa frågan hur stor del av invandrarna boende i Sverige som har svenskt medborgarskap givet invandringstidpunkt. Några löpande sådana uppgifter finns inte i befolkningsstatistiken. Genom en

⁵I vissa fall kan individer i gruppen övriga erhålla svenskt medborgarskap före fem års vistelse i Sverige. Exempelvis kan detta ske för statslösa. Även utländska adoptivbarn naturaliseras snabbt.

⁶Sverige har anslutit sig till Europarådets konvention från 1963 om begränsning av fall med flerfaldigt medborgarskap. Syftet med konventionen är att en vuxen medborgare i någon av konventionsstaterna som frivilligt förvärvar medborgarskap i en annan konventionsstat skall förlora sitt tidigare medborgarskap. Målsättningen har dock knappast nåtts, se DsA 1986:6. Förmodligen finns det i dag i Sverige 150 000–200 000 personer med flera medborgarskap. En betydande del av dessa torde finnas i den andra generationen invandrare.

specialbearbetning från befolkningsregistret har vi ändå fått fram andelen svenska medborgare bland olika invandrargrupper folkbokförda den 31 december 1991. Uppgifterna avser åldern 20–64 år men torde väl spegla läget för samtliga i respektive grupp.

Det framgår av tabell 2.6 att skillnaderna mellan olika grupper i andelen naturaliserade nu är betydligt mindre. Skillnader finns dels med avseende på vistelsetiden i Sverige, dels med avseende på födelseland. Med längre vistelsetid är andelen naturaliserade högre. Med avseende på födelseland framträder även här att invandrare från Östeuropa har högst andel naturaliserade. Det kan noteras att även bland utrikes födda som invandrade 1991 fanns en liten grupp (2,5 procent) som hade svenskt medborgarskap. Det kan antagas att det är frågan om tidigare invandrare som erhållit svenskt medborgarskap och haft multipla flyttningar mellan Sverige och hemlandet.⁷ Det kan också finnas i utlandet födda barn till utlands-svenskar.

Bland individer födda i Östeuropa och som invandrat under perioden 1970–79 hade 1991 nästan 87 procent svenskt medborgarskap. Motsvarande för invandrare från Danmark och Norge var 35 procent och för invandrare från Jugoslavien endast 28 procent. Låg andel hade också invandrare från Västeuropa under 1970–79. Dåtidens invandrare från Norden, Jugoslavien och Västeuropa var typiska arbetskraftsinvandrare. Kvalifikationstiden för att erhålla svenskt medborgarskap har för länge sedan passerats. Tolkningen är att sistnämnda grupper har låg benägenhet att söka svenskt medborgarskap.

⁷Om en individ haft multipla flyttningar till och från Sverige anges som invandringsår den sista gången man flyttade in till Sverige.

Tabell 2.6 Andel i procent med svenskt medborgarskap i åldern 20–64 år. Folkbokförda 1991-12-31

Födelseland	Invandningsperiod					
	-1969	1970-79	1980-83	1984-87	1988-90	1991
Samtliga						
Utrikes födda	74,2	53,4	50,8	27,0	2,9	2,5
Europa ⁾	74,6	47,9	39,0	19,1	4,0	3,9
Finland	74,8	44,0	-	-	-	-
Övriga Norden	67,3	35,2	-	-	-	-
Västeuropa ^{**)}	77,0	37,3	-	-	-	-
Östeuropa ^{***)}	96,8	86,8	-	-	-	-
Jugoslavien	55,6	28,3	-	-	-	-
Grekland	81,8	74,5	-	-	-	-
Födda utom Europa	66,5	72,5	67,1	33,4	1,9	1,2
Asien	59,9	69,1	-	-	-	-
Latin-Amerika	83,4	74,5	-	-	-	-
Afrika	78,4	82,9	-	-	-	-

⁾ Till invandrare födda i Europa räknas också personer födda i USA, Kanada, Australien- och Nya Zeeland.

^{**)} Till Västeuropa räknas Västtyskland, Storbritannien, Irland, Frankrike, Österrike, Schweiz, Beneluxländerna.

^{***)} Till Östeuropa räknas Polen, Tjeckoslovakien, Bulgarien, Rumänien, Ungern, Östtyskland, Sovjetunionen inkl. de Baltiska staterna.

Källa: Specialbearbetning befolkningsstatistiken.

Vi kan också notera att i genomsnitt har utomeuropéer anlända under perioderna 1970-79, 1980-83 och 1984-87 högre andel naturaliserade än européer anlända under samma perioder. De förstnämnda skulle således ha högre benägenhet att söka svenskt medborgarskap. Vi kan också göra den något egendomliga observationen att utomeuropéer som anlant före 1970 har lägre andel naturaliserade än de som anlant senare under 1970-79 och 1980-83. Detta är inte trovärdigt utan beror sannolikt på felaktigheter i befolkningsstatistiken. En betydande del av de utomeuropéer (speciellt från Mellersta Östern) som i befolkningsstatistiken registrerats som invandrade före 1970 har i själva verket invandrat senare och i många fall troligen inte förrän på 1980-talet, se avsnitt 2.3.

En väsentlig förklaring till skillnader i naturaliseringsgrad mellan olika invandrare är säkerligen graden av planerad återflyttning. Detta framgår också av en undersökning vid Stockholms Universitet, se DsA 1986:6. Finns planer på framtida återflyttning anser man troligen inte att det är särskilt viktigt att söka svenskt medborgarskap. Återflyttningen till de nordiska länderna har alltid varit betydande. Den relativt låga naturaliseringsgraden bland dem som invandrade från Norden och Västeuropa under 1970-79 kan innebära att dessa har hög framtida återflyttningbenägenhet.

Även invandrare från Jugoslavien har haft låg naturaliseringsgrad. Eventuella tidigare planer på återflyttning torde dock inte realiseras i nuvarande krigssituation. Den höga naturaliseringsgraden bland Östeuropeiska invandrare är med säkerhet tecken på att man inte har planer på att återvända. Något förvånande är den höga naturaliseringsgraden bland invandrare från Grekland. Återflyttningen till Grekland har varit betydande. Undersökningar visar att det bland invandrare från Grekland finns en hög frekvens med dubbelt medborgarskap, se Reinans och Hammar (1993).

Bland den andra generationen invandrare har naturligtvis merparten svenskt medborgarskap. Vid årsskiftet 1994/95 fanns emellertid drygt 93 000 personer födda i Sverige som var utländska medborgare. Bland dessa finns en mindre (men till antalet okänd) grupp "rena" svenskar. Exempel på sådana kan vara hemflyttade svenskamerikaner. Den helt dominerande delen är dock andra generationens invandrare. Gissningsvis är de minst 90 000. Detta betyder i så fall att av det totala antalet andra generationens invandrare på 676 000 individer har 586 000 svenskt medborgarskap. Av den första och andra generationen invandrare på 1,6 miljoner individer skulle således mer än 1 miljon eller cirka 65 procent ha svenskt medborgarskap.

2.2.3 Geografisk fördelning

Invandrarna är starkt koncentrerade till storstadsområdena. I allt väsentligt torde detta förklaras med att invandrarna ofta initialt rekryterades till ekonomiskt expansiva regioner. Dessutom har invandrarna hög intern omflyttning inom Sverige jämfört med infödda i samma ålder. Detta framkom redan i tidiga undersökningar som Wadensjö (1972) och SCB (1974). Även deras interna omflyttning är ofta riktad till storstadsområdena, se nedan. Både nivå och inriktning på invandrarnas interna flyttningsbeteende torde i huvudsak ha två förklaringar. Den ena är informationsteoretisk och den andra är behovet av att etablera sociala och kulturella band med landsmän som redan finns i Sverige.

Från informationsteoretisk utgångspunkt kan man ha hypotesen att invandrare under åren närmast efter invandringstillfället har hög rörlighet mellan olika yrken och arbetsgivare. Hypotesen är således att invandrarna är sämre informerade än befolkningen i övrigt om den arbetsmarknad man anländer till och att det finns ett relativt stort sökbehov innan man finner ett passande arbete. Om dessutom den internationella överförbarheten av humankapital förvärvat i hemlandet skulle vara låg är sannolikheten betydande att en invandrare till en början hamnar i "fel" yrke relativt yrket i hemlandet. Om det genom en flyttning blir möjligt att finna ett yrke som ligger närmare invandrarens kompetensnivå blir det framtida inkomstill-

skottet av flyttningen högt. Till detta kan finnas psykiska intäkter om man trivs bättre med det nya yrket och/eller flyttningen sker till platser med många tidigare invandrade landsmän. Sociala och kulturella band kan då lättare etableras. Även om en invandrargrupp från början var väl utspridd i ett land kan det vara svårt att upprätthålla tillräcklig kommunikation inom gruppen. Dessutom har nyligen anlända invandrare ännu inte hunnit etablera djupare sociala relationer med den infödda befolkningen. De psykiska kostnaderna för eventuellt brutna sociala relationer kan därför i ett inledningsskede antagas vara låga.

Hög flyttningsintensitet för invandrare med kort vistelsetid i landet kan således förklaras med hög kvot mellan förväntat tillskott av fysiska och psykiska intäkter och fysiska och psykiska kostnader av flyttningen. Men efterhand utjämnas denna kvot mellan invandrare och den infödda befolkningen vilket bör medföra en utjämning av flyttningsintensiteten mellan de båda befolkningsgrupperna. För invandrarna blir det förväntade inkomsttillskottet mindre av ytterligare flyttning när man nått ett yrke motsvarande sin kompetensnivå samtidigt som flyttningens psykiska kostnader blir större när sociala och kulturella band etablerats med omgivningen. På mycket lång sikt är det till och med möjligt att flyttningsintensiteten kan bli lägre än i den infödda befolkningen. Så kan bli fallet om flyttningsförloppet efterhand medför att en invandrargrupp koncentreras till ett eller några geografiskt begränsade områden. Har starka sociala och kulturella band etablerats med samma etniska grupper inom dessa geografiska områden kan det uppstå ett motstånd mot att senare flytta ut till något "främmande" svenskområde. Olika studier har visat att om den redan förekommande stocken av invandrare är lokaliserad till vissa regioner så har dessa regioner stor dragningskraft på nya invandrare med samma kulturbakgrund, se exempelvis Gallaway, Vedder och Shukla (1974).

Med hjälp av tvärsnittsdata har man inom den internationella migrationsforskningen ofta funnit att nyligen anlända invandrare har högre intern flyttningsintensitet – i motsvarande åldrar – än både den infödda befolkningen och invandrare med lång vistelsetid i landet, se exempelvis Norman och Meikle (1983, 1985) och Simon (1989). Detta tyder på att över tiden reduceras skillnader i flyttningsintensitet mellan invandrare och den infödda befolkningen. Men användning av tvärsnittsdata för förloppanalys är ofta problematiskt. Mellan olika invandrarkohorter kan finnas skillnader med avseende på yrkessammansättning, ursprungsland, om man är flykting eller arbetskraftsinvandrare osv. Alla dessa variabler kan påverka det interna flyttningsbeteendet.

Samma mönster framkommer dock även med hjälp av longitudinella data, se Ekberg (1993a, 1995a). Samma invandrare följdes därvid under en 15-årsperiod. Antalet var cirka 200 000 och deras flyttningsmönster inom Sverige studerades från FoB 1970 över FoB 1975, FoB 1980 och

FoB 1985. Det framkom att invandrarna under observationsperiodens början hade mycket hög flyttningsintensitet och riktad till storstadsområdena jämfört med infödda svenskar med samma ålder, kön och startåret 1970 samma yrke och bosättning på län. Speciellt hög rörlighet hade invandrare från Sydeuropa. Skillnaderna mellan invandrare och infödda utjämnades dock efterhand och i slutet av observationsperioden var invandrarna både vad gäller nivå och inriktning på flyttingarna nära de infödda som man jämfördes med. Samma studier visar att även senare tiders flyktingar har hög rörlighet riktad till storstadsområdena under de första åren i landet.

I tabell 2.7 visas den geografiska fördelningen på län för invandrare per den 31 december 1994. Av tabellen framgår den starka koncentrationen till de tre storstadslänen. Nästan 54 procent av de utrikes födda är bosatta i dessa län jämfört med 37 procent i totalbefolkningen. Bilden är ungefär densamma även om den andra generationen medtages.

Den annorlunda geografiska fördelningen av invandrarna innebär också stora skillnader i andelen utrikes födda mellan olika kommuner. Andelen är högst i Haparanda med cirka 35 procent. Detta förklaras av kommunens närhet till Finland vilket är födelseland för en betydande del av Haparandas befolkning. I övrigt finns speciellt höga andelar i några kommuner i Stockholmsregionen. Högst andel utrikes födda har Botkyrka med cirka 30 procent. De lägsta andelarna återfinns i ett antal kommuner i Norrlands inland med 2–3 procent utrikes födda. Nästa lika låga andelar (3–4 procent) finns i några kommuner i Skåne, i Kalmar län och på Gotland.

Om den andra generationen invandrare inkluderas blir fortfarande rangordningen densamma. Summeras första och andra generationen invandrare är dess befolkningsandel hela 62 procent i Haparanda följt av Botkyrka med 48 procent. Fortfarande är andelen lägst i några Norrlandskommuner med 4–6 procent och 7–9 procent i några kommuner i Skåne, Kalmar län och på Gotland.

Tabell 2.7 Invandrare och totalbefolkning fördelade på län i procent. Folkbokförda 1994-12-31

	Första generation invandrare (Utrikes födda)	Första och andra generation invand- rare	Totalbefolkning
Stockholms län	30,5	30,2	19,4
Göteborg och Bohus län	11,1	10,8	8,6
Malmöhus län	11,5	10,9	9,2
Övriga län	46,9	48,1	62,8
Summa	100,0	100,0	100,0
Antal	922 055	1 598 527	8 816 381

Källa: SCB, Befolkningsstatistik 1994-12-31

2.3 Svagheter i befolkningsstatistiken

2.3.1 Inledning

De uppgifter om invandrare som lämnades i avsnitt 2.1 och 2.2 är grundade på i Sverige folkbokförda individer. Statistiken över folkbokförda invandrare lider dock av vissa brister. I detta avsnitt diskuteras två av dessa. Den ena bristen är att det sannolikt finns ej oväsentliga skillnader mellan antalet folkbokförda invandrare och antalet i landet faktiskt boende invandrare. Den andra bristen är det finns invandrare som registreras för en annan invandringstidpunkt än den faktiska.

Båda dessa fel har sannolikt blivit allt större över tiden och börjar nu anta proportioner som skapar problem för forskningen. Samhällsvetenskaplig forskning är beroende av god kvalitet i folkbokföringen. Exempelvis är beräkningar av olika kvoter som sysselsättningsgrad, dödstal, fruktsamhetstal m.m. ofta grundade på den folkbokförda befolkningen som då sättes i kvotens nämnare. Samtidigt kan företeelser som sysselsättning, dödlighet och fruktsamhet endast observeras för den i landet bosatta befolkningen. Det är därför viktigt att den folkbokförda befolkningen stämmer överens med den i landet bosatta befolkningen. Större avvikelser reducerar kraftigt informationsvärdet av nämnda kvoter. Även i andra avseenden är det väsentligt att överensstämmelse föreligger. Exempelvis säger Riksskatteverket [1993]: "För att i möjligaste mån garantera att skatte- och bidragssystemet får den verkan som statsmakterna avsett är det viktigt att folkbokföringen speglar befolkningens verkliga bosättning". För att åstadkomma likhet mellan folkbokföring och bosättning har det i Sverige utvecklats ett omfattande regelverk. Dessutom kan det uppkomma problem för forskningen om det bland folkbokförda invandrare finns grupper med mycket stora skillnader mellan registrerad och faktisk invandringstidpunkt.

2.3.2 Folkbokförda-bosatta

Syftet med folkbokföringsstatistiken är således att den skall visa den i landet bosatta befolkningen. Det finns dock vissa avvikelser som accepteras. Exempel på detta är asylsökande som inte folkbokförs förrän uppehållstillstånd beviljas. Däremot bör inte det motsatta accepteras, dvs. att det finns personer som är folkbokförda i Sverige men inte stadigvarande är bosatta här. Det är den sistnämnda frågan som behandlas i detta avsnitt.⁸

⁸Framställningen under punkt 2.3.2 är grundad på Ekberg (1995b).

För den infödda svenskbefolkningen torde skillnaden mellan folkbokförda och bosatta vara mycket liten och i regel tämligen betydelselös. Den infödda svenskbefolkningen deltar endast i liten utsträckning i internationell migration och kan också antas vara väl informerad om att man skall anmäla en utflyttning från Sverige till folkbokföringsmyndigheterna. Däremot är invandrarna betydligt rörligare. Sedan lång tid har en stor del av den årliga utvandringen från Sverige bestått av tidigare invandrare trots att invandrarna endast utgör en mindre del av landets befolkning. För hela gruppen utrikes födda är den årliga utflyttningsfrekvensen mer än tio gånger högre än i den infödda befolkningen. Vid stor internationell rörlighet i en befolkningsgrupp ökar risken för avvikelser mellan antalet folkbokförda och antalet bosatta individer.

Det har länge funnits tecken på felaktigheter i statistiken. De relativt stora bortfallen av invandrare i AKU och i Folk- och bostadsräkningarna samt många postreturer kan indikera att invandrare som ej längre är bosatta i landet finns upptagna i den svenska folkbokföringen. Exempelvis sände SCB våren 1994 ut enkäter för insamling av utbildningsuppgifter från invandrare födda utom Norden. I nästan 11 procent av fallen nåddes inte adressaten och försändelsen återkom som postretur. Stora bortfall och hög frekvens postreturer behöver naturligtvis inte med nödvändighet betyda att man lämnat Sverige. Invandrare har vanligtvis också hög geografisk rörlighet inom landet och kan därför ha en annan adress i Sverige. Å andra sidan är det också tänkbart att felaktigheterna i folkbokföringen kan vara större än vad som visas av postreturer eller bortfall. En utflyttad person kan ha en adress hos någon bekant i Sverige som tar hand om/förmedlar posten så att den skriftliga kontakten upprätthålles med svenska myndigheter. Storleksordningen på eventuella felaktigheter i folkbokföringen kan således knappast skattas enbart med ledning av postreturer eller bortfall.

Risken för nämnda avvikelser är sannolikt mycket större för utomnordiska invandrare än för invandrare från de nordiska länderna. Anledningen är att det mellan de nordiska länderna finns ett samarbete i form av det internordiska flyttningsbetyget. Samarbetet innebär att en individ som flyttar ut från Sverige till ett annat nordiskt land inte längre skall vara kvar som folkbokförd i Sverige. När individen folkbokförs i det nya landet avförs individen automatiskt från den svenska folkbokföringen. Norden fungerar på detta sätt som ett gemensamt folkbokföringsområde.

Något motsvarande samarbete finns inte mellan Sverige och utomnordiska länder. Det kan då finnas flera anledningar till att skillnader uppkommer mellan antalet folkbokförda och antalet bosatta. Exempel på sådana är:

1. Vissa förmåner i form av offentliga transfereringar och offentlig konsumtion är kopplade till folkbokföring. Den allmänna tilläggspensionen

(ATP) får man dock ta med sig även vid avregistrering i folkbokföringen i samband med utflyttning. Beträffande folkpension är regelsystemet mer komplicerat. Dessutom har reglerna förändrats över tiden. Före den 1 januari 1993 fanns ingen generell rätt för utländska medborgare att ta med sig folkpension vid utflyttning. Med många länder har dock Sverige avtal som innebär att den utländske medborgaren får ta med sig del av folkpension beräknad efter antal år med förvärvsarbete i Sverige. Men genom att stå kvar som folkbokförd erhålls full folkpension. Den 1 januari 1993 ändrades reglerna som förberedelse inför EES-avtalet. I dag är reglerna harmoniserade och för dem som numera flyttar ut från Sverige torde det inte finnas några fördelar i folkpensionssystemet genom att stå kvar som folkbokförd i Sverige. De som flyttade ut före den 1 januari 1993 omfattas dock av de gamla reglerna och för dessa kan det fortfarande finnas en vinst i att vara folkbokförd i Sverige.

Det kan även finnas andra fördelar (för både utflyttade invandrare och utflyttade svenskar) med att stå kvar som folkbokförd. Barnfamiljer får exempelvis behålla barnbidrag. Numera sättes pensioner, barnbidrag, bidragsförskott m.m. in på konto som också disponeras från utlandet. Dessutom innebär folkbokföring tillgång till svensk sjukvård och tandvård. Anser individen denna som bättre och/eller billigare än i hemlandet kan svensk vård tas i anspråk vid tillfälliga besök i Sverige.

Däremot torde det inte vara möjligt att efter en utflyttning få behovsprövade bidrag som socialhjälp och bostadsbidrag. Dessa bidrag förutsätter, åtminstone i många fall, personlig kontakt med svenska myndigheter för utredning. Även arbetslöshetsersättning kräver sådan kontakt.

2. Om utomnordiska medborgare avregistreras från folkbokföringen förlorar man sitt permanenta uppehållstillstånd i Sverige. Det kan naturligtvis skapa svårigheter vid en eventuell framtida återflyttning till Sverige. Även detta är en anledning att efter utflyttning stå kvar som folkbokförd i Sverige.

Föreligger motiv enligt punkt 1 och 2 kan man som nämnts undgå eller reducera risken för upptäckt från svenska myndigheters sida genom att ha en adress hos någon bekant i Sverige som tar hand om/förmedlar post.

3. Okunskap om att man skall anmäla en utflyttning till svenska folkbokföringsmyndigheter. Dock kan man anta att många av dessa fall efterhand upptäcks av svenska myndigheter och att avregistrering då sker från folkbokföringen men med en fördröjning som leder till felaktigheter.

Ibland är det naturligtvis inte helt enkelt att avgöra om en individ skall anses ha flyttat från Sverige. Det finns säkert många definitionsproblem som folkbokföringsmyndigheterna har att ta ställning till. I en del fall är det kanske mer adekvat att tala om dubbel bosättning. Individen bor

kanske långa perioder utomlands avbrutna av kortare perioder med boende i Sverige men är folkbokförd i Sverige hela tiden.

Indikatorer

Det finns inga direkta observationer på vilka eller hur många individer som står kvar som folkbokförda utan att vara bosatta här. Men en avvikelse kan göras sannolik med hjälp av olika indikatorer. Om det i en befolkningsgrupp finns en någorlunda betydande andel som står kvar som folkbokförda i Sverige utan att vara bosatta här kan detta yttra sig i:

1. Låga registrerade dödstal. Många dödsfall bland utländska medborgare som återvänt till hemlandet kommer sannolikt inte till svenska myndigheters kännedom även om individerna är folkbokförda i Sverige. I förhållande till antalet folkbokförda i Sverige blir det en underregistrering av antalet dödsfall.

2. Låg registrerad sysselsättningsgrad för grupper som numera varit bosatta länge i Sverige och därmed borde vara etablerade på arbetsmarknaden.

3. Relativt stor andel av familjerna som under året inte är registrerad för någon disponibel inkomst. Detta är mycket sällsynt i den infödda svenskbefolkningen och torde i huvudsak gälla institutionsplacerade individer. Sättet att definiera disponibel inkomst i SCB:s inkomstregister gör att det är näst intill omöjligt att inte vara registrerad för någon disponibel inkomst om man är bosatt i Sverige. I disponibel inkomst ingår alla typer av transfereringar, dvs. även skattefria sådana. Finns det en uppseendeväckande hög andel utan någon registrerad disponibel inkomst kan detta visserligen vara tecken på hög frekvens av svartarbete men det är sannolikt också tecken på att många inte varit bosatta i Sverige under året.

4. Låg andel av gruppen som erhållit socialhjälp under året och/eller låg andel av gruppens pensionärer som erhållit kommunalt bostadstillägg och/eller låg andel som erhållit arbetslöshetsersättning.

Som nämnts kräver tillgång till socialhjälp, bostadsbidrag och arbetslöshetsersättning oftast personlig kontakt med svenska myndigheter. Sådana kontakter kräver att man är bosatt i landet. Speciell anledning till misstänksamhet finns om en befolkningsgrupp samtidigt uppvisar ett svagt arbetsmarknadsläge (låg registrerad sysselsättning) och ändå har låg andel socialbidragstagare och låg andel med arbetslöshetsersättning.

Dödstal

I Tabell 2.8 redovisas åldersstandardiserade dödstal för några olika grupper utländska medborgare folkbokförda i Sverige. Det finns skillnader i ålderssammansättning mellan utländska medborgare och landets totalbefolkning. Genom åldersstandardiseringen utjämnas dessa skillnader i ålderssammansättning mellan respektive grupp utländska medborgare och totalbefolkningen. För att reducera slumpvariationer avser beräkningarna genomsnittet för flera år.

Det framgår att dödstalen uppvisar stora skillnader. Män från Finland har mycket höga dödstal. Detta är vad som kan förväntas med tanke på att den manliga befolkningen i Finland har höga dödstal och andelen ensamstående är ganska hög bland finska invandrare i Sverige. Dödstalen är vanligtvis högre bland ensamstående personer än i den övriga befolkningen. De höga dödstalen ligger också i linje med att det i SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) och i SOFI:s levnadsnivåundersökningar framkommit hög sjuklighet bland finska invandarmän i Sverige (hög frekvens av hjärt- och kärlsjukdomar). Invandrare från övriga nordiska länder har också högre dödstal än i den svenska befolkningen men bland männen ändå väsentligt lägre än för finska manliga invandrare. Detta är också vad som kan förväntas då dödstalen i övriga nordiska länder är högre än i Sverige.

Däremot finns det anledning att vara frågande inför resultaten för utomnordiska invandrare. De registrerade dödstalen är lägre än i den infödda befolkningen trots att dödstalen i hemländerna i genomsnitt torde vara väsentligt högre än i Sverige. Speciellt dödstalen för invandrare från Grekland är uppseendeväckande låga. Nivån är endast cirka hälften gentemot den infödda svenskbefolkningen. Det hela framstår som än märkligare med tanke på att i den undersökta åldersklassen är dödligheten i den infödda svenskbefolkningen bland de absolut lägsta i världen. Ändå finner vi en invandragrupp som ligger väsentligt under denna nivå.

Om de låga dödstalen är korrekta tyder dessa på att utomnordiska invandrare och särskilt invandrare från Grekland skulle vara osedvanligt positivt selekterade med hänsyn till hälsostatus.

Någon löpande publicerad statistik om dödsorsaker bland invandrare i Sverige finns inte. Men en vanlig dödsorsak bland män i åldern 30–60 år är hjärt- och kärlsjukdomar. Det är sedan länge känt att den manliga befolkningen i medelhavsländerna har låga dödstal och den finska manliga befolkningen höga dödstal i just dessa sjukdomstyper. Förklaringarna kan var olikheter i livsstil, kostvanor, hur det sociala nätverket fungerar eller genetiska skillnader i disposition för dessa sjukdomar. Dessa "omständigheter" tar man med sig vid en utvandring.

Däremot är dödligheten i många andra sjukdomar högre i medelhavsområdet än i Sverige. Exempelvis torde detta vara fallet för dödlighet i

tuberkulos och andra smittsamma sjukdomar. Av den internationella statistiken framgår att den totala dödligheten i medelhavsländerna är något högre än i Sverige i den studerade åldersklassen. I Grekland ligger man dock nära dödlighetsnivån i Sverige.

Det stressmoment som en migrationprocess kan förväntas ge upphov till framträder således inte med förhöjda dödstal för de utomnordiska invandrarna. En tänkbar förklaring kan vara att flyttningen till Sverige innebär att dödsriskerna minskar i övriga sjukdomar samtidigt som invandrare från Grekland behåller de låga dödstalen i hjärt- och kärlsjukdomar. Sjukvården i Sverige har kanske större möjligheter att reducera övriga dödsrisker. Samtidigt måste man ställa frågan om flyttning till Sverige verkligen kan reducera dödsrisker på det sätt som tabellen visar. Även bland utomnordiska kvinnliga invandrare är ju dödstalen låga trots att skillnaden i dödlighet mellan kvinnor i olika länder i hjärt-kärlsjukdomar är små.

Tabell 2.8 Index för åldersstandardiserat dödstal. Ålder 30–59 år.¹⁾

	Män	Kvinnor
Totalbefolkning	1,00	1,00
Svenska medborgare	0,98	0,99
Utländska medborgare	1,38	1,10
Därav:		
Finska medborgare	2,28	1,13
Medborgare i övriga nordiska länder	1,24	1,32
Utomnordiska medborgare	0,91	0,89
Därav:		
Grekkiska medborgare	0,54	0,46

¹⁾ Avser genomsnittet för 1986–1990. För grekkiska medborgare avses dock genomsnittet för 1975–1990. Medborgare från Grekland är en relativt liten invandrargrupp och för att reducera slumpvariationer väljes för dessa en längre observationsperiod. Standardiseringen är utförd för åldersklasserna 30–34 år, 35–39 år, 40–44 år, 45–49 år, 50–54 år och 55–59 år.

Källa: SCB, Befolkningsstatistik, olika årgångar och egna beräkningar.

Trovärdigheten i de registrerade dödstalen för utomnordiska invandrare undermineras ytterligare av att många andra indikatorer tyder på ett mycket dåligt hälsotillstånd bland dessa invandrare och speciellt bland invandrare från medelhavsområdet. Detta har framkommit upprepade gånger i ULF. Enligt ULF är hälsotillståndet ännu sämre bland invandrare från sydeuropa än bland invandrare från Finland. Även andra omständigheter tyder på dålig hälsa. Andelen förtidspensionärer är hög bland sydeuropeiska invandrare, se SOS (1994, 1995).

Man bör naturligtvis vara försiktig med att jämföra dödstal med resultaten från ULF. De senare utgörs av intervjuer där individen själv får lämna uppgifter om sitt hälsotillstånd. Det förekommer sannolikt kulturspecifika skillnader mellan olika befolkningsgrupper i uppfattningen om hälsa och i benägenheten att acceptera en sjukdomsroll. Man kan naturligtvis också kritisera användning av dödstal som mått på (o)hälsa. Döden är ju ett extremt utfall.

Men vi kan ändå konstatera att i den finska manliga invandrargruppen finns en betydande samvariation mellan olika indikatorer. Höga dödstal föreligger samtidigt med hög sjuklighet enligt ULF och med relativt hög andel förtidspensionärer. Någon sådan samvariation går inte att finna för utomnordiska invandrare och absolut inte för invandrare från Grekland.

Sysselsättning och inkomster

Genom en sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistren för 1991 har ett försök gjorts att ta fram några andra indikatorer på eventuella felaktigheter i folkbokföringen. Sambearbetningen är en totalundersökning. Därvid sker koncentration på jämförelser mellan invandrargrupper som enligt tabell 2.8 uppvisar stora skillnader. I den ena gruppen finns invandrare från de nordiska länderna och i den andra invandrare från Grekland. De sistnämnda är endast valda som exempel. Det finns sannolikt många andra invandrargrupper där liknande mönster kan observeras, som nedan för invandrare från Grekland.

I tabell 2.9 visas ett antal uppgifter om sysselsättning och inkomster för utrikes födda som var folkbokförda i Sverige den 31 december 1991 och som anlänt före 1980, dvs. folkbokförts i Sverige senast den 31 december 1979. Det är således frågan om invandrare som enligt folkbokföringsuppgifter numera vistats länge i Sverige. Många anlände redan under arbetskraftsinvandrarepoken på 1960-talet. De borde därför ha en etablerad ställning på arbetsmarknaden. Den långa vistelsetiden gör också att de har tillgång till alla delar av det offentliga transfereringssystemet.

Tabell 2.9 Vissa uppgifter om sysselsättning och inkomster för 1991.
Folkbokförda 1991-12-31. Andelstalen anges i procent

	Andel sysselsatta 20-64 år ^{*)} Åldersstand.		Andel med arbetslöshetsförsäkring under året 16-64		Andel familjer som erhållit socialbidrag under året	Andel av folkpensionärer med KBT/SKBT	Andel av familjer utan någon disponibel inkomst under året		
	M	Kv	M	Kv			Gifta/sambeskattade	Ensamstående	Samtliga familjer
Inrikes födda	88,0	84,8	7,1	7,7	5,3	29,1	0,0	0,7	0,4
Invandrat från Norden -1979	79,0	78,7	8,5	7,4	7,6	29,1	0,0	0,8	0,5
Invandrat från Grekland -1979	53,4	43,0	4,6	3,8	4,9	14,3	1,7	15,4	8,0

^{*)} Med sysselsatt menas en person som under året haft minst ett basbelopp i arbetsinkomst. Detta är den definition som SCB använder i inkomstregistret.

Källa: Sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistren.

Det framgår att sysselsättnings- och inkomstdata för invandrare från de nordiska länderna inte uppvisar några speciella avvikelser. Sysselsättningsgraden är något lägre än i den infödda befolkningen. Detta torde vara bidragande till att man har något högre andel individer som erhållit arbetslöshetsersättning och något högre andel familjer som erhållit socialbidrag. Andelen av pensionärerna som får kommunalt bostadsbidrag (KBT/SKBT) är densamma som i den infödda befolkningen. Även andelen familjer som helt saknar disponibel inkomst uppvisar samma mycket låga nivå som i den infödda befolkningen. För de nordiska invandrarna är således uppgifterna ungefär som förväntat om Norden fungerar som ett gemensamt folkbokföringsområde.

Däremot är uppgifterna mycket egendomliga beträffande invandrare från Grekland. Den registrerade sysselsättningsgraden är extremt låg. Visserligen finns en relativt hög andel förtidspensionärer i gruppen men detta förklarar inte den låga andelen sysselsatta. Det finns ett betydande antal individer vars försörjning är "oförklarad". Exempelvis är andelen familjer som helt saknar disponibel inkomst mycket hög. Bland ensamstående personer är andelen drygt 15 procent vilket är cirka 20 gånger högre än bland infödda ensamstående eller bland ensamstående invandrare från de nordiska länderna.

En förklaring skulle kunna vara att ett antal individer klarat sin försörjning under hela året med enbart svartarbete. I så fall har detta skett i häpnadsväckande omfattning. Rimligen borde många individer med svartarbete ändå ha någon disponibel inkomst. Vid svartarbete finns ingen registrerad arbetsinkomst och just därför borde detta ge möjlighet till någon social ersättning som socialbidrag och bostadsbidrag och därmed ge en registrerad disponibel inkomst. Kanske man ligger lågt i kontakter med svenska sociala myndigheter vid svartarbete? Även om det inte kan uteslutas att svartarbete är en delförklaring så är det ändå sannolikt att ett betydande antal av dem som inte uppvisar någon disponibel inkomst inte har varit bosatta i Sverige under året.

Det är också förvånande att trots den extremt låga registrerade sysselsättningen bland grekerna är andelen som erhållit arbetslöshetsersättning eller socialbidrag under året lägre än i den infödda befolkningen. Dessutom har endast en liten andel av de grekiska pensionärerna det inkomstprövade kommunala bostadstillägget. Visserligen är pensionsbeloppen ganska höga men å andra sidan tycks andra inkomster vara låga bland de grekiska pensionärerna. Den disponibla inkomsten bland ålderspensionärer⁹ från Grekland är lägre än bland ålderspensionärer i den infödda befolkningen vilket borde innebära att en relativt stor andel av ålderspensionärerna från Grekland uppstår det behovsprövade kommunala bostadstillägget för pensionärer. Detta är dock inte fallet.

Låg frekvens i de nämnda tre bidragen tyder på bosättning utomlands. Därifrån kan inte de nödvändiga personliga kontakterna upprätthållas med svenska myndigheter.

En undersökning

I en nyligen genomförd undersökning har Nilsson [1994] med hjälp av folkbokföringsstatistiken beräknat dödstalen för hela gruppen utomnordiska invandrare. Även här framkom förvånansvärt låga dödstal. Nivån var ungefär densamma som vi funnit för utomnordiska medborgare i Tabell 2.8. Nilsson bedömer den registrerade nivån som "knappast trovärdig" som en mätare på den sanna dödligheten och slutsatsen dras att: "mycket tyder på att det finns för många utomnordiska invandrare registrerade i folkbokföringen". Skillnaden mellan antalet folkbokförda och antalet bosatta uppskattas till cirka 10 procent eller cirka 40 000 personer. Än värre är att studien tyder på att skillnaden kan vara än större (kanske 20 procent) i flyttningsintensiva och förvärvsarbetande åldrar, dvs.

⁹För förtidspensionärer framgår av vårt material endast antal individer och pensionsbelopp men inte disponibla inkomster.

i sådana åldrar som också är av speciellt intresse för arbetsmarknadsforskningen och den demografiska forskningen. Skulle felet i en viss åldersklass vara 20 procent betyder detta att om den registrerade andelen sysselsatta i åldersklassen befunnits vara 60 procent så är den verkliga andelen sysselsatta 75 procent, dvs. en betydande skillnad. Undersökningen avser hela den utomnordiska invandrargruppen. Sannolikt varierar skillnaden mellan folkbokförda och bosatta starkt mellan olika delgrupper invandrare beroende på olikheter i utflyttningsbenägenhet.

2.3.3 Felaktigt invandringsår

Det finns ibland skillnader mellan den faktiska invandringstidpunkten och folkbokföring. Exempelvis kan detta gälla för asylsökande som inte folkbokförs förrän uppehållstillstånd erhållits. Sådana eftersläpningar är dock i allmänhet tämligen betydelselösa i forskningssammanhang. Allvarligare är att det finns en växande grupp invandrare i Sverige för vilka skillnaden mellan registrerad (folkbokförd) invandringstidpunkt och faktisk invandringstidpunkt kan uppgå till 10 eller till och med 20–25 år. Det är frågan om individer där SCB av någon anledning inte har någon säker uppgift om invandringsår.¹⁰ I befolkningsstatistiken registreras dessa schablonmässigt som invandrade före 1968. Det kan således finnas individer som faktiskt invandrat exempelvis 1990 men som i befolkningsstatistiken är registrerade som invandrade före 1968. Så länge det gäller enstaka personer spelar detta knappast någon roll. Mycket tyder dock på att gruppen har vuxit och utgörs numera sannolikt av ett betydande men okänt antal individer. Nedan görs ett försök att uppskatta antalet som faktiskt invandrat efter 1968 men som i befolkningsstatistiken står upptagna som invandrade före detta år.

Genom en specialbearbetning av befolkningsregistret har vi lyckats få fram yngre utrikes födda personer som registrerats som invandrade före 1968 men som rimligen inte kan ha invandrat före detta år. Exempelvis kan en person som 1989 var under 20 år inte ha invandrat före 1968. Antalsuppgifter om dessa utrikes födda finns i tabell 2.10.¹¹

Det framgår att i åldersklassen 0–19 år var det 2 479 individer folkbokförda den 31 december 1989 som uppenbarligen invandrat efter 1970 men som ändå registrerats som invandrade före 1968. Merparten av

¹⁰Den främsta anledningen till denna felaktighet är att invandrare byter personnummer varigenom kopplingen till invandringsår tappas bort.

¹¹Samtal med SCB visar att det är svårt och dessutom troligen dyrbart att få fram det exakta antalet samtliga individer som registrerats som invandrade före 1968 och som i verkligheten invandrat efter detta år. Därför får vi tillgripa uppskattningar av antalet som är 20 år och däröver.

dessa är födda utom Europa och en betydande del kommer från Mellersta Östern. Antalet hade ökat till 3 134 individer bland folkbokförda den 31 december 1994, dvs. en ökning med 27 procent sedan 1989.

I högre åldrar kan vi inte identifiera motsvarande individer. Visserligen skulle en identifiering kunna göras upp till åldern 22 år per den 31 december 1989 och till ålder 24 år per den 31 december 1991. Materialet har dock inte en passande åldersklassuppdelning för att möjliggöra detta. För åldersklassen 20–24 år har vi dock motsvarande uppgifter bland folkbokförda den 31 december 1994. Antalet uppgick då till 1 439 personer. I huvudsak måste vi dock tillgripa uppskattningar för åldrar över 19 år. En utgångspunkt för uppskattning är den ålderssammansättning som i början av 1990-talet förelåg för dem som officiellt registrerats som invandrare under 1980–90. Andelen i åldersklassen 0–19 år var då cirka 25 procent. En annan utgångspunkt för uppskattning är andelen i motsvarande åldersklass för de som invandrat under hela perioden 1970–90. Denna andel var cirka 19 procent. Användes förstnämnda andelstal erhålles cirka 10 000 individer och användes sistnämnda andelstal erhålles cirka 13 000 individer räknat per den 31 december 1989. Motsvarande beräkning per den 31 december 1994 ger 12 500–16 500 individer. Detta betyder att 5–7 procent av dem som i befolkningsstatistiken anges som invandrade före 1968 i själva verket har invandrat senare. Troligen har flertalet invandrat först på 1980-talet. Om antalet även under resten av 1990-talet ökar i samma takt kommer gruppen vid sekelskiftet troligen att uppgå till 8–9 procent av dem som då registreras som invandrade före 1968.¹²

Tabell 2.10 Antal utrikes födda i åldern 0–19 år. Den 31 december olika år. Registrerade som invandrade före 1968.

	Födda i Norden	Födda i övriga Europa	Födda utom Europa	Totalt
1989-12-31	112	197	2 163	2 472
1991-12-31	99	276	2 421	2 796
1994-12-31	64	284	2 786	3 134

Källa: Specialbearbetning av befolkningsstatistiken.

¹²Det totala antalet utrikes födda (inklusive de beräknade 12 500–16 500) som registrerats som invandrade före 1968 uppgick 1994-12-31 till 256 177 personer. Med nuvarande reducering av gruppen som sker genom dödlighet och återutvandring kan antalet vid sekelskiftet beräknas vara cirka 235 000 personer.

När man arbetar med invandrarstatistik på aggregerad nivå märks knappast felklassificeringen av invandringstidpunkt. Däremot kan felen bli betydande vid disaggregering på länder eller på åldersklasser. Låt oss ta några exempel.

A: Den 31 december 1994 fanns det i befolkningsstatistiken 10 318 individer födda i Asien som registrerats som invandrade före 1968. Det verkliga antalet torde vara endast 1 000–3 000 individer, dvs. troligen har cirka 80 procent invandrat efter 1968 och merparten först på 1980-talet. Motsvarande "fel" för hela den utomeuropeiska gruppen är sannolikt 50–60 procent.¹³

B: I Årsys publicerar SCB uppgifter om antal sysselsatta i olika åldersklasser för utrikes födda efter invandringsperiod. Dessa perioder är; före 1970, 1970–79 samt 1980 och senare. För dem som invandrat före 1970 borde det sedan 1989 inte finnas några individer i åldersklassen 16–19 år. Ändå har vi varje år sedan 1989 matats med uppgifter om antal sysselsatta i denna åldersklass för utrikes födda som invandrat före 1970.

Från Årsys 1994 (ännu ej publicerad) gäller att även i åldersklassen 20–24 år borde det inte finnas någon individ bland invandrade före 1970. Rimligen bör SCB stoppa publicering av sysselsättningsuppgifter för åldersklasserna 16–19 år och 20–24 år för individer som invandrat före 1970.

C: Av Årsys 1992 framgår att sysselsättningsgraden i åldern 20–64 år bland män från Iran som invandrat före 1970 endast var 42 procent. En så pass låg sysselsättningsgrad är naturligtvis inte trovärdig för en invandrargrupp som enligt befolkningsstatistiken numera vistats så länge i landet. Enligt samma Årsys var sysselsättningsgraden 70 procent för män från Iran som invandrade 1970–79. Förklaringen är naturligtvis att den allra största delen av män från Iran som registrerats som invandrare före 1970 i verkligheten torde ha invandrat under 1980-talet och i början av 1990-talet.

D: Uppgifter om naturaliseringsgrad bland utomeuropéer som registrerats som invandrade före 1968 blir grovt missvisande, se avsnitt 2.2.2.

¹³För enskilda länder kan felet vara än större. 1994-12-31 fanns 2 406 individer födda i Iran och registrerade som invandrade före 1968. Det är tveksamt om ens någon av dessa invandrat före detta år.

2.3.4 Slutsatser

Sammanfattningsvis finns det brister i befolkningsstatistiken som bör föranleda åtgärder. Det finns ett flertal sammanfallande indikatorer som tyder på att en betydande del av de i Sverige folkbokförda utomnordiska invandrarna inte längre är bosatta i Sverige. Många har säkerligen inte varit bosatta här på flera år. Ett antal torde redan vara avlidna. Dessutom finns det en växande grupp invandrare med osäkert invandringsår som schablonmässigt registreras som invandrade före 1968. Detta ger ofta orimliga tidsavstånd mellan faktisk och registrerad invandring med åtföljande felaktigheter i exempelvis sysselsättningsstatistiken. I sistnämnda fall borde lösningen vara att SCB selekterar ut gruppen och bildar en ny grupp med förslagsvis benämningen "okänt invandringsår". När det gäller folkbokförda invandrare som inte längre är bosatta i Sverige är frågans lösning mer komplicerad.

Det är möjligt att situationen blivit något bättre efter 1991. 1991-07-01 flyttades folkbokföringen från pastorsexpeditionerna till skattemyndigheterna. Om detta inneburit någon kvalitetsförbättring av folkbokföringen är dock svårt att bedöma. De kringliggande omständigheterna är ju fortfarande desamma. Det finns fortfarande starka incitament att stå kvar som folkbokförd i Sverige efter utflyttning. Detta har ju dessutom underlättats genom det alltmer ökande bruket att betala ut offentliga transfereringar till konton som kan disponeras från utlandet. Under alla omständigheter bör blotta misstanken att det finns betydande skillnader mellan folkbokförda och bosatta föranleda ett utredningsarbete.

Som nämnts utnyttjar forskare ofta data från den officiella statistiken. De nuvarande sakernas tillstånd ger betydande osäkerheter för den arbetsmarknadsinriktade och den demografiska invandrarforskningen. Osäkerheten blir än större av att felet i folkbokföringen troligen varierar starkt dels mellan olika utomnordiska invandrargrupper och dels mellan olika åldrar. SCB publicerar i Folk och bostadsräkningar och i Årsys uppgifter om invandres sysselsättningsgrad med folkbokförda invandrare i nämnaren samt i befolkningsstatistiken uppgifter om antal döda och födda i olika invandrargrupper. Många av dessa uppgifter torde vara värdelösa i forskningssammanhang.¹⁴

¹⁴I AKU används en annan metodik. Sysselsättningsgraden beräknas som andelen observerade sysselsatta i de *faktiskt* inkomna svaren. De faktiskt inkomna svaren är således skillnaden mellan urvalet och bortfallet. Därefter antas sysselsättningsgraden vara densamma i bortfallet som i svaren Om bortfallet *enbart* beror på bosättning utomlands skulle AKU ge rimligare information om sysselsättningsgraden bland de i landet faktiskt bosatta invandrarna. Bortfallet beror dock inte enbart på detta. Som nämnts är nackdelen med AKU att den endast kan ge rimlig information om sysselsättning för de största invandrargrupperna. Jämförelser mellan AKU och Folk och bostadsräkningar för de största invandrargrupperna visar på högre sysselsättning i AKU.

Felaktigheterna kan få implikationer för politiken. Andelen registrerade låginkomsttagare blir överdrivet hög och andelen registrerade sysselsatta blir alltför låg. Detta kan ju leda till krav på fördelningspolitiska eller arbetsmarknadspolitiska åtgärder riktade till invandrargrupper som i själva verket inte längre befinner sig i landet. Detta får naturligtvis inte skymma det faktum att sysselsättningsläget som helhet är dåligt för invandrare som anlänt efter mitten på 1980-talet. Det finns många sammanfallande tecken på detta från olika undersökningar.

Vilka möjligheter finns att förbättra situationen? Även om fullständig överensstämmelse mellan folkbokföring och bosättning knappast kan nås bör ändå förbättringar kunna göras. En möjlighet som man osökt tänker på är att även för utomnordiska länder få till stånd samarbete av typ det internordiska flyttningsbetyget. Frågan togs upp av folkbokföringskommittén (se SOU 1988:10). Man konstaterade dock att de administrativa rutinerna för folkbokföring i många utomnordiska länder i nuläget skiljer sig alltför mycket från svenska rutiner för att ett sådant samarbete skall vara möjligt. För närvarande tycks inte heller ett sådant samarbete vara aktuellt inom EES-avtalet eller inom EU.

Det är dock sannolikt att EU-medlemskapet och EES-avtalet innebär att incitamenten att stå kvar som folkbokförd efter utflyttning från Sverige efterhand kommer att försvagas något. Dels torde utomnordiska medborgare som (åter) flyttar till Sverige från EES-området numera lättare få uppehållstillstånd dels torde socialförsäkringssystemen mellan EES-länderna alltmer samordnas i framtiden. Å andra sidan är det sannolikt att flyttningsrörelserna mellan EES-länderna blir mer intensiva i framtiden vilket i sig själv ökar risken för felaktigheter i folkbokföringen genom att det kommer att finnas fler individer som glömmer anmäla en utflyttning eller som saknar kunskap om att man skall göra detta. Det är tänkbart att högre flyttningsbenägenhet mellan EES-länderna så småningom kommer att motivera införandet av mer lika administrativa rutiner för folkbokföring och därefter införandet av en motsvarighet till det internordiska flyttningsbetyget. Detta skulle ändå inte ge en total lösning på vårt problem. Flyttningar mellan EES-området och Sverige är endast en del av de utomnordiska flyttningarna till och från Sverige.

Det finns andra metoder som omedelbart kan höja kvaliteten på befolkningsstatistiken. Detta kan ske genom att skärpa kraven på personlig kontakt mellan svenska myndigheter/institutioner och de folkbokförda. En metod är att pensioner, barnbidrag m.m. inte alltid sättes in på konto utan vid slumpvisa tillfällen krävs att beloppen personligen kvitteras ut på post eller bank. I de fall beloppen inte kvitteras ut måste uppföljning ske för eventuell avregistrering i folkbokföring. En annan metod är noggranna uppföljningar av postreturer och av de stora bortfall som finns i AKU och i Folk- och bostadsräkningar.

3 Invandrarnas arbetsmarknad

3.1 Historik

Full sysselsättning och jämn inkomstfördelning har under efterkrigstiden varit centrala mål för den ekonomiska politiken. Dessa målsättningar har ansetts vara viktiga att uppfylla både på nationell och individuell nivå. På nationell nivå är hög sysselsättning en resurs för att erhålla en stor nationalprodukt vilken är grunden för den materiella välfärden. Dessutom är det sannolikt lättare att nå de fördelningspolitiska målen med en stor nationalprodukt än med en liten sådan. På individnivå är tillgång till ett arbete av central betydelse för individens välfärd. Genom arbetet erhåller man i allmänhet sin försörjning. Dessutom är individens ställning på arbetsmarknaden viktig för att få tillgång till vissa delar av socialförsäkringssystemet. För att exempelvis få ersättning från erkänd arbetslöshetskassa krävs en föregående period av deltagande i arbetslivet. Även storleken på de pensioner som en individ erhåller är beroende av i vad mån man deltagit i arbetslivet. En ojämn fördelning av sysselsättning i befolkningen kan således antas bidra till en ojämn fördelning av inkomster.

Målsättningarna om full sysselsättning och jämn inkomstfördelning kan således kopplas till frågan om invandrarnas villkor på svensk arbetsmarknad. Finns det anledning anta att invandrarna i annorlunda utsträckning får del av dessa välfärdspolitiska målsättningar? En viktig invandrapolitisk målsättning är det s.k jämlikhetsmålet. Har möjligheten att uppnå detta mål för invandrarna efterhand blivit allt sämre?

Det är dock ingen lätt uppgift att undersöka. Antag att man observerar att en invandragrupp har lägre sysselsättning och lägre genomsnittsinkomst än jämförbara infödda grupper. Hur tolkas detta? Vilken(a) tolkning(ar) som ges bestämmer i hög grad om det finns anledning att med olika medel "korrigera" tillståndet. Skulle tolkningen vara att det hela beror på diskriminering av invandrare i arbetslivet blir det befogat med ingripanden med syfte att förhindra denna typ av diskriminering. Skulle å andra sidan tillståndet förklaras med kulturspecifika attityder till arbetslivet blir tolkningen snarast att nämnda invandragrupp frivilligt valt en lägre sysselsättnings- och inkomstnivå. Försök till ingripanden förefaller då tveksamma och kan till och med strida mot vissa invandrapolitiska målsättningar. Det s.k. valfrihetsmålet innebär ju att en

invandrargrupp själv skall kunna välja om man vill behålla sin kulturella särart.

Mot bakgrund av dessa målsättningar är det en intressant uppgift att belysa invandrarernas inkomstförhållanden. En sådan belysning bör kopplas till invandrarernas position på arbetsmarknaden. I sistnämnda avseende har det sedan lång tid skett betydande förändringar.

Det finns en hel del uppgifter om invandrarernas sysselsättning vid en viss tidpunkt (s.k. tvärsnittsdata). Sådana uppgifter finns exempelvis i Folk- och Bostadsräkningarna, i AKU, i SCB:s undersökning av levnadsförhållanden, i SOFI:s levnadsnivåundersökningar samt i Wadensjö (1972), Ohlsson (1975), Jonung (1982), Reinans (1982), Ekberg (1983, 1990a, 1993b) och Harkman (1984). I allmänhet avser dessa uppgifter utländska medborgare eller i vissa fall utrikes födda personer. Här föreligger således en brist när man skall säga något om samtliga invandras situation på arbetsmarknaden. Vad som framför allt saknas är goda arbetsmarknadsdata för den andra generationen invandrare.

En sammanfattande iakttagelse från nämnda studier är att invandrarernas sysselsättningsgrad minskat och arbetslösheten ökat över tiden relativt den infödda svenskbefolkningen. Främst gäller detta för gruppen utländska medborgare. De uppgifter som föreligger för naturaliserade invandrare tyder på mindre förändringar i relativt arbetsmarknadsläge. På 1950- och 1960-talen var invandrarernas sysselsättningsgrad mycket hög. De åldersspecifika förvärvsintensiteterna var högre än i den infödda svenskbefolkningen. Dessutom torde arbetstiderna bland invandrarerna ha varit relativt långa på grund av stor andel heltidsarbetande bland invandrarkvinnorna. Detta var under en period då invandringen till stor del bestod av arbetskraftsinvandring samtidigt som det allmänna arbetsmarknadsläget var gott.

Under 1970-talet ändrade invandringen karaktär och övergick alltmer till att bli en flykting- och anknytningsinvandring samtidigt som arbetsmarknadsläget i Sverige försämrades. Båda dessa omständigheter kan förväntas sänka sysselsättningsgraden för invandrarerna. Det finns således förklaringar både på arbetsmarknadens utbudssida och på dess efterfrågesida. På utbudssidan har vi invandringens ändrade karaktär med ett större inslag av grupper som kan förväntas ha ett lägre arbetsutbud än de tidigare arbetskraftsinvandrarerna. Dessutom var de nya invandrargrupperna mer etniskt och kulturellt "avlägsna" än tidigare invandrarerna. Man var således ofta bärare av ett humankapital som inte var direkt efterfrågat på svensk arbetsmarknad. Från efterfrågesidan drabbades invandrarerna troligen hårdare än svenskbefolkningen av den besvärliga arbetsmarknaden i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Invandrarerna är i relativt stor utsträckning sysselsatta inom den konjunktur känsliga tillverkningsindustrin. Under 1980-talet blev dock arbetsmarknadsläget åter bättre och under de sista åren av 1980-talet var bristen på arbetskraft besvärande

inom många områden på arbetsmarknaden. Detta borde underlättat inträdet på arbetsmarknaden för invandrare. Så blev dock inte fallet. Under hela 1980-talet kom främst de utländska medborgarnas relativa sysselsättningsgrad att fortsätta att falla trots den dåvarande högkonjunkturen. Under 1990-talets lågkonjunktur har denna trend förstärkts ytterligare. Sannolikt finns också långsiktiga förändringar i svensk ekonomi som medfört att antalet arbetstillfällen på låg kvalifikationsnivå minskat. Detta kan ha gjort det svårare för vissa invandrargrupper att finna ett första arbete.

Allt lägre sysselsättningsgrad bland invandrarna kan antas åtföljas av förändringar i arbetslöshet. Det finns dock inget datamaterial som tillåter några längre historiska jämförelser. Löpande uppgifter finns endast för de utländska medborgarna och först från 1977. Uppgifter om arbetslöshet bland invandrare med numera svenskt medborgarskap kan endast erhållas efter specialbearbetningar. Tidiga studier visade att de utländska medborgarnas arbetslöshet under 1960-talet och början av 1970-talet uppvisade små avvikelser gentemot den övriga befolkningen. Däremot var arbetslösheten bland utländska medborgare mer konjunkturkänslig. Arbetslösheten var något högre i lågkonjunktur och något lägre i högkonjunktur än i svenskbefolkningen. Detta kan förklaras med de utländska medborgarnas annorlunda yrkes- och näringsgrenstillhörighet.

Sedan slutet av 1970-talet har dock arbetslösheten bland de utländska medborgarna legat på en högre (ofta dubbelt så hög) nivå än i svenskbefolkningen oberoende av konjunkturläget. Speciellt under den nuvarande lågkonjunkturen har arbetslösheten bland utländska medborgare ökat dramatiskt. Enligt AKU 1994 var den öppna arbetslösheten bland utländska medborgare 21 procent. Stora skillnader föreligger mellan olika grupper. Medborgare från de nordiska länderna hade en arbetslöshet på 12 procent medan utomnordiska medborgare hade 28 procents arbetslöshet. Motsvarande i svenskbefolkningen var 8 procent.

Utöver den öppna arbetslösheten finns också en dold arbetslöshet. Hur stor denna är finns det inga uppgifter på men vi kan konstatera att det numera finns en stor andel utländska medborgare i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder, främst arbetsmarknadsutbildning. Sedan 1980-talet har andelen utländska medborgare i arbetsmarknadsutbildning varit hög även om vi bortser från svenskutbildning.

Beträffande invandrarnas inkomster visade tidiga studier, exempelvis SCB (1977), att utländska medborgare tenderade att koncentreras till mellaninkomstskikten och att låga eller höga inkomster var mindre förekommande än i den övriga befolkningen. Att så få utländska medborgare befann sig i de lägsta inkomstskikten förklaras med att de utländska kvinnorna i större utsträckning än svenska kvinnor förvärvsarbetade heltid. Att så liten andel av de utländska medborgarna hade höga inkomster torde främst förklaras med deras koncentration till arbetaryrken.

Även Wadensjö (1972) fann ett liknande mönster. Senare undersökningar, se Arbetsmarknadsdepartementet (1981) och Ekberg (1983), visade också låg andel höginkomsttagare bland utländska medborgare. Andelen låginkomsttagare var dock ungefär densamma som bland svenska medborgare. Under 1980-talet försämrades invandrarnas relativa inkomstposition kraftigt. Nyligen genomförda studier, se Aguilar och Gustavsson (1990) och Ekberg (1994b), visar numera på låga årliga genomsnittsinkomster och stor andel låginkomsttagare bland invandrare.

Den samlade inkomstsumma som invandrarbefolkningen förfogar över bestäms i allt väsentligt av dess yrkesstruktur, sysselsättningsgrad och årsarbetstid. Över tiden har stora förändringar inträffat i främst de utländska medborgarnas sysselsättningsgrad och årsarbetstid. Dessa omständigheter torde vara de väsentliga förklaringarna till förändringar av invandrarnas inkomstförhållanden. Tidiga undersökningar tydde på att det för samma arbeten inte var större skillnader i timlöner mellan svenska och utländska medborgare, se Wadensjö (1975). Sedan 1980-talet finns dock en tendens till något lägre lön för invandrare relativt infödda även vid givet yrke, se Wadensjö (1994).

I tabell 3.1 görs ett försök att kvantifiera den ovan beskrivna utvecklingen. Tabellen sammanfattar tvärsnittsuppgifter om invandrarnas sysselsättningsläge och arbetsinkomster under efterkrigstiden. Arbetsinkomsten är beräknad per person i åldern 16–64 år, dvs. fördelad både på sysselsatta och ej sysselsatta. Därmed bestäms arbetsinkomstens nivå totalt av yrkesstruktur, sysselsättningsgrad och årsarbetstid. Uppgifterna har erhållits efter bearbetning både av tidigare undersökningar och av ett stort antal datakällor. Främst är det frågan om folk- och bostadsräkningarna, arbetskraftsundersökningarna och inkomstregistret. Sysselsättningsdata för 1980- och 1990-talen är hämtade från AKU. Därigenom reduceras (undviks) effekterna av de i kapitel 2 nämnda felaktigheterna i folkbokföringen. Definitionen av vad som skall menas med sysselsatt varierar något i de olika källorna men någon betydelse för helhetsbilden torde inte detta ha.

Utvecklingen med fallande relativ sysselsättningsgrad och fallande relativa inkomster för invandrarna framgår mycket tydligt. Trenden är ungefär densamma oberoende av om åldersstandardisering görs eller ej. Speciellt för utländska medborgare har utvecklingen varit oförmånlig. Index för sysselsättning låg under 1950- och 1960-talen över 100. Det höga indextalet för 1950 tyder på att de flyktingar som kom vid krigsslutet snabbt kom ut på arbetsmarknaden. Även inkomstnivån var hög för utländska medborgare. År 1967 var inkomsten per person i åldern 16–66 år hela 22 procent högre än i totalbefolkningen. Den väsentliga förklaringen var den höga sysselsättningsgraden och stor andel heltidsarbetande bland utländska kvinnor.

Under 1970-talet började denna bild förändras. Därefter har det varit en ständigt nedåtgående process. År 1992 var index för sysselsättning och arbetsinkomst så pass låga som 0,73 respektive 0,60. Fram till 1994 hade index för sysselsättning fallit ytterligare och var då 0,62. Några uppgifter om inkomster för 1994 finns ännu inte men man kan anta att även dessa reducerats sedan 1992. Sammantaget över perioden 1950–1994 har vi således gått ifrån ett läge med 20 procent högre åldersspecifik sysselsättningsgrad bland utländska medborgare jämfört med infödda till ett läge med 38 procent lägre sysselsättningsgrad. En mer detaljerad framställning av invandrarers sysselsättning efter ankomstperiod finns i Ekberg (1993b). Här framkom låg sysselsättning främst för 1980- och 1990-talens invandrare.

I någon mån torde nedgången bero på att invandrarkvinnor som anlände under 1980-talet i stor utsträckning kom från länder med lågt arbetskraftsdeltagande bland kvinnor. Denna tradition tar man sannolikt med sig vid flyttningen till Sverige. För helhetsintrycket har detta inte någon större betydelse. Även män med utländskt medborgarskap uppvisar en starkt fallande relativ sysselsättningsgrad. Detta kan inte ha någon kulturspecifik förklaring. I olika länder deltar normalt vuxna män i arbetslivet.

För invandrare som fått svenskt medborgarskap är bilden något annorlunda. Förändringarna är små och index har här legat på drygt 100 fram till slutet av 1970-talet. De naturaliserade har således följt med den fortgående höjningen i svenskbefolkningens (svenska kvinnors) förvärvsintensiteter. Under senare år förefaller dock en sänkning ha skett även av de naturaliserades relativa sysselsättningsgrad. Samtidigt har även deras relativa årsinkomster börjat falla. Under 1992–1994 har dock de naturaliserade invandrarnas relativa sysselsättningsposition varit ungefär oförändrad.

Tabell 3.1 Index för arbetsinkomst per person i åldern 16–64 år (för 1967 avses sjukpenninggrundande inkomst i åldern 16–66 år) och index för andel sysselsatta i åldern 16–64 år (för 1967 gäller 16–66 år). Respektive index för totalbefolkningen är 1,00. Båda kön.^{*)}

Utländska medborgare				Utrikes födda med svenskt medborgarskap			
Arbetsinkomst		Andel sysselsatta		Arbetsinkomst		Andel sysselsatta	
1	2	1	2	1	2	1	2
1950		1,20					
1960		1,05	1,12			1,02	
1967		1,10	1,16				
1978	0,92	0,92	0,94	0,98	1,01	1,08	1,02
1987		0,77	0,84	0,86		0,96	1,05
1988		0,73	0,83	0,85			
1991	0,64	0,65	0,79	0,80	0,85	0,87	
1992	0,60	0,61	0,74	0,76	0,83	0,84	0,90
1994			0,62	0,63			0,89

^{*)}1: Standardiserat för skillnader i ålders- och könssammansättning mellan respektive invandrargrupp och totalbefolkning.

2: Ej standardiserat för skillnader i ålders- och könssammansättning.

Hur index utläses framgår av följande exempel. År 1960 var index för utländska medborgares standardiserade sysselsättning 1,05 vilket betyder att utländska medborgare vid samma köns- och ålderssammansättning förvärvsarbetade 5 procent mer än totalbefolkningen. År 1987 var index 0,84 vilket betyder att utländska medborgare förvärvsarbetade 16 procent mindre med hänsyn till kön och ålder än totalbefolkningen. Index för arbetsinkomst utläses på samma sätt. Att denna index exempelvis var 0,64 år 1991 för utländska medborgare betyder således att arbetsinkomsten per person var 36 procent lägre än i totalbefolkningen.

Källa: Säll, Våra utläningar är mer sjuka än vi själva visar statistik i RFV. Tidskrift för allmän försäkring 1968:12.

SCB, AKU 1987, 1988, 1991, 1992 och 1994 samt specialbearbetningar 1987, 1992 och 1994.

SCB, Inkopack 1978, 1987, 1988, 1991 och 1992. Dessutom specialbearbetningar för 1978, 1991 och 1992.

SCB, Folk- och bostadsräkningarna 1950 och 1960.

3.2 Internationell jämförelse

Vi har funnit en över tiden allt sämre inkomst- och sysselsättningsutveckling bland invandrare. Detta negativa förlopp tycks ha startat ungefär vid mitten av 1970-talet och har efterhand blivit allt allvarigare.

Är detta förlopp något unikt för Sverige eller kan liknande tendenser iaktas i andra invandringsländer? Det är naturligtvis svårt att få någon komplett bild av detta men uppgifter från de stora invandringsländerna visar även här på större svårigheter för invandrarna på arbetsmarknaden. Speciellt gäller detta nyanlända invandrare.

Richmond (1992) undersökte inkomst- och sysselsättningsutveckling för invandrare i Kanada under perioden 1971–86. Det finns ett tydligt

samband mellan ankomstperiod och framgång på arbetsmarknaden. För de som kom tidigt på 1950- och 1960-talet visar tvärsnittsdata från både 1971 och 1986 att dessa invandrare har integrerats väl på Kanadas arbetsmarknad. I genomsnitt nådde man också högre inkomster än den infödda befolkningen. Denna ljusa bild har förbytts i en betydligt mörkare för de som anlant efter mitten på 1970-talet. Den årliga arbetsinkomsten för dessa var 1986 väsentligt lägre än för infödda i Kanada. Så var fallet trots att invandrare som anlant efter mitten av 1970-talet var mer välutbildade än både tidigare invandrare och infödda i Kanada. Exempelvis visade standardisering för ålder och utbildning att män från Caribiska övärlden endast hade 67 procent i årlig arbetsinkomst relativt infödda.

Även i en undersökning för Australien fann Strömback (1986) stigande svårigheter över tiden för nyanlända invandrare att komma in på arbetsmarknaden. Under 1970-talet började arbetslösheten bland nyanlända invandrare stiga kraftigt relativt tidigare invandrare. Borjas (1991) fann att invandrarernas relativlöner i USA började falla på 1970-talet.

Förklaringarna till de iaktagna förloppen i Sverige, och i andra länder, finns både på utbudssidan och efterfrågesidan. På utbudssidan har vi invandringens ändrade sammansättning. Fram till ungefär mitten av 1970-talet var invandrarna etniskt och kulturellt ganska närliggande den infödda befolkningen. Exempelvis bestod invandringen till Australien, Kanada, USA och Sverige till stor del av européer. Därefter har andelen utom-européer ökat kraftigt. Den kulturella bakgrunden och därmed kunskapsmassan i vid mening för dessa invandrare har varit annorlunda än för tidigare invandrare. Trots att många av dessa invandrare är formellt välutbildade kan deras "avlägsna" etniska och kulturella bakgrund göra det svårt för dem att tillägna sig det ytterligare specifika humankapital som behövs för framgång på invandrarlandets arbetsmarknad.

På efterfrågesidan är sannolikt förändringar i invandringssländernas ekonomiska struktur betydelsefulla. Övergången från industrisamhället till det postindustriella tjänstesamhället medför ändrade kompetenskrav på arbetskraften. I ett tjänstesamhälle är kraven högre på information och kommunikation på arbetsplatsen. Detta förutsätter i sin tur en informell kompetens som är specifik för invandrarlandet. Det kan vara frågan om att behärska språket, förstå beteenden hos individer och att klara relationer med myndigheter och organisationer. Så länge en invandrare inte tillägnat sig denna typ av kunskap blir det svårt att hävda sig på arbetsmarknaden. Till detta kommer att många arbetsgivare sannolikt är osäkra på den kompetens som de nya invandrarna har. Diskriminering kan inte heller uteslutas.

3.3 Aktuellt sysselsättningsläge

Uppgifter om invandrare i AKU omfattar enbart utländska medborgare. Motsvarande data för utrikes födda kan endast erhållas efter kostsamma specialbearbetningar. Genom sådana specialbearbetningar av AKU 1992 och 1994 har det varit möjligt att få fram sysselsättningsläget för hela gruppen utrikes födda. I den följande framställningen koncentrerar vi oss på en presentation av arbetskraftstal, sysselsättningstal och arbetslöshet.

Av tabell 3.2 framgår att för alla grupper minskade sysselsättningen och ökade arbetslösheten mellan 1992 och 1994. En intressant fråga är i vad mån invandrarnas relativa position gentemot total (svensk) befolkningen förändrats. I detta avseende varierar situationen starkt mellan olika invandrargrupper. Det är främst utomnordiska medborgare som har svag position. Deras relativa sysselsättningsnivå var mycket låg 1992 och försämrades ytterligare fram till 1994. Starkt bidragande till detta är sannolikt den kraftiga nyinvandring av utomnordbor som inträffade under 1993 och 1994. Oroande är också det låga arbetskraftsdeltagandet bland utomnordiska medborgare, dvs. många står inte till arbetsmarknadens förfogande. I vissa fall beror detta säkerligen på att man är i utbildning medan i andra fall har man troligen upphört att söka arbete. Detta betyder naturligtvis inte att läget är alltigenom mörkt för alla invandrargrupper. Även inom den utomnordiska gruppen finns invandrare med ett relativt gott sysselsättningsläge. Invandrare från Europa har en bättre ställning på arbetsmarknaden än utomeuropéer, se Ekberg (1993b).

Tabell 3.2 Variabler för arbetsmarknadsläge 16-64 år. Åldersstandardiserat. Procent.¹⁾

	1992		1994		Index för sysselsättningsgrad			
	Arbetskraftstal	Sysselsättningsstal	Arbetslöshetsstal	Arbetskraftstal	Sysselsättningsstal	Arbetslöshetsstal	1992	1994
Män								
Totalbefolktn.	84,4	79,2	4,8	79,4	72,2	9,1	1,00	1,00
Utrikes födda	74,1	65,1	12,2	66,9	55,4	17,6	0,82	0,77
Därav:								
Med svenskt medborgarskap	79,0	71,0	10,2	73,0	64,5	13,1	0,90	0,89
Utländska medborgare	69,2	59,5	14,7	60,8	46,3	24,1	0,75	0,64
Därav: Nordiska medborgare	79,0	73,0	7,6	70,1	59,6	14,9	0,92	0,83
Utomnordiska medborgare	64,4	52,0	19,5	56,3	39,7	29,6	0,66	0,55
Därav: Iranskt medborgarskap	51,0	35,8	30,3	49,9	30,6	40,3	0,45	0,42
Kvinnor								
Totalbefolktn.	79,9	76,9	3,8	75,7	70,7	6,7	1,00	1,00
Utrikes födda	67,8	62,4	8,0	59,6	51,9	13,4	0,81	0,73
Därav:								
Med svenskt medborgarskap	73,0	69,1	5,9	68,7	62,5	10,7	0,90	0,88
Utländska medborgare	62,6	55,7	10,7	50,5	41,7	17,3	0,72	0,59
Därav: Nordiska medborgare	76,3	71,7	6,1	67,4	60,8	8,9	0,93	0,86
Utomnordiska medborgare	53,1	44,9	15,1	40,5	30,5	24,7	0,58	0,43
Därav: Iranskt medborgarskap	36,6	21,0	41,3	35,1	18,4	47,5	0,27	0,26

¹⁾ Med arbetskraftstal menas hur stor andel i procent av en grupp som tillhör arbetskraften, dvs. som är antingen sysselsatt eller arbetslös. Med sysselsättningsstal menas hur stor andel i procent av en grupp som är sysselsatt på arbetsmarknaden. Med arbetslöshetsstal menas hur stor andel i procent av de som tillhör arbetskraften som är arbetslös. Index för sysselsättningsgrad = sysselsättningsstal/sysselsättningsstal för totalbefolkningen.

Källa: SCB. Specialbearbetning AKU 1992 och 1994.

Dessutom kan vi observera att den stora gruppen naturaliserade invandrare (som således är mer än 50 procent av samtliga utrikes födda) har klarat sig relativt bra på 1990-talets svåra arbetsmarknad. Man hade en förhållandevis god sysselsättningsposition 1992 (med relativt index på

0,90 för både män och kvinnor) och denna position är ungefär densamma 1994. Bakom detta torde delvis finnas en humankapitalteoretisk förklaring. Naturaliserade invandrare har relativt lång vistelsetid i landet och har därmed förvärvat de "Sverige-specifika" kunskaper som behövs för framgång på arbetsmarknaden. Möjligen finns också en selektion på så sätt att de som tycker sig ha lyckats i Sverige i högre grad söker svenskt medborgarskap. I viss mån har naturaliserade invandrare gynnats relativt sett av sin näringsgrenstillhörighet under 1992–94. Man befinner sig i något större utsträckning än svenskbefolkningen inom tillverkningsindustrin (se bilaga) vilken haft en konjunkturuppgång under 1993 och 1994.

För att vi skall få en fullständigare bild av invandrarnas arbetsmarknad än för närvarande skulle det vara en fördel om SCB i fortsättningen löpande publicerade uppgifter i AKU för hela gruppen utrikes födda. Det finns annars en risk att bilden av invandrarnas arbetsmarknadssituation enbart styrs av vad som gäller för utländska medborgare.¹⁵

Några löpande uppgifter om arbetsmarknadssituationen för den andra generationen invandrare finns inte. Det finns dock vissa möjligheter att genom specialbearbetningar få fram sådana uppgifter för den andra generationen invandrare som har en speciell markering i befolkningsregistret. Detta gäller utländska medborgare födda i Sverige samt personer födda i Sverige och naturaliserade sedan 1967. I åldern 16 år och däröver var dessa cirka 120 000 individer år 1992. Detta är således endast en mindre del av samtliga andra generationen invandrare i denna åldersklass.

I tabell 3.3 visas variabler för arbetsmarknadsläge 1987 och 1992 (uppgifter för 1994 har ej varit tillgängliga). Det allmänna intrycket är att skillnaderna 1987 är små gentemot total (svensk) befolkningen. Under 1992 förefaller dock sysselsättningsläget vara något sämre för de studerade andra generationen invandrare i de yngsta åldersklasserna (16–24 år). Har lågkonjunkturen i början av 1990-talet drabbat dessa invandrarungdomar hårdare? För äldre invandrarungdomar är däremot situationen fortfarande ungefär densamma som för svenska ungdomar. Detta tycks tyda på att åtminstone för andra generationen invandrare som fötts före 1970 är integrationen på arbetsmarknaden ungefär densamma som bland svenska ungdomar i samma åldrar.

En viss försiktighet bör naturligtvis iakttas vid tolkningen av våra data. Den totala populationen andra generationen invandrare är väsentligt större än vad som redovisas i tabell 3.3. Förhoppningsvis kan framtida studier

¹⁵Det finns visserligen uppgifter om sysselsättning för utrikes födda i Folk- och bostadsräkningarna och i Årsys. Dessa undersökningar har fördelen att vara totalundersökningar men de har också betydande nackdelar. En är att publiceringarna sker med betydande eftersläpning. Exempelvis publiceras uppgifter från Årsys 1993 först under sommaren 1995. Dessutom påverkas kvaliteten starkt av de tidigare nämnda bristerna i befolkningsstatistiken. Vid definition av sysselsättningsgrad sätts antalet folkbokförda i nämnaren. Vidare saknas uppgifter om arbetslöshet.

ge oss en mer komplett bild av den andra generationen invandrare på arbetsmarknaden.

Tabell 3.3 Variabler för arbetsmarknadsläge. 1987 och 1992. Procent.

	Arbetskraftstal		Sysselsättningstal		Arbetslöshetstal	
	1	2	1	2	1	2
1987						
Män:						
16-19 år	49,9	44,6	46,7	43,0	6,4	3,6
20-24 år	81,1	81,9	77,5	78,3	4,4	4,5
25-34 år	93,5	93,6	91,4	91,5	2,1	2,2
Kvinnor:						
16-19 år	48,6	48,4	46,4	46,7	4,5	3,5
20-24 år	77,5	80,0	73,0	76,6	5,8	4,3
25-34 år	88,6	88,9	86,7	87,2	2,2	2,0
1992						
Män:						
16-19 år	33,0	34,5	27,4	30,5	17,1	11,6
20-24 år	75,0	76,8	60,3	66,5	19,6	13,4
25-34 år	91,9	91,6	84,4	84,9	8,2	7,3
Kvinnor						
16-19 år	39,9	38,7	33,9	35,2	15,0	9,1
20-24 år	78,9	73,3	68,5	67,3	13,1	8,2
25-34 år	83,4	85,8	78,6	81,6	5,7	4,9

1: Invandrarungdomar födda i Sverige (utländska medborgare födda i Sverige + naturaliserade sedan 1967 och födda i Sverige).

2: Totalbefolkningen.

Källa: Specialuttag AKU 1987 och 1992.

3.4 Arbetsmarknadskarriär

3.4.1 Inledning

I föregående avsnitt gjordes en beskrivning av invandrarernas arbetsmarknad med avseende på sysselsättningsgrad, arbetslöshet och arbetsinkomst. Denna beskrivning var grundad på ett antal tvärsnittsobservationer under efterkrigstiden. Naturligtvis finns många andra dimensioner hos invandrarernas arbetsmarknad. En sådan är den långsiktiga arbetsmarknadskarriären. Hur ser denna karriär ut relativt jämförbara svenska grupper?

Användning av tvärsnittsdata från olika tidpunkter för att beskriva invandrarernas långsiktiga arbetsmarknadskarriär ger betydande tolkningsproblem genom att invandrarbefolkningen ständigt förändras genom in- och utvandring. För att säga något om karriärutveckling behövs i stället longitudinella data. Samma grupp av individer följs då över en längre

tidsperiod. Men även användning av longitudinella data har nackdelar. Framtagningen av sådana data är kostnadskrävande samtidigt som det finns behov av långa observationsperioder. Det sistnämnda gör att endast invandrare som redan vistats lång tid i landet kan studeras. Hittills finns endast ett fåtal longitudinella studier som belyser yrkeskarriär och inkomstutveckling bland invandrare.

I detta avsnitt sammanfattas resultaten från en större långsiktig karriärstudie för invandrare i Sverige. Motsvarande frågeställning har också diskuterats i många andra länder. Det är därför motiverat med en internationell utblick. Därvid koncentrerar vi oss främst på USA.

3.4.2 Den internationella bakgrunden

Frågan om invandrarnas långsiktiga anpassning på arbetsmarknaden har under de senaste årtiondena varit föremål för en intensiv vetenskaplig diskussion i USA. Bland de första av moderna undersökningar kan nämnas Chiswick (1978, 1980) som studerade invandrade män.

Den teoretiska analysen hos Chiswick vilar på en humankapitalteoretisk ansats. Hypotesen är att den framgång som invandrare har i hög grad är beroende av deras resurser (kunskaper och motivation). Uttryckt mer preciserat arbetar han med följande två utgångspunkter. Den ena är i vilken utsträckning den utbildning och arbetslivserfarenhetsom förvärvats i hemlandet är internationellt överförbar. Den andra är om det sker en självselektion så att de som migrerar har högre kapacitet och arbetsmotivation än de som stannar kvar.

Ju mindre den internationella överförbarheten är av förvärvat humankapital i hemlandet desto lägre inkomst och yrkesställning har man strax efter invandringen. I ett inledningsskede kan det uppkomma en social rörlighet nedåt i förhållande till den position invandraren hade i hemlandet. Men efterhand skaffar denne sig skolning och erfarenheter som behövs i invandringslandet. Skulle invandrarna dessutom vara positivt selekterade rör de sig efterhand socialt uppåt.

Tanken att det finns en selektion är grundad på föreställningen att migration är förknippad med intäkter och kostnader. Individer med stor kapacitet och arbetsmotivation erhåller sannolikt en större intäkt av migration än de som har mindre förmåga. Kostnaderna för migrationsbeslutet kan däremot antas vara desamma för en person med hög eller låg kapacitet. Ju högre kvoten är mellan intäkter och kostnader desto större är benägenheten att migrera. I jämförelse med arbetskraftsinvandrare kan flyktingar antas vara mindre selekterade med hänsyn till ekonomisk motivation, *ceteris paribus*. Inkomstutveckling och social rörlighet uppåt skulle i så fall gå långsammare för flyktingar.

Dessutom är selektionen sannolikt starkare ju högre kostnader som är förknippade med migrationen. Om fördelning av förmåga och motivation är densamma i olika länder så borde den genomsnittliga förmågan och motivationen vara högre för arbetskraftsinvandrarerna än för den infödda befolkningen. Frågan är om selektionen är så stark att den mer än väl uppväger en begränsad internationell överföring av kunskaper.

Chiswicks hypotes är att arbetskraftsinvandrarerna är selekterade i så betydande grad att de efterhand uppnår högre inkomster än den infödda jämförelsegruppen. Med infödd jämförelsegrupp menar Chiswick individer med samma rasetniska ursprung som respektive invandrargrupp. Däremot skulle det ta mycket lång tid innan flyktingar når upp till motsvarande infödda jämförelsegrupps inkomstnivå.

I stort bekräftas dessa hypoteser vid empirisk prövning. Jämförs arbetskraftsinvandrarerna med en infödd grupp av samma rasetniska ursprung finner Chiswick att invandrarna till en början har lägre inkomster än den infödda gruppen men efter 11 till 15 år har invandrarna samma inkomster som den infödda gruppen. Därefter har invandrarna högre inkomster. För exempelvis vita arbetskraftsinvandrare är den relativa inkomsten 10 procent lägre efter 5 års vistelse men 6 procent högre efter 20 års vistelse i USA.

Mönstret var ungefär detsamma för många andra arbetskraftsinvandrare. Däremot nådde inte flyktingar från Kuba och Kina upp till respektive infödda jämförelsegrupps inkomst.

Den yrkesmässiga rörligheten uppvisar naturligtvis ett nära samband med inkomstutvecklingen. Chiswick fann stöd för hypotesen att de flesta invandrargrupper uppvisar en U-formad yrkesrörlighet. Efter en initial yrkesrörlighet nedåt inträffade ofta en snabbare yrkesrörlighet uppåt än för den infödda jämförelsegruppen. Den initiala yrkesrörligheten nedåt var starkast för de invandrare som hade utbildning och erfarenhet som inte direkt var anpassad för amerikansk arbetsmarknad.

En metodmässigt kritisk punkt i Chiswicks undersökningar är att han använder tvärsnittsmaterial (urvalsdata från 1970 års census) för analys av inkomstutvecklingen. Han använder tvärsnittsdata från olika invandrarkohorter boende i USA 1970. Dessa data länkas samman till förlopp.

Även i andra studier som Carlinger (1980), De Freitas (1980) samt i några andra studier, vars resultat sammanfattas av Simon (1989), användes tvärsnittsdata. Resultaten från dessa undersökningar tenderade att bekräfta Chiswicks resultat. De samstämmiga resultaten gav upphov till en allmän föreställning om att invandrare i USA efter 10–15 års vistelsetid har stor framgång på arbetsmarknaden.

Efterhand kom dock dessa resultat att ifrågasättas. Detta görs i undersökningar av Borjas (1985, 1987 och 1989). Borjas är kritisk på två väsentliga punkter. Den ena gäller valet av data. Borjas menar att de tvärsnittsdata som Chiswick m.fl. använder ger en alltför positiv bild av

invandrarnas inkomstutveckling. Detta beroende på att tidiga invandrarkohorter var mer välutbildade än senare invandrarkohorter. Den andra gäller Chiswicks hypotes att framför allt arbetskraftsinvandrare skulle vara positivt selekterade. Borjas menar att negativ selektion också är möjlig. Vilketdera som inträffar är beroende av flera ekonomiska och politiska omständigheter i både utvandringslandet och invandringslandet.

Exempel på ekonomiska omständigheter är att inkomstfördelningen i både in- och utvandringslandet är av betydelse. Om genomsnittsinkomsten är densamma i både in- och utvandringslandet kommer en inkomstmaximerande migrant att vara positivt selekterad om inkomstfördelningen är mer ojämn i invandringslandet. Migranten kan förbättra sin inkomstnivå. Är däremot inkomstfördelningen jämnare i invandringslandet än i utvandringslandet kommer migranten att vara negativt selekterad. Finns det skillnader i både genomsnittsinkomst och inkomstfördelning mellan de båda länderna är det den relativa styrkan i dessa båda variabler som bestämmer om positiv eller negativ selektion föreligger.

En viktig politisk aspekt är om invandrarna kommer från länder med politiskt förtryck. Invandrare från sådana länder kan förväntas ha stor benägenhet att anpassa sig till USA:s arbetsmarknad eftersom de inte har några planer på att återvända till hemlandet.

Borjas prövade sina hypoteser med hjälp av data över invandarmän från 1970 och 1980 i USA:s Census. Dels gjorde han en tvärsnittsstudie av den typ som finns hos Chiswick. Dessutom gjorde han en jämförelse mellan 1970 och 1980 av de invandringskohorter som anlände på 1950- och 1960-talen. En sådan jämförelse får en longitudinell karaktär även om individerna inte är exakt desamma vid de båda observationstillfällena.

Borjas nämner flera skäl till att de kohorter som jämförs 1970 och 1980 inte utgörs av samma grupp individer. Ett skäl är att Borjas gör ett urval 1970 och ett annat urval 1980 från respektive invandrarkohort. Ytterligare en faktor av betydelse är att återutvandring skett mellan 1970 och 1980.

Som svar på Borjas kritik har Chiswick senare upprepat sin studie med användning av tvärsnittsdata från flera olika källor; 1970 års Census, 1976 års Survey of Income and Education och 1980 års Census, se Chiswick (1986). Från alla dessa datakällor fann han en brantare uppåtstigande löneprofil för invandarmän än för motsvarande infödda grupper. Skärningspunkten inträffar efter cirka 15 års vistelse i USA. Eftersom resultaten är samstämmiga från alla tre datakällor menar Chiswick att tvärsnittsdata ändå ger rimlig information om longitudinella förändringar i inkomst.

Av undersökningar i andra länder kan nämnas Al-Quadi och Shak (1991) och Poot (1993). Den förstnämnda studerade inkomstutvecklingen bland invandrade män i Kuwait och den sistnämnda inkomstutvecklingen bland invandrade män i Nya Zeeland. I båda studierna användes Chiswicks metod, dvs. tvärsnittsdata från olika invandrarkohorter. I åtminstone

Poots studie fanns resultat som liknade Chiswicks men invandrarnas anpassningsprocess på arbetsmarknaden gick långsammare. Invandrarnas inkomstprofil var endast obetydligt brantare än för den övriga befolkningen på Nya Zeeland. Först efter 30–40 års vistelse i landet nådde man majoritetsbefolkningens inkomstnivå.

3.4.3 Svenska Studier

Tidigare studier

Ännu så länge finns endast några enstaka svenska undersökningar kring invandrades arbetsmarknadskarriär. Metodmässigt har några av dessa undersökningar fördelen att vara renodlat longitudinella. Förekomsten av ett personnummersystem i Sverige gör att större grupper av individer kan följas under lång tid. En anledning till att man i utländska studier ofta tvingats arbeta med tvärsnittsdata torde just vara att många länder saknar personnummersystem eller har sekretessregler som försvårar longitudinella undersökningar.

En studie har gjorts inom ramen för SOFI:s levnadsnivåundersökningar där man kunnat följa en grupp finländare över flera undersökningstillfällen, se Leiniö (1984). Undersökningarna är baserade på ett relativt litet urval, vilket gör att resultaten är något osäkra. Den tendens som finns är att den finska gruppen vad gäller position i yrkeshierarkin har förlorat terräng gentemot den svenska jämförelsegruppen. Rörligheten från arbetaryrken till tjänstemannayrken är större i den svenska jämförelsegruppen.

En annan undersökning gjordes inom ramen för ett större invandrarprojekt som genomförts av Regionplanekontoret vid Stockholms läns landsting. Den socioekonomiska karriären undersöktes hos 1969 års invandrare till Stockholms län, se Ekberg (1985). Dessa följdes genom Folk- och Bostadsräkningarna 1970, 1975 och 1980. De jämfördes också med en svensk grupp som bestod av inrikes inflyttade svenska medborgare till Stockholms län 1969. Beträffande finländarna var tendensen densamma som i SOFI:s material, dvs. den socioekonomiska rörligheten uppåt var långsammare än i den svenska kontrollgruppen. Dessutom undersöktes invandrare från Jugoslavien och Polen. För jugoslaverna var bilden ungefär densamma som för finländarna. För polackerna var bilden helt annorlunda. Socioekonomiskt rörde sig dessa uppåt snabbare än den svenska kontrollgruppen. Den polska gruppen var dock ganska liten och resultatet bör därför tolkas med försiktighet. Utfallen indikerar dock att det finns betydande skillnader mellan olika invandrargrupper vad gäller långsiktig ekonomisk framgång.

Dessutom har Aguilar och Gustavsson (1991) studerat inkomstassimilering fram till 1980 genom ett urval från 1969 års och 1974 års invandringskohorter. En del av invandrarna i urvalet återutvandrade dock fram till 1980 varför studien inte är renodlat longitudinell. Resultatet indikerar att inkomstassimileringen gått bättre för 1969 års invandrare än för 1974 års invandrare. De förstnämnda har efterhand nått upp till den svenska jämförelsegruppens inkomstnivå vilket dock inte har skett för de senare.

De nämnda studierna är, som framgått, mycket fragmentariska. Leinös studie av finländare är grundad på ett ganska litet antal individer. Stockholmsundersökningen innehåller visserligen ett större antal individer men är endast en lokal sådan och avser enbart ett års invandring. Dessutom ger båda studierna endast den yrkesmässiga karriären bland invandrare och inte deras relativa inkomstutveckling. Även Aguilar och Gustavssons studie är baserad på ett relativt litet urval och endast avseende 1969 och 1974 års invandrare. Vidare är undersökningen begränsad till utveckling av årsinkomst och säger inget om yrkeskarriär.

Ekbergs studie

Vid Högskolan i Växjö har genomförts en större undersökning kring invandrades arbetsmarknadskarriär. Olika delar av resultaten från denna undersökning finns publicerade i exempelvis Ekberg (1990, 1991, 1994a och 1995a). Nedan görs en sammanfattning av resultaten.

Undersökningen är en totalundersökning och omfattar invandrare som varit bosatta under lång tid i Sverige. Dessa utgörs av utrikes födda personer vid FoB 1970 och som fortsättningsvis stannat kvar i landet. De som återutvandrat eller avlidit under undersökningsperioden ingår således inte. Dessutom ingår inte heller de som invandrade just 1970. Skälet till att utesluta 1970 års invandrarårgång är att en del av dessa ännu inte fått fast fot på arbetsmarknaden vid FoB 1970. Av de som sedan återstår uttas de som förvärvsarbetade 1970. Därigenom får vi en yrkesuppgift för varje invandrare vilket är viktigt när svenska jämförelsegrupper skall bildas. Antalet invandrare som följs blir knappt 200 000. Dessa följs under en 20-årsperiod över FoB 1970, 1975, 1980, 1985 och 1990.

För jämförelser med svenskbefolkningen har använts den s.k. tvillingmetoden. Till varje utrikes född person är vald en infödd svensk (svensk tvilling) med samma ålder, kön och yrke (på tresiffernivå) och samma bosättningsort (län) vid startåret 1970. Frågan är sedan om

invandrarnas karriär och inkomstutveckling skiljer sig från förloppet för de svenska tvillingarna när individerna följs till 1990.¹⁶

En viss invandrargrupp jämförs således inte med hela den inhemska befolkningen utan endast med sin svenska tvillinggrupp. Syftet med tvillingmetoden är att eliminera vissa grundläggande skillnader mellan en invandrargrupp och dess svenska kontrollgrupp. Även om tvillingmetoden underlättar jämförelser är den inte utan problem. En fråga är exempelvis för hur många variabler standardiseringen skall göras.

Ett problem är utbildningsvariabeln. I flertalet FoB finns inga data om utbildning. Visserligen finns vissa sådana uppgifter i FoB 1970, men enligt uppgifter från SCB är kvaliteten dålig, speciellt för invandrarna. Eftersom det inte finns utbildningsdata i FoB 1975, 1980 och 1985 vet vi inte hur utbildningsnivån för en invandrargrupp eller dess svenska jämförelsegrupp förändrats under 1970–85. Däremot finns utbildningsuppgifter i FoB 1990. Uppgifterna i FoB 1990 har bedömts som säkrare än i FoB 1970. Ändå visar SCB:s egna utvärderingar att även vid FoB 1990 finns betydande svårigheter med utbildningsvariabeln. Bland utrikes födda saknas uppgift om utbildning för 14 procent. Dessutom är andelen rätt klassificerade bland utrikes födda endast 66 procent. Eftersom riktig klassificering är viktig vid uttag av en variabel för bildandet av tvillingar har vi gjort bedömningen att utbildningsvariabeln inte bör tas med vid bildandet av svenska tvillingar.

Detta är naturligtvis en svaghet med undersökningen men utbildningsvariabeln kan användas på ett annat sätt. Även om många individers utbildning var felklassificerad så torde ändå FoB 1970 och 1990 ge oss någorlunda information om den genomsnittliga utbildningsnivån (antal skolår) bland utrikes födda och deras svenska tvillingar.

I bilagan till detta kapitel visas att den genomsnittliga utbildningsnivån 1970 och 1990 var något högre för hela gruppen utrikes födda än för deras svenska tvillingar. Bland födda i Finland, Jugoslavien, övriga nordiska länder och bland män födda i Grekland var den genomsnittliga utbildningstiden ungefär på samma nivå som bland respektive svenska tvillinggrupper. Kvinnor från Grekland hade kortare utbildningstid. Bland födda i Tjeckoslovakien, Polen och Västeuropa var utbildningstiden klart längre än för svenska tvillingar. Ändå är dessa invandrare vid startåret 1970 i samma yrken som sina (lägre utbildade) svenska tvillingar. Detta

¹⁶När undersökningen påbörjades hade FoB 1990 ännu ej genomförts. Data från FoB 1990 har därför påförts individerna i efterhand. Mellan 1985 och 1990 avled eller återutvandrade ett mindre antal individer. Av de studerade utrikes födda avled 5,4 procent och utvandrade 1,9 procent. Bland de svenska tvillingarna var motsvarande andelar 5,3 procent och 0,2 procent. Andelen av de som återutvandrade bland de utrikes födda är låg. Anledningen till detta är att vid 1985 har dessa invandrare vistats länge i Sverige. Av de som avlidit var merparten i sådana åldrar att de redan 1985 var utanför arbetsmarknaden. "Bortfallet" av individer under 1985–1990 är således så pass litet att detta inte torde ha någon betydelse för resultaten. Studien omfattar således samma individer under 1970–1985 och nästan samma individer 1985 som 1990.

ger stöd för Chiswicks hypotes om att välutbildade invandrare har en U-formad yrkesrörlighet. Bland invandrare från Tjeckoslovakien och Polen anlände en hel del i slutet av 1960-talet.

Antalet skolår är naturligtvis ett mycket grovhugget mått. För en stor del av invandrarna är utbildningen förvärvad i hemlandet. Vid FoB 1970 hade endast cirka 30 procent av de utrikes födda förvärvat sin utbildning i Sverige. Bland de svenska tvillingarna var motsvarande andel nästan 100 procent. Detta ger naturligtvis upphov till frågor om eventuella skillnader i utbildningsstandard och utbildningens inriktning.

Vid FoB 1980 och FoB 1985 var befolkningen uppdelad i socioekonomiska grupper. Någon sådan uppdelning gjordes emellertid inte vid FoB 1970 och FoB 1975. Vi har därför konstruerat en sådan fördelning 1970 och 1975 med hjälp av det nära samband som finns mellan yrkesfördelning och socioekonomisk fördelning. SCB har bildat ett sådant samband för den totala befolkningen 1980. Detta har sedan fördelats på åren 1970 och 1975. Metoden kan ge mindre fel men mycket tyder på att vi får en god approximation till den verkliga socioekonomiska fördelningen 1970 och 1975. Kontrollberäkningar visar också detta, se Ekberg (1985). Följande invandrargrupper har studerats:

	Antal individer i varje grupp	Andel män i procent
1. Utrikes födda	199 411	55,7
<i>Födda i:</i>		
2. Finland	82 364	50,4
3. övriga nordiska länder	34 715	56,5
4. Jugoslavien	11 522	63,2
5. Grekland	1 792	66,0
6. Västeuropa ¹⁾	23 116	58,8
7. Polen	4 214	55,1
8. Tjeckoslovakien	3 093	62,4

¹⁾ Till Västeuropa räknas: Västtyskland, Schweiz, Benelux-länderna, Frankrike, Storbritannien, Irland och Österrike.

Samtliga individer i respektive grupp förvärvsarbetade 1970. För varje grupp finns en svensk jämförelsegrupp enligt den ovan beskrivna metoden. Det totala antalet individer som följs är således nästan 400 000. Grupperna representerar olika typer av invandring. Invandringen från de nordiska länderna, Jugoslavien och Västeuropa har i huvudsak varit

arbetskraftsinvandring medan invandringen från Polen och Tjeckoslovakien i huvudsak varit en flyktinginvandring. Bland invandrarna från Tjeckoslovakien ingår också en hel del tidigt anlända sudettyskar. Invandringen från Grekland har varit en kombinerad arbetskrafts- och flyktinginvandring. Mellan grupperna finns också stora yrkesmässiga skillnader. Invandrarna från Finland och Sydeuropa återfinns oftast i arbetaryrken medan invandrarna från Väst- och Östeuropa i relativt stor utsträckning finns i tjänstemannayrken.

Det finns ingen exakt information om invandrarnas vistelsetid i Sverige vid startåret 1970. Vi vet att invandrare från Grekland och Jugoslavien anlände vid mitten eller den senare delen av 1960-talet. Invandrare från Finland anlände i stor utsträckning under 1960-talet, särskilt under den senare delen. En hel del av de invandrare från Finland som anlände under 1950-talet hade sannolikt återvänt hem 1970. Bland invandrare från Polen och Tjeckoslovakien anlände en del under senare delen av 1960-talet men där ingår också grupper som anlände redan på 1940-talet.

För hela gruppen utrikes födda var den genomsnittliga vistelsetiden i landet sannolikt drygt 10 år vid FoB 1970. För invandrare från Grekland och Jugoslavien kan tiden uppskattas till 3–5 år och för invandrare från Finland till 6–8 år. Vistelsetiden för invandrare från Västeuropa och från övriga nordiska länder kan antas vara mer än 10 år. För invandrare från Polen och Tjeckoslovakien är det svårt att ange genomsnittlig vistelsetid med tanke på att dessa anlönt så ojämnt över tiden.

Socioekonomiska grupper och inkomster

Som nämnts hade de utrikes födda och deras svenska tvillingar samma yrkestillhörighet 1970. Vår fråga är i vad mån den yrkesmässiga (socioekonomiska) sammansättningen förändras över tiden. Resultaten sammanfattas i bilagan till detta kapitel. Det framgår att alla grupper rörde sig uppåt socioekonomiskt under perioden 1970–1990. Andelen arbetare minskade och andelen tjänstemän ökade. Detta är också vad man kan förvänta beroende på att gruppernas genomsnittsålder förändrats. Den yngsta förvärvsarbetande var 16 år 1970 och därmed 36 år 1990. Över ett livsförlopp sker vanligen en viss uppåtgående rörlighet. Men det intressanta är om några skillnader kan observeras mellan en invandrargrupp och dess svenska tvillinggrupp.

Betraktar vi hela gruppen utrikes födda är skillnaderna små gentemot den svenska tvillinggruppen. Det finns dock en tendens att rörligheten uppåt är något långsammare bland de utrikes födda. Mellan olika invandrargrupper finns dock stora skillnader. Exempel på grupper med relativt långsam socioekonomisk rörlighet uppåt är män födda i Grekland, Jugoslavien och i någon mån Finland medan invandrare från exempelvis Tjeckoslovakien och Västeuropa rört sig snabbare uppåt än sina svenska

tvillingar. Nämnas kan också att andelen företagare varierar kraftigt mellan olika grupper. Låg andel finns bland finska invandrare medan flertalet övriga invandrargrupper har högre andel företagare (utom jordbrukare) 1980 än respektive svenska tvillingar.

Av intresse är också de stora skillnaderna i övergång till pensionering fram till 1980 (FoB 1985 innehåller inga data om pensionärer) bland de som förvärvsarbetade 1970. Betraktar vi dem som var 16–49 år 1970 och som klassificerades som pensionärer 1980 kan merparten antas vara förtidspensionärer. Bland kvinnorna återfinns också änkepensionärer.

Flertalet invandrargrupper har högre andel som klassificeras som pensionärer än respektive svenska tvillinggrupp. Speciellt gäller detta för invandrare från Finland, Grekland och Jugoslavien samt kvinnor från Polen. I de båda sydeuropeiska grupperna är andelen nästan tre gånger högre än i den svenska tvillinggruppen. Även Reinans och Swedner (1987) fann hög andel förtidspensionärer bland vissa invandrargrupper, speciellt invandrare från Grekland och Jugoslavien. Samtidigt kan man också peka på en stor invandrargrupp där andelen pensionärer är mycket låg. Detta gäller invandrare från Västeuropa. Förklaringen till de observerade skillnaderna är förmodligen mycket komplex.

I tabell 3.4 visas s.k. positionsindex för anställda. Även här framgår att den genomsnittliga socioekonomiska nivån förändras långsamt för invandrare födda i Grekland och Jugoslavien och i viss mån bland finska män medan invandrare från Västeuropa, Polen och Tjeckoslovakien haft en snabb höjning i sina positionsindex. Värdet för 1990 har beräknats genom att yrkesuppgifter från FoB 1990 i efterhand har påförts individerna.

Positionsindex har beräknats med ledning av skalpoäng som åsatts olika socioekonomiska grupper. Positionsindex är ett genomsnittligt skalpoäng. Ju högre värde på index desto högre socioekonomisk position. Metoden har utarbetats av LeGrand (1989). Kriteriet för tilldelning av skalpoäng har varit det normala utbildningskravet för ifrågasvarande socioekonomiska grupp. Skalpoäng har tilldelats enbart anställda personer.¹⁷

I tabell 3.5 visas årlig arbetsinkomst. På grund av att inkomstbegreppet definierades annorlunda 1970 har detta år uteslutits. Arbetsinkomsterna är beräknade på två sätt. I det ena fallet är dessa beräknade enbart för dem som förvärvsarbetade vid respektive FoB-tillfälle. I det andra fallet är arbetsinkomsterna fördelade på samtliga individer i respektive grupp, dvs. inklusive dem som har lämnat arbetsmarknaden.

Beträffande hela gruppen utrikes födda är förändringarna i arbetsinkomst mellan 1975–1990 små relativt de svenska tvillingarna. En mindre

¹⁷Le Grand har åsatt skalvärden på olika socioekonomiska grupper och därigenom ordnat dessa hierarkiskt. Kriteriet för tilldelning av skalpoäng har varit det normala utbildningskravet för ifrågasvarande socioekonomiska grupp.

nedgång finns dock för de utrikes födda om arbetsinkomsterna fördelas på samtliga individer. För männen är de utrikes föddas relativa arbetsinkomst 97 procent 1975 och 91 procent 1990. För kvinnorna är motsvarande tal 106 procent och 97 procent. En förklaring till nedgången är sannolikt att en något högre andel bland de utrikes födda har lämnat arbetsmarknaden. Detta framgår av tabell 3.6. Bland de som förvärvsarbetade vid respektive observationstillfälle är den relativa inkomsten ungefär densamma hela tiden.

Det mest slående är i stället de stora skillnaderna mellan olika invandrargrupper. Speciellt invandrarkvinnorna från Grekland och Jugoslavien hade vid mitten av 1970-talet mycket höga inkomster relativt sina svenska tvillingar. Kvinnor från Grekland hade 1975 en genomsnittlig arbetsinkomst som var hela 53 procent högre än för den svenska jämförelsegruppen. Sannolikt förklaras detta av lång årsarbetstid. Därefter har den relativa arbetsinkomsten utvecklats mycket ogynnsamt för både män och kvinnor i dessa invandrargrupper. Som nämnts har en relativt stor andel lämnat arbetsmarknaden. Men även för dem som förvärvsarbetade vid samtliga FoB-tillfällen har inkomstutvecklingen varit svag relativt de svenska tvillingarna. Bakom detta ligger bland annat den långsamma socioekonomiska rörligheten uppåt. Bland kvinnorna från Grekland och Jugoslavien har sannolikt också årsarbetstiden minskat samtidigt som årsarbetstiden ökat för svenska kvinnor.

Även bland finländarna finns en relativt stor andel som lämnat arbetsmarknaden och övergått till pensionering. Bland dem som förvärvsarbetade hela tiden är dock inkomstutvecklingen ungefär densamma som för de svenska tvillingarna.

Tabell 3.4 Positionsinde. Anställda

	Män				Kvinnor			
	1970	1980	1985	1990	1970	1980	1985	1990
Utrikes födda	2,3	2,6	2,8	2,9	1,6	1,8	2,1	2,2
Svenska tvillingar	2,3	2,6	2,8	2,9	1,6	1,8	2,1	2,2
Födda i Finland	1,9	2,1	2,3	2,4	1,5	1,7	1,9	2,1
Svenska tvillingar	1,9	2,2	2,4	2,5	1,5	1,8	1,9	2,1
Födda i övriga nordiska länder	2,4	2,6	2,8	3,0	1,5	1,7	1,9	2,1
Svenska tvillingar	2,4	2,7	2,8	3,0	1,5	1,7	1,9	2,1
Födda i Jugoslavien	1,7	1,8	1,9	2,0	1,2	1,4	1,5	1,7
Svenska tvillingar	1,7	2,1	2,2	2,3	1,2	1,4	1,5	1,7
Födda i Grekland	1,6	1,6	1,7	2,0	1,2	1,3	1,3	1,4
Svenska tvillingar	1,6	1,9	2,1	2,2	1,2	1,4	1,4	1,5
Födda i Västeuropa	3,0	3,4	3,6	3,7	1,9	2,2	2,4	2,5
Svenska tvillingar	3,0	3,3	3,4	3,5	1,9	2,1	2,3	2,5
Födda i Polen	2,7	3,1	3,3	3,6	1,8	2,2	2,6	2,9
Svenska tvillingar	2,7	3,0	3,3	3,5	1,8	2,0	2,3	2,6
Födda i Tjecko-slovakien	3,0	3,6	3,8	4,2	2,0	2,5	2,9	3,1
Svenska tvillingar	3,0	3,3	3,5	3,7	2,0	2,3	2,6	2,8

Följande positionsindex har tilldelats respektive socioekonomisk grupp, se Le Grand (1989):

Kategori	Skalpoäng (positionsnivå)
Ej facklärda arbetare	1
Facklärda arbetare	2
Lägre tjänstemän I	1
Lägre tjänstemän II	2
Tjänstemän på mellannivå	4
Högre tjänstemän (inkl. personer i ledande befattningar)	8

Källa: Specialbearbetning FoB 1970, 1980, 1985 och 1990.

Tabell 3.5 Genomsnittlig årlig arbetsinkomst för invandrare i förhållande till genomsnittlig årlig arbetsinkomst för deras svenska tvillingar

	Alla				Sysselsatta			
	1975	1980	1985	1990	1975	1980	1985	1990
Utrikes födda:								
Män	0,97	0,96	0,94	0,91	0,98	0,98	0,98	0,98
Kvinnor	1,06	1,04	1,01	0,97	1,04	1,03	1,02	1,03
Födda i Finland:								
Män	0,98	0,96	0,94	0,92	1,00	0,99	1,00	0,99
Kvinnor	1,09	1,07	1,03	1,00	1,06	1,05	1,04	1,04
Födda i övriga nordiska länder:								
Män	0,98	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	1,00	1,00
Kvinnor	0,99	0,99	1,00	0,99	0,99	1,00	1,01	1,00
Födda i Jugoslavien:								
Män	0,95	0,88	0,82	0,73	0,97	0,93	0,93	0,93
Kvinnor	1,33	1,14	0,98	0,76	1,20	1,14	1,07	1,05
Födda Grekland:								
Män	0,94	0,87	0,71	0,57	0,97	0,94	0,88	0,88
Kvinnor	1,53	1,22	0,80	0,47	1,36	1,23	1,02	0,99
Födda i Västeuropa:								
Män	0,99	0,98	1,01	0,99	0,98	0,98	1,01	0,99
Kvinnor	0,98	0,97	1,00	0,99	0,99	1,00	1,00	1,01
Födda i Polen:								
Män	0,87	0,88	0,84	0,82	0,88	0,90	0,89	0,92
Kvinnor	1,01	0,97	0,92	0,90	1,01	1,00	0,97	1,00
Födda i Tjecko-slovakien								
Män	0,97	0,97	0,98	0,94	0,96	0,97	0,99	0,99
Kvinnor	1,04	1,04	1,02	1,01	1,04	1,03	1,02	1,01

Källa: Specialbearbetning FoB 1975, 1980, 1985 och 1990.

**Tabell 3.6 Andel ej sysselsatta år 1990 i åldersgruppen 36–64 år¹⁾
Procent**

Ålder 1990	Män		Kvinnor	
	36–54	55–64	36–54	55–64
Utrikes födda	12,7	33,3	13,5	38,1
Svenska tvillingar	7,0	23,7	9,4	31,2
Födda i Finland	12,3	37,5	11,3	37,3
Svenska tvillingar	7,1	24,8	9,6	30,2
Födda i övriga nordiska länder	9,3	28,0	10,9	37,1
Svenska tvillingar	6,8	26,3	9,2	34,3
Födda i Jugoslavien	20,7	57,0	30,0	75,7
Svenska tvillingar	7,0	20,4	11,6	32,8
Födda i Grekland	31,9	69,6	52,4	90,1
Svenska tvillingar	7,8	20,1	13,5	35,6
Födda i Västeuropa	7,7	22,2	10,6	29,8
Svenska tvillingar	7,0	20,9	7,0	28,8
Födda i Polen	13,8	40,6	13,1	56,0
Svenska tvillingar	7,2	26,1	8,4	35,0
Födda i Tjeckoslovakien	9,6	26,1	6,9	35,2
Svenska tvillingar	5,2	22,1	7,1	28,6

¹⁾ Arbetslösa, hemarbetande, pensionärer. Enstaka studerande kan också förekomma. Tabellen visar att mycket stora andelar av invandrarna från Jugoslavien och Grekland ej var sysselsatta 1990. Troligen är andelarna i tabellen något för höga för dessa invandrargrupper jämfört med de verkliga andelarna. Detta beror på att det sannolikt finns en del personer från dessa länder som står kvar som folkbokförda i Sverige även efter att de flyttat tillbaka till sitt hemland, se kapitel 2 och Ekberg (1995b). Dessa kommer att observeras som ej sysselsatta i Sverige.

Källa: Specialbearbetning FoB 1990.

Analys

Som framkommit är det mycket små skillnader i karriärförlopp och inkomstutveckling mellan invandrargruppen som helhet och dess svenska jämförelsegrupp vad gäller sysselsatta. Slående är i stället de stora skillnaderna i ekonomisk framgång mellan olika invandrargrupper. Den splittrade bilden gör det svårt att utan närmare studier komma med uttömmande förklaringar. Den följande framställningen blir därför i hög grad spekulativ.

En möjlighet är att det bland vissa invandrargrupper kan ha funnits en negativ selektion redan från början. Exempelvis torde besvären vara relativt små av en flyttning till Sverige från övriga nordiska länder. Närheten gör att flyttningen inte heller behöver uppfattas som något särskilt definitivt. En flyttning till Sverige kan i så fall vara ett alternativ

för konkurrenssvaga grupper i dessa länder. Ytterligare en omständighet som kan ha betydelse är att de finska invandrarna i slutet av 1960-talet ofta kom från landsbygden. Man kan anta att de ofta saknade industriell erfarenhet vilket skulle kunna påverka de långsiktiga möjligheterna till framgång negativt. Något speciellt stöd för tanken på negativ selektion bland invandrare från närliggande länder framkommer dock inte i vårt material. Invandrare från Danmark och Norge uppvisar ungefär samma karriärförlopp både yrkesmässigt och inkomstmässigt som sina svenska tvillingar. Finska män har dock ett något långsammare karriärförlopp än sina svenska tvillingar. Detta trots att finländarnas utbildningsnivå var densamma som för svenska tvillingar.

Svag ekonomisk framgång har främst varit för handen för invandrare från Grekland och Jugoslavien. Detta trots att man skulle kunna ha hypotesen om en positiv selektionsmekanism bland dessa och trots att den genomsnittliga formella utbildningsnivån tycks vara i ungefärlig nivå med respektive svenska tvillinggrupper. Besvär och omställning – och därmed krav på initiativ – kan antas vara större vid flyttning till Sverige från Grekland och Jugoslavien än från exempelvis Finland. Troligen främst bland jugoslaver förekom också direktrekrytering till svenska företag (efter en förmodad urvalsprocess).

Bland invandrare från Jugoslavien har benägenheten varit låg att söka svenskt medborgarskap. Benägenheten har varit högre för invandrare från Grekland men å andra sidan har många av dessa också kvar sitt grekiska medborgarskap, se kapitel 2. Detta kan vara ett uttryck för att de emotionella banden med hemlandet fortfarande är starka och att många har planerat eller planerar att återvända. Inför detta finner man det inte lönande att göra de utbildningsinvesteringar i Sverige som kan behövas för långsiktig framgång på arbetsmarknaden. Bland sydeuropeiska invandrare finns troligen också grupper med mycket kort utbildning (endast några års skolgång). När dessa gått in på okvalificerade yrken har de kortare utbildning än svenskar som från början är i samma yrken.

Att förvärva en utbildning i Sverige som kan bilda underlag för socioekonomisk karriär skulle således vara ett mycket långt steg för dessa invandrare.¹⁸ Detta kan förstärkas om också arbetsgivarna förväntar sig att en invandrargrupp inom kort skall återvända till hemlandet. Benägenheten att välja dessa invandrare till företagens internutbildning kan därför bli låg.

Sådana omständigheter kan också betyda en ökad benägenhet att försöka nå ekonomisk framgång genom att starta eget företag. Som framgått är andelen företagare hög bland immigranter från Grekland och Jugoslavien. Vid en återutvandring kan företaget säljas medan värdet av en svensk utbildning är osäker.

Samtidigt kan också en planerad återutvandring till en början stimulera fram ett stort arbetsutbud. Detta för att kunna realisera det sparande vilket kan lägga grunden för en ny framtid efter återvändandet till hemlandet. Sannolikt kan detta förklara den långa årsarbetstiden vid observationstidens början bland invandrarkvinnor från Jugoslavien och Grekland. Skulle däremot en planerad återutvandring ej realiseras reduceras efter hand motivet för ett stort arbetsutbud.

Av Drobnic (1986) framgår att även om invandrare från Jugoslavien jämförs med en grupp svenskar med samma yrke så utför jugoslaverna skiftarbete i större utsträckning. Detta tillsammans med långa arbetstider kan antas ge hälsoproblem som bidrar till den stora inströmningen till förtidspensionering. Att hälsotillståndet är sämre bland invandrarkvinnor från Jugoslavien och Finland än bland svenskar med samma ålder och yrke framgår av Leinö (1983). Förmodligen gäller detta också för invandrare från Grekland.

Kanske blev det inte möjligt att trots en stor arbetsinsats skapa det sparkapital som behövdes. Man börjar ana att man kommer att stanna i Sverige trots att de emotionella banden med hemlandet fortfarande är starka. Man har kvar sitt "invandrarskap" med konflikter mellan egna

¹⁸Vid startåret 1970 kan det antas att invandrare från Grekland och Jugoslavien med mycket kort utbildning befann sig i yrken tillhörande gruppen ej facklärd arbetare. Men låt oss undanta individer som 1970 tillhörde denna socioekonomiska grupp och för de övriga beräkna genomsnittlig skalpoäng (positionsindex) 1985. Resultatet visas i nedanstående tabell. Som synes är den allmänna bilden fortfarande densamma. Skillnaderna är små mellan hela gruppen utrikes födda och deras svenska tvillingar. Båda grupperna hamnar på samma positionsindex. Män födda i Jugoslavien och Grekland är på lägre positionsindex än respektive svenska tvillingar. Antalet kvinnor i gruppen från Grekland är för litet för att det skall vara meningsfullt att beräkna positionsindex.

	Män	Kvinnor
Utrikes födda	3.1	2.8
Svenska tvillingar	3.1	2.8
Födda i Jugoslavien	2.1	2.2
Svenska tvillingar	2.3	2.2
Födda i Grekland	1.8	-
Svenska tvillingar	2.2	-

värderingar och omgivningens samtidigt som det finns en osäkerhet om framtiden. Detta innebär ytterligare en påfrestning på hälsotillståndet. Sannolikt är den psykosociala situationen som många invandrare då hamnar i viktig för att förklara den höga frekvensen pensioneringar.

Även andra förklaringar kan finnas. Finns det skillnader mellan olika grupper i benägenheten att acceptera en förtidspensionering? Vilka alternativ till förtidspensionering erbjuds invandrarna? I vilken utsträckning deltar de i rehabiliteringsgrupper för att återvända till arbetslivet och därmed undvika förtidspensionering?

En annan möjlighet är att söka förklaringarna på den svenska arbetsmarknaden. Sedan lång tid har denna utmärkts av att antalet sysselsatta inom tillverkningsarbete har minskat och antalet sysselsatta inom tjänsteproduktion har ökat. Man kan anta att en föränderlig arbetsmarknad ställer krav på kunskaper och erfarenheter av svenska förhållanden för att man framgångsrikt skall kunna ta sig över från krympande arbetsmarknader till expanderande. Det förefaller rimligt att anta att de svenska tvillingarna har en större sådan erfarenhetsbakgrund för att framgångsrikt klara nämnda förändringar. De svenska tvillingarna kan också antas ha lättare – än en invandrare med kanske bristande kunskaper i svenska – att förvärva den vidareutbildning som kan behövas för att komma in på nya arbetsmarknader. Möjligen har också lagen om svenskundervisning på betald arbetstid gjort vissa invandrargrupper mindre attraktiva på arbetsmarknaden.

Diskriminering kan heller inte uteslutas. Tänkbart är också att det finns invandrare som varit på tillfälliga vistelser i hemlandet mellan observationspunkterna. Har så varit fallet förkortas erfarenhetstiden av svensk arbetsmarknad.

Invandrare från Västeuropa och Tjeckoslovakien har varit framgångsrika. Bilden är dock splittrad beträffande polska invandrare. De sistnämnda har snabb socioekonomisk rörlighet uppåt men bland kvinnorna finns ändå en relativt stor övergång till förtidspensionering. Inkomstnivån bland polska män tyder också på mer deltidsarbete än bland svenska tvillingar. Dessa invandrargrupper befann sig redan från början i stor utsträckning inom tjänstemannayrken. Den utbildning och kompetens som krävs för att gå in i sådana yrken är kanske tillräcklig för att sedan också klara en föränderlig arbetsmarknad. För invandrare från Tjeckoslovakien kan det också vara av betydelse att många anlände i slutet av 1960-talet, dvs. strax innan den första observationstidpunkten. Strax efter ankomsten till Sverige kan en social rörlighet nedåt ha inträffat – i jämförelse med den position man hade i hemlandet. De svenska jämförelsegrupperna kan ha blivit valda när denna sociala rörlighet nedåt inträffade. Som nämnts är den genomsnittliga utbildningsnivån bland invandrare från Polen och Tjeckoslovakien högre än bland respektive svenska tvillinggrupper. Uppenbarligen fanns bland de östeuropeiska invandrarna i slutet av 1960-

talet många välutbildade personer vars förmåga till en början inte kunde utnyttjas fullt ut på svensk arbetsmarknad.

Efterhand som tiden gick blev det dock möjligt att utnyttja dessa kunskaper. I så fall skulle man också kunna säga att de hade större potentiell förmåga och kapacitet än i den svenska jämförelsegruppen. Möjligen var dessa invandrare också starkt motivationsmässigt selekterade. Eftersom man knappast kan ha några förväntningar om att återvända så måste flyttningsbeslutet uppfattas som definitivt och en ny framtid måste grundas i invandringslandet.

Av betydelse för framgång kan också vara graden av likhet i ekonomisk-industriell struktur och allmän kulturell miljö mellan in- och utvandrarnas länder. Detta kan vara bidragande till att invandrare från Västeuropa och de nordiska länderna (utom Finland) haft så lika socioekonomisk utveckling gentemot sina svenska tvillingar.

Detta kan också vara bidragande till att de välutbildade invandrarna från Västeuropa gjort snabbare uppåtriktad karriär än sina svenska tvillingar och att invandrare från de övriga nordiska länderna (med ungefär samma utbildningsnivå som de svenska tvillingarna) haft så lika socioekonomisk utveckling som motsvarande svenska tvillingar.

Förloppet för invandrarna från Västeuropa, Polen och Tjeckoslovakien ger stöd åt Chiswicks hypotes om U-formad yrkesrörlighet för framför allt välutbildade invandrare. Även om dessa invandrare haft en snabb uppåtriktad socioekonomisk rörlighet så är ändå frågan: Hinner de under den 20-åriga observationsperioden upp till samma socioekonomiska positionsnivå som infödda svenskar med samma utbildningsnivå? Svaret förefaller vara nej. Män födda i Tjeckoslovakien borde i så fall ha ett socioekonomiskt positionsindex på ungefär 4,6 år 1990. Deras verkliga index var 4,2. Kvinnor födda i Tjeckoslovakien borde ha index 3,7 medan verkligt index var 3,1. Födda i Västeuropa skulle haft index 4,2 för män och 2,9 för kvinnor medan index i verkligheten var 3,7 respektive 2,5. Födda i Polen skulle haft index 4,4 för män och 3,4 för kvinnor vilket kan jämföras med verkligt index på 3,6 respektive 2,9.

3.4.4 Jämförelse USA och Sverige

Som framkom i avsnitt 3.4.2 finns några motsvarande studier i andra länder främst av Chiswick och Borjas i USA. De resultat som framkommit i svenska undersökningar tenderar att stödja Chiswick i vissa avseenden och Borjas i andra. Men skillnader finns också gentemot båda dessa studier. En jämförelse kan sammanfattas i följande punkter:

I: Ett huvudresultat i Chiswicks studier var att speciellt arbetskraftsinvandrare har varit framgångsrika. Detta framgår dock inte av svenska

studier. I stället har vi funnit att invandrare från Grekland, manliga invandrare från Jugoslavien och i viss mån från Finland har haft en långsammare uppåtående social rörlighet och ogynnsammare inkomstutveckling relativt respektive svenskfödda jämförelsegrupper. Dessutom har en ganska stor andel av dessa invandrare lämnat arbetsmarknaden fram till 1990. Detta indikerar svårigheter att konkurrera på arbetsmarknaden.

En viktig förklaring till resultaten kan vara att många arbetskraftsinvandrare planerade och kanske fortfarande planerar att återvända hem. Även om utbildningsnivån är ungefär densamma som för de svenska tvillingarna har utbildningen ofta förvärvats i hemlandet. Finns planer på att återvända tycker man inte att det är lönande att förvärva det Sverige-specifika humankapital som är nödvändigt för långsiktig framgång på arbetsmarknaden. Detta kan förstärkas om också arbetsgivarna förväntar sig att en invandrargrupp inom kort skall återvända till hemlandet. Dessutom har efterfrågesidan i den svenska ekonomin förändrats. Har man inte investerat i Sverige-specifikt humankapital får man svårigheter på en föränderlig arbetsmarknad.

Resultaten för dessa invandrargrupper ger också upphov till en del frågor om invandringens ekonomiska konsekvenser. I början av observationsperioden arbetade invandrarna mycket hårt. De hade höga årsinkomster och betalade mycket i skatt. På kort sikt betalade de säkerligen mycket mer i skatt än vad de erhöll från den offentliga sektorn. Men på lång sikt har många av dem dragit sig tillbaka från arbetsmarknaden och de använder nu det offentliga transfereringssystemet i större utsträckning än sina svenska tvillingar.

II: För välutbildade invandrare har Chiswick m.fl. ofta funnit en U-formad yrkesrörlighet. Detta kan också observeras i svenska data. Invandrare från Tjeckoslovakien, Västeuropa och i viss mån Polen har varit framgångsrika relativt sina svenska tvillingar. För invandrare från Polen är bilden dock splittrad. Man har haft en snabb socioekonomisk rörlighet uppåt men en relativt svag utveckling av årsinkomster vilket tyder på ökad frekvens av deltidsarbete.

Dessa grupper är mer välutbildade än de svenska tvillingarna. Den snabbare uppåtående rörligheten visar att man efterhand tar igen de positioner man haft i hemlandet. Under observationsperioden hinner man dock inte upp till den socioekonomiska position som gäller för infödda svenskar med samma utbildningsnivå.

För USA fann Borjas (1987) att invandrare från Västeuropa hade högre inkomster än infödda på samma utbildningsnivå. Enligt Borjas är en bidragande förklaring att inkomstfördelningen är jämnare i Västeuropa än i USA. Invandrarna från Västeuropa skulle då bli positivt selekterade. Borjas resultat för invandrare från Västeuropa bekräftas ej av svenska

data. En anledning till detta kan vara att inkomstfördelningen i Västeuropa är ojämnare än i Sverige.

III: En viktig skillnad gentemot både Chiswicks och Borjas resultat är att inte någon av de studerade invandrargrupperna kan sägas ha varit mer framgångsrik än infödda svenskar på samma utbildningsnivå. Möjligen kan det finnas en viktig anledning till detta: Sverige är ett "nytt" invandrarland medan USA är ett "gammalt" invandrarland. Befolkningen i Sverige var mycket homogen ända fram till andra världskrigets slut. Då var endast 1 procent av befolkningen född utomlands. Därefter har invandrabefolkningen vuxit snabbt. Det är möjligt att infödda svenskar ännu inte blivit vana vid immigranter på samma sätt som den infödda befolkningen i USA. Det kan därför finnas mer negativa attityder och därmed kanske också mer öppen eller dold diskriminering på arbetsmarknaden gentemot invandrare i Sverige än i USA.

Det är viktigt att förstå ekonomisk framgång hos invandrare i ett brett perspektiv. Utöver den traditionella humankapitalansatsen finns också andra omständigheter som kan påverka invandrarna. Exempel på detta kan vara ekonomiska och politiska omständigheter i både utvandrings- och invandringslandet; invandrarnas återutvandringsplaner, arbetsgivares attityder och eventuell diskriminering gentemot olika invandrargrupper samt invandrapolitikens utformning.

3.4.5 Sammanfattning

Vi har funnit att invandrarna hade ett gott sysselsättningsläge fram till mitten av 1970-talet. Under långa perioder var den åldersstandardiserade sysselsättningsgraden till och med högre än i den infödda svenskbe-folkningen. De förändringar som sedan inträffat kan ses som kombinationer av utbuds- och efterfrågeeffekter. På utbudssidan har vi invandringens ändrade karaktär med ett större inslag av grupper som kan förväntas ha ett mindre arbetsutbud än de tidigare arbetskraftsinvandrarna. Från efterfrågesidan drabbades invandrarna troligen hårdare än svenskbe-folkningen av den besvärliga arbetsmarknaden i slutet av 1970-talet. Invandrarna är i hög grad sysselsatta inom den konjunkturkänsliga tillverkningsindustrin. Efterfrågan på arbetskraft steg dock åter under 1980-talet. Trots detta har den relativa sysselsättningsgraden fortsatt att minska, vilket är oroande. Den nedåtgående trenden har sedan förstärkts ytterligare under 1990-talets lågkonjunktur.

Det finns dock stora skillnader i arbetsmarknadsläge mellan olika invandrarkohorter. Svårigheterna på arbetsmarknaden är i hög grad koncentrerade till de senaste 15 årens invandrarkohorter. För de invandra-re som kom 1970 har arbetsmarknaden i sin helhet varit relativt gynnsam

även under 1980-talet. Ännu vid slutet av 1980-talet var deras åldersspecifika sysselsättningsgrad ungefär densamma som i den infödda svenskbe-folkningen. Även dessa tidiga invandrades långsiktiga socioekonomiska karriär och inkomstutveckling har varit ungefär densamma som för jämförbara infödda grupper. Det finns dock betydande skillnader i framgång mellan olika delgrupper av de tidiga invandrarna. Under början av 1990-talet förefaller den förut relativa ljusa helhetsbilden för de tidigt anlända invandrarna dock ha förmörkats. Även dessa invandrare tycks ha drabbats relativt hårt av 1990-talets lågkonjunktur.

Som framkommit har vi belyst senare invandrarkohorters mörka arbetsmarknadsläge enbart med deras låga sysselsättningsgrad och höga arbetslöshet. Resultat från någon studie av deras yrkeskarriär och inkomstkarriär föreligger ännu ej. Det finns dock några pågående undersökningar. En studie genomförs vid Ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds Universitet och består av ett urval av invandrare som anlänt efter 1970. En annan studie finns vid Högskolan i Växjö och omfattar flyktingar som fick uppehållstillstånd under åren 1987–1991. Ett tredje projekt genomförs vid nationalekonomiska institutionen vid Göteborgs Universitet och omfattar invandrare som anlänt sedan 1978. Efterhand som resultat kan förväntas från dessa undersökningar kommer vi att få kunskaper om yrkes- och inkomstkarriärer för invandrare som anlänt efter 1970.

4 Ekonomiska effekter av invandring

4.1 Teoretiska utgångspunkter

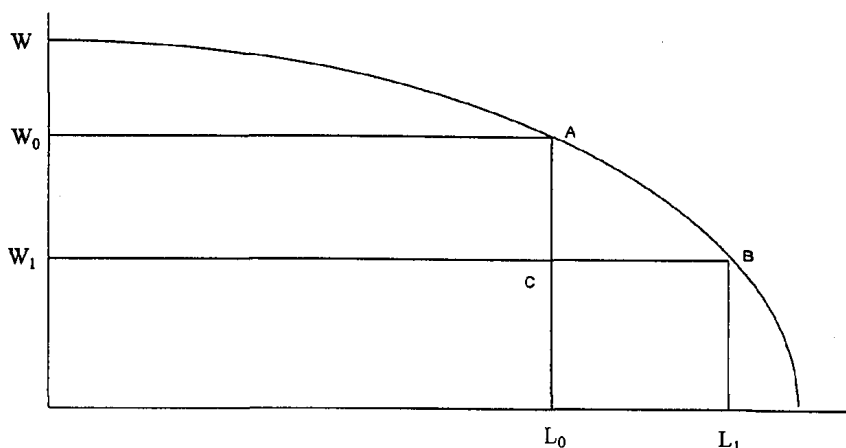
Internationell migration påverkar både in- och utvandringsregionerna (länderna) på många olika sätt. Det uppkommer inte enbart ekonomiska utan också sociala och politiska effekter. Det finns studier där man med systemteoretiska ansatser försöker få en totaluppfattning av alla dessa effekter, se exempelvis Fawcett (1989) och Arnold (1989). Detta kapitel är dock inte grundat på någon multidisciplinär ansats. Vi koncentrerar oss på de ekonomiska effekterna av internationell migration och då i huvudsak på de ekonomiska effekterna för invandringslandet. Därmed missar vi naturligtvis återkopplingarna mellan de sociala, politiska och ekonomiska effekterna. Å andra sidan bör avgränsningen ge oss möjlighet till större djup i diskussionen.

I en värld utan hinder mellan nationerna kan arbetskraften förväntas röra sig från länder med låg produktivitet (låg lön) till länder med hög produktivitet (hög lön). Så länge skillnader finns i arbetskraftens marginalprodukt mellan olika länder leder internationell migration till produktionshöjning och är därmed välfärdsskapande sett ur världssynpunkt. I denna mening finns det inga ekonomiska problem med internationell migration.

I en komparativ statisk modell kan effekten för invandringslandet illustreras av figur 4.1. Figuren är grundad på en linjärt homogen produktionsfunktion med fallande marginalprodukt. Från början finns L_0 sysselsatta med lönen W_0 per sysselsatt. I detta läge finns det således ett efterfrågeöverskott på arbetskraft som utgöres av $(L_1 - L_0)$. Efterfrågeöverskottet täcks av invandring.

Figur 4.1: Efterfrågesamband för arbetskraft

I ett läge med full sysselsättning utgörs det produktionsvärde som invandrarna åstadkommer av ytan ABL_1L_0 och deras faktorsättning är $W_1(L_1-L_0)$. Skillnaden är ytan ABC vilken tillfaller den ursprungliga befolkningen (inhemska kapitalägare). Detta kan också uttryckas så att värdet av invandrarnas genomsnittsprодукt överstiger faktorsättningen per sysselsatt. Om invandring inte hade skett kan man förvänta att i ett läge med full sysselsättning så kommer lönen att stiga till W_0 . Detta leder till en omfördelning *inom* ursprungsbefolkningen; mellan inhemska kapitalägare och inhemska arbetskraft. Denna omfördelning uttrycks av ytan W_0ACW_1 . Ytan under efterfrågekurvan ner till respektive W värde uttrycker den totala ersättningen till kapitalet.

Modellen kan också kvalificeras för det fall då icke full sysselsättning gäller. Förekommer inte full sysselsättning och (L_1-L_0) helt eller delvis kan täckas med arbetslösa ur den inhemska befolkningen så kan således produktionsvärdet ABL_1L_0 helt eller delvis åstadkommas utan invandring. Invandrarna tränger i så fall endast undan inhemska arbetskraft. Man kan tolka det så att det totala produktionsvärdet som blir en effekt av invandring blir mindre än dess totala faktorsättning. Värdet av genomsnittsprодукten blir mindre än faktorsättningen per sysselsatt invandrare. Om detta blir fallet beror på hur mycket av (L_1-L_0) som skulle kunna täckas av inhemska arbetslösa.

I ett längre tidsperspektiv är naturligtvis figur 4.1 en stark förenkling. En ofta framförd synpunkt är att migration kan vara selektiv. Internationell migration omfattar vanligtvis den yngre produktiva delen av befolkningen. Eftersom inflyttningslandet redan förut kan antas vara det mest expansiva, så ger ett ytterligare tillskott av produktiv arbetskraft upphov till inkomster som genererar en ökad efterfrågan på varor och tjänster med åtföljande benägenhet att ytterligare bygga ut realkapitalstocken (arbetsplatser, vägar, bostäder, osv.), samtidigt som den ekonomiska tillväxten påskyndas genom att ny och effektiv teknik lättare kan införas i samband med nyinvesteringar. Detta förlopp stimuleras också av att kapitalavkastningen initialt stiger genom invandring. Effekten blir att efterfrågekurvan i figur 4.1 skiftar åt höger. Var det nya jämviktsläget inträder beror på sambanden mellan variablerna i den beskrivna processen.

Från komparativ statisk ekonomisk teori kan förväntas att migration tenderar att utjämna skillnader i inkomster, löner och sysselsättningsmöjligheter mellan olika länder (regioner). Eftersom den faktiska riktningen på migrationsströmmarna i allmänhet gått från länder med låga löner och svag efterfrågan på arbetsmarknaden till länder med höga löner och god efterfrågan på arbetsmarknaden så erhålls ett ökat arbetsutbud i inflyttningsregionen och ett minskat arbetsutbud i utflyttningsregionen vilket skulle verka i utjämnande riktning på internationella skillnader i inkomster och sysselsättning. Samtidigt tenderar utjämningsprocessen att efterhand minska flyttningarnas omfattning.

Det är dock inte givet att migration leder till någon utjämning. Är migranterna positivt selekterade med hänsyn till ålder och humankapital förlorar utvandringslandet värdefull produktionskapacitet samtidigt som invandringslandet tillförs denna kapacitet. Denna tendens förstärks ytterligare om invandrarna tar med sig kapital från hemlandet.

Låt oss i fortsättningen avgränsa diskussionen till invandringens ekonomiska effekter för invandringslandet. Som framkommit ovan finns det flera ekonomisk-teoretiska argument för att invandring i genomsnittlig mening är något positivt för invandringslandet. Om en sådan effekt inträder är dock i hög grad beroende av om invandrarna själva kommer in på invandringslandets arbetsmarknad och därmed åstadkommer ett produktionstillskott. Dessutom kan ju invandring på olika sätt påverka inkomstfördelningen i invandringslandet vilken också är av betydelse för den ursprungliga befolkningen

Låt oss koncentrera oss på följande frågeställningar som kan antas vara av intresse för den ursprungliga befolkningen.

I: Kan (en viss) invandring påverka den ekonomiska tillväxten i landet? Man kan tänka sig att detta sker om invandrarna snabbt kan rekryteras för att lösa upp flaskhalsar i ekonomin och underlätta expansionen av framgångsrika företag. I samband med deras utbyggnad kan ny och

effektivare produktionsteknik snabbare införas än vad som annars skulle ha varit fallet, vilket kan komma den ursprungliga befolkningen till del. Å priori behöver detta dock inte vara den enda möjligheten. Man kan också tänka sig fall då invandring kan verka bromsande på tillväxten, se nedan.

II: Kan ursprungsbefolkningen få inkomstillskott genom offentlig sektor? Detta kan bl.a. ske genom invandrarnas annorlunda ålderssammansättning.

III: Kan invandring påverka relativa faktorpriser och därmed fördelningen av inkomster?

Dessa frågeställningar är inte helt oberoende av varandra. Det finns många återkopplingar. Om exempelvis invandring skulle påverka inkomstfördelningen genom att förändra relativa varu- och faktorpriser så kan detta i sin tur påverka företagens val av kapital och arbete i produktionen vilket påverkar strukturomvandlingen vilket i sin tur kan påverka den ekonomiska tillväxten och därmed den genomsnittliga inkomstnivån. Samtidigt kan också strukturomvandlingen påverka fördelningen av inkomster. Vissa grupper vinner, andra grupper förlorar.

Även andra effekter kan vara av välfärdsintresse för ursprungsbefolkningen. Dit hör frågor om invandrarna kan gå in och utföra arbeten i dåliga arbetsmiljöer, arbeten som ursprungsbefolkningen då kan slippa. Ytterligare en sådan fråga är om invandrarna kan ha en buffertfunktion i ekonomin. Exempelvis kan man fråga hur arbetsmarknadssituationen för svenskbefolkningen hade sett ut utan efterkrigstidens invandring. Genom att främst arbetskraftsinvandrarna har rekryterats till tillverkningsarbete kan detta ha bidragit till att ge svenskbefolkningen en något annan yrkesstruktur än annars. Invandrarna kan ha underlättat industrins expansion samtidigt som en sådan expansion bildat underlaget för tillväxten av andra näringsgrenar (exempelvis offentlig sektor) inom vilka svenskbefolkningen fått arbete. Invandrarna befinner sig således i stor utsträckning inom yrken som inneburit stora arbetslöshetsrisker. Utan invandrarna hade kanske en större andel svenskar befunnit sig i sådana yrken med åtföljande större arbetslöshet bland dessa. Detta är också en sorts omfördelning av välfärd till svenskbefolkningen. Men det är också tänkbart att dåliga arbetsmiljöer snabbare skulle ha rationaliserats bort utan invandrarnas närvaro. Men låt oss begränsa oss till punkterna I–III och återvända till dessa.

4.2 Empiriska studier

I detta avsnitt sammanfattas ett antal empiriska undersökningar kring de nämnda frågeställningarna I–III ovan. Det kommer att framgå att våra kunskaper om invandringens ekonomiska effekter för invandringslandet fortfarande är rudimentära i många avseenden. Det är naturligtvis omöjligt att här göra en fullständig genomgång av alla empiriska undersökningar. De resultat som redovisas i de utvalda undersökningarna är delvis också motsägelsefulla. Bidragande till detta är säkerligen att undersökningarna avser olika perioder, olika invandrargrupper, olika invandringsländer och/eller använder olika metoder.

4.2.1 Ekonomisk tillväxt

I Simon (1989) presenteras ett antal undersökningar som för ett antal av västvärldens länder visar på ett positivt samband mellan befolkningstillväxt och ekonomisk tillväxt. Simon drar slutsatsen att snabb befolkningstillväxt medför ekonomisk tillväxt. Anledningen till detta är att en växande befolkning ökar produktiviteten genom krav på nyinvesteringar vilka förbättrar möjligheterna att introducera effektivare produktionsteknik. En växande befolkning innebär också att befolkningen är yngre än i en stagnerande befolkning. I en yngre befolkning kan arbetskraften antas vara geografiskt och yrkesmässigt rörligare vilket underlättar ekonomisk tillväxt. Eftersom invandring både ökar och föryngrar befolkningen drar Simon slutsatsen att invandring kan förväntas ha en gynnsam effekt på den ekonomiska tillväxten. En sådan entydig slutsats framkommer dock inte i en sammanfattningsartikel av Friedberg och Hunt (1995). Olika resultat erhålls från empiriska undersökningar. Hur immigration påverkar mottagarlandets ekonomiska tillväxt är troligen i hög grad beroende av invandrarnas eget humankapital och deras geografiska och yrkesmässiga rörlighet.

Med hjälp av en kombinerad demografisk-ekonomisk modell med endogena tekniska framsteg studerade Ekberg (1977, 1983) effekter av invandring på BNP/capita och konsumtion/capita. I modellen jämförs två alternativ under en 40-årsperiod. I det ena alternativet antogs den årliga nettoinvandringen till Sverige vara 0. Både den årliga invandringen och den årliga utvandringen antogs vara 3 % av landets befolkning vilket motsvarade cirka 25 000 individer i båda riktningarna. I det andra alternativet (invandringsalternativet) antogs den årliga invandringen och utvandringen vara 4,5 % respektive 3 % av landets befolkning. Den årliga nettoinvandringen låg däremot på en nivå som var ganska vanlig på 1950- och 1960-talen.

Det kan vara mest relevant att uttrycka den ekonomiska tillväxten som tillväxt i konsumtion. Vid invandring får man initialt räkna med ett ökat nyinvesteringsbehov (exempelvis i bostäder). Om invandrarnas eget sparande inte räcker till för att realisera detta nyinvesteringsbehov måste konsumtionen något hållas tillbaka för den ursprungliga befolkningen. Simuleringsberäkningarna visar att den initialt tillbakahållande effekten på den totala konsumtionen var mycket liten i invandringsalternativet. Efter ett kort inledningsskede togs konsumtionen igen och BNP/capita och konsumtion/capita utvecklades därefter praktiskt taget parallellt och på ungefär samma sätt i alternativet utan nettoinvandring som i alternativet med nettoinvandring. Effekten på BNP/capita i invandringsalternativet var obetydlig.

Nämnda typer av undersökningar är mycket grovhuggna. Exempelvis behandlas ofta arbetskraften som homogen. Det är således svårt att i modellerna kvantifiera tillväxteffekterna av att invandrararbetskraften eventuellt uppträder på arbetsmarknaden på ett annat sätt än den infödda arbetskraften. Kindleberger (1967) och många andra ekonomer menar att invandrarnas stora geografiska rörlighet inom invandrarländerna kan ha påskyndat den ekonomiska tillväxten genom att invandrarna snabbt kunnat gå in och lösa upp trånga sektorer i samhällsekonomin.

Vad kan vi säga om invandrarnas rörlighet i Sverige? Det finns några empiriska studier. Wadensjö (1972) undersökte benägenheten att byta arbetsgivare hos vissa arbetskraftsinvandrargrupper. Han fann att denna benägenhet var större än i svenskbefolkningen. Sannolikt innebär detta också större geografisk rörlighet bland invandrarna. Byte av arbetsgivare är ofta också förknippat med geografisk flyttning. SCB (1974) fann att utländska medborgare hade högre flyttningsintensiteter än svenska medborgare i motsvarande åldrar. Som grupp betraktat hade de utländska medborgarna än högre rörlighet i jämförelse med den övriga befolkningen. Detta beror på att de utländska medborgarna är mer koncentrerade till flyttningsintensiva åldrar. Räknat per person var antalet flyttningar över kommungräns mer än dubbelt så många bland utländska medborgare än bland svenska medborgare. Dessutom gjordes en lokal undersökning av 1968–1980 års invandringskohorter till Stockholm län, se Stockholms län (1983). Dessa flyttade året efter invandringstillfället ut till andra län i något större utsträckning än länets övriga befolkning i motsvarande åldrar. Under åren därefter var mönstret det motsatta. Invandrarna flyttade till andra län i mindre utsträckning. Den flyttning som då förekom bland invandrarna var i huvudsak återflyttning till hemländerna. De invandrare som stannade kvar i Sverige blev således på sikt i betydande grad kvarboende i Stockholms län. Man kan således knappast säga att Stockholms län fungerat som inkörsport för invandrare till övriga riket.

Ekberg (1993a, 1995a) undersökte med longitudinella data den geografiska och den yrkesmässiga (socioekonomiska) rörligheten bland

utrikes födda som anlänt före 1970. Jämförelser görs med infödda svenskar med samma ålder, kön, yrke och bosättning räknat på län vid startåret 1970. Det framgår att till en början (1970–75) hade utrikes födda väsentligt högre geografisk rörlighet än jämförbara infödda. Oerhört höga flyttningsintensiteter hade individer födda i Grekland och Jugoslavien. Dessutom var invandrarnas flyttningar i hög grad riktade till storstadsområdena, dvs. till områden som då uppfattades som expansiva. Så småningom minskade dock invandrarnas flyttningsintensiteter och under 1980-talet hade man nästan kommit ner på de nivåer som gällde för infödda jämförelsegrupper. Förloppet är vad man borde förvänta från informationsteoretisk utgångspunkt. Man kan ha hypotesen att invandrare under åren närmast efter invandringstillfället har hög rörlighet mellan olika arbetsgivare. Sådan rörlighet medför också ofta geografisk rörlighet. Tanken är således att invandrare är sämre informerade än befolkningen i övrigt om den arbetsmarknad man anländer till och att det finns ett relativt stort sökbehov innan man finner ett passande arbete. Mycket tyder på att mönstret är ungefär detsamma även för senare invandrargrupper, dvs. hög flyttningsintensitet riktad till storstadsområdena under de första åren efter ankomsten till Sverige.

Låt oss acceptera den ofta framförda tanken att rörligheten på svensk arbetsmarknad varit alltför låg de senare 20 åren. Invandrarna rekryterades ofta initialt till ekonomiskt expansiva regioner. Därefter följdes detta av en relativt hög inre flyttning i Sverige som också i stor utsträckning riktade sig till ekonomiskt expansiva regioner. Sammantaget skulle detta tyda på att invandrarna underlättat tillväxten av framgångsrika företag. De makro-ekonomiska målen skulle därigenom lättare uppnås. Men geografisk rörlighet är endast ett medel för att nå dessa mål. Det behövs också en yrkesmässig (socioekonomisk) rörlighet. Om denna rörlighet skulle vara alltför låg bland invandrarna kan detta verka i motsatt riktning. Om invandrarna även långsiktigt tenderar att bjuda ut sin arbetskraft till lågkvalificerade yrken kan benägenheten att rationalisera bort sådana yrken minska. Detta kan verka konserverande på produktionsstrukturen och göra att lågproduktiva företag överlever längre än annars. För hela gruppen utrikes födda fann vi visserligen i kapitel 3 ganska små skillnader i socioekonomisk rörlighet relativt de svenska tvillingarna, men bilden var mycket splittrad mellan olika invandrargrupper. Det har framgått att de invandrargrupper som haft den största geografiska rörligheten och dessutom riktat denna till expansiva regioner också haft den lägsta yrkesmässiga rörligheten. I stor utsträckning har man stannat kvar på den lågkvalificerade yrkesnivå som man ursprungligen gick in på i Sverige. Det finns således motstridande tendenser. Sammanfattningsvis är det således svårt att säga något bestämt om hur invandrarnas geografiska och yrkesmässiga rörlighetsmönster påverkat den ekonomiska tillväxten i Sverige.

4.2.2 Omfördelning genom offentlig sektor

En betydande del av den offentliga sektorn i Sverige och i många andra av västvärldens länder omfördelar inkomster mellan olika åldersklasser i befolkningen. I allmänhet sker denna omfördelning från individer i ekonomiskt aktiva åldrar till ekonomiskt passiva åldrar men också från sysselsatta till arbetslösa, från friska till sjuka och från hög- till låginkomsttagare.

I Sverige (och troligen också i andra länder) är invandrarnas ålderssammansättning annorlunda än för den infödda befolkningen. Invandrarna har större andel i ekonomiskt aktiva åldrar. Detta skulle tala för att invandrarernas bidrag till den offentliga sektorn genom skatter är större än de offentliga utgifterna för invandrarna. Är så fallet skulle den infödda befolkningen få ett inkomstillskott. Å andra sidan är i många länder arbetslösheten bland invandrarna numera väsentligt högre än tidigare. Om invandrarnas integrering på arbetsmarknaden sker långsamt innebär detta utgifter i det offentliga välfärdssystemet som kan motbalansera effekterna av invandrarnas gynnsamma ålderssammansättning.

Det är således i hög grad en empirisk fråga hur den offentliga sektorn omfördelar inkomster mellan invandrare och infödda.¹⁹

Det finns endast ett mindre antal empiriska undersökningar. Flertalet studier är av s.k. tvärsnittskaraktär, dvs. avser fördelningseffekter under något eller några år. Veterligt finns det endast få livsförloppsstudier på området. De olika undersökningarna ger ingen entydig bild av omfördelningseffekterna. Detta beror sannolikt på några grundläggande omständigheter. En är att både kvantitet och kvalitet på data varierar starkt. Många undersökningar omfattar endast vissa budgetposter. Utfallet blir beroende av vilka budgetposter som väljs. Kvaliteten på data gör dessutom att rena uppskattningar ibland måste tillgripas. En annan orsak är att undersökningarna avser olika tidsperioder. Som nämnts har i många länder invandringens struktur och invandrarnas integrering på arbetsmarknaden förändrats över tiden. En tredje orsak kan vara att begreppet invandrare avgränsas på olika sätt. I vissa studier avses utländska medborgare i andra avses utrikes födda. En fjärde orsak kan vara att den offentliga sektorns struktur varierar mellan olika länder.

Av studier i USA kan nämnas Simon (1984) som fann att invandring till USA gav upphov till en positiv inkomsteffekt genom offentlig sektor för den infödda befolkningen. Blau (1984) fann dock att effekten var neutral

¹⁹Mellan invandrare och infödda kan också finnas en annan omfördelning som uppkommer om invandrarnas genomsnittsprодукt överstiger deras marginalprodukt. Detta är ett överskott som uttryckes av ytan ABC i figur 4.1 och som tillfaller den infödda befolkningen. Ett försök av Borjas (1995) att för USA uppskatta överskottet visade dock att detta var mycket litet. Med svenska data gjordes motsvarande uppskattning av Ekberg (1983). Även här framkom att överskottet var obetydligt. I fortsättningen bortser vi därför från denna frågeställning.

och Weintraub (1984) menade att effekten var negativ för befolkningen i USA:s storstäder. Borjas (1990) fann att kostnaderna för invandrarna i USA:s offentliga välfärdssystem blivit allt högre över tiden. Detta kan indikera att inkomsteffekten numera är negativ för den infödda befolkningen.

För Kanada fann Akbari (1989) en positiv inkomsteffekt för den infödda befolkningen. Samma resultat erhöll Kakwani (1986) för Australien. För Tyskland fann däremot Miegel (1984) och Wehrman (1989) negativa effekter. För Schweiz fann Straubhaar och Weber (1994) positiva effekter.

I Sverige har tre undersökningar genomförts. Den första var Wadensjö (1972). I denna studerades effekten av en marginell invandring avseende situationen som förelåg 1969. Att en invandring är marginell betyder att den antas inte påverka vissa offentliga utgifter av typ kollektiva tjänster och odelbarheter. Exempel på sådana utgifter är allmän och utrikes förvaltning, allmän forskning samt gatu- och vägväsende utanför tätorter. Wadensjö fann att invandringen hade en positiv inkomsteffekt för den infödda befolkningen. Den andra undersökningen var Ekberg (1983) som studerade omfördelningseffekten åren 1970 och 1976 för hela den invandrarbefolkning som byggts upp under efterkrigstiden fram till dessa år. Denna invandrarbefolkning är så pass omfattande att den rimligen kan betraktas som icke marginell och därmed påverka omfattningen på nämnda offentliga utgifter. Även Ekberg fann en positiv inkomsteffekt för den infödda befolkningen. År 1970 motsvarade den positiva inkomsteffekten en höjning av disponibel inkomst för det genomsnittliga svenskshållet på 1 000–2 000 kr uttryckt i dagens penningvärde. År 1976 var den positiva inkomsteffekten något mindre. Den tredje undersökningen är Gustavsson (1990) som avsåg genomsnittet för åren 1980–85. Denna studie omfattar utländska medborgare och avser endast delar av den offentliga sektorn. Gustavsson fann att inkomsteffekten var neutral.

Det finns, metodmässigt och datamässigt, en del skillnader mellan de svenska undersökningarna men deras huvudresultat beskriver troligen en riktig trend över tiden. Under efterkrigstiden fram till slutet av 1970-talet skedde sannolikt varje år omfördelning genom offentlig sektor från invandrarbefolkning till den infödda svenskbefolkningen. I takt med att invandrarernas relativa sysselsättningsgrad försämrades övergick vi troligen till ett neutralläge under första halvan av 1980-talet. Invandrarbefolkningen hade fortfarande en gynnsam ålderssammansättning men denna balanserades av deras försämrade sysselsättning. Av tabell 3.1 framgick att invandrarernas relativa sysselsättningsgrad minskade ytterligare under senare delen av 1980-talet och början av 1990-talet. Man kan således ha hypotesen att det vid 1990-talets början förelåg en negativ inkomsteffekt för den infödda befolkningen. Den offentliga sektorn skulle i så fall numera omfördela inkomster från den infödda svenskbefolkningen till

invandrarbefolkningen. Om detta är fallet och i vilken omfattning är föremål för en empirisk studie i kapitel 5.

4.2.3 Relativa faktorpriser och sysselsättning

Genom invandring kan relativa faktorpriser och sysselsättning påverkas. Effekterna uppkommer genom det större arbetsutbud som blir följderna av invandring. Är det större arbetsutbudet koncentrerat till vissa yrken eller näringsgrenar kan man förvänta att den inhemska arbetskraften som finns inom dessa yrken och näringsgrenar får en lägre relativlön än om denna invandring inte hade ägt rum. Samtidigt kan kapitalägarna inom dessa sektorer förväntas vinna på invandring. Dessutom kan korseffekter uppträda som höjer efterfrågan på annan inhemsk arbetskraft och därmed deras relativa löneläge. Detta kan bli fallet inom yrken och näringsgrenar där invandrarna inte alls eller endast i liten utsträckning återfinns som arbetskraft samtidigt som invandrarna efterfrågar varor och tjänster som produceras inom dessa sektorer.

Flertalet empiriska studier är gjorda i USA. Sammanfattningar av resultaten från ett antal av dessa studier finns i Greenwood (1986), Simon (1989) och i Borjas (1990). De rapporterade effekterna är i allmänhet små. Exempelvis skulle en ökning med 10 procent av antalet invandrare endast reducera löner för infödda med 0,2 procent. Effekterna är små även vid en disaggregering av den infödda arbetskraften. Speciellt är detta fallet på lång sikt eftersom invandrarnas yrkessammansättning, efterhand som tiden går, alltmer närmar sig de inföddas yrkessammansättning. Invandring förefaller inte heller ha haft någon effekt att tala om för den totala sysselsättningen för infödda i USA. Visserligen kan mindre undanträngningseffekter finnas för infödd arbetskraft som är substitut till invandrare men å andra sidan kan positiva sysselsättningseffekter finnas för infödd arbetskraft som är komplement till invandrad arbetskraft. Även senare undersökningar i USA visade på små effekter, se Butcher och Card (1991), La Londe och Topel (1991) och Borjas (1994, 1995).

Antalet studier i Europa är ännu ganska litet. I en simuleringsstudie av Gang och Baitiz (1994) framkom mycket små effekter på relativlöner för infödda i ett antal länder i Europa. Tendensen är således densamma som för USA. För Tyskland fann Bain och Pauge (1972) att invandringen tenderat att bevara lönestrukturen. Genom att invandrarna ofta varit koncentrerade till låginkomstyrken har detta verkat bromsande på ambitioner att utjämna löneskillnader. Även senare undersökningar för Tyskland, se Zimmermann (1994) pekar i samma riktning. Invandring har haft en viss negativ effekt på relativlön och sysselsättning för infödda tyskar i låginkomstyrken medan effekten i dessa avseenden har varit positiv för välutbildade tyskar i höginkomstyrken. Även om invandring

således i någon mån kan ändra strukturen på löner och sysselsättningen så påverkas inte den totala sysselsättningen i den infödda tyska befolkningen. Gieseck, Heilemann och Loeffelholz (1994) menar till och med att den totala sysselsättningen för infödda tyskar blivit något högre genom invandring. Detta beroende på att invandrarna i lågkonjunkturlägen har en buffertfunktion i ekonomin.

Veterligt de enda empiriska studier som gjorts i Sverige är Ekberg (1977, 1983). I den tidiga undersökningen användes en kombinerad demografisk-ekonomisk modell för att beräkna effekter av invandring på relativt kapitalpris (kvot mellan kapitalavkastning och genomsnittslön). Det fanns en något höjande tendens på relativt kapitalpris men den långsiktiga effekten var mycket liten. I den senare undersökningen studerades invandringens effekter på relativlön och sysselsättning för olika grupper av arbetskraft. Studien grundades på en s.k. translog produktionsfunktion med vars hjälp substitutions och korselasticiteten skattades dels mellan olika sorters arbetskraft dels mellan dessa och kapital. Därefter inträffade invandring i modellen. Resultaten ligger väl i linje med de ovan presenterade undersökningarna. Effekterna är små men strukturen på dessa liknar i hög grad vad Zimmerman erhöil.

5 Påverkan genom offentlig sektor

5.1 Syfte

Som framkom ovan har invandrarnas sysselsättningsposition kraftigt försämrats under de senaste 15–20 åren. För främst 1980- och 1990-talens invandrare är numera andelen sysselsatta låg och arbetslösheten hög. Detta har naturligtvis betydelse för omfördelning genom offentlig sektor. Situationen kan numera antas vara väsentligt annorlunda än när de tidigare nämnda undersökningarna av Wadensjö (1972) och Ekberg (1983) gjordes.

Ekonomiska långsiktseffekter av en viss invandring; som effekter på arbetsutbud, produktion, anspråk på offentlig sektor m.m. är naturligtvis i hög grad beroende av storlek, köns-, ålders- och yrkesmässig sammansättning på det vid olika tidpunkter erhållna befolkningstillskottet som blir en följd av invandringen. Som en avgränsning av invandrarbefolkningen blir befolkningstillskottet mer intressant än den invandrarbefolkning som kan identifieras i ett befolkningsregister. Befolkningstillskottets sammansättning är beroende av hur in- och utvandring ser ut i jämförelsefallet. Även om exempelvis nettoinvandringen sätts till noll i jämförelsealternativet blir befolkningstillskottet i någon mån beroende av om jämförelsealternativet tillåter in- och utvandring eller om både in- och utvandring är noll.

I Ekberg (1983) beräknades inkomsteffekten genom offentlig sektor på grund av invandring i en kombinerad ekonomisk-demografisk modell. Härvid framkom också befolkningstillskottet i jämförelse med ett tänkt alternativ. Fördelen med en sådan modell är att den kan "rullas" över tiden och teoretiskt över en hel livscykel. Dessutom kan inkomsteffekten känslighetsberäknas med hänsyn till olika antaganden om invandrarnas dödstal, födelsetal, sysselsättningsgrad samt över- eller underrepresentationer i olika offentliga utgifter. Nackdelen är att ansatsen kräver stora resurser i form av tid och data.

Vi måste i detta kapitel göra en enklare ansats som är baserad på invandrare i befolkningsstatistiken och faktiska registeruppgifter om dessa. Detta bör ändå ge oss en någorlunda uppfattning om hur inkomsteffekten genom offentlig sektor ser ut för närvarande.

Den invandrargrupp som undersöks utgörs av individer som invandrat (folkbokförts) senast den 31 december 1990 och som fortfarande var folkbokförda i landet den 31 december 1991. Dessutom tillkommer

personer födda i Sverige som ett resultat av denna invandring. Undersökningen avser året 1991. När undersökningen påbörjades var detta det sista år då nödvändiga uppgifter fanns tillgängliga från inkomst- och skatteregistret. Dessutom har gjorts en uppskattning av situationen för 1994/95. Mellan 1991 och 1994/95 har det skett en betydande nyinvandring som påverkar kalkylen.

Kalkylen omfattar således inte asylsökande personer. Dessa har ännu ej fått uppehållstillstånd (folkbokförts) och därmed ej fått bli invandrare. Dessutom kommer många att avvisas. Utgifterna för asylsökande består i huvudsak av förläggingskostnader m.m. Dessa kostnader är kända och har varierat starkt under 1990-talet beroende på stora variationer i antalet asylsökande. Under budgetåret 1991/92 uppgick förläggingskostnader och kostnader för Statens Invandrarverk till 3 miljarder kr och ökade sedan till 6-7 miljarder 1993/94 för att därefter åter minska till knappt 3 miljarder kr under 1994/95. Det totala beloppet som i statsliggaren tas upp under rubriken "invandring" är dock väsentligt större. Detta beror på att här också ingår statsbidraget till kommunerna för redan folkbokförda invandrare. Detta statsbidrag används för transfereringar och offentlig konsumtion till folkbokförda flyktingar och kommer därför med i nedanstående beräkningar.

I denna undersökning har det således endast varit möjligt att studera ett år i taget, dvs. 1991, 1994 och 1995. Egentligen borde undersökningen avse ett livsförlopp. Detta är dock mycket informations- och resurskrävande och är därför inte möjligt att genomföra i detta sammanhang.

Kalkylerna blir med nödvändighet grova. Flera omständigheter bidrar till detta. Exempelvis är det inte självklart hur man skall avgränsa den offentliga sektorn. Bidragande till detta avgränsningsproblem är den underskottssituation som föreligger i de offentliga finanserna. Vi har valt att låta omfattningen på den offentliga sektorn beloppsmässigt motsvara summan av direkta och indirekta skatter samt socialförsäkringsavgifter. I en balanserad situation borde denna summa motsvara offentliga utgifter för transfereringar och konsumtion.²⁰ För år 1991 var vi ganska nära en sådan balanssituation och därför kan praktiskt taget alla offentliga transfereringar och konsumtionsutgifter detta år fördelas ut på invandrar- och svenskbefolkning. År 1994 och 1995 är läget annorlunda. Det stora underskottet i de offentliga finanserna gör att inte riktigt samtliga offentliga transfereringar och konsumtionsutgifter kan fördelas ut på de båda befolkningsgrupperna detta år.

²⁰Den offentliga verksamheten ses som ett renodlat fördelningssystem. Det finns visserligen offentliga inkomster och utgifter som avser avkastning respektive uppbyggnad av fonder. Vi har dock ingen information om fördelning mellan invandrar- respektive svenskbefolkning vad gäller uppbyggnad av dessa fonder och ianspråktagande av deras avkastning. Med tanke på att dessa utgifter är så pass små har denna typ av problematik knappast någon betydelse att tala om för helhetsresultaten i denna studie.

Det finns även andra omständigheter som försvårar kalkylerna. Exempelvis finns endast ungefärlig information om hur vissa offentliga konsumtionsutgifter är fördelade på åldersklasser samt hur invandrare tar i anspråk dessa utgifter. Men det bör ändå vara möjligt att få fram en ungefärlig bild av hur den offentliga sektorn omfördelade inkomster mellan invandrar- och svenskbefolkningen de olika åren.

Samtidigt bör också sägas att strukturen på den offentliga sektorns utgifter och inkomster utan invandring kan ha varit något annorlunda än den faktiska strukturen. Till sin storlek är ju invandrarbefolkningen numera knappast marginell vilket kan ge en sådan struktureffekt. Som framgick tidigare har invandringen haft en viss – om än liten – förnyringseffekt på totalbefolkningen vilket kan ha någon betydelse. Hur mycket är dock svårt att säga. En utgångspunkt är att den offentliga sektorn hade haft den struktur och omfattning som erhålls genom att reducera de faktiska offentliga utgifterna med de som faller på invandrarbefolkningen. Likaså är det möjligt att utan invandring (och något mindre andel förvärvsarbete) så hade sammansättningen på finansieringen av de offentliga utgifterna varit annorlunda.

Om den offentliga sektorn hade haft en annan inkomst- och utgiftsstruktur vid frånvaro av invandring så skulle det kunna leda till att även inkomstfördelningen inom ursprungsbefolkningen blev annorlunda. Denna påverkan kan uppkomma dels som en direkt effekt och dels som en indirekt effekt. Den direkta effekten uppkommer genom att en annan inkomst- och utgiftsstruktur på den offentliga sektorn innebär att fördelningen av olika offentliga tjänster och transfereringar på olika befolkningsgrupper samt finansieringen från dessa kan bli en annan. Den indirekta effekten uppkommer genom eventuell påverkan på varu- och faktorpriser i den privata sektorn. En annan struktur på de offentliga utgifterna (efterfrågan) och en eventuell annan sammansättning på finansieringen av dessa kan ha en sådan påverkan.

Att klargöra vilken betydelse dessa direkta och indirekta effekter haft för inkomstfördelningen inom ursprungsbefolkningen är naturligtvis mycket svårt. Detta skulle kräva att vi visste dels hur inkomst- och utgiftsstrukturen hade sett ut utan invandring och dels hur sambanden mellan den ändrade strukturen och prisändringar på olika varu- och faktormarknader ser ut. Några sådana kunskaper har vi inte.

Innan beräkningarna kan genomföras måste vi göra en avgränsning av den invandrarbefolkning som skall studeras. En diskussion kring denna avgränsning redovisas därför i nästa avsnitt.

5.2 Avgränsning av invandrapopulationen för 1991

De invandrargrupper som studeras utgörs av personer som invandrat 1969, 1970-79, 1980-83, 1984-87 och 1988-90.

Uppgifter om antalet utrikes födda den 31 december 1991 tillhörande dessa olika invandrargrupper kan erhållas genom befolkningsstatistiken. Dessutom har barn fötts i Sverige som ett resultat av respektive invandring. Framför allt gäller detta som ett resultat av invandringen före 1970. Även om vi inte kan få någon fullständig kunskap om dessa 2:a och 3:e generationsinvandrare finns dock viss information att tillgå.

I inkomstregistret finns uppgifter om familjer. Härav framgår att bland familjer tillhörande utrikes födda som invandrat före 1970 fanns 65 070 hemmavarande barn under 18 år. Nästan samtliga bör vara födda i Sverige.

Med familj 20 år och däröver menas dels ensamstående i denna ålder och dels gifta/samtaxerade där åtminstone mannen har nått denna ålder. Mannen anges då som familjeföreståndare. Familjeavgränsningen är något komplicerad för invandrare som är gifta/samtaxerade. I flertalet fall är båda parter invandrare och de ingår då naturligtvis i undersökningen men i en del fall är endast den ena parten invandrare. Då mannen är invandrare och kvinnan infödd svensk ingår dessa gifta/samtaxerade i undersökningen. Då kvinnan är invandrare och mannen är infödd svensk ingår de inte bland invandrarfamiljerna. Uppläggningsen av inkomstregistret ger denna begränsning.²¹

En annan brist är att det kan finnas barn under 18 år men som har flyttat hemifrån. Denna grupp torde dock vara liten. Dessutom finns det personer tillhörande andra generationen invandrare som nått förvärvsarbetsålder. Av de som var över 21 år 1991 kan samtliga härledas till utrikes födda invandrade före 1970. Antalet naturaliserade sedan 1967 och födda i Sverige och utländska medborgare födda i Sverige över 21 år 1991 uppgick till cirka 92 000 individer. Från dessa individer kan härledas en tredje generation invandrare på uppskattningsvis 37 000 individer som

²¹En fråga är i vad mån de hemmavarande barnen under 18 år antalsmässigt någorlunda svarar mot det förväntade befolkningstillskottet av den andra generationen invandrare. Individer tillhörande den andra generationen brukar definieras som personer födda i Sverige med minst en förälder född utomlands. Om alla i den första generationen invandrare enbart hade gemensamma barn födda i Sverige skulle befolkningstillskottet i den andra generationen sammanfalla med den givna definitionen på andra generationen. Är det i stället så att alla i den första generationen invandrare har barn med infödda svenskar kan befolkningstillskottet i den andra generationen förväntas bli enbart ca hälften av antalet individer i den givna definitionen på andra generationen invandrare. Hur pass stor är överensstämmelsen i vårt material? Försök att uppskatta tillskottet av barn med ledning av att det i befolkningsstatistiken finns uppgifter om antalet barn under 18 år kopplade till olika åldrar bland föräldrarna visar att nämnda 65 070 för invandrade 1969 är något mindre än befolkningstillskottet i den andra generationen. Däremot visar motsvarande uppskattningar för övriga grupper (invandrade 1970-79, 1980-83, 1984-87 och 1988-90) på ganska god överensstämmelse.

1991 var under 18 år. Denna uppskattning har gjorts med ledning av att det i befolkningsstatistiken finns uppgifter om antalet barn under 18 år kopplade till olika åldrar bland föräldrarna.

Av barn födda i Sverige av dem som invandrade 1970–79 har endast ett fåtal nått förvärvsarbete under 1991. Den helt dominerande delen tillhörande andra generationen utgörs av hemmavarande barn under 18 år. Enligt inkomststatistiken är antalet hemmavarande barn under 18 år mer än 75 000 individer varav merparten är födda i Sverige. Dessutom kan det antas finnas ett mycket litet antal individer tillhörande den tredje generationen som 1991 var i åldern 0–3 år. Eftersom de sistnämnda är så få kan vi bortse från dessa. Under alla omständigheter torde de inte spela någon roll för våra beräkningar.

Till invandrare som anlänt under 1980-talet finns inga barn i den andra generationen som nått förvärvsarbete under 1991. Den äldsta individen i den andra generationen var då 11 år för de som anlänt 1980–83, 7 år för de som anlänt 1984–87 och 3 år för de som anlänt 1988–90. Antalet individer tillhörande den andra generationen uppskattas på samma sätt som tidigare, dvs. som skillnaden mellan antalet hemmavarande barn under 18 år och antalet individer i den första generationen som är under 18 år. I tabell 5.1 redovisas de olika grupperna. När vi i fortsättningen talar om invandrare –1969, invandrare 1970–79 osv. inkluderas de individer i tabellen som fötts i Sverige tillhörande respektive grupp. Därigenom torde vi i praktiken komma ganska nära det antal individer som motsvarar befolkningstillskottet vid utgången av år 1991 som följd av efterkrigstidens invandring.²²

²² De olika gruppernas andel av totalbefolkningen 1991-12-31 var: 5,90 procent; 2,67 procent; 0,90 procent; 1,20 procent och 1,58 procent för respektive invandrare -1969, 1970-79, 1980-83, 1984-87 och 1988-90.

Tabell 5.1 Olika invandringskohorter med tillhörande antal personer födda i Sverige 1991-12-31. Siffrorna inom parantes anger andelar i procent

	Ålder, år						Antal
	0-19	20-34	35-54	55-64	65-74	75-w	
-1969							
Utrikes födda	—	30912	159055	37057	51766	25028	303818
Födda i Sverige	114600	79600	12400				206600
Summa	114600 (22,4)	110512 (21,6)	171455 (33,6)	37057 (7,3)	51766 (10,1)	25028 (4,9)	510418
1970-1979							
Utrikes födda	12195	41672	92625	11897	4501	1959	164849
Födda i Sverige	65900						65900
Summa	78095 (33,8)	41672 (18,1)	92625 (40,1)	11897 (5,2)	4501 (1,9)	1959 (0,8)	230749
1980-1983							
Utrikes födda	12993	20694	26520	1243	1683	1053	64186
Födda i Sverige	13600						13600
Summa	26593 (34,2)	20694 (26,6)	26520 (34,1)	1243 (1,6)	1683 (2,2)	1053 (1,4)	77786
1984-1987							
Utrikes födda	22240	38790	26985	1424	2048	1038	92525
Födda i Sverige	11560						11560
Summa	33800 (32,4)	38790 (37,3)	26985 (25,9)	1424 (1,4)	2048 (2,0)	1038 (1,0)	104085
1988-1990							
Utrikes födda	34231	59163	30063	1862	2589	1022	128930
Födda i Sverige	7400						7400
Summa	41631 (30,5)	59163 (43,3)	30063 (22,0)	1862 (1,4)	2589 (1,9)	1022 (0,7)	136330
Summa Invandrare	294719 (27,8)	270831 (25,6)	347648 (32,8)	53483 (5,0)	62587 (5,9)	30100 (2,8)	1059668
Totalbefolkning	2124158 (24,6)	1801827 (20,9)	2348248 (27,2)	834967 (9,6)	833508 (9,6)	698219 (8,1)	8640927

Det totala antalet invandrare som studeras är drygt 1 miljon. Som synes finns det betydande skillnader i ålderssammansättning mellan invandrargruppen som helhet och totalbefolkningen. Invandrarna har något större andel barn men främst mindre andel åldringar och större andel i förvärvsarbete åldrar än totalbefolkningen. I förvärvsarbete åldrar är invandrarna speciellt koncentrerade till åldrar med vanligtvis höga förvärvsintensiteter (20–54 år). Mellan de olika invandrargrupperna finns dock en del skillnader. Det är främst bland invandrare som anlänt efter 1969 som ålderssammansättningen avviker. För invandrare före 1970 är ålderssammansättningen numera ganska lik totalbefolkningens. Andelen i förvärvsarbete åldrar är dock fortfarande högre bland sistnämnda invandrare.

5.3 Offentliga utgifter

De offentliga utgifterna består dels av transfereringar, dels av utgifter för den offentliga tjänsteproduktionen (offentlig konsumtion). Uppgifter om transfereringar till invandrare har erhållits från inkomstregistret. Genom att uppgifterna om transfereringar är registeruppgifter har vi en hög grad av säkerhet om transfereringarnas omfattning till invandrarna. En tämligen detaljerad framställning av de offentliga transfereringarnas fördelning på invandrare finns i bilagan till detta kapitel. Endast i ett avseende har vi behövt uppskatta transfereringarna. Det gäller för gruppen födda i Sverige som är barn till personer som invandrat före 1970. En stor del av denna grupp är 18 år och däröver och har därmed nått förvärvsarbetande ålder. Uppskattningen har gjorts med ledning av vad vi känner till om de sociala ersättningarna i olika åldersklasser i totalbefolkningen. Denna information översätts till att också gälla för nämnda invandrare födda i Sverige. De individer i den andra generationen invandrare som nått förvärvsarbetande åldrar är i huvudsak i åldern 20–34 år. Sysselsättning och yrkesstruktur är ganska lik den som gäller för total (svensk) befolkningen i motsvarande åldrar, se Ekberg (1991), vilket gör att de sociala ersättningarna också kan antas vara ungefär på samma nivå. Det eventuella fel som kan finnas i uppskattningsmetoden torde i totalsammanhanget vara tämligen försumbart.

Däremot måste de utgifter för offentlig tjänsteproduktion som faller på invandrarna i hög grad baseras på uppskattningar. Viss offentlig tjänsteproduktion är starkt åldersberoende (exempelvis barnomsorg, utbildning, sjukvård och åldringsvård) och fördelning av denna kan då göras med ledning av invandrarnas ålderssammansättning med beaktande av eventuella s.k. över- eller underrepresentationer. Annan offentlig tjänsteproduktion har närmast kollektiv karaktär. Det är naturligtvis alltid svårt att veta hur mycket av sådana utgifter som är ett resultat av invandrarnas närvaro i landet. En diskussion om detta förs nedan.

Dessutom finns offentliga investeringar. Dessa utgör dock endast en mycket liten del av de offentliga utgifterna. Syftet med offentliga investeringar är att bygga ut den framtida offentliga konsumtionen. I denna undersökning studerar vi hur olika grupper tar i anspråk transfereringar och existerande offentlig konsumtion 1991 och utelämnar därmed investeringarna.

5.3.1 Transfereringar till hushållen

I tabell 5.2 visas offentliga transfereringar till hushållen. Om vi först ser på transfereringar utom pensioner framgår det att för samtliga invandrargrupper är deras respektive andel högre än deras respektive andel av

totalbefolkningen. Speciellt gäller detta för de invandrare som anlänt på 1980-talet. Exempelvis är befolkningsandelen 1,20 procent för de som anlände 1984–87 medan deras andel av transfereringar utom pensioner är 2,29 procent, dvs. nära dubbelt så stor. För dem som anlände 1988–90 är motsvarande andelar 1,58 procent och 3,26 procent. Den väsentliga förklaringen till invandrarnas högre andel torde vara den svaga ställningen på arbetsmarknaden för 1980-talets invandrare. Mer detaljerade uppgifter om transfereringar till invandrare finns i bilagan till detta kapitel. Där framgår att strukturen på transfereringarna till en invandrargrupp är beroende av vistelsetiden i landet.

Tabell 5.2 Offentliga transfereringar till hushållen.^{*)} 1991

	Transfere- ringar utom pen- sioner i milj. kr.	Andel i procent	Pensioner i miljoner kr.	Andel i procent	Samtliga transfe- rerings- ringar miljoner kr.	Andel i procent	Befolkning andel i procent
Totalbefolkning	35 3990	100,0	165 289	100,0	300 688	100,0	100,0
Invandrare	23 236	17,16	13 132	7,94	36 368	12,09	12,26
<i>Invandrings- grupp</i>							
-1969	9 214	6,80	10 843	6,56	20 057	6,67	5,90
1970-79	4 699	3,47	1 752	1,06	6 451	2,14	2,67
1980-83	1 793	1,32	298	0,18	2 091	0,69	0,90
1984-87	3 110	2,29	182	0,11	3 292	1,09	1,20
1988-90	4 420	3,26	57	0,03	4 477	1,48	1,58

^{*)}Transfereringar till hushållen består av skattepliktiga transfereringar och skattefria transfereringar.

Skattepliktiga transfereringar = sjukpenning, föräldrapenning, dagpenning vid arbetsmarknadsutbildning och arbetslöshet, utbildningsbidrag för doktorander, delpension, vårdbidrag, arbetsskadelivränta, kontant arbetsmarknadsstöd, ersättning från AGS och TFA, ersättning från vuxenutbildningsnämnd, folkpension, ATP, statlig och kommunal tjänstepension (pensionerna består av ålderspension, förtidspension, sjukbidrag, hustrutillägg, änkeomställningspension, särskild efterlevandepension och barnpension), delpension och övriga skattepliktiga sociala ersättningar.

Skattefria transfereringar = bostadsbidrag, kommunalt bostadstillägg, särskilt kommunalt bostadstillägg, handikappersättning, skattefri livränta, skattefri barnpension, särskilt pensionstillägg, studiebidrag, återbetalningspliktiga studielån, skattefri sjukpenning, skattefri frivillig pension, dagersättning och utryckningsbidrag för värnpliktiga, erhållet bidragsförskott, barnbidrag och socialbidrag minus under året återbetalda studielån samt utgivet underhållsbidrag.

I inkomstregistret ingår bland pensioner också icke offentliga pensioner. Dessa är dock mätliga. De andelar som respektive grupp tar i anspråk av totala pensioner har således med god approximation kunnat överföras till att också gälla för pensioner från det offentliga transfereringssystemet.

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistret.
SCB, Socialförsäkringsstatistik.

Av transfereringar utom pensioner utgör socialbidragen endast cirka 4 procent. Inom denna lilla del av transfereringarna är 1980-talets invandrare mycket starkt överrepresenterade i förhållande till sin befolkningsandel vilket framgår av tabell 5.3. Att överrepresentation är starkare inom socialbidrag än för andra transfereringar kan delvis vara ett uttryck för en substitutionseffekt. Tillgång till många delar av transfereringssystemet fordrar ofta att vissa kvalifikationskrav är uppfyllda (exempelvis för att få tillgång till arbetslöshetsersättning). Många invandrare uppfyller sannolikt inte dessa kvalifikationskrav. Socialbidragen träder då in i stället. För invandrare som anlänt före 1970 är representationen i socialbidrag "normal", dvs. representationen motsvarar ungefär deras befolkningsandel.

Däremot är 1980-talets invandrare mycket svagt representerade i pensionssystemet. Detta hänger naturligtvis samman med deras ålderssammansättning men också med att många av åldringarna bland dessa invandrare saknar pension. Det finns krav på viss bosättnings tid för att få pension. Av de som invandrade 1984–87 och som var 65 år och däröver 1991 hade endast cirka 40 procent någon pension. Bland de som anlände 1988–90 var motsvarande andel endast cirka 10 procent. Även detta bidrar naturligtvis till överrepresentationen inom socialbidrag.

Även invandrade 1970–79 är relativt lite representerade i pensionssystemet. Förklaringen är deras ålderssammansättning. Med hänsyn till deras ålderssammansättning är de i stället överrepresenterade i pensionssystemet. Gruppen har relativt hög frekvens förtidspensionärer i 50-årsåldern.

Bland invandrare som anlänt före 1970 är andelen av pensionsutgifterna relativt hög. Detta beror dels på att ålderssammansättningen är ganska lik den infödda svenskbefolkningens, dels på att pensionsbeloppen per pensionär är höga. Pensionsbeloppen per pensionär är faktiskt högre än bland infödda pensionärer. Detta torde vara uttryck för att dessa invandrare förvärvat många ATP-poäng genom hög sysselsättningsgrad när de var i förvärvsarbete åldrar. Dessutom finns en relativt hög frekvens förtidspensionärer i 50-årsåldern.

När det gäller respektive grupps andel av samtliga transfereringar finner man att 1970- och 1980-talens invandrare tar i anspråk dessa i mindre utsträckning än deras befolkningsandel skulle motivera. För exempelvis invandrare 1984–87 är befolkningsandelen 1,20 procent medan andelen av samtliga offentliga transfereringar är 1,09 procent. Förklaringen är att deras relativt höga andel av transfereringar utom pensioner uppvägs av deras gynnsamma ålderssammansättning och därmed låga andel av pensioner.

Tabell 5.3 Transfereringar utom pensioner 1991

	Transfereringar utom pensioner						
	Därav socialbidrag		Övriga transfereringar		Summa		
	Belopp miljoner kr	Andel i procent	Belopp miljoner kr	Andel i procent	Belopp miljoner kr	Andel i procent	Befolk- ning, andel i procent
Totalbefolkning	5 302	100,0	130 097	100,0	135 399	100,0	100,0
Invandrare	2 447	46,15	20 789	15,98	23 236	17,16	12,26
<i>Invandrings- grupp</i>							
-1969	310	5,84	8 904	6,84	9 214	6,80	5,90
1970-79	253	4,77	4 446	3,42	4 699	3,47	2,67
1980-83	164	3,10	1 629	1,25	1 793	1,32	0,90
1984-87	438	8,25	2 672	2,05	3 110	2,29	1,20
1988-90	1 282	24,18	3 138	2,41	4 420	3,26	1,58

Källa: SCB, Socialförsäkringsstatistik.
Sambearbetning inkomst och befolkningsregistret.

5.3.2 Åldersrelaterad offentlig konsumtion

Utgifterna för offentlig konsumtion var 1991 cirka 390 miljarder kr. En relativt stor del består av utgifter för kollektiva tjänster och odelbarheter. Exempel på kollektiva tjänster är allmän och utrikes förvaltning, försvar, rättsväsen och allmän forskning. Exempel på odelbarheter är gator, vägar, parker m.m. Detta är verksamheter som tillfaller hela befolkningen och kan knappast delas upp på åldersklasser.

Det finns flera metodmässiga frågor vid fördelning av offentlig konsumtion till invandrare. En sådan fråga är om invandrarbefolkningen skall betraktas som marginell eller icke marginell. Wadensjö (1972) antog att en marginell (liten) invandring inte påverkar utgifterna för viss offentlig konsumtion som försvaret, allmän och utrikes förvaltning, allmän forskning samt gatu- och vägväsendet utanför tätorter. Den invandrarbefolkning som ingår i vår undersökning är dock så pass stor att den rimligen måste beaktas som icke-marginell och antas därför påverka all offentlig konsumtion utom försvaret. Dessutom tillkommer frågan om det eventuellt förekommer stordriftsfördelar eller kanske i vissa verksamheter smådriftsfördelar när den offentliga tjänsteproduktionen utökas genom invandringsbefolkningens närvaro. Det finns visserligen undersökningar som tyder på stordriftsfördelar i en del offentlig verksamhet men någon entydig och detaljerad kunskap föreligger knappast. I avsaknad av sådan kunskap antas därför konstant skalavkastning i den offentliga tjänsteproduktionen.

Av nämnda 390 miljarder kr har drygt 250 miljarder kr delats upp på åldersklasser. Det är här främst frågan om utgifter inom socialvård, sjukvård, utbildning och arbetsmarknad. En sammanställning finns i tabell 5.4 avseende totalbefolkningen.

Eftersom vi endast är intresserade av de offentliga tjänster och transfereringar som skattefinansieras har vi räknat bort den del som finansieras med individuella avgifter. För de åldersberoende utgifterna finns sådana avgifter främst inom barnomsorg och åldringsvård.

Per capitabeloppen i tabellen är således utgifter som hänförs till åldersklassen dividerade med befolkningen i ålderklassen i fråga. För överskådlighetens skull är åldersklasserna relativt breda. I tabellen har också olika typer av fasta och halvfasta kostnader delats upp på åldersklasser. Eftersom vi behandlar invandrarna som icke marginella gäller samma per capitabelopp för dessa. (Bortsett från att invandrarna kan vara över- eller underrepresenterade relativt svenskbefolkningen inom vissa områden. I så fall korrigeras per capitabeloppen för invandrarna med hänsyn till detta, se nedan). Att vi också fördelar ut fasta eller halvfasta kostnader på invandrarna betyder att vi tänker oss att även dessa kostnader expanderar när invandrarna tar del av verksamheten ifråga. På exempelvis skolområdet innebär detta att lokaler, skolskjutsverksamhet, utrustning m.m. byggs ut i proportion till det tillskott av skolbarn som invandrarna ger. I många fall behöver säkerligen inte detta ske. Man torde ofta klara ett visst barntillskott inom ungefär existerande verksamhet. Exempelvis innebär invandringen 1980–90 ett tillskott av barn i skolåldern på 4–5 procent räknat per 1991. Om dessa fördelats ut jämnt över landet skulle detta innebära 1–2 nya barn i varje klass. Detta skulle sannolikt ha klarats inom den redan förekommande verksamheten. I så fall överskattar den valda metoden de kostnader som blir en följd av invandring. Samtidigt kan det inte uteslutas att investerings- och andra "klumpsummekostnader" ibland kan förekomma. Invandrarna är ojämnt fördelade över landet. Man kan säga att metoden innebär att vi tänker oss att i vissa fall förekommande eventuella klumpsummekostnader utjämnas mot att det i andra fall endast tillkommer låga marginalkostnader.

De summerade per capitabeloppen varierar starkt över åldersklasserna. Som synes har vi höga summerade per capitabelopp på den nedre och framför allt på övre delen av ålderspyramiden. För barn och ungdomar är det utgifter för utbildning, barnomsorg och barnavårdande insatser (i första hand fosterhemsplaceringar), som dominerar. För åldringar är det utgifter för sjukvård och åldringsvård. I de allra äldsta åldersklasserna (över exempelvis 80 år) ökar per capitabeloppen ytterligare genom snabbt stigande sjuk- och åldringsvårdskostnader.

De lägsta per capitabeloppen finns i 25–40-årsåldern. Visserligen finns här utgifter för exempelvis arbetsmarknadspolitiska insatser, nykterhetsvård och kriminalvård men i totalsammanhanget är dessa utgifter inte särskilt stora och de motbalanseras av låga utgifter för utbildning och sjukvård.

Tabell 5.4 Fördelning av viss offentlig konsumtion. Per capitabelopp i kr i olika åldersklasser. Totalbefolkning 1991

Ålder	Sjukvård och tandvård	Service för pensionärer och handikappade	Barnomsorg och vissa insatser för barn	Utbildning	Arbetsmarknadspolitiska insatser	Nykterhetsvård, drogmisshandlingar, m.m.	Kriminalvård	Summa
0–6	4 600		25 400					30 000
7–15	3 200		8 400	50 100				61 700
16–19	4 400			40 300	2 100		400	47 200
20–24	4 400	50		13 100	3 500	250	1 500	22 800
25–34	4 700	150		4 900	2 500	800	900	13 950
35–44	6 200	150		2 300	2 100	1 800	400	12 950
45–54	7 900	200		1 000	1 700	1 800	200	12 800
55–64	10 700	1 500		400	1 200	1 100	40	14 940
65–74	19 000	7 700						26 950
75–W	51 000	33 700				250		84 950

Källa: Beräknat med hjälp av internt nationalräkenskapsmaterial från SCB. Metoden för uppdelning på åldersklasser har i stor utsträckning hämtats från Ekberg (1983) och Fritzell (1994).

Kännedom om invandrar- och svenskbefolkningens ålderssammansättning ger oss en utgångspunkt för att fördela de åldersklassuppdelade utgifterna på respektive befolkningsgrupp. Härvid kan man också beakta om invandrarna är under- eller överrepresenterade i varje åldersgrupp. Behoven av sådana korrigeringar diskuteras i de följande avsnitten.

Sjukvård

Våra kunskaper om invandrarernas hälsotillstånd i Sverige är i allt väsentligt baserade på SOFI:s levnadsnivåundersökningar och ULF. Dessa undersökningar avser endast de större invandrargrupperna. Deras karaktär av urvalsundersökningar gör att antalet invandrare som kommer med är ganska begränsat och en viss osäkerhet finns därmed hos de resultat som framkommit.

Med hjälp av material från SOFI:s levnadsnivåundersökningar visade Leinö (1983, 1984) att hälsotillståndet är sämre bland invandrare från Jugoslavien och Finland än bland svenskar med samma ålder och yrke. De finska invandrarna hade i relativt stor utsträckning cirkulationsbesvär och

nedsatt rörelseförmåga. Även det psykiska välbefinnandet var sämre än i den svenska jämförelsegruppen. Speciellt bland de jugoslaviska kvinnorna uppgav man hög frekvens med nedsatt psykiskt och fysiskt välbefinnande. De jugoslaviska kvinnorna hade sämre hälsa än både finska invandrarkvinnor och svenska kvinnor.

Betraktar vi de intervjuer som görs i ULF blir den allmänna bilden ungefär densamma. Enligt SCB (1977, 1985) har de utländska medborgarna i klart högre utsträckning nedsatt arbetsförmåga och långvariga sjukdomar än svenskar med samma yrke och ålder. Speciellt bland sydeuropeiska invandrare förefaller dessa problem vara stora. Även i SOS (1995) framträder samma mönster.

Orsakerna bakom det subjektivt upplevda dåliga hälsotillståndet i vissa invandrargrupper är ännu knappast utredda. I vad mån det finns kulturella skillnader i benägenheten att acceptera en sjukdomsroll vet vi inte men det kan naturligtvis inte uteslutas.

Vad kan vi säga om hälsotillståndet enligt s.k. objektiva mått? Ett klassiskt och fortfarande använt mått på ohälsa i en befolkningsgrupp är dödstal. Man skulle således förvänta att den höga frekvensen av hälso-
problem som i intervjuundersökningar framkommit bland vissa invandrar-
grupper också kommer att visa sig i höga dödstal. Något entydigt samband är dock svårt att finna. Enligt Ekberg (1991, 1995) har invandrade män från Finland relativt höga åldersspecifika dödstal. I den meningen finns för denna grupp en samgång mellan subjektivt upplevt dåligt hälsotillstånd och höga dödstal. För invandrare från Sydeuropa är bilden den motsatta. De åldersspecifika dödstalen bland vuxna individer är låga, klart lägre än i den infödda svenskbefolkningen. Det framkom dock av kapitel 2 att det finns anledning att betvivla riktigheten av den svenska dödsstatistiken när det gäller invandrare från utomnordiska länder. Sannolikt finns en betydande underrapportering av dödsfall bland utomnordiska invandrare.

Det behöver inte finnas någon en-till-en-relation mellan sjukdom och benägenheten att ta i anspråk sjukvården. Det är således inte helt givet att ett gott eller dåligt hälsotillstånd i en befolkningsgrupp följs av lågt respektive högt ianspråktagande av sjukvård.

Enligt en undersökning av Lindegård (1971) utgjorde de utländska medborgarna vid årsskiftet 1969/70 6,9 procent av befolkningen i Göteborg men de utgjorde 1968 8,7 procent av antalet inlagda patienter. Då invandrarna är relativt koncentrerade till yngre åldersklasser där sjukfrekvensen vanligtvis är låg tyder denna undersökning både på hög sjuklighet och hög efterfrågan på sjukvård. Anmärkningsvärt i undersökningen var de många fallen av tuberkulos och olycksfall i invandrargruppen.

Även i ULF undersöks sjukvårds konsumtionen. De olika undersökningarna ger inget entydigt svar på frågan i vad mån invandrarna är under- eller överrepresenterade med hänsyn till ålderssammansättning vad gäller

ianspråktagande av sjukvård. Av exempelvis SCB (1985) framgår att skillnaderna är små mellan invandrargruppen i dess helhet och infödda svenskar i samma åldrar vad gäller andelen personer som får regelbunden medicinsk behandling för långvarig sjukdom. Däremot finns skillnader inom invandrargruppen. Även SOS (1995) visade små skillnader mellan invandrargruppen som helhet och infödda svenskar i konsulterandet av läkare. Eftersom det knappast går att entydigt påvisa att invandrarna är överrepresenterade inom sjukvården antas de vara representerade med hänsyn till sin ålderssammansättning vid fördelning av kostnader för sjukvården. Det förefaller således som om den högre sjuklighet som finns hos invandrarna i stället tar sig i uttryck i hög frekvens med sjukpenning och förtidspensionering. Detta har vi dock redan tagit hänsyn till vid fördelning av offentliga transfereringar.

Arbetsmarknadspolitiska åtgärder

Nära förknippad med invandrarnas ställning på arbetsmarknaden är deras representation inom olika arbetsmarknadspolitiska insatser. Tyvärr finns här endast statistiska uppgifter för utländska medborgare. Uppgifterna pekar på att de utländska medborgarna numera är markant överrepresenterade, med hänsyn till befolkningsandel och ålderssammansättning, inom arbetsmarknadsutbildningen. Av SCB (1991) framgår att de utländska medborgarna utgjorde 15 procent av antalet i arbetsmarknadsutbildning år 1988. Den relativt höga andelen förklaras delvis av de utländska medborgarnas ålderssammansättning. Man befinner sig i större utsträckning än svenska medborgare i åldrar där arbetsmarknadsutbildning är vanlig. Men överrepresentation föreligger även med beaktande av den annorlunda ålderssammansättningen bland utländska medborgare. Dessutom pekar vissa iakttagelser på att de utländska medborgarna också är överrepresenterade inom stödåtgärder för svårplacerade. Däremot är de utländska medborgarna inte överrepresenterade i beredskapsarbeten. Andelen utländska medborgare motsvarar där tämligen exakt deras andel av arbetskraften.

Vi saknar egentliga kunskaper om eventuell överrepresentation för naturaliserade invandrare. Mycket talar för att de bör vara mindre överrepresenterade än utländska medborgare, eller inte alls överrepresenterade. Anledningen är att de naturaliserade har en väsentligt bättre arbetsmarknad än de utländska medborgarna.

Graden av överrepresentation varierar troligen starkt mellan olika invandrargrupper beroende på deras sysselsättningsläge. För invandrare -1969 är sysselsättningsläget ungefär detsamma som i den infödda svenskbefolkningen och dessa invandrare antas vara åldersspecifikt representerade i arbetsmarknadspolitiska åtgärder på samma sätt som den

infödda befolkningen. För invandrare som kommit senare är sysselsättningsnivån väsentligt lägre. Främst är detta fallet för de som anlände på 1980-talet. Invandrare –1979 och invandrare 1988–90 antas vara överrepresenterade med 50 procent respektive med 100 procent i de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som ligger inom offentlig konsumtion.

Övrigt

Undersökningar från slutet av 1960-talet över brottsaktivitet bland utländska medborgare visade att dessa hade ungefär samma brottslighet som svenska medborgare givet kön och ålder, se exempelvis SOU 1974:69. Inte heller föreföll det då finnas någon speciell överrepresentation inom nykterhetsvården. Av socialvårdsstatistiken framgår att av de inskrivna vid landets nykterhetsvårdsanstalter svarade då de utländska medborgarnas andel ungefär mot deras befolkningsandel.

Senare undersökningar visar dock kraftiga överrepresentationer för utländska medborgare inom kriminalvård och nykterhetsvård. I det senare fallet är det i huvudsak frågan om nordiska medborgare. Däremot saknas uppgifter avseende naturaliserade invandrare. Detta gör det svårt att veta graden av överrepresentation för hela invandrarbefolkningen. Men eftersom de naturaliserade sannolikt har en social situation som är mer lik svenskbefolkningens är troligen deras överrepresentation liten eller obefintlig. Det finns statistiska uppgifter om hur stor andel av vuxna omhändertagna för alkohol- och drogmissbruk enligt LVM och SOL som är utländska medborgare. Andelen i början av 1990-talet var cirka 8 procent. Eftersom de utländska medborgarna i större utsträckning finns i åldrar där sådant omhändertagande är relativt vanligt så tyder inte 8 procent på någon speciell hög överrepresentation. Möjligen beror detta på att andelen nordbor i invandrarbefolkningen numera är väsentligt mindre än tidigare. I kalkylen antas invandrare –1969 vara åldersspecifikt representerade på samma sätt som infödda svenskar inom kriminalvård och överrepresenterade med 10 procent vid vård av alkohol- och drogmissbrukare. Invandrare 1970–79 antas vara överrepresenterade med 50 procent inom kriminalvård och med 10 procent inom vård av alkohol- och drogmissbrukare. Invandrare 1980–90 antas vara överrepresenterade med 100 procent inom kriminalvård och med 10 procent inom vård av alkohol- och drogmissbrukare.

Sannolikt är invandrarna underrepresenterade i gymnasieutbildning i ungdomsskolan. Detta har framgått av tidigare undersökningar, se SCB (1980). Troligen är detta fortfarande fallet och gäller också den högre utbildningen med undantag av gäststudier. Ett tecken på detta är att enligt utbildningsstatistisk årsbok 1992 var andelen utländska medborgare inskrivna i högskolans grundutbildning 1988 endast 5,2 procent medan i

åldersklassen 20–30 år (dvs. i de åldrar där de högskolestuderande vanligtvis finns) var deras andel av totalbefolkningen 6,7 procent. Detta indikerar också underrepresentation i gymnasieskolan som förbereder för högskoleutbildning. Däremot är invandrarna överrepresenterade inom komvux, men de offentliga utgifterna för komvux är mycket små i jämförelse med utgifterna för det övriga skolväsendet. (Kostnaderna för landets komvuxutbildning är endast cirka 10 procent av de samlade kostnaderna för grundskola, gymnasium och högskola). Dessutom har sannolikt invandrabarn större behov av stödinsatser i skolan (utöver de s.k. invandrarspecifika insatserna vilka tas upp nedan). I beräkningarna antas överrepresentation inom komvux och behovet av extra stödinsatser motbalanseras av nämnda underrepresentationer.

Dessutom finns undersökningar som visar att invandrabarn är underrepresenterade inom barnomsorgen, se SIV (1982). Förklaringen till detta kan vara densamma som man funnit inom svenskbefolkningen. Barn till föräldrar med arbetaryrken utnyttjar barnomsorgen i betydligt mindre utsträckning än barn till föräldrar med tjänstemannayrken. Visserligen kan barn till invandrarföräldrar som bedriver studier få tillgång till en plats i barnomsorgen. Detta är ju i så fall endast under en övergångsperiod (studieperioden). I övrigt bör den låga sysselsättningsgraden bland 1980-talets invandrare göra att man utnyttjar barnomsorgen i lägre utsträckning än svenskbefolkningen.

En mycket liten del av kostnaderna för barnomsorg (drygt 10 procent) täcks med hjälp av avgifter från de familjer som tar i anspråk barnomsorg. Dessa avgifter är i allmänhet inkomstrelaterade. På grund av de låga inkomsterna bland 1980-talets invandrare antas deras avgifter per barn endast vara hälften av genomsnittsavgiften. För invandrare –1969 och 1970–79 är inkomsterna ganska goda och avgifterna antas vara desamma som genomsnittet. Även när det gäller service till pensionärer och handikappade finansieras en liten del av kostnaderna med hjälp av enskilda avgifter. Bland invandrarna torde det i huvudsak vara invandrare –1969 som har en sådan ålderssammansättning att man tar i anspråk denna service i någon väsentlig utsträckning. Dessa invandrapensionärer har en inkomststandard som faktiskt är något bättre än bland svenska pensionärer (genom troligtvis många förvärvade ATP-poäng). Detta skulle tala för att man betalar i genomsnitt något högre enskilda avgifter än svenska pensionärer. I kalkylen antas avgiften vara densamma för dessa invandrare som i svenskbefolkningen. Detta antas också vara fallet för invandrare som anlänt senare. I sistnämnda fall borde kanske avgiften vara något lägre men det torde vara få av dessa invandrare som tar i anspråk service till pensionärer och handikappade och hur avgiften sätts har ingen betydelse att tala om.

I tabell 5.4 har till barnomsorg också förts några andra insatser för barn som är av barnavårdande karaktär (främst fosterhemsplaceringar).

Utgifterna för dessa barnavårdande insatser är dock små i förhållande till utgifterna för egentlig barnomsorg. Olika studier har visat att invandrabarn är överrepresenterade inom barnavårdande insatser. Men eftersom utgifterna på området totalt sett är begränsade betyder även en grov överrepresentation ganska lite för den utgift som skall föras på invandrarna. Den underrepresentation som sannolikt finns inom egentlig barnomsorg antas i beräkningarna motbalanseras av överrepresentation inom barnavårdande åtgärder.

5.3.3 Övrig offentlig konsumtion

Fördelningen av övriga offentliga utgifter erbjuder åtskilliga svårigheter. Vissa av dessa utgifter torde som en approximation kunna fördelas med samma per capitabelopp på respektive befolkningsgrupp. De stora svårigheterna finns vid fördelningen av s.k. kollektiva tjänster och odelbarheter. Dessa utgör en stor del av övriga offentliga utgifter. I beräkningarna har utgifterna för all övrig offentlig konsumtion, utom s.k. invandrapolitiska åtgärder, fördelats med samma per capitabelopp på invandrar- och svenskbefolkningen (dvs. efter respektive grupps befolkningsandel) utom försvaret, se nedan. De s.k. invandarspecifika åtgärderna fördelas naturligtvis enbart på invandrarbefolkningen. Samtidigt finns det ett värde i att diskutera denna fördelningsnorm.

Låt oss först betrakta kollektiva tjänster. Exempel på dessa är allmän och utrikes förvaltning, försvar, rättsväsen (utom kriminalvård) allmän forskning. Utmärkande för en rent kollektiv tjänst är att samma mängd konsumeras av samtliga individer. Enligt ekonomisk teori erhålls den optimala mängden i ett läge där individernas sammanlagda betalningsvillighet motsvarar marginalkostnaden för tjänsten i fråga.

Antag att det ett visst år finns en viss (optimal) mängd kollektiva tjänster. I landet finns en svensk- och en invandrarbefolkning. Hur fördelar vi de kollektiva tjänsterna mellan de båda befolkningsgrupperna? En utgångspunkt är att anta att den genomsnittlige invandraren och den genomsnittlige svensken har samma nytta (betalningsvillighet) av de kollektiva tjänsterna och att dessa därför bör fördelas efter respektive befolkningsandel. Men jämförelsealternativet är att vi inte haft någon invandring av utländska medborgare och därmed inte heller någon invandrarbefolkning. Den intressanta frågan blir då i stället: Vilket tillskott av kollektiva tjänster ger invandrarbefolkningen upphov till? Det kan ju inte uteslutas att utgifterna för exempelvis försvaret påverkas mycket lite av invandrarbefolkningens närvaro i landet. Önskar ursprungsbefolkningen uppnå en viss skyddseffekt av försvaret kan omfattningen på detta bli ungefär detsamma både med eller utan invandrarbefolkning. Kostnaderna för att nå denna skyddseffekt torde i huvudsak vara beroende av landets

geografiska utsträckning, topografi och befolkningens fördelning inom landet och mycket lite beroende av befolkningens storlek inom rimliga intervall. Fördelas tillskottet av försvarstjänster på invandrarbefolkningen kan per capitautgiften för denna förväntas bli låg. Hur stort tillskottet blir är naturligtvis en empirisk fråga. Här finns en koppling till frågan hur pass kollektivt försvaret är. Även tjänster av närmast individuell eller halvkollektiv karaktär kan finnas inom försvaret. Vid en större befolkning krävs exempelvis mer skydds(rums)utrustning för civilbefolkningen, mer omfattande beredskap för evakueringar m.m. Även i andra avseenden kan det naturligtvis krävas mer av försvaret för att uppnå en viss skyddseffekt. Möjligen beror detta krav på hur invandrarbefolkningen fördelar sig geografiskt över landet. Samma resonemang kan föras beträffande allmän och utrikes förvaltning. För att denna skall fungera tillfredsställande krävs en viss omfattning som kan vara tämligen oberoende av befolkningens storlek.

För rätts- och polisväsendet kan tillskottet av utgifter bli större. Invandrarna befinner sig i större utsträckning än svenskbefolkningen i brottsaktiva åldrar. Även brottslighet som följd av anpassningsproblem bland invandrarna kan finnas. En mer heterogent sammansatt befolkning kan också innebära konfliktrisker mellan olika befolkningsgrupper. För att befolkningen skall uppleva samma trygghet – som i fallet utan invandring – av rätts- och polisväsendet krävs en utbyggnad av detta. Hur mycket är naturligtvis svårt att säga. För att uppnå trygghetseffekten behöver kanske utbyggnaden ändå vara mindre än proportionell mot den befolkningsökning som blir effekt av invandringen. Utan invandring finns ändå en viss fast basorganisation.

Även utgifterna för odelbarheter som gator, vägar och parker är svåra att fördela. Diskussionen kan föras på ett likartat sätt som för kollektiva tjänster. Man kan exempelvis göra antagandet att den genomsnittlige invandraren har lika stor nytta av gatu- och vägväsendet som den genomsnittlige svensken och att fördelningen då bör ske efter detta (med samma per capitabelopp för respektive befolkningsgrupp). Men man kan också fråga vilket tillskott av utgifter för gatu- och vägväsendet som blir en följd av invandring och som behövs för att "utrymmesvälfärden" för ursprungsbefolkningen inte skall påverkas. Med större befolkning blir bilparken och antalet bostäder (bostadsområden) större vilket leder till krav på utbyggnad av gatu- och vägnätet. Frågan är i vilken utsträckning dessa anläggningar behöver anpassas proportionellt mot en större befolkning. Är så fallet blir kostnaden per invandrare densamma som i den ursprungliga befolkningen.

Wadensjö (1972) antog att försvaret, allmän och utrikes förvaltning samt den statliga delen av vägväsendet inte påverkades av den (marginella) invandring som han studerade. Våra kalkyler omfattar dock en invandrarbefolkning som knappast kan betraktas som marginell och därför bör man

i ett sådant fall förvänta sig en viss kostnadseffekt. Ökningen i kostnader är dock sannolikt mindre än proportionell mot befolkningsökningen.

När det gäller utgifterna för försvaret är det ett vanligt antagande att dessa inte påverkas av måttliga förändringar i befolkningens storlek och sammansättning. Enligt LU 1990 beräknades exempelvis den befolkningsutveckling som vi haft i Sverige under perioden 1970–1990 inte ha påverkat försvarsutgifterna. Ändå ökade landets befolkning med cirka 1,5 miljoner individer under perioden. Detta skulle tyda på att den invandrarbefolkning (drygt 1 miljon individer) som omfattas av vår kalkyl inte skulle påverka utgifterna för försvaret. Det förefaller vara ett realistiskt antagande att kostnadstillskottet till försvaret genom invandrarbefolkningens närvaro är så pass litet att några försvarsutgifter inte behöver fördelas ut på invandrarna.

Däremot har vi fördelat ut kostnaderna för allmän och utrikes förvaltning på invandrarna efter deras befolkningsandel. Även i övrigt finns inom den offentliga sektorn förvaltningsenheter vars kostnader vi genomgående har fördelat på invandrarna efter deras befolkningsandel. Sannolikt ger detta en överdriven bild av den kostnadsökning som sker inom offentlig förvaltning genom invandrarnas närvaro i landet. Vissa studier tyder på att stordriftsfördelar finns vilket i så fall skulle ge en kostnadsökning som är mindre än proportionell mot befolkningsökningen. Genom den valda metoden garderar vi oss mot eventuella underskattningar av kostnaderna.

En del av utgifterna för allmän och utrikes förvaltning som följd av invandring syns troligen i att vissa enheter bildas för att "ta hand om invandrarfrågorna". På kommunnivå har sannolikt invandrarbyråerna fått mycket av denna funktion. Genom att invandrarbyråerna finns reduceras sannolikt behovet av att bygga ut den övriga centrala förvaltningen i kommunerna på grund av invandring. På central nivå är det kanske främst inom Arbetsmarknadsdepartementet som enheter finns som direkt kan kopplas till invandring. I viss mån finns detta också inom några andra departement som exempelvis Utbildningsdepartementet och Socialdepartementet.

När det gäller kostnaderna för gatu- och vägnätet är det sannolikt även här en överdrift att fördela dessa kostnader på invandrarna efter deras befolkningsandel. En stor del av kostnaderna för underhåll av gatu- och vägnätet torde vara fasta och tämligen oberoende av befolkningsstorleken. Speciellt gäller detta den statliga delen av dessa kostnader. Den statliga delen avser i allmänhet kostnader för vägnätet som ligger utanför tätorterna. Samtidigt är invandrarna i stor utsträckning boende i tätorter. Dessutom är kostnaderna starkt beroende av bebyggelsestrukturen. Villabebyggelse är i detta avseende mycket dyrare än höghusbebyggelse. Gatukostnadsutredningen, SOU 1977:65, beräknade att de skattefinansierade utgifterna för drift av gatu- och vägväsendet år 1976 uppgick till cirka

705 kr per villa (friliggande småhus) mot 335 kr per lägenhet i ett tvåvåningshus eller 310 kr per lägenhet i ett hus med 3–5 våningar och ännu lägre i högre hus. Eftersom invandrarna i betydligt mindre utsträckning än den övriga befolkningen bor i villa eller småhus kan man räkna med att de skattefinansierade per capita utgifterna för drift av gatu- och vägnätet är klart lägre för invandrarna än för svenskbefolkningen. Men eftersom vi inte har någon exakt kunskap om hur invandrarna är fördelade över bostadsbeståndet fördelar vi kostnaderna för drift av gatu- och vägväsendet på invandrarna efter deras befolkningsandel. Eftersom per capita beloppet då blir detsamma för invandrare och infödda innebär metoden sannolikt en överskattning av kostnaderna för invandrarna.

Ett annat område där invandrarna troligen är utgiftsmässigt underrepresenterade är inom olika tjänster för kultur, sport och fritid. I en undersökning, Winander (1975), påpekas att dessa verksamheter "i övervägande utsträckning utnyttjas av personer i god social ställning ofta med markerat hög utbildning och höga inkomster samt boende i småhus". Sett utifrån dessa indikatorer borde man här förvänta sig en underrepresentation av invandrare. Till detta kommer att det offentliga utbudet av kultur och fritidstjänster i stor utsträckning är anpassat efter "svenska" behov, vilket ytterligare kan hålla tillbaka invandrarnas utnyttjande av dessa tjänster. Behovet av utbyggnad av sådana verksamheter till följd av invandrarbefolkningens närvaro skulle i så fall vara relativt litet. Troligen sker en väsentlig del av invandrarnas kultur- och fritidsaktiviteter inom ramen för invandrarföreningarnas verksamhet. Vi har antagit att invandrarna är normalt representerade inom olika skattefinansierade tjänster för kultur, sport och fritid, dvs. invandrarna påförs kostnader efter deras befolkningsandel. Sannolikt innebär denna metod att vi räknar med högre kostnader för invandrarna än vad som motsvarar bidragen till invandrarföreningarna.

Till övrig offentlig konsumtion för vi också de så kallade invandrarspecifika insatserna. Dessa finns i huvudsak på utbildningsområdet. För budgetåret 1991/92 framgår de invandrarspecifika åtgärderna av nedanstående tabell. Detta är således insatser på utbildningsområdet som ligger utöver de tidigare beräknade ordinarie utbildningskostnaderna för invandrarna. De transfereringar – t.ex. vuxenutbildningsstöd – som är förknippade med vissa invandrarspecifika insatser har vi redan beaktat i samband med fördelning av offentliga transfereringar. Det finns säkerligen också andra invandrarspecifika insatser inom den offentliga sektorn. Exempelvis kan fler insatser finnas inom utbildningssektorn. Dessutom kan insatser finnas inom vården. Kostnaderna kan dock inte identifieras i något redovisningssystem. Under alla omständigheter torde de vara små i totalsammanhanget. För viss offentlig konsumtion har vi tidigare sannolikt räknat för högt när det gäller invandrarna. Därmed "garderar" vi oss också för ej identifierbara invandrarspecifika insatser.

Tabell 5.5 Utgifter för invandrarspecifika åtgärder 1991/92

	Miljoner kr.
1. Hemspråksträning i förskolan.	40
2. Hemspråksundervisning.	780
3. Studieförbundens utbildning i svenska för vuxna invandrare.	290
4. Speciell undervisning i svenska för invandrare i skolväsendet.	860
5. Övrigt (viss annan utbildning i svenska för invandrare, tolkning och tolkutbildning, stiftelsen invandratidningen, ombudsmannen mot etnisk diskriminering m.m.)	32
Summa	2 002

Källa: Statistiska centralbyrån 1991/92.

Uppgifter från Utbildnings- och Socialdepartementen.

Det är sannolikt endast ett mindre antal invandrare –1969 som utnyttjar dessa insatser. Det är således rimligt att utgifterna fördelas på 1970- och 1980-talens invandrare. Merparten av insatserna är riktade till invandrarbarnen i skolväsendet. Det finns dock inga statistiska uppgifter om hur dessa insatser tillfaller olika årgångar invandrare. Vi har därför tvingats till schabloner. Som fördelningsnyckel har använts antal barn i respektive grupp vid fördelning av utgifterna under pkt 1, 2 och 4 i tabellen. Därvid har utgiften per barn för invandrare –1979 antagits vara hälften gentemot barnen tillhörande invandrare anlända efter 1980. Den lägre utgiften för barn tillhörande invandrare 1970–79 kan motiveras med att den längre vistelsetiden i landet sannolikt gör att intresset för hemspråksstudier är mindre. Utgifterna under pkt 3 och 5 fördelas efter antalet vuxna (20– år) i respektive grupp men fortfarande med enbart halva per capitabeloppen för invandrare 1970–79. Med hjälp av denna fördelningsnyckel kommer de 2 002 miljoner kr i tabellen att fördelas med 551 miljoner på invandrare 1970–79, med 372 miljoner på invandrare 1980–83, med 480 miljoner på invandrare 1984–87 och 600 miljoner kr på invandrare 1988–90.

En sammanställning av offentliga konsumtionsutgifter visas i tabell 5.6.

Tabell 5.6 Offentlig konsumtion 1991

Totalbefolkning	Åldersberoende offentlig konsumtion	Övrig offentlig konsumtion och invandrarspecifika insatser	Summa offentlig konsumtion	
	Miljoner kr	Miljoner kr	Miljoner kr	Andel i procent
Totalbefolkning	254 100	140 294	394 394	100,0
Invandrare	28 995	14 320	43 316	11,0
<i>Invandrings- grupp</i>				
-1969	13 628	5 933	19 561	5,0
1970-79	6 348	3 236	9 584	2,4
1980-83	2 216	1 277	3 493	0,9
1984-87	2 988	1 686	4 674	1,2
1988-90	3 815	2 188	6 004	1,5

Källa: SCB, internt material, nationalräkenskaper.
Egna beräkningar.

Det framgår att för invandrare -1969 och invandrare 1970-79 är andelen av offentlig konsumtion något lägre än befolkningsandelen. Förklaringen till detta är att de har relativt låg andel personer som är över 75-80-årsaldern. För invandrare 1980-90 ligger andelarna på ungefär samma nivå som respektive befolkningsandel trots att denna grupp har en mycket gynnsam ålderssammansättning med mycket låga andelar åldringar. Detta motbalanseras av relativt många barn och den stora överrepresentationen inom arbetsmarknadspolitiska åtgärder, kriminalvård samt att en stor del av de invandrarspecifika åtgärderna ligger på 1980-talets invandrare.

5.3.4 Transfereringar till företagen

Intäkterna till den offentliga sektorn under 1991 i form av skatter och socialförsäkringsavgifter var 763 000 miljoner kr. De hittills fördelade utgifterna för transfereringar till hushållen och offentlig konsumtion uppgår till 300 688 miljoner kr + 394 394 miljoner kr = 695 082 miljoner kr. Det nämndes inledningsvis att vi väljer att avgränsa den offentliga sektorn till att motsvara omfattningen på skatter och socialförsäkringsavgifter. Utöver nämnda utgifter för transfereringar till hushållen finns också andra offentliga utgifter. Den största enskilda posten är transfereringar till företagen på cirka 82 miljarder kr. En betydande del av dessa består av bostadspolitiska subventioner (räntebidrag) för att hålla nere boendekostnaderna i det nya bostadsbeståndet. Dessutom finns ett antal näringspolitiska subventioner. För att i våra kalkyler konstruera en offentlig sektor i balans fördelar vi utgifter för transfereringar till företagen på 68 000

miljoner kr mellan invandrarbefolkningen och den infödda befolkningen.²³ Beloppet motsvarar skillnaden mellan nämnda skatter och socialförsäkringsavgifter på 763 000 miljoner kr och de hittills fördelade offentliga utgifterna.

Komplexiteten i det bostadspolitiska regelsystemet gör naturligtvis att det är mycket svårt att säga något om hur de bostadspolitiska räntesubventionerna tillfaller invandrare respektive infödda i form av lägre hyror. Vi har inte heller någon exakt kunskap om hur invandrarna är fördelade över bostadsbeståndet. Allmänt kan dock sägas att Wadensjö (1972) fann att de utländska medborgarna fanns i relativt stor utsträckning i nya och gamla bostäder. Underrepresentation fanns således i det medelgamla beståndet. Vad detta betyder för ianspråktagandet av bostadssubventioner vet vi inte. Men även om det skulle vara så att invandrarna per familj (lägenhet) får större del av dessa subventioner behöver så inte vara fallet per individ på grund av invandrarernas större trångboddhet. Vi fördelar utgifterna för räntesubventioner med samma per capitabelopp i invandrar- respektive svenskbefolkning.

Ytterligare en post som är svår att finna en fördelningsnyckel till är olika typer av näringspolitiska subventioner. Stora delar av dessa subventioner går till glesbygdsområdena (exempelvis lokaliseringsstöd)²⁴. Samtidigt är invandrarna starkt koncentrerade till storstadsområdena. Detta skulle tyda på att invandrarna i mindre utsträckning än den infödda befolkningen får del av dessa subventioner. Vi saknar dock mer detaljerade kunskaper och tvingas därför att tillgripa en schablonmetod. Invandrarna antas få del av dessa subventioner efter deras sysselsättningsandel. Detta innebär således troligen en överskattning av utgifterna för invandrarna.

Resultatet av fördelningen blir att 3 962 miljoner kr faller på invandrare -1969, 1 658 miljoner kr på invandrare -1979 och 526 miljoner kr, 644

²³Hela den offentliga sektorn 1991 var större än 763 000 miljoner kr. Detta beror på att det på intäktsidan också finns ränteinkomster och övriga inkomster (exempelvis avgifter och vinster från affärsverken). På motsvarande sätt finns på utgiftssidan ränteutgifter och utgifter för offentliga investeringar. Totalt var de offentliga utgifterna (inkomsterna) cirka 900 miljarder kr 1991. Det förelåg således nästan balans. Det är naturligtvis inte helt givet att skatter och socialförsäkringsavgifter exakt skall användas för att täcka utgifter för offentliga transfereringar och konsumtion. Detta kan dock antas vara den ursprungliga uppgiften för den offentliga sektorn. Detta antagande måste vi också göra för att få någorlunda grepp om hur den offentliga sektorn omfördelar inkomster mellan invandrar- och infödd svenskbefolkning.

²⁴Det finns även subventioner inom den offentliga sektorn. Exempel på sådana är det kommunala skatteutjämningsbidraget. Detta är i allt väsentligt en subvention från tätortsområden till glesbygdsområden. Eftersom invandrarna i relativt liten utsträckning finns i glesbygdsområden innebär troligen det kommunala skatteutjämningsbidraget en viss subvention från invandrarbefolkning till svenskbefolkning. Inom Stockholms län finns ett motsvarande utjämningsystem som torde gå i motsatt riktning. Vi vet inget om nettoeffekten men den torde vara tämligen betydelselös för vårt helhetsresultat.

miljoner kr och 787 miljoner kr på respektive invandrare 1980–83, invandrare 1984–87 och invandrare 1980–90.

5.3.5 Sammanfattning av offentliga utgifter

Man kan sammanfatta frågan om de offentliga utgifterna för invandrarna på följande sätt:

1) Offentliga transfereringar till hushållen. Om dessa har vi registeruppgifter för invandrarna genom sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistret. Genom registeruppgifterna får vi en mycket god bild av invandrarhushållens ianspråktagande av det offentliga transfererings-systemet.

2) En del av den offentliga konsumtionen är starkt åldersrelaterad (utbildning, sjukvård, arbetsmarknadspolitiska insatser m.m.). Detta framgår av tabell 5.4. Med kunskap om invandrarernas ålderssammansättning kan dessa konsumtionsuppgifter fördelas på invandrarna. Därvid beaktar vi också vissa s.k. överrepresentationer bland invandrarna. Vidare finns det också vissa s.k. invandrar-specifika utgifter som vi har tillförlitliga uppgifter om.

3) När det gäller övrig offentlig konsumtion (utom försvaret) och transfereringar till företag är det svårt att finna någon bra fördelningsnyckel. Vi tvingas till schabloner. Dessa utgifter har fördelats på invandrarna efter deras befolkningsandel. Dessutom har de så kallade invandrar-specifika insatserna naturligtvis helt fördelats på invandrarna. Transfereringar till företag har tilldelats invandrarna efter deras sysselsättningsandel. Av den ovan förda diskussionen framgår att sådana schabloner troligen överskattar utgifterna för invandrarna.

5.4 Bidrag till skattesystemet

Genom sambearbetning mellan inkomst- och befolkningsregistren för 1991 har uppgifter kunnat erhållas om invandrarernas erlagda inkomstskatter för detta år. Sambearbetningen är gjord för de utrikes födda. Detta ger en tämligen exakt bild av inkomstskatter för invandrare 1970–. I den andra generationen bland dessa finns endast ett fåtal som 1991 nått förvärvsarbetande åldrar och som därmed bidragit till inkomstskatterna.

För invandrare –1969 finns dock individer födda i Sverige som befinner sig i förvärvsarbetande åldrar. För dessa andra generationsinvandrare har bidraget till inkomstskatter uppskattats med ledning av deras sysselsätt

ningsgrad. Eftersom sysselsättningsgrad och yrkesstruktur ligger nära totalbefolkningen i motsvarande åldrar, se Ekberg (1990), har vi antagit att deras årsarbetsinkomster är desamma som i totalbefolkningen i samma åldrar. De eventuella fel som metoden kan ge har knappast någon betydelse för helheten. De beräknade inkomstskatterna för den andra generationen är små i jämförelse med de registeruppgifter om inkomstskatter som vi har för utrikes födda i gruppen invandrare -1969.

Dessutom finns det en liten del av inkomstskatterna (direkta skatter) som är skatter på juridiska personer (exempelvis bolagsskatter). Dessa kan i stor utsträckning sägas vara skatter på kapitalinkomster. Hur skatter från juridiska personer fördelas på invandrare vet vi inte. Vi tillämpar här en försiktighetsprincip. Respektive invandrargrups andel av skatterna från juridiska personer antas vara hälften av respektive grups andel av inkomstskatterna från fysiska personer. Undantag görs för gruppen invandrare -1969 där andelstalet antas vara detsamma som för andelen inkomstskatter för fysiska personer. Sannolikt är en befolkningsgrupps andel av direkta skatter från juridiska personer nära kopplad till förmögenhetssituationen i gruppen. Uppgifter från inkomstregistret tyder på att för invandrare -1969 är förmögenhetssituationen ganska lik svenskbefolkningens. Eftersom direkta skatter från juridiska personer är så små i totalsammanhanget har eventuella fel i metoden inte någon betydelse att tala om för helhetsresultatet.

Underlaget för inbetalning av sociala avgifter är lönesumman. Inkomstregistret ger oss uppgifter om arbetsinkomster. I begreppet arbetsinkomst ingår dock sjukpenning. Olika undersökningar har visat att invandrare har högre sjukfrånvaro än infödda. Genom en specialbearbetning av AKU 1992 har vi fått fram frånvaron bland de invandrargrupper som ingår i undersökningen. Genom att beakta detta har vi kunnat bilda en "korrigerad" arbetsinkomst som närmast svarar mot begreppet lönesumma och som kan användas som fördelningsnorm av sociala avgifter.

När det gäller olika typer av indirekta skatter och socialförsäkringsavgifter finns det inga registeruppgifter om hur dessa fördelas på olika befolkningsgrupper. Vi tvingas även här till approximationer. De indirekta skatterna erhåller den offentliga sektorn via konsumtion av varor och tjänster. Den konsumtion som olika hushåll har bestäms i huvudsak av deras disponibla inkomster. En metod är därför att låta indirekta skatter tilldelas olika invandrargrupper efter deras andel av disponibla inkomster. Från inkomstregistret har vi uppgifter om invandrarnas disponibla inkomster. Detta behöver dock inte vara den enda metoden. En annan metod kan vara att tilldela indirekta skatter från utbudssidan, dvs. från det förädlingsvärde som invandrarna åstadkommer. Därvid används invandrar-

nas andel av lönesumman som fördelningsnorm.²⁵ En sammanställning görs i tabell 5.7 med båda metoderna. Värdet till vänster i tabellen under andel indirekta skatter anger fördelningen efter lönesumman.

Tabell 5.7 Invandrarnas andel av befolkning och andel av olika skatter 1991 i procent

	1.	2.	3.	4.	
	Andel av be- folkningen	Andel direkta skatter ¹	Andel indi- rekta skatter	Andel socia- la avgifter	Andel 2+3+4
<i>Invandrings- grupp</i>					
-1969	5,90	5,7	5,8-5,9	5,8	5,7-5,8
1970-79	2,67	1,8	2,2	2,2	2,1
1980-83	0,90	0,5	0,7	0,7	0,6
1984-87	1,20	0,6	0,8-0,9	0,8	0,7
1988-90	1,58	0,7	0,9-1,0	0,9	0,8-0,9

¹⁾ Direkta skatter består av slutlig skatt och skatt på juridiska personer. I slutlig skatt ingår inkomst- och förmögenhetsskatt, egenavgift, löneavgift, skogsvårdsavgift, fastighetsskatt, skattetillägg och förseningsavgift.

Källa: Befolkningsregistret, sambearbetning av befolknings- och inkomstregistret.
Egna beräkningar.

5.5 Utfall för 1991

I tabell 5.8 visas en sammanställning av de belopp som totalt har framkommit för respektive invandrargrupp. Totalt för alla invandrargrupper finns ett redovisat underskott på drygt 10 miljarder kr. Stora skillnader finns mellan olika årgångar invandrare. Av tabellen framgår att invandrare -1969 befinner sig ungefär vid en balanspunkt med svag tendens till ett mindre överskott. Uttaget från den offentliga sektorn är något mindre än bidraget till denna. Det är inte otänkbart att invandrare -1969 skulle ha visat ett mer påtagligt överskott om vi kunnat identifiera, och därmed ta med i beräkningarna, fler individer tillhörande den andra generationen och som numera befinner sig i förvärvsarbete. Invandrare 1970-79 uppvisar ett mindre underskott på 1,5 miljarder kr. Ålderssammansättningen på det befolkningstillskott som efterkrigstidens invandring före 1980 givit upphov till är dock sannolikt mer gynnsamt än för de invandrare -1969 och 1970-79 som redovisas i tabell 5.8. Detta beror på att det bland dessa ingår i de äldsta åldersklasserna också personer som anlände redan på 1920- och 1930-talen och som i vissa fall kan ha bestått av hemvändande svenskamerikaner i den andra generationen. Betraktar vi

²⁵ Invandrarnas andel av producentöverskottet i figur 4.1 antas vara densamma som deras andel av lönesumman.

befolkningstillskottet som uppstått av efterkrigstidens invandring före 1980 ligger man troligen vid en balanspunkt. Bidraget till den offentliga sektorn är ungefär lika stort som uttaget från denna.

Däremot uppvisar invandrare 1980–90 klara underskott. År 1991 var uttaget från den offentliga sektorn 6,1 miljarder kr + 8,6 miljarder kr + 11,3 miljarder för respektive grupp invandrare 1980–1990, dvs. totalt 26,0 miljarder kr. Mot detta skall ställas deras bidrag på 4,7 miljarder kr + 5,7 miljarder kr + 6,6 miljarder, dvs. totalt 17,0 miljarder kr om deras andel av indirekta skatter beräknas med ledning av deras andel av disponibla inkomster. Underskottet skulle således bli $26,0 - 17,0 = 9,0$ miljarder kr. Beräknas deras andel av indirekta skatter efter deras andel av bidrag till förädlingsvärdet blir deras bidrag till offentlig sektor 4,8 miljarder kr + 5,6 miljarder kr + 6,2 miljarder kr, dvs. totalt 16,6 miljarder kr. Underskottet blir nu nära 9,5 miljarder kr, dvs. endast obetydligt större.

Det framräknade underskottet skulle således vara en nettokostnad för den övriga befolkningen, dvs. det belopp som 1991 överfördes från den övriga befolkningen till dessa invandrare.

Mycket talar för att cirka 9 miljarder kr kan vara för högt räknat. En anledning är att vi i beräkningarna tvingas ta med individer som egentligen inte bör kallas invandrare. Detta gäller gäststudierande. Dessa kan inte i befolkningsregistret skiljas ut från övriga utländska medborgare. Gäststudierande tar i anspråk offentlig konsumtion men eftersom de inte förvärvsarbetar bidrar de inte med något genom skattesystemet.²⁶ Gäststudierande bör ses som en del av Sveriges deltagande i internationellt studieutbyte.

En annan anledning till att 9 miljarder kan vara ett för högt belopp är att vissa kostnader troligen räknats för högt för invandrarna. Framst gäller det sättet att räkna upp s.k. fasta kostnader på grund av invandrarna. Exempelvis finns det knappast någon anledning att anta att kostnader för poster som allmän och central förvaltning, kostnader för vägväsendet på landsbygden väsentligen skulle påverkas av det lilla befolkningstillskott på cirka 3,5 procent som invandrare 1980–90 utgjorde 1991 av landets totalbefolkning. Ändå har dessa fasta kostnader påförts invandrarna efter deras befolkningsandel. Ytterligare en omständighet som leder till något för högt beräknade kostnader för invandrarna är att det i Sverige finns folkbokförda utomnordiska invandrare som inte längre är kvar i landet. Antalet har uppskattats till cirka 40 000 individer, se kapitel 2. Dessa utgör knappt 4 procent av den invandrarbefolkning som kalkylen omfattar. Eftersom uppskattning av invandrarernas ianspråktagande av offentlig konsumtion och transfereringar till företagen är grundade på folkbokförda

²⁶Visserligen kan Sverige ibland få ersättning från den gäststudierandes hemland för att en utbildningsplats ordnas i Sverige. Men denna ersättning ingår inte i de skatter och socialförsäkringsavgifter som redovisats ovan.

invandrare får vi en överskattning av dessa utgifter för invandrarna. Vid bosättning utomlands torde man inte alls eller endast i liten utsträckning (exempelvis vid ett tillfälligt besök i Sverige) ta i anspråk dessa utgifter. En del offentliga transfereringar till hushållen går dock sannolikt till i utlandet bosatta men i Sverige folkbokförda invandrare.

Beaktas detta torde de offentliga utgifterna för invandrarna reduceras med nästan 2 miljarder kr.²⁷ Dessutom ingår i den undersökta invandringpopulationen utrikes födda adoptivbarn. För närvarande är dessa cirka 35 000. Det kan ju alltid diskuteras om utländska adoptivbarn skall betraktas som invandrare. Tas utländska adoptivbarn bort reduceras underskottet ytterligare något.²⁸ Å andra sidan är det tänkbart att ytterligare cirka 1 miljard kr kan tillkomma på grund av viss osäkerhet kring invandrarnas anspråktagande av sjukvård.²⁹ Sammantaget innebär detta att en mer realistisk nivå på underskottet är kanske 6–8 miljarder kr. Var och en förstår svårigheten med denna typ av kalkyler. Rimligen kan slutresultatet endast angivas inom ett tämligen brett intervall. Sannolikt låg underskottet år 1991 inom intervallet 5–10 miljarder kr.

²⁷ Eventuella transfereringar till utflyttade men fortfarande i Sverige folkbokförda invandrare ligger dock kvar och ingår i tabell 5.8. Sannolikt finns en del sådana transfereringar beroende på det numera förekommande bruket att sätta in bidrag, pensioner m.m på konto som också kan disponeras från utlandet. Dessutom finns pensioner som utbetalas till i utlandet boende och i Sverige ej längre folkbokförda personer. Detta gäller både infödda svenskar och tidigare invandrare. I januari 1995 uppgick dessa utbetalda pensioner till sammanlagt 47 miljoner kronor, se RFV (1995). På årsbasis kan man således räkna med cirka 0,5 miljarder kr. Denna utgift ingår inte i vår kalkyl eftersom utgiften avser personer som ej längre är folkbokförda i Sverige. Dessutom är en del av dessa infödda svenskar. Under alla omständigheter är beloppet för litet för att ha någon betydelse för helheten.

²⁸ Som framgått är beräkningarna grundade på dem som invandrat fram till 1990-12-31, dvs. på personer som var folkbokförda både i början och i slutet av 1991. Det är naturligtvis inte självklart att man skall göra så. Under 1991 inträffade en viss nyinvandring. Denna är mycket liten i jämförelse med den stock av invandrare som beräkningarna gäller. Det är svårt att göra beräkningarna för dem som nyinvandrat (folkbokförts) under året beroende på att de endast vistats en del av året i Sverige. Exempelvis blir de endast "delårskonsumenter" av offentlig konsumtion. Sambearbetningen mellan inkomst- och befolkningsregistret ger oss uppgifter om inkomster, offentliga transfereringar och inkomstskatter för dem som nyinvandrat under 1991. Om de som nyinvandrat under 1991 medtagits i beräkningarna skulle troligen underskottet öka med uppskattningsvis 1–2 miljarder kr.

²⁹ Som framkommit ovan finns en viss osäkerhet om invandrarnas anspråktagande av sjukvård. Olika under sökningar ger olika utfall vad gäller eventuell under- eller överrepresentation. I beräkningarna har antagits att invandrarna tar i anspråk sjukvård i samma utsträckning som infödda svenskar i samma ålder. Om vi skulle anta att samtliga invandrargrupper som ingår i undersökningen skulle vara överrepresenterade, med hänsyn till ålderssammansättningen, med 10% betyder detta 0,8 miljarder kr i tillskott till utgifterna. Även om vi skulle anta en såpass kraftig överrepresentation som 20 % betyder detta 1,6 miljarder kr, vilket inte har någon väsentlig betydelse för det helhetsresultat som vi kommit fram till.

Tabell 5.8 Uttag från och bidrag till offentlig sektor 1991

	Befolkningsandel i procent	Offentliga utgifter		Bidrag till skatter och socialförsäkringsavgifter			
		Miljoner kr	Andel i procent	Miljoner kr		Andel i procent	
Totalbefolkning	100,0	763 000	100,0	763 000		100,0	
				1 ⁾	2 ^{*)}	1 ⁾	2 ^{*)}
Invandrare	12,25	87 260	11,4	77 150	76 500	10,1	10,0
- 1969	5,90	43 580	5,7	44 280	43 710	5,8	5,7
1970-79	2,67	17 693	2,3	15 910	16 190	2,1	2,1
1980-83	0,90	6 110	0,8	4 700	4 850	0,6	0,6
1984-87	1,20	8 610	1,1	5 710	5 590	0,7	0,7
1988-90	1,58	11 268	1,5	6 550	6 160	0,9	0,8

⁾ Indirekta skatter beräknade med ledning av disponibla inkomster.

^{*)} Indirekta skatter beräknade med ledning av uppskattat bidrag till förädlingsvärdet.

5.6 Kalkyl för 1994 och 1995

Vilka förändringar har inträffat efter 1991? Samtidigt med den pågående lågkonjunkturen har det skett en kraftig nyinvandring. Antalet folkbokförda utrikes födda uppgick den 31 december 1993 till knappt 870 000 individer mot cirka 814 000 den 31 december 1991. Antalet nyinvandrade under 1992 och 1993 är dock fler än denna skillnad. Detta beror på återutvandring och dödlighet. En del av den invandrarbefolkning som ingår i kalkylen för 1991 består av utrikes födda som invandrat (kyrkobokförts) senast den 31 december 1990 och som fortfarande var boende i landet den 31 december 1991. Dessa utgjorde cirka 760 000 individer.

Skillnaden mellan nämnda 870 000 och 760 000 är ett nettotillskott på cirka 110 000. Om återflyttning och dödlighet bland utrikes födda under 1992 och 1993 är densamma som tidigare skulle bruttotillskottet av utrikes födda individer bli cirka 140 000 den 31 december 1993 i jämförelse med det antal som ingick i kalkylen för 1991.³⁰ Det totala antalet invandrare som ingår i kalkylen för 1994 blir cirka 1,2 milj.

³⁰Ungefär samma bruttotillskott erhålles om återutvandring beräknas med hjälp av återutvandringsfrekvenser i olika invandringskohorter enligt SCB (1992) samt beräkning av dödlighet med hjälp av ålderssammansättning bland utrikes födda.

I följande avsnitt försöker vi upprepa kalkylen från 1991 men nu avseende den invandrabefolkning som var kyrkobokförd den 31 december 1993. Som ett resultat av invandringen 1991–1993 har ett mindre antal individer fötts i Sverige. Antalet är dock så litet att vi kan bortse från dessa. Kalkylen avser läget i början av 1994 men uppräknat på årsnivå.

Som underlag för beräkningarna måste vi ha aktuella uppgifter om utgifts- och inkomststrukturen hos den offentliga sektorn. Därvid har använts uppgifter avseende 1993. Av naturliga skäl föreligger inte i skrivande stund några uppgifter om den faktiska utgifts- och inkomststrukturen för offentlig sektor under 1994. Användning av uppgifter från 1993 för att uppskatta inkomstöverföringarna mellan invandrar- och svenskbe-folkning 1994 kan inte ha någon betydelse att tala om. I sin helhet är strukturen på den offentliga sektorn densamma 1994 som 1993. Denna helhetsstruktur har inte heller förändrats speciellt sedan 1991. De betydelsefulla förändringar som inträffat sedan 1991 gäller främst expansionen av de arbetsmarknadspolitiska insatserna på utgiftssidan samt vissa förändringar i skattestrukturen (direkta skatter, indirekta skatter och socialförsäkringsavgifter).

Den offentliga sektorns nivå 1993 avgränsas på samma sätt som tidigare, dvs. som summan av direkta och indirekta skatter och socialförsäkringsavgifter. Denna summa svarar ganska väl mot summan av offentlig konsumtion och offentliga transfereringar till hushållen.³¹ Därvid låter vi dessa utgifter ingå på utgiftssidan. Det totala beloppet på utgiftssidan som tas med i kalkylen blir därvid något mindre än för 1991. Detta år ingick också transfereringar till företagen på utgiftssidan. Summan av transfereringar till företagen, ränteutgifter på statsskulden m.m. kan då sägas representera underskottet i den offentliga sektorn 1993. Detta underskott bärs kollektivt av både invandrar- och svenskbe-folkning.

Inkomstomfördelningen år 1991 genom offentlig sektor mellan invandrar- och svenskbe-folkning känner vi till. Mellan denna invandrabefolkning och svenskbe-folkningen kan rimligen inte några väsentliga förändringar ha inträffat fram till 1993/94. Några förändringar av betydelse i ålders-sammansättning har inte hunnit inträffa. Vidare förefaller det relativa sysselsättningsläget mellan grupperna inte ha ändrats speciellt mycket, se Ekberg (1993). För både svenskbe-folkningen och denna invandrarbe-folkning har visserligen arbetslösheten ökat och sysselsättningen minskat

³¹Summan av direkta skatter, indirekta skatter och socialförsäkringsavgifter beräknas 1993 till 729 000 miljoner kr och summan av offentlig konsumtion och offentliga transfereringar till hushållen till 776 000 miljoner kr, se Konjunkturinstitutet (1994). Den sistnämnda summan är således något större än den förstnämnda. Vi har därvid valt att fördela hela den offentliga konsumtionen (402 000 miljoner kr) mellan invandrar och svenskbe-folkning och 327 000 miljoner kr som offentlig transfereringar till hushållen. Strukturen på de fördelade offentliga transfereringarna till hushållen antages vara densamma som för samtliga offentliga transfereringar till hushållen. Vid fördelning av dessa offentliga transfereringar har använts information för 1991 års invandrare från inkomstregistret 1991 för att finna proportionstal för fördelning till 1991-1993 års invandrare.

men det intressanta när det gäller inkomstfördelning är i vad mån det relativa sysselsättningsläget förändrats mellan grupperna. De låga sysselsättningsstalen och därmed låga inkomsterna vid 1990-talets ingång för 1980-talets invandrare förefaller ha stabiliserats på denna nivå. För de som invandrat före 1970 finns dock en tendens till något försämrat relativt sysselsättningsläge. Detta kan betyda att den tendens till överskott som 1991 fanns för denna grupp kan ha förbytts till ett mindre underskott 1994. Förändringarna torde dock vara små..

Därmed skulle vi i huvudsak kunna koncentrera oss på frågan vilken ytterligare förändring som fram till dagsläget inträffat på grund av de senaste årens nytillskott av invandrare. En viktig fråga är vilket sysselsättningsläget är för de invandrare som kommit under 1991, 1992 och 1993. Mycket tyder på att den kraftiga uppgång i arbetslöshet som registrerats för utländska medborgare i AKU beror på den svaga sysselsättningen bland de invandrare som kommit under de senaste åren. Denna invandring har i stor utsträckning inneburit invandring till arbetslöshet. Det finns dock inga registeruppgifter eller uppgifter från urvalsundersökningar om det aktuella sysselsättningsläget bland dessa sist anlända invandrare. Någon sysselsättning finns rimligen även bland dessa. Det finns ju invandrare som rekryteras till specialfunktioner i svenska företag. Likaså kan man räkna med att en del av nyinvandrarna från de nordiska länderna kommer in på svensk arbetsmarknad. Av vårt material från inkomstregistret 1991 framgår att av de invandrare som kyrkobokfördes under 1991 räknades cirka 20 procent i åldern 20–64 år som förvärvsarbetande detta år. Trots att gruppen i genomsnitt endast vistats ett halvår i Sverige hade således en del kommit ut på arbetsmarknaden. Med längre vistelsetid i landet borde andelen bli högre. (I den infödda svenskbefolkningen var motsvarande andel cirka 85 procent).

Det är naturligtvis svårt att veta hur stor denna andel är i dagsläget men låt oss mot bakgrund av den pågående lågkonjunkturen anta att andelen fortfarande ligger kvar på cirka 20 procent.³² För de som anlänt under 1992 och 1993 har vi inga uppgifter alls om sysselsättningsandelar 1994 men låt oss anta att andelen även för dessa är 20 procent. Möjligen är denna andel alltför låg. Speciellt för invandrare som anlände 1991 bör sysselsättningsandelen i dag vara högre än 20 procent. Men osäkerheten om sysselsättningen för 1992 och 1993 års invandrare gör att vi väljer att stanna på 20 procent som ett genomsnitt för 1991–1993 års invandrare.

³²Som förvärvsarbetande enligt inkomstregistret räknas den som under året erhållit minst 1 basbelopp i årsarbetsinkomst. Eftersom den genomsnittliga vistelsetiden endast var ett halvår 1991 finns det sannolikt individer som har sysselsättning men som på grund av kort vistelsetid inte når upp till 1 basbelopp. En närmare analys av inkomstmaterialet tyder på att om vistelsetiden varit hela året 1991 skulle andelen förvärvsarbetande 1991 i åldern 20–64 år vara mer än 30 procent. Att låta andelen vara endast 20 procent 1993/94 är därför sannolikt för lågt.

Från inkomstregistret har vi uppgifter för 1991 års invandrare om arbetsinkomster, disponibla inkomster, inkomstskatter samt hur mycket man tar i anspråk av offentliga transfereringar. Man kan anta att ålderssammansättningen på 1992 och 1993 års invandrare ungefär är densamma som för 1991 års invandrare. Eftersom sysselsättningsgraden antas vara densamma antas också arbetsinkomster, disponibla inkomster, inkomstskatter och anspråktagande av offentliga transfereringar vara desamma som för 1991 års invandrare med hänsynstagande till att 1992 och 1993 års invandrare är en större grupp. Tillskottet av offentliga transfereringar för 1991–1993 års invandrare är beräknat på bruttotillskottet av dessa invandrare (cirka 140 000 individer)

När det gäller utnyttjande av offentlig konsumtion fördelas en del av denna (se tabell 5) efter ålderssammansättning och den övriga delen efter befolkningsandel enligt samma principer som tidigare. Tillskottet av offentlig konsumtion är beräknat på nettotillskottet av invandrare 1991–1993 (cirka 110 000 individer). Ökningen av offentlig konsumtion torde bestämmas av nettotillskottet av individer. Dessutom antas 1991–1993 års invandrare vara kraftigt överrepresenterade i arbetsmarknadspolitiska insatser. Dessa insatser antas i varje åldersklass ligga 4 gånger så högt räknat per capita som för svenskbefolkningen 1991. Dessutom antas dessa invandrare vara överrepresenterade med 100 procent inom kriminalvård och med 10 procent inom vård av alkohol och drogmissbrukare, dvs. samma överrepresentation som för 1980-talets invandrare.

Däremot är sannolikt 1990-talets invandrare klart underrepresenterade inom barnomsorgen. Deras låga sysselsättningsgrad gör att de endast i liten utsträckning bör ha tillgång till barnomsorg. Det är osäkert vilken nivå som är rimlig. Osäkerheten gör att vi ändå låter 1990-talets invandrare var representerade på samma sätt som den övriga befolkningen inom barnomsorgen.

En sammanställning av resultaten finns i tabell 5.9. Det framgår att underskottet ligger mellan 6,8 och 7,9 miljarder kr. Sannolikt är det framräknade underskottet något för högt. Skälen är desamma som nämnts tidigare. I materialet ingår även folkbokförda gäststuderande. Vidare har olika typer av "fasta" kostnader räknats upp med hänsyn till befolknings-tillskottet från nyanlända 1991–1993. Dessutom har framgått att vi sannolikt räknat något för lågt beträffande deras sysselsättningsgrad och för högt beträffande deras anspråktagande av offentliga utgifter för barnomsorg. Enbart en höjning av sysselsättningsgraden från 20 till 30 procent skulle troligen reducera underskottet med cirka 2 miljarder kr. Om vi sänker den nedre gränsen till 5,0 miljarder kr erhålles intervallet 5,0–7,9 miljarder kr.

Tabell 5.9 Uppskattat aktuellt årligt uttag från, respektive bidrag till, offentlig sektor. Folkbokförda 1993-12-31

	Offentliga utgifter Miljoner kr	Bidrag till direkta och indirekta skatter och socialförsäkringsavgifter Miljoner kr		Saldo Miljoner kr	
		1	2	1	2
Invandrade 1991, 1992 och 1993	12 540	5 730	4 590	-6 810	-7 950

Källa: Sambearbetning av inkomst- och befolkningsregistren. Egna beräkningar.

Som framkommit är förändringen i sysselsättningsgrad relativt svenskbe-
folkningen liten för de invandrare som ingick i kalkylen 1991. Vi kan
således anta att de som invandrat 1969 och 1970–79 fortfarande befinner
sig vid en ungefärligt balanspunkt.³³

Tabell 5.10 Beräknat aktuellt årligt underskott genom offentlig sektor. Miljarder kr. Folkbokförda 1993-12-31

	Nedre gräns	Övre gräns
Invandrade före 1990-12-31	6,0	9,3
Invandrade 1991-01-01-1993-12-31	5,0	7,9
Summa	11,0	17,2

I tabell 5.10 görs en totalsammanställning för hela invandrargruppen. Av
det samlade underskottet på 11–17 miljarder kr ligger nästan hälften på
invandrade 1991–1993. Med den information som finns är det inte möjligt
att göra beräkningarna mer exakt än så här. Medelvärdet ligger på cirka
14 miljarder kr och en rimlig bedömning är att det aktuella årliga
underskottet för den undersökta populationen ligger kring denna nivå.

Det framräknade underskottet avser de som var folkbokförda den 31
december 1993. Som en del av gränskontrollen för invandringen finns
också utgifter för asylsökande. Dessa individer är inte kyrkobokförda och
många av dem kommer att få avslag på sin ansökan och därmed inte bli
kyrkobokförda. Det är knappast rimligt att fördela dessa utgifter på de
redan kyrkobokförda.

Som utgifter för gränskontrollen kan under rubriken "Invandring" i
statsliggaren räknas utgifter för förläggingskostnader, utgifter för Statens
invandrarverk, överföring och andra åtgärder för flyktingar, delar av
utlänningsnämnden, dvs. budgetposterna D₁, D₂, D₄ och D₉. För budgetåret

³³En uppräknig av underskottet från 1991 med hänsyn till inflation ger inte någon
förändring att tala om. In- flationen har varit mycket låg sedan 1991.

1993/94 är anslaget för dessa cirka 7 miljarder kr. Därav dominerar förläggningskostnaderna som är på 6,4 miljarder kr. Det har således skett en kraftig ökning sedan 1991 då gränskontrollkostnaden var 2–3 miljarder kr. Denna förändring kan förklaras med den extrema situationen under 1992 och 1993 med många asylsökande som följd av kriget i före detta Jugoslavien.

Sammanfattningsvis torde det 1994 förelegat en årlig nettokostnad (underskott) på cirka 14 miljarder kr för de invandrare som är folkbokförda i landet. Under 1994 fick vi ytterligare ett nettotillskott av folkbokförda invandrare. Antalet utrikes födda 1994-12-31 var 922 055, dvs. en ökning med drygt 52 000 sedan 1993-12-31. Även för dessa kan invandringen antas ha varit invandring till arbetslöshet. Sannolikt har detta inneburit ett ytterligare tillskott i underskottet för offentlig sektor på 2–3 miljarder kr. Underskottet för folkbokförda invandrare 1993-12-31 uppskattades ovan för 1994 till mellan 11 och 17 miljarder kr med ett medelvärde på drygt 14 miljarder kr. Underskottet för 1995 avseende folkbokförda 1994-12-31 kan således uppskattas till 14–20 miljarder kr med ett medelvärde på knappt 17 miljarder kr. Totalantalet folkbokförda invandrare som kalkylen då omfattar är drygt 1,2 milj individer.

Det kan nämnas att det framräknade underskottet för de invandrare som är folkbokförda sannolikt är ojämnt fördelat dels mellan olika delar av den offentliga sektorn och dels geografiskt mellan olika kommuner. Invandrarerna (flyktingarna) har i stor utsträckning flyttat till storstadsregionerna vilket gör det troligt att en stor del av underskottet ligger i dessa regioner. Hur det hela ser ut är också beroende av invandrarnas eget sysselsättningsläge. Mycket tyder på att även detta varierar starkt mellan olika delar av landet. En kalkyl för vad underskottet betyder för olika delar av offentlig sektor finns i kapitel 6.

När det gäller den framtida utvecklingen är denna beroende av omfattningen på nyinvandringen och på invandrarnas sysselsättningssituation. Får vi en fortsatt kraftig nyinvandring samtidigt som invandrarnas sysselsättningsgrad ligger kvar på en låg nivå kommer naturligtvis underskottet att öka. På kort och medellång sikt är den viktiga variabeln invandrarnas sysselsättningsläge. På lång sikt tillkommer förändringar i invandrarbefolkningens ålderssammansättning.

5.7 Kalkyl vid god sysselsättning

Låt oss gå tillbaka till kalkylen som gjordes för 1991. För de invandrare som anlänt 1980–90 fann vi ett underskott via den offentliga sektorn. Underskottet kan i huvudsak förklaras med dessa invandrades låga sysselsättningsgrad. En intressant fråga är vilket utfall kalkylen hade fått om dessa invandrare hade haft samma åldersspecifika sysselsättningsgrad

1991 som den infödda svenskbefolkningen. Nedan redovisas en sådan kalkyl.

Beräkningarna grundas därefter på följande förutsättningar:

1) Det förbättrade sysselsättningsläget innebär betydande reduceringar av offentliga transfereringar till dessa invandrare. Det är främst frågan om socialbidrag, bostadsbidrag, arbetslöshetsersättning och utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning. När det gäller socialbidrag per familj har dessa dock inte reducerats till samma nivå som socialbidrag per familj i svenskbefolkningen. Anledningen är att det bland invandrarna fortfarande kan antas finnas åldringar som inte har tillgång till pension. Dessa kan antas få socialbidrag i stället. Socialbidragsnivån per familj har därför antagits vara dubbelt så hög som i svenskbefolkningen. Arbetslöshetsersättningen per person i åldern 20–64 år antas vara densamma som i svenskbefolkningen. Bostadsbidragen per familj antas fortfarande vara högre än i svenskbefolkningen. Detta motiveras med invandrarnas något lägre inkomster och större andel barnfamiljer. Bostadsbidragen fördelat på samtliga familjer i åldern 20–64 år antas vara 50 procent högre än för svenska familjer i denna åldersklass. De kommunala bostadsbidragen för invandrapensionärer antas vara desamma som tidigare. Utbildningsbidraget per person vid arbetsmarknadsutbildning antas vara detsamma som i svenskbefolkningen.

2) Dessutom reduceras vissa offentliga konsumtionsutgifter. Detta gäller främst de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Dessa antas nu ligga på samma nivå som bland infödda svenskar i samma ålder. Vi låter dock övriga åldersspecifika överrepresentationer vara kvar. Detta gäller kriminalvård, fosterhemsplaceringar och omhändertagande för alkohol- och drogmisbruk enligt LVH och SOL. Det förbättrade sysselsättningsläget kan förväntas innebära att invandrarna i större utsträckning tar i anspråk barnomsorgen. Deras deltagande i barnomsorgen antas öka med 5 procent. Att ökningen inte blir större beror på att invandrarna redan tidigare antagits ligga högt i anspråktagande av barnomsorgen.

3) Invandrarnas bidrag till socialförsäkringsavgifter beräknas på samma sätt som tidigare, dvs. efter andel av lönesumma. Invandrarnas bidrag till indirekta skatter beräknas från produktionssidan, dvs. med utgångspunkt från deras andel av förädlingsvärdet. Beräkning av direkta skatter försvåras av att ett förbättrat läge på arbetsmarknaden troligen också påverkar inkomstfördelningen. Detta får betydelse i ett progressivt skattesystem. En större andel av invandrarna hamnar på årsinkomster överstigande 200 000 kr och därmed med en marginalskatt på cirka 50 procent. Detta har vi försökt beakta.

Resultaten sammanfattas i tabell 5.11. Härvid framgår att underskottet på drygt 9 miljarder enligt tabell 5.8 nu vänts till ett överskott på 2,1 miljarder kr.

**Tabell 5.11 Uttag från och bidrag till offentlig sektor.
Miljoner kr. Invandrade 1980-90**

	Offentliga utgifter Miljoner kr	Bidrag till skatter och socialförsäkringsavgifter miljoner kr ¹⁾	Saldo Miljoner kr
Faktiskt enligt tabell 5.8	25 990	16 600	-9 390
Med samma åldersspecifika förvärvsintensiteter som i den infödda svensk befolkningen	22 720	24 860	+2 140

¹⁾ Indirekta skatter beräknade med ledning av bidrag till förädlingsvärdet.

5.8 Tillkommande synpunkter

I detta avsnitt berörs ytterligare två aspekter på invandring och ekonomi. Den ena tar upp frågan om ej registrerad produktion bland invandrare och den andra tar upp frågan om invandringen kan ha påverkat sysselsättnings-situationen för den infödda befolkning.

Kalkyler av det slag som genomförts i detta kapitel förutsätter tillgång till någorlunda goda inkomstdata. Ej registrerad produktion och därmed ej registrerade inkomster innebär att det verkliga produktionsvärdet i en befolkningsgrupp är större än vad som visas av de registrerade faktorinkomsterna. Omfattningen är dock svår att beräkna. Sådan produktion kan antas utföras både av arbetskraft som tillfälligt är i landet (ej folkbokförda individer) och av folkbokförda invandrare samt av infödd svenskbe-folkning. Utförs produktion genom anställning hos svenska arbetsgivare erhåller dessa högre vinster genom att priset på den använda arbetskraften kan antas vara lägre än för ordinarie arbetskraft. Utförs produktionen i egen regi lägger invandrarna själva beslag på produktionsvärdet. Frågan är om sådan "svartproduktion" bland invandrare kan tränga undan svensk arbetskraft. Det är svårt att veta något om detta. I vissa fall kan man naturligtvis också tänka sig att det finns delarbetsmarknader med undanträngning i den andra riktningen på grund av att infödda svenskar utför svartproduktion. Hur nettot av dessa motstridande tendenser ser ut vet vi naturligtvis inget om. I ett högkonjunkurläge som vi hade under

1980-talet fram till början av 1990-talet torde sådana undanträngningseffekter vara av underordnad betydelse. Dessutom får man rimligen anta att i en befolkningsgrupp är den ej registrerade produktionen endast en mycket liten del av gruppens samlade produktion.

En mer omfattande fråga är om invandrarna i sin helhet kan ha påverkat sysselsättningssituationen för den infödda svenskbefolkningen. Om invandring skulle tränga undan svensk arbetskraft från arbetsmarknaden och därmed försämra sysselsättningssituationen för den infödda befolkningen påverkar detta kalkylen negativt för invandrarna. Nettoproduktionstillskottet i ekonomin och därmed intäktsstillskottet till den offentliga sektorn på grund av invandring skulle i så fall bli mindre än vad kalkylen visar.

Det finns dock knappast någon anledning anta att sysselsättningsläget i genomsnittlig mening påverkats negativt för den infödda befolkningen av invandringen. Efterkrigstidens svenska ekonomi har i stort haft full sysselsättning fram till slutet av 1980-talet. I en sådan ekonomi finns det knappast någon anledning förmoda att den faktiska invandringen inneburit att de totala sysselsättningsmöjligheterna för den ursprungliga svenskbefolkningen som grupp skulle ha blivit sämre. Inte heller empiriska studier i USA och Tyskland tyder på någon sådan total undanträngningseffekt, se kapitel 4. Man kan göra iakttagelsen att samtidigt med en stark invandring så har vi haft en fortgående höjning av andelen sysselsatta i svenskbefolkningen. Dessutom finner vi att andelen sysselsatta i svenskbefolkningen ofta är högst i de regioner där andelen invandrare är hög. Invandrarna har således i stor utsträckning kommit till ekonomiskt expansiva områden där man gått in på lediga platser med åtföljande samtidig tillväxt av både produktion, genom invandrarnas arbetsinsats, och i efterfrågan, genom invandrarnas inkomster. Man bör nog kunna ha hypotesen att utan efterkrigstidens invandring så hade produktion och priser på olika marknader anpassats så att den totala sysselsättningsvolymen för den ursprungliga svenskbefolkningen blivit ungefär densamma som den faktiska. Strukturen på sysselsättningsvolymen – och därmed fördelning av sysselsättning och löner inom svenskbefolkningen – kan däremot ha blivit något annorlunda vilket hänger samman med att invandring kan ge upphov till utbuds- och efterfrågeeffekter på olika delarbetsmarknader.

Strax innan kalkylåret 1991 hade Sverige genomgått en långvarig och mycket stark högkonjunktur med brist på arbetskraft inom praktiskt taget alla delar av svensk arbetsmarknad.³⁴ När högkonjunkturen kulminerade i början av 1990 befann sig redan praktiskt taget alla de invandrare som

³⁴Full sysselsättning ansågs på 1980-talet föreligga vid en öppen arbetslöshet på cirka 2 procent. I början av 1990 var den öppna arbetslösheten så låg som 1,4 procent. I den infödda svenskbefolkningen var arbetslösheten nere i extremt låga 1,1 procent, dvs. ett klart fall av överfull sysselsättning i denna befolkning.

ingår i kalkylen 1991 i Sverige. Samtidigt hade vi mer än full sysselsättning i den infödda svenskbefolkningen. Produktionskapaciteten i svensk ekonomi hade således anpassats uppåt med den befolkning som befann sig i landet (infödda + invandrare). Om invandrarna då inte hade befunnit sig i landet hade knappast den totala sysselsättningsvolymen varit högre i den infödda svenskbefolkningen. Det fanns ju inte mer svenskfödd arbetskraft att tillgå. Bristen på arbetskraft verkade lönedrivande och därmed negativt på svenska företags konkurrensförmåga med påföljd att högkonjunkturen bröts i förtid. Om invandrarna inte hade funnits i landet hade produktionskapaciteten varit mindre och anpassad enbart till omfattningen på den infödda svenska arbetskraften. I den efterföljande lågkonjunkturen från 1992 är det sannolikt att invandrarna drabbats först och kanske främst genom att nytillkomna invandrare haft betydande svårigheter att komma in på arbetsmarknaden.

Som nämnts tidigare kan man räkna med att den nyinvandring som skett under den nuvarande lågkonjunkturen i stor utsträckning inneburit invandring till arbetslöshet. Denna nyinvandring har i hög grad varit bidragande till den kraftiga ökningen av registrerad arbetslöshet bland utländska medborgare. Det finns således ingen anledning förmoda att denna nyinvandring inneburit undanträngning av svensk arbetskraft. I en lågkonjunktur med god tillgång på arbetskraft är det sannolikt att en arbetsgivare väljer infödd arbetskraft framför nyinvandrare. Däremot står den infödda befolkningen för försörjningen av en del av dessa nyinvandrare genom det offentliga transfereringssystemet.

Vi har just nu en splittrad konjunktursituation i Sverige. Skulle vi åter få i en stabil och långvarig högkonjunktur är det viktigt att invandrararbetskraften tas till vara så att inte situationen från 1980-talet upprepas. God tillgång på arbetskraft i en uppåtgående ekonomi gör att expansionsfasen kan pågå längre än annars. Att detta sker är viktigt både för invandrarernas egen välfärd och för den infödda befolkningens välfärd. Som framgått är omfördelningseffekten via offentlig sektor starkt beroende av invandrarernas egen sysselsättningssituation. Dessutom – och inte minst viktigt – är god sysselsättning i både invandrar- och svenskbefolkning troligen det mest effektiva sättet att reducera riskerna för framtida etniska konflikter.

5.9 Sammanfattning av efterkrigstiden

Uppenbarligen har det under efterkrigstiden skett stora förändringar vad gäller den offentliga sektorns omfördelning av inkomster mellan invandrarbefolkning och infödd svenskbefolkning. Av Ekberg (1983) framgår att inkomstillskottet för den infödda svenskbefolkningen var positivt 1970 och då uppgick till 4–6 miljarder kr i dagens penningvärde.

detta belopp överfördes således 1970 från invandrabefolkningen till svenskbefolkningen. Vi kan sannolikt dra slutsatsen att under efterkrigstiden fram till slutet av 1970-talet fick den infödda svenskbefolkningen årligen inkomstillskott genom offentlig sektor på grund av invandrarna. Under denna period hade vi full sysselsättning för både den infödda svenskbefolkningen och för invandrabefolkningen. Nyanlända invandrare kom snabbt in på arbetsmarknaden. Samtidigt hade invandrabefolkningen en gynnsam ålderssammansättning. I början av efterkrigstiden var dock det årliga beloppet troligen obetydligt på grund av att invandrabefolkningen var liten och den offentliga sektorn hade måttlig omfattning. Efterhand ökade dock de positiva inkomstillskotten och kulminerade sannolikt omkring 1970. Under 1980-talets högkonjunktur gällde fortfarande full sysselsättning för den infödda svenskbefolkningen medan främst nyanlända invandrare drabbades av stor arbetslöshet. Detta gjorde att invandrarna började ta i anspråk det offentliga välfärdssystemet i betydligt större utsträckning än tidigare. Vid mitten av 1980-talet förelåg troligen ett balansläge. Därefter har årliga underskott förelegat, dvs. inkomster överförs numera från svenskbefolkning till invandrabefolkning. År 1991 var det överförda beloppet 5–10 miljarder kr. År 1995 är sannolikt årsbeloppet i närheten av 20 miljarder kr. Vad som kommer att hända under exempelvis de närmaste 10 åren i Sverige är i hög grad beroende av hur invandrarernas sysselsättningsläge kommer att utvecklas. I sådant tidsperspektiv kommer invandrabefolkningens ålderssammansättning fortfarande att vara gynnsam.

I förhållande till hela ekonomins omfattning är naturligtvis de nämnda beloppen små. Räknat på den del av BNP som den infödda svenskbefolkningen producerade utgjorde beloppet 0,5–0,7 procent år 1970 och 0,6–0,8 procent år 1991 samt 1,4–1,6 procent år 1995.³⁵ I samtliga fall är detta mindre än vad ett års "normal" ekonomisk tillväxt skulle ge i inkomstillskott.

Att stora grupper invandrare inte kom ut på arbetsmarknaden under 1980-talets högkonjunktur är sannolikt ett tecken på att deras humankapital inte är anpassat för svensk arbetsmarknad. Invandrarna på 1980-talet var etniskt och kulturellt mer avlägsna än tidigare invandrare. Dessutom har det skett interna förändringar i svensk ekonomi som också är betydelsefulla. Övergången från industriproduktion till tjänsteproduktion har troligen ökat kravet på så kallade "Sverige-specifika" kunskaper hos arbetskraften. Det behövs sannolikt investeringar i nytt humankapital för dessa invandrare.

³⁵ Sveriges bruttonationalprodukt (BNP) var 1991 drygt 1 400 miljarder kr. Man kan anta att 88–90 procent av detta belopp producerades av den infödda svenskbefolkningen. Det motsvarade cirka 1 250 miljarder kr. Någon större förändring kan inte ha skett till 1995. Motsvarande andel 1970 var cirka 92 procent.

Som nämndes inledningsvis finns det många andra aspekter på invandring än renodlat ekonomiska. Exempelvis har invandringen till Sverige under de senaste 15 åren delvis varit en flyktinginvandring. Denna invandring har tillåtits av humanitära skäl vilket är en viktig aspekt på invandring. De ekonomiska effekterna är naturligtvis ändå intressanta inte minst med tanke på att en målsättning i invandrapolitiken är att även flyktingar skall integreras på svensk arbetsmarknad. Från strikt ekonomisk synpunkt kan vi dra slutsatsen att den invandring som skedde till Sverige fram till ungefär mitten av 1970-talet medförde en inkomstöverföring till den infödda befolkningen. Den invandring som förekommit därefter har däremot medfört överföringar från den infödda befolkningen via den offentliga sektorn. De positiva respektive negativa inkomsteffekterna har dock varit tämligen små.

6 Fördelning av kostnader mellan staten, landstingen och primärkommunerna

6.1 Inledning

I föregående kapitel konstaterades att den offentliga sektorn omfördelar inkomster från infödd svenskbefolkning till invandrare. I detta kapitel skall vi diskutera mera exakt hur detta underskott är fördelat mellan olika delar av den offentliga sektorn för åren 1991 och 1994.

En invandrare bosätter sig inte bara i Sverige utan också i ett landsting och en primärkommun.³⁶ Därvid uppstår offentliga utgifter och intäkter på tre nivåer av den offentliga sektorn. En del av dessa utgifter/intäkter utgörs av transaktioner mellan de olika nivåerna. Följande bild över invandringen kan vara illustrativ:

Primärkommun	Landsting	Staten
<i>Utgifter:</i>		
1) Invandrarspecifika utgifter	1) Invandrarspecifika utgifter	Förläggningar och annan invandrarspecifik verksamhet
2) Allmänna utgifter – verksamheter – transfereringar (socialbidrag, KBT)	2) Allmänna utgifter – verksamheter	Allmän konsumtion
		Transfereringar
		Statsbidrag
<i>Intäkter:</i>		
1) Kommunala skatter och avgifter	1) Landstingsskatter och avgifter	Statliga skatter och socialförsäkringsavgifter
2) Statsbidrag – generellt – specialdestinerade	2) Statsbidrag	

³⁶ Flyktinginvandrarna utgör ett undantag från denna bild. Efter flykten till Sverige passerar de en flyktingluss, placeras på en flyktingförläggning (numera direkt i lägenheter i kommunerna) i avvaktan på utredning och beslut angående uppehållstillstånd. Först efter detta placeras flyktingen i en kommun, som övertar ansvaret för flyktingens integration i det svenska samhället. För de kommunala kostnaderna för detta arbete erhåller kommunerna ett schabloniserat statsbidrag. Inte förrän uppehållstillståndet erhållits betraktas flyktingen som invandrad.

Syftet med detta kapitel är således att beskriva dessa olika förändringar.

Den offentliga sektorns ekonomiska aktiviteter består på utgiftssidan av transfereringar, konsumtion (drift av verksamheter) och investeringar på tre nivåer: stat, kommun och landsting. På inkomstsidan handlar det i huvudsak om skatter och avgifter och, för den kommunala sektorn, statliga bidrag. Vår uppgift är att särskilja vilka av dessa kostnader och intäkter som beror på invandrarna.

Möjligheten att göra en sådan separering är olika för olika typer av kostnader. Endast då det gäller transfereringar till enskilda individer, dvs. där det finns en registrerad mottagare, kan man särskilja vilka transfereringar som går till olika befolkningsgrupper. Det gäller oavsett om man ser på transfereringar på statlig eller kommunal nivå. Exempel på sådana transfereringar är pensioner, barnbidrag, socialbidrag och bostadsbidrag. Men även om man kan särredovisa olika gruppers andelar av transfereringarna så möter man en del jämförelseproblem. Det viktigaste problemet är att den offentliga statistiken över t.ex. socialbidragsmottagarna definierar gruppen invandrare som "utrikesfödda", medan den definition som vi använt oss av i rapporten även inkluderar andra generationens invandrare. Vid beräkningarna av transfereringarna måste vi därför uppskatta effekterna från den andra generationens invandrare, t.ex. utifrån kända åldersfördelningar och inkomststatistik.

För den andra typen av offentliga verksamheter, dvs. konsumtion och investeringar, finns det över huvud taget ingen användarstatistik. Redovisningen för den offentliga sektorn är således inte uppbyggd på ett sådant sätt att man kan särskilja den del av konsumtionen som tillfaller invandrarna och den del som tillfaller ursprungsinvånarna. Ett sätt att hantera detta problem är att försöka uppskatta den offentliga konsumtionens storlek i olika åldersgrupper, för att beräkna en "per capita-konsumtion" för varje åldersgrupp. Eftersom vi känner invandrarnas åldersfördelning kan man uppskatta den totala konsumtionen för invandrargruppen. Denna uppskattning kan sedan korrigeras utifrån andra kunskaper om invandrarnas över- eller underutnyttjande av en viss offentlig verksamhet.³⁷

Detta sätt att beräkna kostnaderna har vi utnyttjat i kapitel 5. Vi kommer att göra beräkningarna i detta kapitel med samma metod. Den utgår från att en grupp personer, t.ex. 0–6-åringar, konsumerar offentlig verksamhet i proportion till hur stor gruppen är i förhållande till samtliga 0–6-åringar i landet. Vi avviker från denna proportionella andel endast om det finns indikationer på att gruppen avviker från den totala befolkningen, t.ex. om en större andel av invandrarnas barn vårdas hemma i stället för att utnyttja offentlig barnomsorg.

³⁷ Jämför Gustafsson m.fl. (1990), som redovisar invändningar mot att över huvud taget försöka beräkna olika gruppers konsumtion av offentliga utgifter.

Detta sätt att beräkna kostnader och intäkter döljer flera problem som kräver en kommentar.

Det första problemet uppstår då man skall summera alla kommuners eller landstings kostnader för en verksamhet. Det finns ingen garanti för att de använder samma indelning av verksamheterna. Detta gäller framför allt administrationen i kommunerna respektive landstingen. Så kan t.ex. central administration av socialtjänsten i vissa kommuner redovisas som del av "gemensam kommunal administration" och i andra kommuner redovisas som en del av socialtjänsten. Indelningsproblemet blir naturligtvis mindre för direkta verksamheter, även om det kan finnas avgränsningsproblem t.ex. mellan äldreomsorg och vissa delar av sjukvården. Även om det problem som beskrivits inte är monumentalt, så är det en potentiell felkälla. Det finns dock inget som man kan göra åt det, utan vi tvingas att utnyttja den offentliga statistiken såsom den presenteras.

Det andra problemet är att kommunerna och landstingen inte heller behöver använda samma princip för redovisning av periodiserade interna kostnader, dvs. kapitalkostnader och pensionskostnader. Det betyder att de totala kostnaderna i en verksamhet kan skilja sig åt beroende på redovisningsprinciper.

Detta är för rapportens syften ingen allvarlig invändning av följande skäl. Kapitalkostnaderna är framför allt omfattande vad det gäller den tekniska verksamheten, dvs. energi, avfall, vatten och avloppshantering. Dessa verksamheter är i stort avgiftsfinansierade, dvs. avgifterna täcker kommunens samtliga kostnader, inkl. kapitalkostnader. Eftersom vi i första hand är intresserade av kommunernas nettokostnader så spelar det inte så stor roll efter vilken metod man beräknar kapitalkostnaderna. Däremot blir jämförelser mellan kommunerna svårare att göra.

För det tredje så kan de kommunala kostnadseffekterna vara helt olika om man får en marginell eller icke-marginell invandring. (Jämför diskussionen i kapitel 5). En marginell invandring kan eventuellt rymmas inom existerande verksamheter och inte medföra några kostnadsökningar. Tag t.ex. den kommunala flyktingmottagningen. De nya flyktingar som årligen kommer till en kommun är en marginell invandring motsvarande ca 100 invånare per genomsnittligt år i en genomsnittlig kommun. Effekterna på den kommunala konsumtionen är omöjliga att förutsäga. De beror på hur kapacitetsutnyttjandet såg ut i verksamheterna före invandringen. För vårt vidkommande blir detta problem inte allvarligt då vi skall beräkna de ekonomiska konsekvenserna av den totala invandring som ägt rum i Sverige, dvs. effekter för hela invandrarbefolkningen. Den uppgår till totalt ca 1,2 miljoner varför man inte kan tala om någon marginell effekt på någon verksamhet. Den teknik som vi skall använda i räkneexemplet, dvs. att fördela kostnaderna på grupperna i proportion till deras andel av den totala befolkningen är alltså försvarbar utifrån detta perspektiv. Observera

att diskussionen om marginella effekter gäller offentlig konsumtion och inte transfereringar.

Ett fjärde problem som ligger mycket nära ovanstående är att det kan finnas skillnader i resursutnyttjandet. Det betyder att en kommun, med låg effektivitet i utgångsläget, kan ta emot en marginell invandring utan att kostnaderna för den offentliga verksamheten ökar, om man samtidigt förbättrar resursutnyttjandet. Det är också av detta skäl möjligt att den marginella invandringen inte påverkar kommunernas eller landstingens kostnader över huvud taget. Vi bortser från denna komplikation vid beräkningarna av kostnaderna.

Ett femte problem som är mera svårlöst än de ovanstående gäller att det finns stordriftsfördelar respektive -nackdelar i den offentliga verksamheten. Med stordriftsfördelar menas att kostnaderna per prestation sjunker då verksamhetens volym ökar, under förutsättning att man gör det bästa teknikvalet vid varje verksamhetsvolym. Med stordriftsnackdelar menas analogt att kostnaderna per prestation ökar med verksamhetsvolymen. Eftersom invandrarbefolkningen är icke-marginell (ca 12 procent av hela befolkningen) så kan man inte bortse från stordriftseffekter. Om man beräknar kostnader på det sätt som beskrivits ovan, dvs. genom att fördela kostnaderna proportionellt så är det samma sak som att säga att det inte finns vare sig stordriftsfördelar eller -nackdelar. Detta är antagligen en väl grov förenkling. Det finns mycket som talar för att det finns stordriftsfördelar vad det gäller administration samt teknisk verksamhet, medan det finns stordriftsnackdelar i de flesta omsorger samt kollektivtrafik. Tyvärr saknar vi mera exakta kunskaper om hur starka dessa stordriftseffekter är. Det finns några försök att skatta dessa för den primärkommunala verksamheten, men inga för landstingen. Det har tyvärr inte funnits möjligheter att inom ramen för denna rapport göra skattningar av stordriftseffekterna, vilket naturligtvis innebär att de framräknade kostnaderna/intäkterna även av denna orsak får ses som uppskattningar.

Ett sjätte mera fundamentalt problem, gäller hela undersökningsmetodiken. Vad vi kommer att göra i denna rapport är att ställa frågan: vad skulle hända med kostnader och intäkter i den offentliga sektorn om man lyfte ut hela den del av befolkningen som har invandrarbakgrund och samtidigt antar att karaktären eller inriktningen på den offentliga sektorn inte förändras? Det enda som antas bli förändrat är sektorns storlek. Det är naturligtvis en mycket förenklad frågeställning. Man kan på goda grunder anta att mycket i vårt samhälle skulle sett annorlunda ut utan invandrarna: industristruktur och skatteunderlag, den offentliga sektorns utformning, etc.³⁸ Vi bortser helt från detta problem vid beräkningarna av kostnaderna.

³⁸ Jämför diskussionen i kapitel 4 och 5.

6.2 Primärkommunala kostnader och intäkter 1991

6.2.1 Primärkommunala kostnader och intäkter

Konsumtionen av den kommunala verksamheten är till stor del åldersberoende. I beräkningarna har vi delat upp kommunens kostnader och intäkter för olika verksamhetsområden på de invånare som kan antas dra nytta av de kommunala verksamheterna.

Vi har delat upp den kommunala verksamheten i 20 program. Invånarna delas in i 12 åldersgrupper enligt den mall som används vid beräkningarna av det generella statsbidraget. Åldersindelningen och verksamhetsindelningen framgår av tabell 6.1, där vi också redovisar hur kostnaderna inom respektive program fördelas på respektive åldersgrupp.

**Tabell 6.1 Primärkommunernas kostnader och intäkter 1991
uppdelade på programområden (miljoner kronor)**

Program	Brutto- kostnad	Intäkter exkl. stats- bidrag och skatter	Netto- kostnad	Fördelad netto- kostnad	Ålders- grupp
Gemensam kommunadm.	28 065	14 367	13 698	13 698	13
Arbete, näringsliv	5 635	5 036	599	599	13
Sysselsättnings- befrämjande åtgärder	4 801	366	4 435	4 435	7
Mark och bostäder	13 387	10 817	2 570	2 570	13
Kommunikationer	12 539	3 699	8 840	8 840	13
Fritid och kultur	18 427	2 953	15 474	15 474	13
Energi och avfall	14 001	14 311	-310		—
Vatten och avlopp	8 630	7 795	835	835	13
Utbildning totalt	67 644	5 813	61 831		—
Administrativ utbildning	4 085	876	3 209		—
Övergripande, utbildning	5 192	716	4 476		—
Grundskolan	38 491	1 477	37 014	42 532	3,4,5
Gymnasiet	13 995	982	13 013	14 953	6
Vuxenutbildning	2 826	458	2 368	2 509	7
Annan utbildning	2 372	924	1 448	1 534	3,4,5,6
Gemensamt socialtj.	3 708	471	3 237		—
Barnomsorg	37 557	5 866	31 691	32 804	2,3,4
Individ- och familjeomsorg	18 348	2 266	16 082	16 647	13
Äldreomsorg inkl. ÅDEL	51 878	7 493	44 385	45 944	8 t.o.m.12
Samhällsskydd exkl. sjukvård	6 637	1 425	5 212	5 212	13
Sjukvård	11 975	2 576	9 399	0	—

Anm.: I bruttokostnaderna inkluderas kapitalkostnader

I intäkterna inkluderas både interna och externa avgifter, dock ej statsbidragen
Åldersgrupperna har följande indelning

Ålder	Grupp	Ålder	Grupp
0	1	19-64	7
1- 6	2	65-74	8
7- 9	3	75-79	9
10-12	4	80-84	10
13-15	5	85-89	11
16-18	6	90-w	12
19-64	7	Alla	13

Källa: SCB, Offentlig finansstatistik.

Innan vi redovisar resultatet av fördelningarna på olika åldersklasser (se tabell 6.2) så skall vi göra några kommentarer till tabellen. I programmet mark och bostäder inkluderas ej kommunernas kostnader för KBT³⁹ och bostadsbidraget. Däremot inkluderas socialbidraget i programmet individ- och familjeomsorg. Vi skall längre fram i detta avsnitt korrigera för transfereringarna. Nettokostnaderna för programmet energi och avfall fördelas inte på någon åldersgrupp eftersom det redovisar ett överskott på

³⁹ KBT är kommunala bostadstillägg för pensionärer.

310 mkr. Programmen "gemensam administration för utbildning" och "övergripande verksamhet för utbildning" fördelas på samtliga utbildningsprogram efter respektive delprogramms andel av de totala kostnaderna för utbildningen. På likartat sätt hanteras programmet "gemensam verksamhet för socialtjänsten". Programmet "sjukvård" fördelas inte på någon åldersgrupp, eftersom de ca 12 mdkr som redovisas är de sjukvårdskostnader som kommuner utanför landstingen (Göteborg, Malmö och Gotland) har. Dessa kostnader diskuteras senare.

Den andra kommentaren gäller begreppet bruttokostnader, vilka inkluderar kommunernas kapitalkostnader, dvs. avskrivningar och interna räntor för gjorda investeringar. Genom att dessa inkluderas så redovisas kostnaderna för att utnyttja gjorda investeringar under ett år. På detta sätt blir investeringskostnaderna periodiserade och vi kan få en årlig totalkostnad som inkluderar drift och investeringar. Observera också att intäkterna i tabellen av samma skäl inte inkluderar vare sig avskrivningar eller interna räntor. Annars skulle begreppet nettokostnader bli missvisande.

För det tredje gäller att tabellen visar totala kostnader i riket. Om man från tabell 6.1 beräknar kostnader per individ och överför dessa till invandrarkollektivet så riskerar man att göra felberäkningar. För invandrarkollektivet är delar av kostnaderna undervärderade andra delar övervärderade. De nettokostnader som presenteras i tabell 6.1 behöver således justeras för att ge en rättvisande bild av invandrargruppens kostnader. Till detta problem återkommer vi längre fram.

I tabell 6.2 sammanställs resultatet av beräkningarna.

Tabell 6.2 Icke-justerade kommunala nettokostnader för samtliga invandrare 1991
Kostnaderna skall justeras med kostnaderna för KBT, bostadsbidrag, socialbidrag samt invandrarspecifika utgifter

Åldersgrupp	Nettokostnad/ invånare, kr	Antal invandrare	Nettokostnad, totalt tkr
0	7 349	16 031	117 812
1- 6	44 805	93 382	4 183 980
7- 9	76 371	44 103	3 368 190
10-12	59 505	44 540	2 650 200
13-15	56 491	42 461	2 399 001
16-18	54 857	38 502	2 112 157
19-64	8 703	687 962	5 987 333
65-74	15 362	62 587	961 461
75-79	33 988	15 227	517 531
80-84	63 513	8 997	571 426
85-89	106 373	4 228	449 745
90- w	150 479	1 648	247 98
Samtliga		1 059 668	23 566 829

Källa: Tabell 6.1 samt befolkningsstatistiken.

Av tabellen framgår att kommunernas (ojusterade) nettokostnader för invandrarna är ca 23,6 mdkr kr år 1991. Det betyder att nettokostnaden per invandrare är 22 240 kr/inv. Motsvarande siffra för samtliga invånare

är 23 975 kr/inv. Invandrarnas per capitakostnad är alltså 7,8 procent under riksgenomsnittet.

Ett annat sätt att uttrycka detta är att invandrarnas åldersstruktur förklarar att kommunernas nettokostnader är 7,8 procent lägre för invandrarna än vad deras andel av totalbefolkningen skulle motiverat.

Låt oss se på frågan hur denna siffra skall justeras om man beaktar invandrarnas över- respektive underkonsumtion av olika verksamheter. En av de kostnadsposter som skall korrigeras gäller socialbidragen. De ingår under programmet "individ- och familjeomsorg" i tabellen ovan. I beräkningen har vi därför behandlat denna post som om invandrarna har samma relativa andel av denna utgiftspost som totalbefolkningen. Som framgår av tabell 6.3 är detta inte fallet, utan invandrarna är mycket överrepresenterade som socialbidragstagare.

Tabell 6.3 Socialbidrag 1991
Med invandrare avses utrikes födda
Index visar graden av överrepresentation

Befolkningsgrupp	Antal familjer med socialbidrag	Andel inom resp. grupp som har socialbidrag	Genomsnittligt bidragsbelopp per familj, tkr	Totalt utbetalt bidrag, mkr	Index
Total befolkning	251 284	5,4 %	21,1	5 302	100
Invandrare som kommit:					
-1969	10 967	5,3 %	18,3	201	83
1970-1979	12 978	12,3 %	19,5	253	204
1980-1983	6 055	17,8 %	25,1	152	214
1984-1987	14 022	30,0 %	31,2	437	757
1988-1990	28 821	45,0 %	44,5	1 283	1 645
Samtliga invandrare	72 843			2 326	422

Källa: Bearbetningar av inkomststatistiken.

Av tabellen framgår att invandrarna⁴⁰ är överrepresenterade både vad det gäller andelen familjer som erhållit socialbidrag under 1991 och vad det gäller socialbidragsbeloppet. Detta gäller inte gruppen invandrade före 1970. För övriga invandrarkohorter är dock mönstret tydligt: ju kortare tid invandraren varit i Sverige, desto vanligare är det att de har socialbidrag och desto högre belopp har de. Indexet i den högra kolumnen visar graden av överrepresentation. Ett index på 100 visar att gruppen har fått det socialbidrag utbetalt till sig som det skulle fått om dels andelen bidrags-

⁴⁰ Observera att "invandrare" här står för utrikes födda, medan vi i rapporten i övrigt även inkluderat en del av andra generationens invandrare. Det beror på att inkomststatistiken har denna definition av invandrare, se kapitel 5. För beräkningarna ovan spelar detta inte så stor roll eftersom socialbidraget är redovisat per familj.

familjer var lika som riksgenomsnittet, dels bidragsbeloppet var lika med riksgenomsnittet. Ett index på 200 visar således att gruppen har 100 procent högre socialbidrag än vad som gruppens andel av totalbefolkningen skulle motiverat. Indexet visar att invandrarfamiljerna, här definierade som utrikesfödda, utgjorde 10,1 procent av samtliga familjer i riket, medan deras andel av totala socialbidraget var 43,9 procent. Det nettobelopp för den kommunala konsumtionen som vi beräknat ovan måste alltså justeras för invandrarnas överkonsumtion av socialbidrag.⁴¹

Tabellen visar socialbidrag för utrikes födda, dvs. andra generationens invandrare ingår inte. De ingår dock i den definition av invandrare som vi använt oss av i denna rapport, varför socialbidragskostnader för denna grupp skall läggas till. Vi antar att förvärvsfrekvenser och inkomstnivåer för gruppen är lika med totalbefolkningens i samma åldersklasser. Vi kan därmed uppskatta att socialbidragskostnaderna inklusive bostadstillägg bör vara ca 250 mkr för andra generationens invandrare över 20 år.

Den andra typ av transfereringar som kommunerna har är KBT och bostadsbidrag, här behandlade som en typ. De är inte inkluderade i tabell 6.1, så de skall läggas till i sin helhet. I tabell 6.4 redovisas dessa transfereringar för 1991. Vi har även för denna typ av transfereringar beräknat ett index för jämförelsen med totalbefolkningen. Innebörden av detta index är densamma som av det index som beräknats för socialbidraget ovan.

Tabell 6.4 KBT och bostadsbidrag 1991
Med invandrare avses utrikes födda

Befolkningsgrupp	Antal familjer med bostadsbidrag eller KBT	Andel av totala antalet familjer inom resp. kohort som har bidrag	Genomsnittligt belopp per familj, tkr	Totalt belopp, mkr	Index
Total befolkning	910 599	19,5 %	13,4	12 202	
<i>Invandrare:</i>					
före 1969	44 890	21,5 %	14,1	633	115
1970-1979	27 946	26,4 %	15,1	422	148
1980-1983	10 999	32,4 %	16,2	178	189
1984-1987	15 648	33,5 %	14,7	230	173
1988-1990	20 748	32,4 %	14,8	307	172
Samtliga invandrare	120 230	25,3 %	14,7	1 770	144

Källa: Bearbetning av SCB:s inkomststatistik.

⁴¹ Eftersom vi beräknat tabellen 6.2 som om invandramas socialbidragskostnad totalt var 649 mkr, medan den i själva verket var 2 326 mkr skall man till det framräknade totala nettobeloppet lägga till 1679 mkr.

Invandrarna, här definierade som utrikesfödda, utgjorde 10,1 procent av samtliga familjer, men mottog 14,5 procent av bostadsbidragen inkl. KBT.

Av tabellen framgår att man till den i tabell 6.2 framräknade nettokostnaden skall lägga 1 770 mkr för det kommunala bostadsbidraget inkl. KBT.

Nästa post som kräver korrigerings gäller kommunernas invandrar- och flyktingorganisation. Dessa kostnader skall naturligtvis i sin helhet tillföras invandrargruppen.⁴² SCB:s statistik för kommunernas bruttokostnader för flyktingmottagningen ser ut enligt följande (mkr):

1991	1992	1993
1 677	2 013	2 470

Dessa kostnader finns i kommunerna redovisade antingen under programmet "gemensam administration" eller under socialtjänsten, beroende på kommunernas organisationsform kring flyktingmottagningen. Vi har antagit, för enkelhetens skull, att i tabell 6.2 finns den kommunala flyktingmottagningen redovisad under gemensam kommunadministration. Dessa kostnader är fördelade på samtliga invånare varför det framräknade nettobeloppet måste korrigeras. Detta har vi gjort på samma sätt som då vi korrigerade för socialbidragen. Man kan då konstatera att vi beräknat invandrarnas kostnad för flyktingorganisationen till 206 mkr, medan det riktiga beloppet således skall vara 1 677 mkr. Det framräknade totala nettobeloppet skall alltså korrigeras med 1 471 mkr. Exakt vad som kommunerna redovisar under detta program framgår inte, men antagligen finns både kostnader för tolkar, hemspråk, svenska för invandrare (sfi) och organisationen för flyktingmottagningen.

En sista korrigerings som krävs gäller invandarspecifika verksamheter. Exempel på sådana är hemspråksundervisning i förskola och skola och grundläggande svenska för invandrare. Eftersom statsbidraget för dessa två områden motsvarar ca 310 mkr kan det beloppet fungera som en uppskattning av kostnaderna. Observera att dessa kostnader redan är fördelade i tabell 6.2, men att invandrarnas andel där är för liten. Till den totala nettokostnaden skall man lägga 250 mkr för hemspråksundervisning och svenska för invandrare.

⁴² Kommunerna mottar ju flyktingarna först efter att de fått uppehållstillstånd, dvs. efter att de blivit invandrare enligt den definition som vi använder i denna rapport. Först under senare år, från 1994, kan flyktingarna vara placerade i kommunerna i stället på förläggning i väntan på uppehållstillstånd.

Ytterligare korrigeringar anser vi inte behövs. Den eventuella dubbelräkning som vi kan ha gjort oss skyldig till genom att lägga till den sista posten ovan, får vi då kvitta mot eventuella underskattningar på andra områden. Det betyder att samtliga primärkommunala nettokostnader för invandrarbefolkningen 1991 kan uppskattas enligt följande (mkr):

Nettokostnader efter åldersstruktur	23 567
Korrigerig för socialbidraget	1 693 + 250
Korrigerig för bostadsbidrag, KBT	1 770
Korrigerig för invandrarorganisation	1 471
Korrigerig för hemspråk, sfi	250
Totalt	29 001

Observera att dessa nettokostnader inte innehåller vare sig statsbidragsersättningar eller skatteinkomster som invandrarbefolkningen genererar. Dessa beräknas i kommande avsnitt. Nettokostnaden efter statsbidrag och skatter är därför betydligt lägre.

6.2.2 Statsbidragen

Kommunernas statsbidrag var 1991 fortfarande dominerat av de specialdestinerade bidragen, vilka utgjorde 22 procent av kommunernas inkomster, eller ca 58 mdkr. Skatteutjämningsbidraget var 11 mdkr, vilket motsvarade 4 procent av kommunernas inkomster. I detta avsnitt skall vi beräkna hur stor del av statsbidragen som kan hänföras till invandrarbefolkningen.⁴³ Den teknik som vi skall använda är densamma som använts vid beräkningarna av kommunens kostnader. Det betyder att vi först fördelar statsbidragen för driftsverksamheten på invånarna i respektive åldersklass⁴⁴. Sedan summeras statsbidragen per invånare och åldersklass, varvid invandrarnas andelar beräknas. Detta redovisas i tabell 6.5. Slutligen korrigeras det framräknade beloppet genom att vi tar hänsyn till de speciella avvikelser som finns för invandrarkollektivet.

⁴³ I Andersson (1995) finns en översikt av alla specialdestinerade statsbidrag till kommuner och landsting.

⁴⁴ Detta steg redovisas i Andersson (1995), s. 17.

Tabell 6.5 Uppskattade specialdestinerade statsbidrag för driftsverksamhet 1991 fördelade efter åldersklasser

Åldersgrupp	Statsbidrag per individ i gruppen, kr	Antal invandrare	Totalt statsbidrag, tkr
0	1 004	16 031	16 095
1- 6	10 672	93 382	996 759
7- 9	33 053	44 103	1 457 736
10-12	33 053	44 540	1 472 181
13-15	23 385	42 461	992 950
16-18	21 946	38 502	844 960
19-64	1 636	687 962	1 125 506
65- w	3 746	92 687	347 206
Totalt	6 360	1 059 668	7 253 393

Det totala, icke-justerade, specialdestineradestatsbidraget som hänför sig till invandrarna är således ca 7,3 mdkr, vilket motsvarar 6 845 kr/invandrare. Motsvarande siffra för totalbefolkningen är 6 360 kr/invånare.

Ett annat sätt att uttrycka detta på är att invandrarnas åldersstruktur förklarar att deras andel av de specialdestinerade statsbidragen är 7,6 procent högre än vad deras andel av totalbefolkningen skulle motiverat.

Den framräknade totala siffran behöver justeras beroende på att vissa av statsbidragen berör verksamheter som invandrarna är ensamma om att utnyttja. Det gäller statsbidragen för (mkr):

Hemspråk i förskolan	40
SFI	290
Flyktingmottagning	4 464

Eftersom dessa är medräknade i tabell 6.5 så får vi justera slutresultatet på samma sätt som vi beskrivit vid beräkningen av de kommunala kostnaderna. Det betyder att totalsumman för statsbidragen ovan skall justeras upp med 4 288 mkr.

Dessutom inkluderar inte tabell 6.5 investeringsbidrag. Eftersom vi vid beräkningen av kommunens kostnader har med kapitalkostnaderna så måste man för symmetris skull även inkludera investeringsbidragen. De uppgick detta år till 834 mkr och berörde till stor del kommunikationer och teknisk verksamhet. Dessa intäkter fördelas efter invandrarnas andel av befolkningen. Det innebär att ytterligare 102 mkr skall läggas till totalsumman ovan.

Invandrarnas andel av det allmänna skatteutjämningsbidraget bör också läggas till. Detta statsbidrag finansieras delvis av kommunala skatteutjämningsavgifter. Det totala bidraget var 11 042 mkr, medan avgifterna var 5 560 mkr, varför bidraget netto blev 5 482 mkr. Vi antar att invandrarnas

andel av bidrag är proportionell mot deras andel av befolkningen, dvs. 671 mkr.

Slutligen är det en justering av mera räkneteknisk karaktär som måste göras. Vid beräkningen av kostnaderna för äldreomsorgen har SCB redovisat denna som om ÄDEL-reformen varit genomförd redan 1991. ÄDEL-reformen började genomföras 1991 men var inte genomförd i alla kommuner detta år. Finansieringen av den överförda verksamhet skedde genom en skatteväxling gentemot landstingen. För att få en rättvisande bild av nettokostnaderna måste man tillföra denna skatteväxling 1991 som en intäkt till kommunerna och fördela denna "intäkt" ungefär som om det vore ett statsbidrag. Det är tyvärr lite svårt att se exakt vilket belopp som SCB lagt till för ÄDEL-reformen, men en uppskatning är ca 19,25 mdkr. Det är nämligen skillnaden mellan den bruttokostnad som finns upptagen för äldreomsorgen i tabell 6.1 och det belopp som redovisas i offentlig finansstatistik för äldreomsorgen. Vi har då räknat upp den offentliga finansstatistikens belopp med 6,5 procent för att inkludera kapitalkostnaderna. Om dessa antaganden är riktiga innebär det att vi för ÄDEL-reformen till de kommunala nettokostnaderna för invandrarna lagt på ca 1 181 mkr. Vi lägger därför till detta belopp även på inkomstsidan.

Det betyder att kommunernas statsbidrag för invandringen kan summeras enligt följande (mkr):

Statsbidrag beroende på åldersstrukturen	7 253
Statsbidrag för invandrarverksamhet	4 288
Investeringsbidrag	102
ÄDEL-reformen	1 181
Allmänt utjämningsbidrag	671
Totalt	13 495

6.2.3 Kommunalsskatter

Primärkommunernas skatteinkomster 1991 uppgick till 129 642 mkr. Eftersom kommunalsskatterna är proportionella så kan man få en bra bild av hur stor andel av den totala skatteinkomsten som invandrarna står för genom att se på hur stor andel av de beskattningsbara förvärvsinkomsterna som de har. Detta görs i tabell 6.6.

Tabell 6.6 Beskattningsbar förvärvsinkomst 1991 för åldersgruppen 16-w och olika befolkningsgrupper
Med invandrare avses utrikes födda

Befolkningsgrupp	Antal individer i åldern 16-w	Genomsnittlig beskattningsbar förvärvsinkomst, tkr
Total befolkning	6 747 938	131,3
<i>Invandrade:</i>		
före 1969	287 055	123,4
1970-1979	143 050	116,3
1980-1983	43 983	109,0
1984-1987	56 512	100,0
1988-1990	68 915	89,4
Totalt	599 515	114,5

Källa: Bearbetningar av inkomststatistiken.

Från tabellen kan man beräkna hur stor andel av den totala invandrarbefolkningen som finns i varje invandrarkohort. Dessa andelar används sedan som vikter för att beräkna ett viktat genomsnitt av den beskattningsbara förvärvsinkomsten för invandrarna, vilken således blev 114,5 tkr per invandrare. Detta motsvarar 87,2 procent av totalbefolkningens genomsnittliga förvärvsinkomst. Det betyder också att man kan anta att invandrarbefolkningens tillskott till kommunernas skatteinkomster är 12,8 procent lägre än vad deras andel av totalbefolkningen 16 år och däröver skulle motiverat.

Den andel av kommunalskatten som motsvarar invandrarnas andel av befolkningen 16 år och däröver är 16 334 mkr. En rimlig uppskattning av invandrarnas andel av skatteinkomsten slutar därför vid 14 243 mkr.

6.2.4 Övriga kostnader och intäkter

De kostnader och intäkter som inte berörts är av två slag. För det första inkomst- och utgiftsräntor. Kommunerna betalade 1991 ut 7 775 mkr i räntor och erhöll 3 456 mkr. Nettokostnaden för räntorna var således 4 319 mkr. Eftersom det fram till 1991 var ovanligt att kommunerna lånade för att täcka driftkostnader är det rimligt att betrakta räntekostnaderna som knutna till tidigare investeringar. Före ändringen i kommunallagen var det till och med förbjudet att budgetera för lån till driftskostnader. För att verksamheterna skall få utnyttja dessa investeringar betalar de kapitalkostnader, dvs. avskrivningar och interna räntor till kommunernas centrala finansförvaltningar. Dessa kapitalkostnader är redan beaktade i tabell 6.1, där "bruttokostnaderna" inkluderar interna poster. Om man tog med kommunens externa utgiftsräntor, dvs. de 7 775 mkr, så dubbelräknar man räntorna. Utgiftsräntorna skall alltså lämnas utanför.

Däremot bör man ta med kommunens intäktsräntor, som ju är kommunens avkastning på sin medelsförvaltning.⁴⁵ Vi antar att invandrarnas del av kommunens ränteinkomster motsvarar deras del av befolkningen. Det betyder att man till invandrarna skall föra en intäkt motsvarande 424 mkr.

Den andra typen av utgifter som kräver en diskussion gäller kommunernas investeringar, vilka 1991 uppgick till 23 977 mkr. Vid beräkningarna av bruttokostnaderna i avsnitt 6.2.1 har vi inkluderat avskrivningarna på gjorda investeringar. Det betyder att vi redan påfört kostnaderna för att utnyttja investeringarna under ett år. Detta är ett mycket rimligare sätt att inkludera kommunernas investeringsutgifter än att se på utgifterna under ett år. Detta år kan för det första vara avvikande och därmed missvisande. För det andra är avskrivningarna kommunernas sätt att mäta värdet på den resursförbrukning som äger rum. Antingen bör man som mått på investeringarna ta investeringsutgiften för ett genomsnittligt år, vilket reser mycket stora praktiska problem att göra. Eller också kan man ta med sammanlagda avskrivningarna under ett år som ett fullständigt rimligt sätt att mäta kommunernas kostnader för att utnyttja investeringarna. Detta sätt är både enklare och elegantare. Det är den metod vi använt här.

Observera slutligen att lånen inte kommer med i räkneexemplet annat än i form av räntekostnader. Lånen är ju inga inkomster.

6.2.5 Sammanfattning av primärkommunernas kostnader och intäkter för invandringen

Nedan sammanfattas beräkningen av kommunernas kostnader och intäkter för invandrarna. Siffrorna gäller miljoner kronor 1991.

Kostnader		Intäkter	
Kostnader	29 001	Statsbidrag	13 495
		Skatter	14 243
		Övrigt	424
		Summa	28 162

Det innebär att de kommunala nettokostnaderna för invandrarna 1991 kan beräknas till 839 mkr, dvs. ca 1 mdkr.

⁴⁵ Observera också att vi vid beräkningen av nettokostnaderna tidigare inte inkluderat interna räntor.

6.3 Landstingens kostnader och intäkter 1991

Tekniken för att beräkna landstingens kostnader och intäkter för invandrarna är densamma som använts för primärkommunerna. Det betyder att vi beräknar en hypotetisk kostnad för utgifterna utifrån invandrarernas åldersstruktur och sedan korrigerar detta belopp i de fall invandrarernas särdrag vad det gäller sjuk- och hälsovård motiverar detta.

Ett speciellt problem vid beräkningen av dessa kostnader är att flera kommuner (Göteborg, Malmö och Gotland) är landstingsfria. Det är ofta omöjligt att i de landstingsfria kommunerna separera landstingsverksamheten från den primärkommunala verksamheten. Vi har tagit hänsyn till detta genom att vi i avsnitt 6.2 täckt alla verksamheter förutom den rena sjukvården i dessa kommuner. Räkneexemplet för landstingen som vi nu skall visa, omfattar genomgående endast landstingen förutom vad gäller hälso- och sjukvård, tandvård och omsorger för psykiskt utvecklingsstörda där vi även inkluderar de landstingsfria kommunernas kostnader.

Det andra problemet berör äldreomsorgens organisation. Under 1991-1992 genomfördes ÄDEL-reformen, genom vilken större delen av äldreomsorgen överförs från landstingen till kommunerna⁴⁶. I den beräkning som vi gjort för primärkommunerna kunde vi utgå från en sammanställning gjord av SCB där man korrigerat kommunernas bruttokostnader som om ÄDEL-reformen vore genomförd i sin helhet. Någon motsvarande statistik har vi inte tillgång till för landstingens del. Vi kommer därför att räkna på invandringens effekter 1992 och sedan deflatera nettoresultat med inflationstakten för 1991. Vi undviker därigenom risken för dubbelräkning av äldreomsorgsutgifterna. Det eventuella deflateringsfel som vi gör måste enligt vår mening vara betydligt mindre än det eventuella fel som en dubbelräkning av äldreomsorgen skulle ha inneburit.

6.3.1 Kostnaderna för sjukvård exkl. tandvård

Denna kostnad står för den största delen av landstingens kostnader, eller 69 procent av de externa kostnaderna, dvs. kostnader exkl. interna poster.⁴⁷

Till skillnad från det primärkommunala området finns ingen riktäckande undersökning som visar hur sjukvårdskostnaderna beror på åldersstrukturen. Den landstingsekonomiska utredningen bygger sina resonemang på en undersökning från landstinget i Malmöhus län gällande

⁴⁶ Det formella ansvaret övergick den 1 januari 1992, men processen med överföringar började tidigare.

⁴⁷ Framställningen i detta avsnitt bygger delvis på den landstingskommunala utredning som gjorts som underlag för ett nytt statsbidragssystem till landstingen, se SOU 1994:70.

externa kostnader. Vi har utnyttjat samma undersökning, men justerat kostnaderna per invånare beroende på att vi beräknat bruttokostnader. I tabell 6.7 sammanfattas resultatet av dessa beräkningar.

Tabell 6.7 Landstingens och de landstingsfria kommunernas bruttokostnader för invandrarnas sjukvårdskostnader exkl. tandvårdskostnader 1992

Åldersklass	Bruttokostnad, kr per invånare	Antal invandrare	Total kostnad, mkr
0- 4	11 354	105 988	1 203,4
5-14	4 962	194 842	966,8
15-44	8 758	477 844	4 185,0
45-64	12 011	241 293	2 898,1
65-74	22 122	67 476	1 492,7
75-84	33 716	25 772	868,9
85- w	44 140	6 425	283, 9
Totalt	12 549	1 120 846	11 898,5

Landstingens totala bruttokostnader för invandrarnas sjukvård uppgår således till 10 615 kr/invånare 1992. Eftersom motsvarande siffra för totalbefolkningen är 12 549 kr/invånare, är invandrarnas kostnad 15,4 procent lägre än totalbefolkningens, räknat efter per capitakostnaden.

Invandrarnas åldersfördelning förklarar med andra ord att deras sjukvårds konsumtion per capita är 15,4 procent lägre än totalbefolkningens.

Måste denna siffra justeras beroende på att invandrarnas hälsotillstånd avviker från totalbefolkningens? Den landstingsekonomiska utredningen⁴⁸ resonerar på följande sätt: ohälsan i befolkningen påverkar behovet av sjukvård och därmed också sjukvårdskostnaderna. Hälsoläget beror både av den fysiska och psykosociala miljön samt av individen själv. Exempel på sjukdomar vars orsaker i första hand står att finna i den fysiska miljön är infektionssjukdomar, tumörer, hjärt- och kärlsjukdomar, hudsjukdomar etc. De psykiska påfrestningarna, vilka kan leda till ohälsa, beror bl.a. på arbetslöshet, bostadsmiljöer, skilsmässor, inkomster, utbildning, arbetsförhållanden m.m. Den ohälsa som individerna mera direkt kan påverka själv beror bl.a. på tobaksrökning, alkohol, kostvanor och motion.

Utredningen konstaterar också att man inte kan skatta en total modell som förklarar alla skillnader mellan landstingens sjukvårdsutgifter utifrån alla bakomliggande påverkande faktorer. En sådan modell skulle bli alltför komplex och helt oöverblickbar. Utredningen försöker i stället genom statistiska test plocka fram ett fåtal faktorer, vilka har ett högt förklaringsvärde.

⁴⁸ Se SOU 1994:70, avsnitt 7.6 samt bilaga 3.

Utredningen identifierar fyra sådana faktorer:

- åldersstrukturen
- andelen ej samboende i befolkningen över 16 år
- medellivslängden för män
- glesbygdens merkostnader

De tre första faktorerna förklarar tillsammans ca 84 procent av kostnadskillnaderna mellan landstingen. Dessutom konstaterar utredningen att⁴⁹:

"en annan variabel som har ett mycket starkt samband med sjukvårdskostnaderna är andelen icke nordiska medborgare i befolkningen. Det verkar som om invandrarna har en sämre hälsa än befolkningen i övrigt."

Utredningen tar dock inte med denna variabel i den modell som de skattar, eftersom man då får samvariation med övriga variabler. Det tycks med andra ord som om man kan diskutera invandrarnas sjukvårdskonsumtion utifrån de variabler som presenterats ovan. Åldersstrukturen har vi redan behandlat, låt oss nu se på de övriga faktorerna.

Medellivslängden för män har visat sig vara en bra indikator för hälsotillståndet i en befolkning därför att den samvarierar med ett antal av de bakgrundsfaktorer som förklarar hälsoläget. Men dessutom tillför analyser av medellivslängden ytterligare en viktig dimension. Det visar sig nämligen att individernas sjukvårdskostnader är högst i livets slutskede, oavsett vid vilken ålder personen avlider. Landstingsekonomiska utredningen visar att ca 17 procent av alla resurser i den slutna vården riktas till personer som är inne på sitt sista levnadsår. Det innebär att det inte räcker att enbart utgå från åldersstrukturen för att "bestämma" sjukvårdskonsumtionen. Man kan helt enkelt underskatta sjukvårdskonsumtionen hos en befolkningsgrupp om den är relativt sett ung, som invandrarbefolkningen, om de samtidigt har höga dödstal.

Har invandrarna i Sverige medellivslängder eller dödstal som avviker från totalbefolkningens? I Ekberg (1991)⁵⁰ redovisas en beräkning av dödstalen i promille i olika åldersklasser för män i genomsnitt för perioden 1975–1980. Ekberg särskiljer utländska och svenska medborgare, varvid framkommer att det finns en överdödlighet bland utländska medborgare vilken i sin helhet beror på de finska männen. Mellan svenska män och övriga utländska män är skillnaden mycket liten.

Hur har detta mönster utvecklats? Motsvarande beräkning gällande 1990-talet framgår av tabell 6.8.

⁴⁹ SOU 1994:70, s. 89.

⁵⁰ Se Ekberg (1991), avsnitt 12.5.

Tabell 6.8 Dödstal i promille av olika åldersklasser
Genomsnitt av perioden 1991–1993

	45–49 år	50–54 år	55–59 år	60–64 år	65–69 år
Svenska medborgare	3,0	4,8	8,4	13,6	23,1
Utländska medborgare därav	4,1	6,2	11,2	19,1	28,3
– finska medborgare	6,3	9,6	16,4	27,9	38,3
Övriga utländska medborgare	2,9	4,5	8,4	15,0	24,8

Källa: Bearbetningar av SCB Befolkningsförändringar respektive årgång.

Mönstret ser likartat ut. Det finns en överdödlighet bland utländska män jämfört med svenska män, men den beror fortfarande praktiskt taget uteslutande på de finska männen.

Vi vill poängtera att det faktum att överdödlighet för invandrargruppen som helhet antagligen är mycket liten inte betyder att det kan finnas betydande ohälsa i specifika grupper. Dessutom redovisas i den offentliga dödsfallsstatistiken endast utländska medborgare, vilket är en snävare definition än den som vi använt i den övriga delen av rapporten. De utländska medborgarna är överrepresenterade i de yngre befolkningsgrupperna även jämfört med utrikesfödda svenska medborgare. Det innebär att man antagligen underskattar dödstalen för invandrarna som helhet genom att enbart se på gruppen utländska medborgare. Vi kommer därför att anta att överdödligheten bland invandrarna i åldersklasserna upp till 70 år följer det mönster som finns redovisat i tabellen ovan, medan invandrarna antas ha samma dödstal som ursprungsbefolkningen för personer äldre än 70 år.⁵¹ På så sätt riskerar vi inte att få en för låg uppskattning av sjukvårdskostnaderna för invandrarna. Den uppskattade överdödligheten kan beräknas motsvara en kostnad på ca 62,6 mkr.

Den andra faktorn som resulterade i överkonsumtion av sjukvård var andelen ensamboende över 16 år. I tabell 6.9 redovisas hushållsstrukturen för 1991.

⁵¹ För befolkningsgruppen över 70 år är befolkningsstatistiken för invandrabefolkningen inte tillförlitlig, vilket framgår av diskussioner i andra delar av denna rapport.

Tabell 6.9   **Ensamstående 1991**
 Andelar av totala antalet hushåll inom respektive befolkningsgrupp
 Med invandrare menas utrikes födda

Befolknings- grupp	Andelen ensam- stående män	Andelen ensam- stående kvinnor	Totala andelen ensamstående	Totala antalet hushåll
Total befolkning	29,1	32,5	61,6	4 711 165
<i>Invandrare anlända:</i>				
före 1969	23,5	34,9	58,4	210 339
1970-1979	32,5	30,6	63,1	108 887
1980-1983	32,6	32,2	64,8	36 009
1984-1987	38,0	27,5	65,5	50 756
1988-1990	40,2	26,8	67,0	68 429
Samtliga in- vandrare	30,2	31,7	61,9	474 420

Källa: SCB inkomst och befolkningsstatistiken.

Av tabellen framgår att skillnaden mellan totalbefolkningen och invandrabefolkningen⁵² är mycket liten. Det finns med andra ord ingen anledning att korrigera sjukvårdskostnaden för invandrabefolkningen som helhet beroende på deras familjestruktur.

Däremot finns det flera intressanta mönster inom invandrargruppen. För männen gäller att ju senare de invandrat, desto större andel är ensamstående. För kvinnorna gäller motsatsen.⁵³ Andelen ensamstående män är större än totalbefolkningens för samtliga invandrare efter 1970.⁵⁴

Den sista faktor som den landstingsekonomiska utredningen låter ingå i den modell som de använder för att fördela statsbidraget rättvist mellan landstingen är en glesbygdsfaktor. Om landstinget är glesbebyggt kan kostnaderna per invånare öka av flera skäl. För det första kan befolkningsunderlaget vara "för litet" för en fullgod basservice i en avlägsen landsdel. Servicen blir jämförelsevis överdimensionerad och dyr. För det andra så leder stora avstånd till att kostnaderna för transporter av sjuka blir höga. Dessutom är de allmänna kommunikationerna inte utbyggda överallt, varför man använder sig av det dyra alternativet taxi. Slutligen får glesbygden högre kostnader beroende på svårigheter att rekrytera personal till glesbygden, att avsaknaden av konkurrens driver upp kostnaderna samt att kallortstillägget i norr medför högre lönekostnader. I det förslag till nytt statsbidrag som den landstingsekonomiska utredningen ger, omfördelar man därför resurser från tätbebyggda landsting till glesbygd. Det innebär

⁵² Observera att invandrare här avser utrikes födda.

⁵³ Detta beror antagligen på att kvinnorna dominerar gruppen anhöriginvandrare.

⁵⁴ Detta innebär att det kan finnas stora skillnader mellan landstingen beroende på vilken invandringskohort som dominerar. Kostnaderna för 1980-talets flyktinginvandrare är sannolikt högre än kostnaderna för 1960-talets arbetskraftsinvandring, räknat per capita. Om man skall diskutera skillnader i sjukvårdskostnader mellan olika landsting beroende på invandrarna, så räcker det inte att se på totala antalet invandrare och deras åldersstruktur. Man måste också särskilja invandrare från olika perioder.

att Värmland, Kopparberg och Gävleborg och alla landsting norr om dessa får tillägg av glesbygdsskäl, medan landstingen söderut får avdrag. Skillnaden är relativt stor, eller nästan 2 000 kr/invånare i externa utgifter, mellan det landsting som får mest (Norrbotten) och de 14 landsting som avstår mest. Det betyder att denna faktor är betydande, sett från den genomsnittliga kostnaden.⁵⁵

Hur är invandrarbefolkningen lokaliserad? I tabell 6.10 har vi gjort en uppdelning av invandrarbefolkningen, efter boende antingen i landsting med ogynnsamma kostnader för glesbygd och avstånd eller sådana landsting med gynnsamma kostnader.

Tabell 6.10 Lokaliseringen av den utrikes födda befolkningen 1991 i landstingskommuner

	Total befolkning	Utrikes födda	Andel utrikes födda i o/oo av befolkningen
<i>Landsting med gynnsam glesbygdsfaktor:</i>			
1. Exkl. Göteborg, Malmö	6 092 538	593 583	97
2. Inkl. Göteborg, Malmö	6 759 467	695 693	102
<i>Landsting med ogynnsam glesbygdsfaktor:</i>			
1. Exkl. Gotland	1 774 055	92 938	52
2. Inkl. Gotland	1 831 163	94 752	52

Källa: SCB Befolkningsförändringar.

Av tabellen framgår att 88 procent av de utrikes födda bor i landsting (eller kommuner med landstingsuppgifter) som har en gynnsam glesbygd-faktor och 12 procent i landsting med ogynnsam glesbygd-faktor. Dessutom är de nästan dubbelt så många i procent av befolkningen i de tät-befolkade landstingen som i de glesbebyggda. Härav följer naturligtvis att glesbygd-faktorn inte höjer invandrarnas andel av de genomsnittliga sjukvårdskostnaderna, utan sänker deras andel. Exakt hur mycket är omöjligt att avgöra. Det enda som finns att utgå ifrån för beräkningarna är den landstingsekonomiska utredningens omfördelningar mellan de olika landstingen. Dessa tal är utformade som ett nollsummespel mellan landstingen och utgör inga absoluta kostnader.

Vi har gjort en schablonmässig uppskattning av hur kostnaderna i landstingen påverkas av invandrarnas gynnsamma lokalisering. Resultatet av

⁵⁵ Den landstingsekonomiska utredningen definierar glesbygd-faktorn utifrån befolkningens avstånd till olika sjukvårdsinrättningar. Det finns ingen anledning här att uppehålla sig vid en alltför precis definition, utan det är fullt tillräckligt med en intuitiv förståelse av begreppet.

denna är att landstingens kostnader för invandrabefolkning minskar med nästan exakt 40 mkr beroende på glesbygdsfaktorn.

Det innebär att vi kan sammanfatta bruttokostnaderna för sjukvården för invandrabefolkningen 1992 enligt följande (mkr):

Kostnader beroende på åldersstrukturen	11 898
Justering beroende på dödstal	63
Justering beroende på lokalisering	-40
Summa sjukvård, brutto	11 921

Invandrarnas sjukvårdskostnad per capita är 10 636 kr, vilket motsvarar 84,8 procent av riksgenomsnittets per capita-kostnad.

6.3.2 Kostnader för tandvård

Landstingens bruttokostnader för tandvården var ca 5,4 mdkr. Till detta belopp läggs de landstingsfria kommunernas tandvårdskostnader, 498 mkr. Det sammanlagda beloppet motsvarar 683 kr per invånare. Knappt hälften, 45,6 procent av kostnaderna avser den obligatoriska tandvården, dvs. barntandvård. Därmed avses vård för barn 0–19 år. Eftersom invandrarna är överrepresenterade i denna åldersklass, får man räkna fram en kostnad som beror på åldersfördelningen ungefär som för sjukvårdskostnaderna. Detta görs i tabell 6.11.

Tabell 6.11 Tandvårdskostnader 1992

Befolkningsgrupp	Kostnad per person i gruppen, kr	Antal personer	Total kostnad, tkr
Invandrare, barn	1 264	363 319	459 235
Invandrare, vuxna	493	757 527	373 461
Invandrare, totalt	683	1 120 846	832 696

Källa: Landstingsförbundets bokslutsstatistik, bearbetningar.

De uppskattade tandvårdskostnaderna för invandrare, dvs. ca 833 mkr, utgör ca 14 procent av samtliga tandvårdskostnader. Det innebär att invandrarnas andel av kostnaderna är något högre än deras andel av befolkningen.

6.3.3 Övriga kostnader

Landstingens kostnader för omsorgsvård av psykiskt utvecklingsstörda är knappt 12 mkr, vilket motsvarar ca 7 procent av de totala kostnaderna. De landstingsfria kommunernas kostnader är 454 mkr. Kostnaden per invånare i landet som helhet är 1 417 kr.

Den landstingsekonomiska utredningens diskussion om kostnaderna för denna omsorg visar att det inte finns några strukturella behovsskillnader mellan landstingen. Det innebär att skillnader i åldersstrukturer eller andra befolkningskaraktäristika inte resulterar i skillnader i kostnader. I stället konstaterar utredningen att de skillnader som finns i kostnaderna i allt väsentligt har att göra med utbudsstrukturen. Vissa vårdformer är dyrare än andra, t.ex. vård med tillsyn dygnet runt. Många av dessa dyra inrättningar har upptagning från hela landet eller större regioner, och finansieras till stor del genom ersättningar från andra landsting. Det betyder att kopplingen mellan "lokala" kostnader och "lokala" befolkningsstrukturer blir mycket svag. Det är därför rimligt att använda den genomsnittliga kostnaden per invånare vid beräkningen av kostnader för omsorg av psykiskt utvecklingsstörda i invandrarbefolkningen. Vi räknar därför med att invandrarnas kostnader för denna omsorg utgör 1 588 mkr.⁵⁶

Landstingens bruttokostnader för kollektivtrafiken uppgick till 4 642 mkr, vilket motsvarar 536 kr per invånare. Denna siffra säger egentligen inte så mycket eftersom ansvaret för kollektivtrafiken är mycket splittrat. Antingen har kommunerna eller landstingen ansvaret eller förbund av dessa. Huvudmännen har ofta valt att bilda gemensamt ägda aktiebolag för kollektivtrafiken. Alla kombinationer förekommer. Här diskuterar vi endast landstingens kostnader, dvs. de ca 4,6 mdkr som nämnts ovan. Primärkommunernas kostnader för kollektivtrafiken finns redovisade tidigare.

Den landstingsekonomiska utredningen konstaterar att standarden i kollektivtrafiken varierar mycket starkt mellan olika landsting. Deras slutsats är att denna skillnad inte beror på skillnader i servicenivån, utan i skillnader i strukturella behov. De strukturella behovsskillnaderna förklarar 90 procent av de kostnadsskillnader som finns mellan landstingen. Utredningen sammanfattar dessa behov i fyra variabler:

- glesbygdens problem: ju glesare bebyggelsestruktur, desto större kostnader för kollektivtrafiken per capita,
- befolkningsantalet: ju större folkmängd, desto större trängselproblem och desto högre kostnader per capita,

⁵⁶ Observera att detta skall uppfattas som en rimlig genomsnittssiffra för hela invandrarbefolkningen. Det finns grupper med stort vårdbehov och stora vårdkostnader, t.ex. tortyrskadade flyktingar.

- arbetsmarknadens struktur: orter med enkärniga arbetsmarknader får större resbehov,
- förekomsten av öar ökar kostnaderna per capita.

Som förut konstaterats, så är invandrabefolkningen underrepresenterad i glesbygderna, vilket skulle motivera att deras andel av kollektivtrafik-kostnaderna är lägre än för övriga invånare. Å andra sidan är de överrepresenterade i tätorter och framför allt i de riktigt stora städerna, vilket motiverar att invandrarnas andel är högre.

I de skattningar som den landstingsekonomiska utredningen gör framgår att befolkningsstorleken är den tyngsta faktorn för att förklara kostnadsskillnaderna per capita. Vi räknar därför upp invandrarnas kostnader per capita med 10 procent för kollektivtrafiken. Det betyder att invandrarnas kostnader för kollektivtrafiken uppskattas till 660 mkr.

Landstingens sociala verksamhet består i barn- och ungdomsvård, vård av missbrukare samt hjälpmedels- och rehabiliteringsverksamhet. Som framgår av Ekberg (1994) finns det en kraftig överrepresentation av utländska medborgare inom nykterhetsvården. Han uppskattar, schablonmässigt, att invandrarna är överrepresenterade med 10 procent inom vården av alkohol- och drogmissbrukare. Det betyder att deras andel av landstingens och de landstingsfria kommunernas kostnader för social verksamhet 1992 kan uppskattas till 331 mkr.

Landstingen är huvudmän för vårdhögskolor och delar av gymnasieskolan. Båda har i huvudsak utbildningar som leder fram till vårdyrken. Dessutom har landstingen ca 50 folkhögskolor. Även de landstingsfria kommunerna har sådana utbildningar. Det finns mycket som talar för att invandrarna är underrepresenterade i högskolan. I åldersklassen 20–30 år är utländska medborgare underrepresenterade med drygt 22 procent jämfört med svenska medborgare.⁵⁷ Sannolikt är underrepresentationen i gymnasieskolorna också betydande. Däremot är invandrarna överrepresenterade på folkhögskolorna och andra vuxenutbildningar. Vi antar i vårt räkneexempel att invandrarna är underrepresenterade med 20 procent i landstingens högskolor och gymnasier (i förhållande till deras andel av befolkningen) och överrepresenterade med 20 procent i folkhögskolorna. För övriga utbildningar, t.ex. personalutbildningar antar vi att invandrarnas andel motsvarar deras befolkningsandel.⁵⁸

Det innebär att landstingens kostnader för utbildning för invandrarna kan uppskattas till 636 mkr.

⁵⁷ Se Utbildningsstatistisk årsbok 1992.

⁵⁸ Detta är antagligen en överskattning av deras andel av kostnaderna. Som framgått av andra studier, se t.ex. Andersson (1992), får yrkesverksamma invandrare mindre och kortare internutbildningar än övriga.

För alla andra verksamheter antar vi att invandrarnas andel av kostnaderna motsvarar deras andel av befolkningen, dvs. 12,93 procent. De kostnader som avses är bland annat fastighetsförvaltning, central förvaltning, kultur, arbetsmarknadspolitiska åtgärder samt finansiering. Invandrarna är antagligen mycket överrepresenterade vad det gäller kostnaderna för arbetsmarknadspolitiska åtgärder⁵⁹, beroende på de sena invandrarkohorternas dåliga arbetsmarknadsanknytning. De är antagligen också mycket underrepresenterade vad gäller kulturkonsumtion, industri⁶⁰ och pensioner till tidigare landstingsanställda. Vi antar att dessa olika belopp uppväger varandra, vilket totalt sett antagligen innebär en liten överskattning av invandrarnas andel av kostnaderna. Sammanlagt bör man lägga till 4 996 mkr för övriga verksamhet till invandrarnas bruttokostnader i landstingen.

6.3.4 Sammanfattning av landstingens kostnader för invandrarna

Landstingens och de landstingsfria kommunernas bruttokostnader för invandrarbefolkningen 1992 kan därmed sammanfattas enligt följande (mkr):

Sjukvård	11 921
Tandvård	833
Omsorg, psyk.	1 588
Kollektivtrafik	660
Social verksamhet	331
Utbildning	656
Övrigt	4 996
Totalt	20 985

6.3.5 Landstingens intäkter

Precis som kommunalskatten är landstingsskatten proportionell. Invandrarnas andel av beskattningsbara förvärvsinkomster totalt borde därför ge en bra approximation av den andel av skatteintäkterna som betalats av in-

⁵⁹ Här nästan synonymt med beredskapsarbeten.

⁶⁰ Här nästan synonymt med bidrag till de regionala utvecklingsfonderna.

vandrarna.⁶¹ Tidigare har vi beräknat invandrarnas andel av de beskattningsbara förvärvsinkomsterna till 87,8 procent av den genomsnittlige invånarens. Eftersom invandrarnas andel av befolkningen är 12,93 procent och den totala skatteintäkten för landstingen är 91 315 mkr, kan man uppskatta invandrarnas andel av skatteintäkterna till 10 367 mkr.

Statsbidragen, 25 125 mkr, består av tre delar. För det första har vi ett skatteutjämningsbidrag (7 127 mkr), vilket delvis finansierats med skatteutjämningsavgiften. Utjämningsbidraget utgörs av skillnaden mellan "egna" skatteinkomster och den garanterade skatteinkomsten. Det innebär att invandrarnas befolkningsandel är en rimlig uppskattning av den andel av statsbidraget som tillförs beroende på invandrarbefolkningen. Dock är det inte en perfekt uppskattning. Invandrarbefolkningen är överrepresenterad i de landsting som har låga garanterade skattekrafter, dvs. storstadsregionerna. Deras andel av skatteutjämningsbidraget är därför lägre än deras befolkningsandel. Exakt hur mycket lägre är omöjligt att beräkna. Vi har gjort en överslagsmässig beräkning⁶² som visar att invandrarna andel av skatteutjämningsbidraget bör justeras ned ca 5,5 procent jämfört med det belopp som man skulle fått om invandrarna varit lokaliserade som den genomsnittliga befolkningen. Vår uppskattning av invandrarnas andel av skatteutjämningsbidraget motsvarar 870 mkr.

För det andra finns det ett antal specialdestinerade bidrag (4 472 mkr).⁶³ Det finns anledning att misstänka att invandrarnas andel av olika statsbidrag är högre vad det gäller bidragen till folkhögskolor och åtgärder mot AIDS. Vi har antagit att invandrarnas andel av det första bidraget är 10 procent högre än vad som motsvarar deras befolkningsandel och för det andra bidraget att 50 procent av det gäller invandrare. Vidare kan man misstänka att invandrarnas andel av statsbidragen blir lägre vad det gäller statsbidragen till vårdhögskolor, gymnasier, regional kulturverksamhet och tandvård.⁶⁴ Vi har antagit att på dessa områden är invandrarna underrepresenterade med 10 procent. För övriga statsbidrag har vi antagit att

⁶¹ Egentligen bör man använda faktiska skattesatser i de landsting där invandrarna bor, vilket leder till betydande beräkningar. Ovanstående teknik ger en fullt rimlig uppskattning av invandrarnas skattebetalningar.

⁶² Denna är gjord genom att använda å ena sidan utlandsfödda som en approximation av invandrarbefolkningen i olika landsting å andra sidan de olika garanterade skattekrafterna som viker i ett vägt genomsnitt. Vår uppskattning blir då att invandrarbefolkningens andel av skatteutjämningsbidraget är ca 5,5 procent lägre än den andel de skulle haft om de var lokaliserade som genomsnittsbefolkningen.

⁶³ Se Andersson (1995) för en genomgång av dessa. Observera att landstingen har fått ett mycket litet särskilt statsbidrag för flyktingmottagningen på 3 mkr per budgetår under de tre första åren på 1990-talet. Primärkommunerna får statsbidrag för flyktingarnas sjukvårdskostnader. Dessa redovisas under primärkommunerna, men betalas oftast vidare till landstingen i samband med sjukvårdsinsatser. De kommer då till landstingen i form av ersättningar och ingår i sammanställningen av landstingens intäkter längre fram.

⁶⁴ I och för sig beräknades invandrarnas tandvårdskostnader vara högre än för ursprungsbefolkningen beroende på invandrarnas åldersstruktur, men den obligatoriska barn- och ungdomstandvården har inga statsbidrag. Dessa gäller enbart tandvård till vuxna.

invandrarnas andel motsvarar deras befolkningsandel. Slutresultatet blir att vår uppskattning av invandrarnas andel av de specialdestinerade statsbidragen är 696 mkr.

För det tredje har landstingen ersättningar från sjukförsäkringssystemet. Dessa utgår i princip efter invånarantalet och inte efter de faktiska kostnadsnivåerna, varför en rimlig uppskattning av invandrarnas andel är deras befolkningsandel. Resultatet blir därför 1 749 mkr.

Sammanfattningsvis beräknas invandrarnas andel av statsbidragen uppgå till 3 315 mkr, vilket motsvarar 13,2 procent av statsbidragen, dvs. ca 0,3 procent mer än deras befolkningsandel.

Patientavgifterna är enhetliga för samma typ av sjukvårdande insats. De uppgick 1992 till 4 127 mkr. Dessutom hade landstingen ersättningar från andra huvudmän på 7 869 mkr, totalt 11 997 mkr. Invandrarnas andel av dessa avgifter och ersättningar är svår att uppskatta. Tidigare konstaterades att man kan uppskatta invandrarnas andel av kostnaderna för sjukvården till 15,3 procent lägre än vad deras andel av befolkningen motiverade. Det betyder inte att deras andel av avgifterna behöver vara 15,3 procent lägre, inte ens om invandrarna gör proportionellt sett lika många besök. Skillnaderna i kostnaderna berodde ju i första hand på skillnader i åldersstruktur. Invandrarna hade färre gamla, vilka var de som drog de högsta sjukvårdskostnaderna per capita. Det betyder att man antagligen underskattar invandrarnas andel av avgifterna ganska mycket om man sätter dem 15,3 procent lägre än vad deras befolkningsandel motiverar. Det är snarare antalet sjukbesök som är avgörande för andelen av avgifterna. I Ekberg (1994)⁶⁵, redovisas en bearbetning från ULF 1975 och ULF 1977. Av dessa framgår att invandrarna är överrepresenterade vad gäller antalet läkarbesök, men underrepresenterade vad gäller långa behandlingar. Det är därför rimligt att anta att invandrarnas andel av avgifterna åtminstone motsvarar deras andel av befolkningen, dvs. 1 551 mkr.

Övriga intäkter utgörs framför allt av interna intäkter och räntor. Vi antar att invandrarnas andelar av dessa intäkter motsvarar deras befolkningsandel, dvs. på samma sätt som vi fördelade interna kostnader och övriga poster. Det motsvarar 5 512 mkr.

Landstingens intäkter för invandrarbefolkningen 1992 kan sammanfattas enligt följande (mkr):

Skatteinkomster	10 367
Statsbidrag	3 315
Avgifter m.m.	1 551
Övriga intäkter	5 512
Totalt	20 745

⁶⁵ Ekberg (1994) s. 30–32.

Vi kan nu sammanfatta beräkningen av landstingens och de landstingsfria kommunernas kostnader och intäkter för invandrarbefolkningen 1992 enligt följande (mkr):

Totala bruttokostnader	20 985
Totala bruttointäkter	20 745
Nettokostnader, totalt	240

Nettokostnaderna är således i det närmaste plus minus noll. Det förklaras av att invandrarna har låga kostnader för sjukvården beroende på deras gynnsamma åldersstruktur, samtidigt som de har låga inkomster och därmed genererar låga skatteinkomster till landstingen.

För att få dessa siffror jämförbara med 1991 är det inte stora justeringar som måste göras. Om man bortser från huvudmannaskapsförändringarna, dvs. räknar 1991 som om äldreomsorgen hade samma huvudman som 1992, vilket ju vi har gjort i våra beräkningar, minskade landstingens kostnader med ca 1 procent i fasta priser mellan 1991 och 1992. Samma sak gäller för inkomsterna, efter att man bortser från den skatteväxling som skedde samtidigt med ÅDEL-reformen. Inflationen var också mycket låg mellan de båda åren. Av detta kan vi sluta oss till att det framräknade nettoresultatet är approximativt lika stort 1991 som 1992.

Observera återigen att det faktum att kalkylen går i det närmaste jämnt upp, inte innebär att den gör det för varje landsting eller landstingsfri kommun, utan att kalkylen gäller sektorn som helhet.

6.4 Situationen 1994

6.4.1 Inledning

Perioden efter 1991 kännetecknas av en djup lågkonjunktur samtidigt som vi har haft en mycket kraftig invandring. Invandrarbefolkningen ökade från 1991 till 1994 med ca 122 000 personer. Denna ökning är ett nettoresultat av invandring, utvandring, döda och födda.

Att beräkna effekterna på kommunernas och landstingens kostnader och intäkter för invandrarbefolkningen 1994 stöter på ännu fler problem än de som beskrivits i inledningen av detta kapitel eftersom vi inte har aktuell inkomststatistik eller statistik över transfereringarna. Kalkylen för 1994 har därför i ännu högre utsträckning än kalkylen för 1991 karaktären av ett räkneexempel. För att underlätta jämförelser mellan de båda åren utförs kalkylen i fasta priser. Kalkylen för 1994 är gjord på så sätt att vi utgår från beräkningen för 1991 och lägger till effekterna från de senare årens

tillskott i invandrapopulationen.⁶⁶ Den beräkningsteknik som används är den som beskrivits i tidigare avsnitt. Vi redovisar här de antaganden som ligger bakom beräkningarna, för att i nästa avsnitt redovisa resultatet direkt. Det grundläggande antagandet är att den senaste invandringen har varit en invandring till arbetslöshet och bidragsberoende.

Beträffande kommunernas och landstingens driftskostnader antar vi att den nya invandrapopulationen konsumerar tjänster i proportion till den åldersfördelning som man har. Vi antar dock att det finns några avvikelser från detta mönster. För det första utgår vi ifrån att de nya invandrarna är underrepresenterade vad det gäller konsumtion av barnomsorg. Vi antar att deras andel av kostnaderna för barnomsorg endast är 25 procent av den andel som är motiverad utifrån antalet nya invandrande småbarn.⁶⁷ För det andra antar vi att de nyanlända invandrarna inte alls utnyttjar landstingens högskolor eller gymnasier.

För kommunernas socialbidrag till invånarna finns ingen aktuell statistik där man kan särskilja invandrarernas andel, utan den måste uppskattas. Vi har då antagit att de nya invandrarna har samma familjestruktur som den senaste kända invandrarkohorten, och att alla dessa nya invandrarfamiljer har socialbidrag. Varje familj antas ha ett socialbidrag som är lika med det högsta bidrag som fanns för de tidigare invandrarkohorterna, dvs. 44,5 tkr. Dessutom antas den gamla invandrarbefolkningens andel av socialbidragen öka. Vi antar att för samtliga invandrare som kommit senare än 1980 ökar andelen familjer som får socialbidrag med 25 procentenheter.⁶⁸ Varje ny bidragstagarfamilj antas ha det högsta socialbidraget 44,5 tkr.

Samtliga nya invandrarfamiljer antas ha bostadsbidrag lika med riksgenomsnittet, dvs. 14 721 kr/familj. Det är antagligen en för hög siffra, eftersom trenden bland invandrarna är att ju senare man invandrat till Sverige, desto lägre är deras bostadstillägg. Detta beror antagligen på att det tar tid att byta sig uppåt på bostadsmarknaden.

De skatteintäkter som den offentliga sektorn får från den nya invandrapopulationen borde rimligen vara betydligt mindre än vad som är genomsnittligt för invandrarna i riket. Vi antar att den beskattningsbara inkomst som de som kom 1991 har, är lika hög som för den grupp som kom 1988–1990. Det innebär att vi antar att deras beskattningsbara förvärvsinkomster är ca 68 procent av riksgenomsnittet. För alla invandrare som kommit senare antar vi att de inte har några beskattningsbara inkomster över huvud taget. Om det första antagandet innebär en överskattning av

⁶⁶ Vi kommer dock att vid beräkningar av de nya socialbidragen anta att den gamla invandrapopulationens andel av socialbidragen ökat under 1990-talet.

⁶⁷ Denna nedjustering motsvarar ungefär skillnaden i förvärvsfrekvenser för kvinnor under 40 år.

⁶⁸ Vi antar således att för de som invandrat 1980–1983 ökar antalet familjer som får socialbidrag från 18 till 43 procent av familjerna, de som kom 1984–1986 ökar från 30 till 55 procent och de som kom 1988–1990 ökar från 45 till 70 procent.

invandrarnas bidrag till kommunalskatterna, så innebär det andra antagandet motsatsen.

När det gäller statsbidragen till kommunerna är det stora svårigheter att jämföra 1991 med 1994, eftersom vi från den 1 januari 1993 har ett nytt statsbidragssystem. Innebörden av det nya systemet är, att de flesta specialdestinerade bidrag har bakats in i det generella statsbidraget till kommunerna. Det generella statsbidraget utgår i form av en garanterad skattekraft. Den garanterade skattekraften är beroende av hur kommunen ser ut gentemot en genomsnittlig kommun. Statsbidrag beroende på, t.ex. att en kommun har många unga, utbetalas genom en omfördelning från andra kommuner. Den kommunala sektorn som helhet tillförs således inga medel. Detsamma gäller om kommunerna får flera invånare, t.ex. genom invandring. Undantag från denna regel utgör statsbidraget för kommunernas bostadsbidrag. Bostadsbidraget till andra än pensionärer är helt statsbidragsfinansierat 1994 och KBT är finansierat med 70 % av de statsbidragsberättigade kostnaderna. Vi antar därför att kommunerna inte får några andra statsbidrag för den nya invandrargruppen än statsbidragen för flyktingmottagningen (7 st) samt statsbidragen för bostadsbidragen.⁶⁹ Vi har därvid utgått från det budgeterade statsbidraget till kommunerna för flyktingmottagningen för budgetåret 1994/95. För landstingens del är det enklare att beräkna effekter av statsbidragen, eftersom de i större utsträckning är individberoende. De kan därför antas öka i samma proportion som den ökade invandringen.

6.4.2 Resultat av kalkylen för 1994

Kalkylen över förändringen av kommunernas kostnader och intäkter mellan 1991 och 1994 beroende på tillskottet i invandrarbefolkningen ser ut enligt följande (mkr):

Kostnader		Intäkter	
Nettokostnader	3 459	Skatter	995
Socialbidrag	4 524	Statsbidrag	7 234
Bostadstillägg	921		
Summa kostnader	8 904	Summa intäkter	8 229

⁶⁹ Om vi, för enkelhetens skull, antar att de kommunala statsbidragen för de olika åldersgrupperna ser ut som de beskrivits tidigare så kan man beräkna kommunernas statsbidrag för de nya invandrargrupperna till ca 600 mkr. Vi har dock inte inkluderat detta belopp i intäkterna ovan.

Saldot för kommunerna är alltså att tillskottet i invandrarbefolkningen medför att man får ett underskott på 685 mkr. För att beräkna totala nettokostnader 1994 för kommunerna skall man lägga till det tidigare framräknade underskottet från 1991, vilket var 839 mkr. Kommunernas nettokostnader år 1994 för invandrarbefolkningen var således 1 524 mkr, dvs. nivån under 1990-talet har i princip fördubblats.

Kommunernas ökade kostnader för invandrarna under 1990-talet, framför allt i form av ökade socialbidrag, tillsammans med de små tillskotten till skatteinkomsterna som de nya invandrarna gett, kompenseras i stor utsträckning genom statsbidraget för flyktingmottagningen.⁷⁰

Observera att detta gäller för den kommunala sektorn som helhet. Bakom detta konstaterande döljs att flera kommuner kan ha tjänat på mottagningen medan andra förlorat på den. Konstaterandet säger egentligen inget annat än att bidragsnivån är tillräcklig för att täcka kostnaderna på kort sikt. Därmed inte sagt att statsbidraget är rättvist fördelat eller att det är tillräckligt högt för att täcka kostnaderna på lite längre sikt. Vi återkommer till dessa frågor i en avslutande kommentar i avsnitt 6.6.

Kalkylen över förändringen av landstingens kostnader och intäkter för tillskottet i invandrarbefolkningen ser ut enligt följande (mkr):

Kostnader		Intäkter	
Sjukvård, m.m.	2 350	Skatter	207
		Övrigt	1 125
Totala kostnader	2 350	Totala intäkter	1 332

Den landstingskommunala sektorn, inklusive de landstingsfria kommunernas "landstings-verksamhet", får alltså ett underskott motsvarande nästan precis 1 mdkr för de nya invandrarna. Eftersom landstingen 1991 hade ett underskott gentemot invandrarbefolkningen på 240 mkr, slutar deras underskott för 1994 på 1 258 mkr.

Landstingens ökade kostnader för de nya invandrarna under 1990-talet tillsammans med de små tillskotten i skatteinkomsterna som de nya invandrarna gett, har resulterat i att landstingen (och de landstingsfria kommunerna) fått ett underskott motsvarande ca 1 mdkr för de nya invandrarna. För detta underskott kompenseras inte landstingen i form av statsbidrag, vilket var fallet för kommunerna.

⁷⁰ Denna slutsats delas av den arbetsgrupp som författat rapporten *Hur täcker den statliga ersättningen kommunernas kostnader för flyktingmottagningen* (Ds 1994:136), där kostnaderna för 1991 års flyktingmottagning analyseras.

6.5 Fördelning inom offentlig sektor 1991 och 1994

I tabell 6.12 sammanfattas analyserna i kapitel 5 och kapitel 6.

Tabell 6.12 Ungefärliga offentliga nettokostnader för invandrabefolkningen 1991 och 1994
Miljarder kronor, 1991 års priser

Del av den offentlig sektorn	Underskott 1991	Underskott 1994
Primärkommuner	1	2
Landstingskommuner	0	1
Stat och socialförsäkringar	9	14
Totalt	10	17

Primärkommunerna har ett underskott gentemot invandrarna på ca 1 mdkr, vilket ökar till 2 mdkr. Genom statsbidrag kompenseras kommunerna på kort sikt för den nya invandring som skett.

Landstingskommunerna har inga specialdestinerade statsbidrag för invandrarna och får därför underskott av de nya invandrarna under 1990-talet.

Större delen av det framräknade underskottet ligger på den statliga nivån och på socialförsäkringssektorn. Lågkonjunkturen och den stora invandringen drabbar den statliga budgeten i första hand genom minskade inkomster samt ökade transfereringar och statsbidrag.

Praktiskt taget hela underskottet beror på de invandrare som kommit efter 1980. Ju senare de kommit till Sverige, desto större nettokostnader per invandrare.

6.6 Avslutande kommentarer

Vi har inte diskuterat hur det framräknade underskottet fördelar sig mellan olika kommuner och landsting. Detta är generellt sett en mycket svårare fråga att besvara beroende på att jämförbarheten mellan olika kommuner är dålig. Skälen till detta är för det första att kommunerna använder olika indelningar av verksamheterna. Studerar man totala kommunala konsumtionsnivåer blir indelningsproblemen mindre, jämfört med om man studerar någon del av kommunernas verksamhet, t.ex. flyktingmottagningen. För det andra använder kommunerna olika kostnadsredovisningsprinciper, framför allt kring de indirekta kostnaderna. Lägg därtill de allmänna problem som finns med att hänföra offentlig konsumtion till olika befolkningsgrupper, vilka gör att det är svårt att bryta ut delar av den kommunala verksamheten och göra jämförelser med någon större grad av precision. Detta är naturligtvis problematiskt om t.ex. Statens Invandrarverk

(SIV) vill kunna se om statsbidragen för flyktingmottagningen är tillräckliga⁷¹.

Som tidigare framgått är i princip hela underskottet för invandringen att hänföra till flyktinginvandringen efter 1980. Underskotten blir större, per invandrare, ju senare invandringen skett. Det betyder att skall man beräkna en kommuns kostnader för invandringen räcker det inte att se på det totala antalet invandrare och deras åldersfördelning. Man måste dessutom särskilja invandrare av olika "årgångar".

Om det vore så att kommunerna kompenserades fullt ut för de kostnader som flyktingmottagningen medförde, dvs. som statsbidragen var konstruerade före den 1 januari 1991, vore det inget analytiskt problem. Kommunerna skulle då få lika höga intäkter som kostnader. Av olika skäl, framför allt att staten ville skapa incitament för kommunerna att förändra inriktningen i integrationsarbetet med flyktingarna⁷², ändrades statsbidragssystemet 1991. Kommunerna får nu ett schabloniserat bidrag per mottagen flykting. I princip utbetalas bidraget i samband med att kommunen mottar flyktingen⁷³. Det betyder att statsbidraget för flyktingmottagningen inte följer kostnaderna. En kommun kan, genom att ta emot flyktingar som lämnar kommunen inom ett år, få intäkterna för mottagandet och bara delar av kostnaderna. Den kommun som tar emot flyktingen i det andra skedet, sekundärflyktingarna, får inga intäkter (eller små sådana) och stora kostnader, framför allt i form av socialbidrag. I och för sig finns det speciella statsbidrag som är knutna direkt till kostnaderna för mottagningen av speciella flyktingar, t.ex. handikappade, men dessa bidrag är marginella.

Ett annat problem gäller sättet på vilket flyktingpolitiken genomförs i kommunerna. Flyktingmottagningen uppfattas hos allmänheten som en belastning, en börda, en uppoffring som kan accepteras om bördan fördelas rättvist över landet. Med det menades att eventuella ekonomiska underskott av flyktingmottagningen skall bäras solidariskt över landet. Detta ledde till "Hela Sverige strategin", dvs. att mer eller mindre Sveriges samtliga kommuner skulle ta emot flyktingar. Men flera av kommunerna har mycket små möjligheter att integrera flyktingarna på arbetsmarknaden. Därigenom skapar vi förutsättningar för att sekundärflyktingar uppstår. Om man hårdtrar detta kan resultatet bli att vi får två kommuntyper:

⁷¹ Jämför diskussionerna i Ds 1994:136.

⁷² Se regeringens proposition 1989/90:105.

⁷³ Utbetalningsreglerna har förändrats fr.o.m. den 1 januari 1994 och skall förändras ytterligare fr.o.m. 1996. Förändringarna innebär att utbetalningarna utsträcks över tiden i stället för att utbetalas i två delar, som regeln var från början.

Kommun 1

Primärflyktingar

Sekundärflyktingar

*Resultat:*Långa kvarstående kostnader,
långvariga problem

Mindre del av statsbidagen

Kommun 2

Primärflyktingar

Utbildning/SFI

Resultat:

Kort övergående kostnader

Större del av statsbidragen

Med långa kvarstående kostnader avser vi i första hand socialbidragskostnader. Observera att "Hela Sverige strategin", som motiverades av solidaritetsskäl, alltså kan leda till dess motsats, dvs. att underskotten för flyktingmottagningen fördelas orättvist.

Slutsatsen är att om man skall förklara hur det ekonomiska underskottet i kommunerna kommer att fördelas är den viktigaste faktorn, enligt vår mening, flyktingarnas flyttningar inom landet.

En annan viktig faktor som förklarar storleken på kommunernas socialbidragskostnader är naturligtvis om flyktingarna kan få annan försörjning. Tyvärr finns det inga bra regionaliserade kartläggningar av flyktingarnas framgångar på arbetsmarknaden, men det finns en del som talar för att det går ungefär lika dåligt på arbetsmarknaden oavsett var i landet flyktingen bor.⁷⁴ Det finns flera faktorer som talar för det, alla av karaktären att arbetsmarknaden för flyktingar har försämrats drastiskt under 1990-talet. För det första är flyktingens utbildning och övriga kompetens dåligt anpassad till den svenska arbetsmarknadens krav. Den dåliga matchningen tenderar att bli ännu sämre under lågkonjunkturen, då i första hand lågkompetensarbeten försvinner. Det medför att flyktingarnas introduktion till arbetsmarknaden försvåras ytterligare. För det andra är den höga arbetslösheten inte bara konjunkturell utan också strukturell, dvs. innehåller en ökande andel långtidsarbetslösa. Därvid liknar den pågående lågkonjunkturen inte någon annan lågkonjunktur i modern tid. Eftersom det finns inslag av diskriminering mot invandrare på arbetsmarknaden⁷⁵ kommer flyktingarna att drabbas extra hårt av den strukturella arbetslösheten. För det tredje har vi haft eller genomför omfattande nedskärningar i den offentliga sektorn. Flyktingarna/invandrarna har varit överrepresenterade i offentlig sektor jämfört med den privata sektorn. Det betyder att den offentliga sektorn i mindre utsträckning än tidigare kommer att fungera som den fallskärm som bromsar nedgångarna i flyktingarnas sysselsättning.

⁷⁴ Se kapitel 3.⁷⁵ Se t.ex. Andersson (1992).

Det finns således skäl att förvänta sig att skillnaderna i kommunernas nettokostnader för flyktinginvandrarna i första hand inte beror på skillnader på den lokala arbetsmarknaden, utan beror på om kommunen är mottagare eller leverantör av sekundärflyktingar.⁷⁶

Hur har sekundärflyttningarna av invandrarna sett ut i Sverige? I kapitel 2 framgår att tidigare studier har visat att invandrarna varit starkt koncentrerade till storstadsregionerna och att detta delvis är resultatet av att sekundärflyttningarna riktar sig till dessa regioner. För att illustrera processen under senare år har vi med utgångspunkt från CAFO:s flyktingfil⁷⁷ undersökt flyttningarna för samtliga flyktingar som fått uppehållstillstånd åren 1987–1991. Flyktingfilen innehåller uppgifter t.o.m. 1991, varför de allra senaste årens flyttningar inte kunnat kartläggas. Vi har undersökt långväga flyttningar, dvs. sådana som innebär att man flyttar från en region till en annan.⁷⁸ Den uppdelning av regionerna som vi använt är:

- Stockholms län (ibland Stockholms kommun)
- Göteborgs kommun
- Malmö kommun
- Övriga län exkl. skogslän
- Skogslän (Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands, Västerbottens, Västernorrlands och Norrlands län)

Låt oss använda de flyktingar som kom 1987 som åskådningsexempel på hur flyktinginvandrarnas flyttningsmönster sett ut under senare delen av 1980-talet, eftersom dessa kan följas en längre period. Rent allmänt gäller att mönstret är mycket likartat för alla grupper oavsett invandringsår, så långt som det är möjligt att jämföra. Det finns en svag tendens till ökad flyttningsintensitet för de senare invandringskohorterna.⁷⁹

I tabell 6.13 visas hur stor andel av 1987 års flyktingar som stannat kvar i sitt ursprungliga bostadslän (kommun) efter ett år, två år, osv.

⁷⁶ Denna ståndpunkt stöds av Bäck/Soininen (1993) som i en relativt tentativ undersökning fann att den enda faktor som kunde förklara de skillnader i framgång på den lokala arbetsmarknaden som flyktingarna hade, var huruvida den lokala arbetsförmedlingen hade satt av speciella resurser för flyktingarna eller ej. T.o.m. det allmänna konjunkturläget eller antalet arbetande inom den kommunala flyktingmottagningen var underordnad denna faktor.

⁷⁷ Denna datafil innehåller uppgifter om 65 941 individer.

⁷⁸ Det innebär att vi inte tittat på flyttningar som äger rum inom respektive region, med undantag av Stockholms län där vi också studerat flyttningarna från Stockholms kommun till kranskommunerna.

⁷⁹ I Andersson (1995) redovisas samtliga resultat mera ingående.

Tabell 6.13 Andel av 1987 års flyktingar som bor kvar i sitt ursprungliga bostadslän eller bostadskommun
Procent

Startlän	1988	1989	1990	1991
Stockholms län	98,4	98,2	97,2	96,5
varav Stockholms kommun	90,6	88,2	84,6	81,8
Göteborgskommun	95,8	94,3	92,1	89,6
Malmö kommun	96,0	94,6	94,0	92,8
Öriga län exkl. skogslän	87,4	80,7	77,1	74,6
Skogslän	70,5	56,8	47,0	41,5

Källa: CAFO:s flyktingregister, bearbetningar.

Av tabellen framgår att praktiskt taget alla flyktingar som från början lokaliserats till storstadslänen stannar där. Däremot finns det en skillnad mellan storstäderna så till vida att för Göteborgs och Malmös del stannar flyktingarna i kommunen medan det för Stockholms del i större utsträckning handlar om att de stannar i regionen. För skogslänen gäller att 60 procent av flyktingarna har lämnat regionen i sin helhet och flyttat söder ut inom fem år. För övriga län är motsvarande siffra 25 procent.

Vidare framgår av tabellen att nästan precis hälften av alla flyttningar som äger rum över femårs-perioden, äger rum under det första året. Ca 25 procent av alla flyttningar äger rum under det andra året, 15 procent under det tredje och 10 procent under det fjärde året.⁸⁰

Vart flyttar flyktingarna? De flyktingar som startat i storstadsområdena finns kvar i dessa områden i stor utsträckning. De få som flyttar, flyttar från Stockholms kommun till kranskommuner, från Göteborg till övriga län och från Malmö till Stockholms län. Av de som startat i övriga län exklusive skogslänen flyttar 25 procent, varav en allt större andel till storstäderna ju längre tid som går. Efter fem år befinner sig 90 procent av flyttarna i något storstadsområde. 60 procent av de som börjat i skogslänen har flyttat efter fem år. Även för denna grupp gäller att en ökande andel flyttat till storstäderna, även om det inte är en lika starkt markerad trend som för övriga län. Resultatet av detta blir naturligtvis att andelen flyktinginvandrare från 1987 års invandringskohort, stadigt ökar i storstäderna.

Kan man från dessa siffror säga något om hur det ekonomiska underskottet för invandringen fördelas mellan olika regioner i landet? Svaret på den frågan måste nog tyvärr bli nekande, åtminstone med den tid och det statistiska material som vi har haft till förfogande. Skälen till detta är bland annat att det inte räcker att veta att invandraren flyttat under det första året, utan man måste veta exakt när han flyttade efter sin första

⁸⁰ Det finns ett stort bortfall i dessa siffror, varför man inte skall dra alltför långtgående slutsatser från dem. Eftersom de flesta bortfallen dessutom finns bland dem som flyttar kan tendenserna vara ännu starkare än de som redovisas i tabellen.

kommunplacering. Statsbidraget för flyktingmottagningen utbetalas i omgångar beroende på hur länge flyktingen bott i kommunen. För att kunna beräkna statsbidragsintäkter krävs mycket mer specifik information än vad som finns i offentliga publikationer eller i SIV:s årsredovisningar.

Vidare har vi vid beräkningarna av hela den kommunala sektorns kostnader kunnat använda oss av kommunövergripande gemensamma antaganden. Den metoden håller inte då man diskuterar fördelningarna inom kommunsektorn.

Det sagda innebär att det t.ex. inte räcker med att räkna på överrepresentationen av flyktinginvandrare i en kommun för att se hur fördelningen av underskottet ser ut. Skälet till det är således att det spelar roll vilken "årgång" invandrarna är från. Olika "årgångar" har olika intäkter (statsbidrag och skatteintäkter) och olika kostnader (socialbidragsberoendet är olika). Att t.ex. skogslänen tar emot ca 20 procent av flyktinginvandrarna för deras första bosättning, betyder inte att de har 20 procent av det framräknade underskottet för denna invandrargrupp, inte ens om de år efter år tar emot så stor andel. Det avgörande för underskottet är när sekundärflyttningen äger rum inom det första året. Som framgått ovan kommer ca 33 procent av de invandrare som bosatt sig i skogslänen att ha flyttat inom ett år. Det finns mycket som talar för att kommunerna i skogslänen kommer att tjäna på denna grupp. Generalschablonens nivå motsvarar nämligen ungefär två års vistelse i en kommun. Ett år senare har ytterligare 12 procent av de ursprungliga invandrarna lämnat kommunerna i skogslänen. För denna grupp finns det således en del som talar för att kommunerna "går jämnt upp". För resterande del, dvs. ca 55 procent kan kommunerna ha ett underskott. Vad detta betyder totalt för skogslänen är omöjligt att beräkna utan mera ingående uppgifter. De 55 procent som stannar kan t.ex. vara mer framgångsrika på arbetsmarknaden än de som flyttar. Samma resonemang gäller för övriga län exkl. skogslän: det finns en relativt stor grupp invandrare (ca 11 procent av de som bosatt sig där) som sannolikt genererar ett överskott, en mindre del (ca 7 procent) som antagligen "går jämnt upp", medan resten antagligen medför kommunala underskott i nettokostnaderna.

Det enda man med säkerhet kan säga är att storstadsregionerna, här definierade som Stockholms län, Malmö kommun och Göteborgs kommun har ett underskott för invandrare som kommit senare än 1980, dvs. i stort sett flyktinginvandrarna. Det beror på att andelen avflyttare under det första året, dvs. den grupp som kan generera kommunala överskott, är ytterst marginell för samtliga storstadsregioner. Hur stort underskottet är för respektive kommun går inte att säga utan mer ingående analyser av respektive region.

Referenser

- Aguilar, R. and Gustavsson, B. (1991)
The Earnings Assimilation of Immigrants. *Labour* 5, 37-58.
- Akbari, A. H. (1989)
The benefits of immigrants to Canada: Evidence on tax and public services. *Canadian Public Policy* 15, 424-435.
- Al-Quadsi, and Shah, N. (1991)
The Relative Economic Progress of Male Foreign Workers in Kuwait. *International Migration Review* 95, 141-165
- Andersson, L. (1992)
Det tar tid att bli svensk. Rapport till Arbetsmarknadsdepartementet. Högskolan i Växjö.
- Andersson, L. (1995)
Invandring och offentliga kostnader med speciell tonvikt på effekterna på kommuner och landsting. Rapport för invandrar- och flyktingkommittén. *Kulturdepartementet*. Stencil.
- Arbetsmarknadsdepartementet (1981)
Invandrarkvinnor och jämställdhet. *DSA* 1981:1. Stockholm.
- Arbetsmarknadsdepartementet (1986)
Dubbelt medborgarskap. *DSA* 1986:6 Stockholm.
- Bain, T. and Pauge, A. (1972)
Foreign Workers and The Intraindustry Wages Structure in West Germany. *Kyklos* XXV.
- Blau, F. D. (1984)
The use of transfer payments by immigrants. *International Labour Relations Review* 37, 222-239.
- Borjas, G. J. (1985)
Assimilation, Changes in Cohort Quality and the Earnings of Immigrants. *Journal of Labour Economics* 3, 463-489.

- Borjas, G. J. (1987)
Self-Selection and the Earnings of Immigrants.
American Economic Review 77, 531-553.
- Borjas, G. J. (1989)
Economic Theory and International Migration.
International Migration Review 23, 457-485.
- Borjas, G. J. (1990)
Friends or Strangers: The impact of immigrants on the US economy.
New York Basic Books.
- Borjas, G. J. (1991)
Immigrants in the US Labour Market: 1940-80.
American Economic Review, 81. Papers and Proceedings, 287-291.
- Borjas, G. J. (1994)
The Economics of Immigration.
Journal of Economic Literature 32, 1667-1717.
- Borjas, G. J. (1995)
The Economic Benefits from Immigration.
Journal of Economic Perspectives 9, 3-22.
- Boyd, M. (1989)
Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas. *International Migration Review* 23, 638-670.
- Butcher, K. and Card, D (1991)
Immigration and Wages: Evidence from the 1980's.
American Economic Review, 81. Papers and Proceedings, 292-296.
- Bäck, H. and Soinenen, M. (1993)
Flyktingmottagande i förändring. En utvärdering av de verksamhetsmässiga konsekvenserna av det nya statsbidragssystemet till kommunerna för flyktingmottagandet. *Svenska Kommunförbundet*. Stockholm.
- Carlinger, G. (1980)
Wages, Earnings and Hours of First, Second and Third Generation American Males. *Economic Inquiry* 18, 87-102.
- Chiswick, B. R. (1978)
The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-Born Men.
Journal of Political Economy 86, 897-921.

Chiswick, B. R. (1980)

Analysis of the Economic Progress and Impact of Immigrants.

Department of Economic and Survey Research, Laboratory of Economics and Survey Research.

Chiswick, B. R. (1986)

Is the New Immigration Less Skilled than the Old?

Journal of Labour Economics 4, 168-192.

De Freitas, G. (1980)

The Earnings of Immigrants in the American Labour Market. Unpublished doctoral dissertation. Columbia University.

Drobnic, S. (1986)

Living Conditions of Yugoslav Immigrants in Sweden.

Institutet för Social Forskning. Stockholm.

DsA 1986:6

Dubbelt medborgarskap. Stockholm.

Ds 1994:136

Hur täcker den statliga ersättningen kommunernas kostnader för flyktingmottagningen? Stockholm.

Ekberg, J. (1975)

Variationer i Immigrationen till Sverige. En ekonometrisk Studie för perioden 1962-1973. *Växjö Migration Studies*. Nr 1. Högskolan i Växjö.

Ekberg, J. (1977)

Long-term Effects of Immigration. *Economy and History* XX, 3-22.

Ekberg, J. (1983)

Inkomsteffekter av Invandring. Avhandling.

Lund Economic Studies nr 27. Lund.

Ekberg, J. (1985)

Yrkeskarriär under 70-talet.

Invandrare i Stockholms Län Nr 3. Stockholms Läns Landsting.

Ekberg, J. (1990a)

Invandrarna på arbetsmarknaden. *D.S. 1990:35* Allmänna förlaget. Stockholm.

Ekberg, J. (1990b)

Immigrants - Their Economic and Social Mobility. Ingår i: Persson (red.). *Generating Equality*. Oslo University Press.

- Ekberg, J. (1991)
Vad hände sedan? En studie av utrikes födda på arbetsmarknaden.
ACTA Wexionesia. Ser. 2. Economy and Politics 3. Växjö.
- Ekberg, J. (1993a)
Geografisk och Socioekonomisk Rörlighet bland Invandrare.
ERU Fritzes. Stockholm.
- Ekberg, J. (1993b)
Sysselsättning och arbetsmarknadskarriär bland invandrare. Rapport till
Invandrar och flyktingkommittén. *Kulturdepartementet Stockholm.*
- Ekberg, J. (1994a)
Economic progress among Immigrants in Sweden.
Scandinavian Journal of Social Welfare 3, 148-157.
- Ekberg, J. (1994b)
Är invandrarna fattiga? *Ekonomisk Debatt 22, 169-177.*
- Ekberg, J. (1995a)
Internal migration among immigrants.
Scandinavian Population Studies 10, 236-246.
- Ekberg, J. (1995b)
Höj kvalitén på befolkningsstatistiken. *Ekonomisk Debatt 23, 329-337.*
- Fawcett, J. T. (1989)
Networks, linkages and migration systems.
International Migration Review 23, 671-680.
- Friedberg, Rand and Hunt, J. (1995)
The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth.
Journal of Economics Perspectives 9, 23-44.
- Fritzell, J. (1994)
Fördelningseffekter av offentliga tjänster. *Ds 1994:86. ESO. Stockholm.*
- Galloway, L., Vedder, R. and Shukla, V. (1974)
The Distribution of the Immigrant Population in the United States: An
Economic Analysis. *Explorations in Economic History.*
- Gang, I. and Rivera-Batiz, F. (1994)
Labour market effects of immigration in the United States and Europe.
Journal of Population Economics 7, 157-175.

- Gieseck, A., Heilemann, U. and Loeffelholz, H. (1994)
Economic Implications of Migration into the Federal Republic of Germany 1988-92. In Spencer, S. (ed).
Immigration as an Economic Asset. Staffordshire. England.
- Greenwood, M. and McDowell, J. (1986)
The Factor Market Consequences of US Immigration. *Journal of Economic Literature* 24, 1738-1772.
- Gustavsson, B., Zamanian, M., och Aguilar, R. (1990)
Invandring och försörjning. Daidalos. Göteborg.
- Gustavsson, B. (1990)
Public sector transfers and income taxes among immigrants and natives in Sweden. *International migration* 28, 181-199.
- Harkman, A. (1984)
Syselsättning och Arbetslöshet.
Stockholms Läns Landsting. Regionplanekontoret. Stockholm.
- Hussénus, J. och Selén, J. (1994)
Skatter och socialförsäkringar över livscykeln. En simuleringsmodell.
Ds 1994:13. ESO. Stockholm.
- Jonung, C. (1982)
Migrant Women in The Swedish Labour Market.
Report No. 3. DEIFO. Stockholm.
- Kakwani, N. (1986)
Analysing redistribution policies. A study using Australian data.
Cambridge University Press. Cambridge.
- Kindberger, C. P. (1967)
Europe's Post-War Growth. The Role of Labour Supply.
Harvard University Press. Cambridge Mass.
- Kirwan, F. och Harrigan, F. (1986)
Swedish – Finish return migration, extent, timing and information flows.
Demography 23, 313-327.
- La Londe, R. and Topel, R. (1991)
Immigrants in the American Labour Market: Quality, Assimilation and Distributional Effects.
American Economic Review 81, Papersand Proceedings, 297-302.

- Le Grand, C. (1989)
 Interna Arbetsmarknader. Ekonomisk Segmentering och Social Skikting.
Institutet för Social Forskning. Stockholm.
- Leiniö, T. (1983)
 Invandrarkvinnornas Ekonomi och Välfärd. Ingår i:
Kvinnan i Ekonomin (red.). Lundahl, M. och Persson-Tanimura, I. Tillämpad
 samhällsekonomi. Malmö.
- Leiniö, T. (1984)
 Inte Lika men Jämlika? Om finländska invandrades levnadsförhållanden enligt
 levnadsnivåundersökningarna 1968, 1974 och 1981.
Institutet för Social Forskning. Stockholm.
- Lindegård, B. (1971)
 Invandrarnas Sjukdomsmönster. *Socialmedicinsk tidskrift*.
- Lundborg, P. (1991)
 Determinants of Migration in the Nordic Labour Market.
Scandinavian Journal of Economics 93, 363-375.
- Lundh, C. och Ohlsson, R. (1994)
 Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring. SNS Förlag.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (1983)
 Flyttningar till och från Stockholms län. Stockholm.
- Miegel, M. (1984)
 Arbeitsmarktpolitik auf Irrwegen. Bonn.
- Nilsson, Å. (1994)
 Brister i folkbokföringen. *PM 1994-09-21*. Örebro.
- Norman, R. and Meikle, F. (1983)
 Immigration: The Crush Issues for Australia. *Committee for Economic
 Development of Australia, Information Paper no IP8*.
- Norman, R. and Meikle, F. (1985) The Economic Effects of Immigration in
 Australia, vol. 1 and 2. *Committee for Economic Development of Australia*.
- Ohlsson, R. (1975)
 Invandrarna på Arbetsmarknaden.
Ekonomisk-historiska Föreningen i Lund. Vol. XVI.

- Poot, J. (1993)
Adaptation of Migrants in the New Zealand Labour Market.
International Migration Review 27, 121-139.
- Read, A. (1991)
Invandrarpolitikens inriktning och resultat. Riksdagens Revisorer.
- Reinans, S. (1982)
Utlänningar på Arbetsmarknaden. *DEIFO*. Rapport nr 19. Stockholm.
- Reinans, S. och Swedner, H. (1987)
Förtidspensionering bland Invandrare. Rapport nr 5.
Delegationen för Invandrarforskning. Stockholm.
- Reinans, S. och Hammar, T. (1993)
New Citizens. By birth and naturalization. CEIFO. Stockholm.
- Richmond, A. H. (1992)
Immigration and Structural Change. The Canadian Experience 1971-86.
International Migration Review 26, 1 200-1 221.
- Riksskatteverket (1993)
Metoder för flyttnings och adresskontroll.
PM 1993-04-01. Dnr 10 016-93/109. Stockholm.
- Simon, J. (1984)
Immigrants, taxes and welfare in the United States.
Population and Development Review 10, 55-69.
- Simon, J. (1989)
The Economic Consequences of Immigration.
Cambridge, Massachusetts, USA.
- Strömback, T. (1986)
Migrants in the Australian Labour Market.
Research report No.10. Bureau of Labour Market Research. Cambera.
- Säll, H. (1968)
Våra utlänningar är mer sjuka än vi själva visar statistik i RFV.
Tidskrift för allmän försäkring, 61.
- SCB (1972)
Den utrikes omflyttningen sedan 1944 och dess betydelse för Sveriges
Befolkningsutveckling. *Information i prognosfrågor*. 1972:14 Stockholm.

SCB (1974)

Den inrikes omflyttningen 1968-73.

Information i prognosfrågor 1974:3. Stockholm.

SCB (1977)

Invandrarnas Levnadsförhållanden 1975.

Levnadsförhållanden nr 9. Stockholm.

SCB (1980)

Invandrarungdomen och gymnasieskolan. *SMU* 1980:27. Stockholm.

SCB (1985)

Ohälsa och sjukvård. Rapport Nr. 42

Levnadsförhållanden 1975-1983 Stockholm.

SCB (1987)

Ojämligheten i Sverige. *Levnadsförhållanden 1975-1985* Stockholm.

SCB (1992)

Utvandrare. Vem är det? Stockholm.

SCB (1994)

Sveriges framtida befolkning. *Bilaga 5 till Långtidsutredningen 1995*. Örebro.

SCB (1994)

Brister i folkbokföringen. PM 1994-10-04. Dnr 2574/94. Örebro.

SIV (1982)

Invandring och kommunal ekonomi. Norrköping.

Socialstyrelsen (1994)

Social rapport 1994. *Rapport 1994:10*. Stockholm.

Socialstyrelsen (1995)

Invandrades hälsa och sociala förhållanden. *Rapport 1995:5*. Stockholm.

SOU 1977:65

Kommunernas gatuhållning. Stockholm.

SOU 1988:10

Rätt adress. Allmänna Förlaget. Stockholm.

SOU 1991:98

Kommunal ekonomi i samhällsekonomisk balans. Norstedts. Stockholm.

SOU 1993:53

Kostnadsutjämning mellan kommunerna. Norstedts. Stockholm.

SOU 1994:70

Inomkommunal utjämning.

Landstingsekonomiska utredningen, Norstedts. Stockholm.

SOU 1995:75

SOU 1995:76

Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. Stockholm.

Arbete åt invandrare. Stockholm.

Ulrich, R. (1994)

The Impact of Foreigners on the Public Purse. In Spencer, S. (ed):
Immigration as an Economic Asset. Staffordshire. England.

Wadensjö, E. (1972)

Immigration och Samhällsekonomi. Lund.

Wadensjö, E. (1975)

Remuneration of Migrant Workers in Sweden. *International Labour Review.*

Wadensjö, E. (1977)

Återutvandring. Stencil.

Wadensjö, E. (1994)

The Earnings of Immigrants in Sweden.

Paper for the Sixth Annual Conference of the European Association of Labour Economics. Warsaw, September 22-25, 1994.

Wehrmann, M. (1989)

Auswirkungen der Ausländerbeschäftigung auf die Volkswirtschaft der Bundesrepublik Deutschland in Vergangenheit und Zukunft.

Dissertation Universität Bochum, Baden-Baden. Citerad i Straubhaar och Weber (1994).

Weintraub, S. (1984)

Illegal immigrants in Texas: Impact on social services and related considerations. *International Migration Review* 18, 733-47.

Winander, B. (1975)

Den offentliga sektorn och jämlikheten. Ingår i:

Offentlig sektor i tillväxt. SNS. Uddevalla.

Zimmerman, K. (1994)
 The Labour Market Impact of Immigration. In Spencer, S. (ed):
Immigration as an Economic Asset. Staffordshire. England.

Övrigt:

AKU
 Årsmedeltal 1963, 1977, 1980, 1981, 1983, 1984, 1987, 1989, 1992 och 1994.
 Dessutom specialuttag för 1987, 1992 och 1994.

SCB
Statistisk årsbok olika årgångar.

SCB
Folkmängd olika årgångar.

SCB
Befolkningsförändringar olika årgångar.

SCB
Befolkningsstatistik olika årgångar.

SCB
Folk- och Bostadsräkningarna 1970 1975, och 1980, 1985 och 1990 samt
 specialuttag från dessa.

SCB
Utbildningsstatistisk årsbok 1992.

SCB
Kommunernas Finanser. Olika årgångar.

SCB
Vad kostar verksamheten i kommunerna? Olika årgångar

SCB
Årsbok för Sveriges kommuner. Olika årgångar.

SCB
Nationalräkenskaper. Internt Material. Stockholm.

SCB
 Uppgifter från Inkomstregistret. Sambearbetning mellan Inkomst och
 Befolkningsregistret. Örebro.

Statens invandrarverk (1994)
Årsredovisning för 1993/94. Norrköping.

Dessutom uppgifter från Statsbyggaren, Utbildningsdepartementet och
Socialdepartementet.

Abstract

Immigration, Employment and Economic Effects

During the post-war years the number of immigrants in Sweden has increased rapidly. In 1940 the proportion of foreign-born persons within the total population of the country only amounted to about 1 per cent. The corresponding proportion had increased to nearly 7 per cent in 1970 and to just above 10 per cent in 1994. That is, somewhat to more than 900 000 individuals. Besides, there is a growing group of the so-called second-generation immigrants. That is, children born in Sweden with at least one parent born abroad. This group amounts to nearly 700 000 individuals today. The total number of the first and the second generation immigrants amounts to 1.6 millions individuals. This is 18 per cent of the total population.

Economic research on immigration largely covers three areas:

- 1) Economic causes of immigration. How will the international differences in unemployment and income affect the direction, the size and the composition of the immigrant flow?
- 2) Economic effects on the immigrant country. There are three important issues; namely:
  - a) What is the effect on economic growth?
  - b) How will relative factor-prices and employment be affected?
  - c) How will the public sector redistribute incomes between the immigrant and the indigenous populations? The direction of this redistribution depends on whether the immigrants demand more or less of the public sector than they contribute to the system in taxes. The fact is that the direction depends to a large scale on the employment situation and on the age structure of the immigrants.
- 3) The immigrants adaptation to the host countries' labour markets. How will the immigrants' employment, occupational career and incomes develop over time?

The three areas mentioned here-above are mutually linked. The labour market career obtained by immigrants and the effects of immigration on real capital formation, to a large extent, determine economic and social effects of immigration. Long-term economic effects such as labour supply, production, demand on the public sector etc are to a large extent dependent on the size and distribution by sex, age, education and occupation within the immigrant population. Besides, immigrants' labour market behaviour is supposedly affected by the reasons behind the decision to migrate. Labour immigrants' behaviour on the labour market can be expected to differ from that of refugee immigrants.

Until the mid 1970s immigration to Sweden was primarily labour force immigration. This immigration varied with the labour market situation in Sweden. In general, it can be said that from the late 1940s to the mid-1970s there was a marked connection between annual immigration and the labour market situation. Immigration was large when there was a great demand for labour in Swedish industry and diminished as demand decreased. The notable weakening of this connection, after 1975, is probably due to the changed character of immigration. Since the mid 1970s the proportion of refugees and "tied movers" (relatives of already admitted immigrants) has increased simultaneously with a decrease in labour immigration. The economic motivation for migration can be assumed to be weaker among refugees and tied movers than among the earlier labour immigrants.

There have been great changes in the employment situation for immigrants in the last 15 years. Several studies have showed that the employment situation for immigrants in Sweden was good up to the mid 1970s. The immigrants degree of employment often exceeded that of the native population. As the character of immigration changed, the economic integration of the immigrants became weaker. For example, a great number of refugees who arrived during the 1980s never entered the labour market despite the 1980s boom in Sweden. During the depression in the early 1990s the immigrants' employment rate decreased further.

It might be mentioned that the same observations have been made in many other countries. In countries like the USA, Canada and Australia, entering into the labour market has been considerably more difficult for the immigrants of the 1980s in comparison to earlier immigrants. This development has run parallel with the increasingly distant ethnic backgrounds of the new immigrants. It seems reasonable to work on the hypothesis that the "distant" ethnic and cultural background of these immigrants has contributed to the result that their human capital has been poorly adapted to the labour market of the immigrant country. Besides, this competence gap may be widened if the economy of the immigrant country undergoes structural changes that make higher demands on the skills and knowledge that are specific to the immigrant country.

As regard the question of economic effects of immigration, the general impression is that they are small. Many empirical investigations in USA and Europe show weak relationships between immigration and the natives' wages and employment. This remains the case even when the native labour force is disaggregated. We can probably draw the conclusion that the post-war immigration to Sweden has hardly affected the total employment level for the natives. However, it is possible that the structure of the natives' employment has, to some extent, been affected.

Another issue of concern is the relationship between immigration and the economic growth. It is still a hypothetical question as to whether there is any relationship. The empirical literature cannot give any good answer. It is probable that the answer depends on the immigrants' own human capital.

There are relatively few empirical studies of how the public sector redistributes incomes between immigrants and the natives. The different studies give ambiguous results. This is probably due to some basic circumstances such as that in most studies only some budget items are included. The outcome depends on the selection of items. Secondly, the quality of data varies strongly from one country to the other. Different kinds of estimates often have to be made. The results may depend on the premises on which the estimates are based. The third reason is that the studies cover different periods. In many countries the structure of immigration and the immigrants' integration into the labour market have changed over time, which affects the outcome. The fourth reason may be that the 'immigrant' concept is defined in different ways. Some studies refer to foreign citizens as 'immigrants' and others to those born abroad.

Three studies of this kind have been made in Sweden. The first was conducted by Wadensjö (1973). He studied the effects of the 'marginal immigration' that occurred in 1969. By 'marginal' in this context it is meant that it is so insignificant that it does not, and it is not supposed to, affect some public expenses such as certain kinds of public services and indivisibilities. Examples of such expenses include public and foreign administration costs, research and the rural road system costs. Wadensjö found that immigration had positive income effects for the native population. The second was made by Ekberg (1983) who studied the redistribution effects in the years 1970 and 1976 for the entire immigrant population that had developed during the post-war period up to the mentioned years. This immigrant population is so large that it can reasonably be regarded as not being marginal and it can therefore be expected to affect the public expenses mentioned above. Ekberg also found positive income effects for the native population. In 1970 the public sector redistributed SEK 4-6 billion, in today's price level, from the immigrant population to the native population. In 1976 the income effects were somewhat smaller. The third study was conducted by Gustavsson

(1990) covering the years 1980-85. The study only covered foreign citizens and it was only concerned with some parts of the public sector.

Gustavsson found that the income effects were neutral. We can probably draw the conclusion that in the post-war period up to the late 1970s, the native Swedish population obtained annual additional incomes through the public sector because of the immigrants. During that period we had full employment both for the native Swedes and the immigrant population. Newly arrived immigrants quickly entered the labour market. At the same time the age structure of the immigrant population was favourable.

During the boom of the 1980s the native Swedish population was still fully employed, whereas immigrants, especially those who had recently arrived, were hit by large unemployment. This had the effects that immigrants started using the public welfare system to a much larger extent than before. In chapter 4-6 it is shown that at the beginning of the 1990s the public sector transferred incomes from the native population to immigrants. The main explanation is the high unemployment among the 1980s immigrants. Despite the boom of the 1980s many of these immigrants never entered the Swedish labour market. The negative income effect for the native Swedish population, for the year 1991, can be estimated to SEK 5-10 billion. During the recession of 1992-1994 immigration into Sweden continued. It primarily consisted of refugees from the former Yugoslavia. Immigration during these years can be described as immigration to unemployment. The negative income effect for the Swedish population thus increased and can be estimated to nearly SEK 20 billion for the year 1995.

Even if SEK 20 billion per year is a huge amount in absolute terms, it is small in relation to that part of Sweden's yearly GDP produced by the native Swedish population. The negative income effect in 1995 is only about 1.5 per cent of that part of GNP. The corresponding positive income effect in 1970 was only 0.5-0.7 per cent. In both cases it is less than one year's normal growth of the Swedish GDP.

The fact that large groups of immigrants did not enter the labour market during the 1980s' boom is probably an indication that their human capital was not adapted to the Swedish labour market. This implies that it will probably be necessary to invest in new human capital for the new immigrants. The 1980s immigrants were ethnically and culturally more distant than the previous ones. Besides, structural changes have taken place in the Swedish economy. One example of such a change is the transition from industrial production to service production. This transition has probably increased the demand for specific knowledge about Sweden.

There are, of course, many other aspects of immigration. For an example, for the last 15 years immigration into Sweden has partly been refugee immigration. This immigration has been allowed for humanitarian reasons. But still the economic aspects of this immigration are of interest.

From a strict economic point of view we can draw the conclusion that immigration into Sweden up to approximately the mid 70s was economically positive for the native population while immigration that occurred after that has hitherto been economically negative for the native population. However, the positive and the negative income effects have been small.

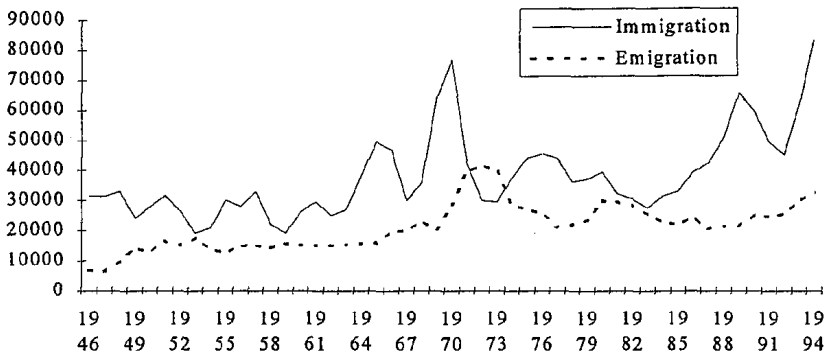
What will happen during the next 10–20 years in Sweden depends to a large extent on the development of the employment situation of the immigrants. At that time the age structure of immigrant population will still be favourable.

Bilagor

Bilaga till kapitel 2

Diagram B.2.1 Immigration och emigration till Sverige under efterkrigstiden

Källa: Lundh, Olsson (1994) samt SOS Befolkningsstatistik.

De största invandrargrupperna

En sammanställning av de största grupperna utrikes födda med hänsyn till födelseland finns i tabell B.2.1. Här framgår klart effekterna av in- och utvandringsströmmarna efter 1970. Det är framför allt de utomeuropeiska grupperna som tillkommit och en kraftig ökning av födda i Jugoslavien. Det sistnämnda beror naturligtvis på de senaste årens krigshändelser. Mellan 1970 och 1994 har det skett en kraftig "utspridning" av de utrikes födda. År 1970 utgjorde de 15 största grupperna 92 procent av samtliga utrikes födda. År 1994 var motsvarande andel 74 procent.

Tabell B.2.1 De största grupperna utrikes födda i slutet av respektive år

1970			1994		
Födelseland	Antal	Andel män	Födelseland	Antal	Andel män
Finland	235 453	47,0 %	Finland	207 796	42,4 %
Norge	44 681	40,6 %	Jugoslavien*	109 539	51,1 %
Tyskland	41 793	44,4 %	Iran	48 693	56,7 %
Jugoslavien	33 779	56,3 %	Norge	45 856	40,9 %
Danmark	33 152	54,3 %	Danmark	40 907	52,4 %
Estland	18 513	50,4 %	Polen	39 009	35,2 %
USA	12 646	48,4 %	Tyskland	35 726	43,6 %
Grekland	11 835	57,9 %	Turkiet	29 242	52,4 %
Polen	10 851	47,5 %	Chile	27 195	48,6 %
Ungern	10 650	60,1 %	Irak	23 389	61,5 %
Österrike	7 927	56,7 %	Libanon	21 593	56,0 %
Tjeckoslovakien	7 392	53,9 %	Ungern	14 799	52,2 %
Italien	7 264	67,4 %	Etiopien	13 384	56,1 %
Sovjetunionen	7 244	47,7 %	Storbritannien	12 569	61,5 %
Storbritannien	5 378	52,1 %	Grekland	12 440	59,4 %
Övriga länder	43 023	56,1 %	Övriga länder	239 918	49,7 %
Summa	537 585	49,3 %	Summa	922 055	48,3 %

* Invandrare från f.d. Jugoslavien och från Bosnien-Hercegovina.

Källa: SCB. Folk och bostadsräkningen 1970 och Befolkningsstatistik 1994.

För hela gruppen utrikes födda är könsfördelningen tämligen jämn. I högre åldersklasser finns dock en klar övervikt för kvinnor. Mellan olika invandrargrupper varierar könsfördelningen starkt.

Yrke och näringsgren

Efterkrigstidens invandring till Sverige var fram till mitten av 1970-talet i allt väsentligt en arbetskraftsinvandring. Denna invandring har bestått dels av välutbildade specialister (exempelvis läkare och tekniker) dels av invandrare till industrin och servicesektorn. Den senare typen av arbetskraftsinvandring har varit den klart största. Detta återspeglas i invandrarernas fördelning på yrke och näringsgren, vilken framgår av tabell B.2.2 och B.2.3.

Genom en specialbearbetning av AKU 1992 har det varit möjligt att få fram dessa uppgifter för hela gruppen utrikes födda med uppdelning på utländskt medborgarskap och på naturaliserade. Tabellerna visar att de utländska medborgarna har större andel inom tillverknings- och servicearbeten än både totalbefolkningen och de naturaliserade. Att de naturaliserade har en yrkes- och näringsgrenssammansättning som ligger närmare svenskbefolkningens kan bero på längre vistelsetid i Sverige och/eller att tidiga invandrarkohorter redan från början gick in i andra yrken och näringar än senare kohorter. Stora variationer finns mellan olika invandrargrupper. Av nämnda specialbearbetning framgår exempelvis att invandrare födda i Sydeuropa till nästan 70 procent finns inom tillverknings- och serviceyrken medan för invandrare födda i Västeuropa motsvarande andel är endast ca 30 procent, dvs. lägre än i totalbefolkningen. Omvänt har sydeuropéerna låg andel och västeuropéerna hög andel inom tekniskt, natur- och samhällsvetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arbete. Även invandrare från Östeuropa har stor andel inom dessa yrken. En mer detaljerad beskrivning av olika invandrargrupperns fördelning på yrken finns i Ekberg (1991) men då avseende 1987. Några större förändringar torde inte ha skett mellan 1987 och 1992.

Andelen företagare bland utrikes födda utländska medborgare är något lägre än i totalbefolkningen medan de naturaliserade har ungefär samma andel. Genomsnittet för de utrikes födda påverkas starkt av att finska invandrare har låg andel företagare. Många andra invandrargrupper förefaller ha större andel företagare än i totalbefolkningen, se Ekberg (1991).

Yrkesfördelning

Tabell B.2.2 Yrkesfördelning i procent 1992

	Utrikes födda		Total be- folkning
	Med utländskt medborgarskap	Naturalise- rade	
<i>Män</i>			
0. Tekniskt, naturvetenskapligt, humanistiskt, konstnärligt och militärt arbete	13,5	18,3	19,7
1. Hälso-, sjukvårds- och socialt arbete	6,2	5,2	3,9
2. Administrativt, kameralt och kontorstekniskt arbete	6,3	9,0	12,0
3. Kommersiellt arbete	6,7	6,1	9,8
4. Lantbruks-, skogs- och fiskeri- arbete	1,4	1,9	4,7
6. Transport- och kommunikations- arbete	5,3	8,4	7,9
5. Gruv- och stenbrytning			
7. Tillverkningsarbete			
8. Maskinskötsel m.m.	44,9	39,8	35,0
9. Servicearbete m.m.	15,7	11,2	7,0
Andel företagare i procent	11,8	14,6	13,8
<i>Kvinnor</i>			
0. Tekniskt, naturvetenskapligt, humanistiskt, konstnärligt och militärt arbete	13,4	11,2	14,6
1. Hälso-, sjukvårds- och socialt arbete	25,3	30,5	29,5
2. Administrativt, kameralt och kontorstekniskt arbete	11,8	17,9	21,7
3. Kommersiellt arbete	6,4	6,2	9,5
4. Lantbruks-, skogs- och fiskeri- arbete	0,4	1,0	1,7
6. Transport- och kommunikations- arbete	2,0	3,2	3,4
5. Gruv- och stenbrytning			
7. Tillverkningsarbete			
8. Maskinskötsel m.m.	16,4	12,5	6,8
9. Servicearbete m.m.	24,4	17,6	12,8
Andel företagare i procent	4,9	5,6	5,0

Källa: AKU 1992 Specialbearbetning AKU 1992.

Tabell B.2.3 Näringsgrensfördelning i procent 1992

	Utrikes födda		Total be- folkning
	Med utländskt medborgarskap	Naturalise- rade	
<i>Män</i>			
1. Jordbruk, skogsbruk m.m.	1,6	1,4	4,5
2-4 Gruv-, tillverkningsindustri	40,0	35,3	28,7
5. Byggnadsindustri	5,4	7,2	11,4
6. Handel, restaurang, hotell	17,0	16,4	14,0
7. Samfärdsel, post, tele m.m.	7,0	10,4	9,6
8. Bank, försäkring m.m.	5,2	8,1	10,2
9. Offentlig förvaltning och andra tjänster	23,7	21,2	21,4
<i>Kvinnor</i>			
1. Jordbruk, skogsbruk m.m.	0,4	0,9	1,8
2-4 Gruv-, tillverkningsindustri	18,3	16,3	11,1
5. Byggnadsindustri	0,8	0,5	1,1
6. Handel, restaurang, hotell	16,0	13,6	14,5
7. Samfärdsel, post, tele m.m.	3,4	4,4	4,6
8. Bank, försäkring m.m.	5,3	7,1	8,4
9. Offentlig förvaltning och andra tjänster	55,8	57,0	58,3

Källa: AKU 1992. Specialbearbetning AKU 1992.

Olikheter i yrkes- och näringsgrensfördelning mellan invandrare och svenskbefolkning samt mellan olika invandragrupper kan delvis tillskrivas skillnader i utbildningsnivå.

Men skillnader i formell utbildningsnivå är inte den enda förklaringen. Av tabell B.2.4 och B.2.5 framgår att den formella utbildningsnivån är ungefär densamma för hela gruppen utrikes födda som för svenskbefolkningen. Ändå finns de på delvis olika delar av arbetsmarknaden. Det finns dock inget utrymme inom ramen för denna studie att diskutera tänkbara orsaker till detta. För en sådan diskussion hänvisas den intresserade läsaren till exempelvis Wadensjö (1972) och Ekberg (1991 och 1993b).

Totalt för hela åldersklassen 16–64 år finns således endast små skillnader i utbildning mellan utrikes födda och den övriga befolkningen. En närmare analys avslöjar dock vissa skillnader mellan åldersklasser. I åldrar upp till 40 år har de utrikes födda något större andel med enbart förgymnasial utbildning. I åldrarna däröver ändras dock bilden. Andelen med förgymnasial utbildning är nu lägre bland de utrikes födda. Detta torde återspegla olikheter i utbildningsstandard mellan olika invandrarårgångar. Dessutom förefaller spridningen i utbildningsnivå vara något större bland utrikes födda än i den övriga befolkningen. Bland utrikes födda finns både något större andel med förgymnasial utbildning och med eftergymnasial utbildning längre än 2 år. Det sistnämnda gäller främst utländska medborgare och torde bero på att gäststuderande kyrkobokför sig i Sverige.

Det finns väsentliga skillnader i utbildning mellan olika invandrargrupper. Stor andel med kort utbildning finns bland män födda i Finland och bland kvinnor födda i Sydeuropa, Mellersta Östern och övriga Asien. Bland invandrarna från Sydeuropa och invandrare från utomeuropeiska länder har vi sannolikt grupper med endast några års formell utbildning. Kvinnor från Mellersta Östern har också ganska hög andel med akademisk utbildning. Invandrare från Västeuropa och Östeuropa har stor andel välutbildade.

Tabell B.2.4 Utbildningsnivåer för olika invandrargrupper 1992. 16–64 år. Män.
Fördelning i procent

Grupp	Förgymnasial utbildning	Gymnasial utbildning	Eftergymnasial utbildning ≤ 2 år	Eftergymnasial utbildning > 2 år
Total befolkning	32,8	45,2	10,7	11,3
Utrikes födda	35,1	41,2	9,5	14,2
a) Utländska medborgare	37,9	38,1	8,8	22,1
b) Naturaliserade	32,5	44,1	10,3	13,1
<i>Födda i:</i>				
Finland	43,0	45,2	6,4	5,5
Övriga Norden	31,0	44,6	11,5	13,4
Sydeuropa	35,1	41,7	9,5	14,2
Västeuropa	22,0	47,6	10,8	18,8
Östeuropa	21,7	39,6	11,0	38,6
Latinamerika	29,9	39,0	14,6	16,5
Afrika	35,5	39,3	8,4	16,8
Mellersta Östern	42,2	33,3	8,9	15,7
Övriga Asien	45,8	26,2	6,5	21,5

Sydeuropa:	Albanien, Cypern, Grekland, Italien, Jugoslavien, Malta, Portugal och Spanien.
Västeuropa:	Västtyskland, Storbritannien, Irland, Frankrike, Österrike, Schweiz, Beneluxländerna
Östeuropa:	Polen, Tjeckoslovakien, Bulgarien, Rumänien, Ungern, Östtyskland, Sovjetunionen inkl. de Baltiska staterna
Latinamerika:	Länderna på den amerikanska kontinenten utom USA och Kanada.
Mellersta Östern:	Afghanistan, Syrien, Libanon, Turkiet, Irak, Iran, Saudiarabien, Förenade Arabemiraten.
Övriga Asien:	Asiatiska länder utom Mellersta Östern.

Källa: Specialuttag AKU 1992.

**Tabell B.2.5 Utbildningsnivåer för olika invandrargrupper 1992. 16-64 år.
Kvinnor*.
Fördelning i procent**

Grupp	Förgymnasial utbildning	Gymnasial utbildning	Eftergymnasial utbildning ≤ 2 år	Eftergymnasial utbildning > 2 år
Total befolkning	30,8	46,6	12,6	9,9
Utrikes födda	38,1	39,1	11,6	11,1
a) Utländska medborgare	40,7	35,1	12,0	12,1
b) Naturaliserade	35,7	42,7	11,3	10,2
<i>Födda i:</i>				
Finland	37,2	42,8	11,8	8,3
Övriga Norden	37,9	44,1	11,0	6,9
Sydeuropa	46,7	38,4	10,8	3,8
Västeuropa	25,1	39,8	17,8	17,3
Östeuropa	20,7	41,0	13,8	24,6
Latinamerika	36,6	39,2	12,5	11,7
Afrika	50,7	33,3	9,3	6,7
Mellersta Östern	58,1	28,9	5,6	7,4
Övriga Asien	52,4	31,3	7,5	8,8

* Se tabell B.2.4.

Källa: Specialuttag AKU 1992.

Bilaga till kapitel 3

Tabell B.3.1 Genomsnittlig utbildningsnivå (antal skolår) 1970 och 1990*

	Män		Kvinnor	
	1970	1990	1970	1990
Utrikes födda	9,5	9,7	9,0	9,6
Svenska tvillingar	9,2	9,2	8,8	9,3
Födda i Finland	8,8	8,8	8,8	9,4
Svenska tvillingar	8,8	8,8	8,8	9,2
Födda i övriga nordiska länder	9,1	9,6	8,5	9,2
Svenska tvillingar	8,7	9,3	8,4	9,0
Födda i Grekland	7,7	8,2	6,6	7,3
Svenska tvillingar	8,2	8,3	8,1	8,3
Födda i Jugoslavien	9,0	9,2	8,3	8,8
Svenska tvillingar	8,6	8,6	8,3	8,5
Födda i Polen	10,0	11,4	9,3	10,9
Svenska tvillingar	9,0	9,9	8,6	9,5
Födda i Västeuropa	10,8	11,2	9,8	10,3
Svenska tvillingar	9,8	10,0	9,2	9,6
Födda i Tjeckoslovakien	11,2	11,9	10,4	11,5
Svenska tvillingar	9,8	10,3	9,3	10,0

* Det genomsnittliga antalet skolår är beräknat enligt en metod utarbetad av SCB. Individerna grupperades i följande utbildningsnivåer: Folkskola, Grundskola, Gymnasieutbildning högst 2 år, Gymnasieutbildning mer än 2 år, Eftergymnasial utbildning mindre än 3 år, Eftergymnasial utbildning 3 år eller mer, Forskarutbildning. SCB beräknar att den genomsnittliga utbildningstiden i respektive grupp är 7 år, 9 år, 10,3 år, 12,0 år, 13,5 år 15,7 år och 19,0 år. Den lägsta klassifikationsnivån i FoB är folkskola 7 år eller lägre. Endast ett litet antal individer i den vuxna infödda svenska befolkningen har mindre än 7 års folkskola. Detta torde också vara fallet i flertalet av invandrargrupperna. Skolsystemet i de flesta Europeiska länder torde vara ganska likt det svenska. SCB har därför antagit att alla som tillhör den lägsta klassifikationsnivån har 7 års skolgång. Detta förefaller vara en god approximation med undantag för invandrare födda i Jugoslavien och Grekland. I intervjustudier visade Wadensjö (1972) att en relativt stor andel av lågutbildade invandrare från Jugoslavien har endast 5 års skolgång. Sannolikt gäller detta också för invandrare från Grekland. För dessa grupper har vi därför korrigerat SCB:s antagande. Hälften av invandrarna från Grekland och Jugoslavien tillhörande den lägsta klassifikationsnivån har antagits ha endast 5 års utbildning.

Källa: Specialbearbetning FoB 1970 och FoB 1990.

Tabell B.3.2: Socioekonomisk fördelning i procent för män

	År	Arbetare		
		Oskolade	Skolade	Summa
Utrikes födda	1970	33,4	32,2	65,6
Svenska tvillingar		33,4	32,2	65,6
Utrikes födda	1980	29,3	29,0	58,3
Svenska tvillingar		28,2	27,9	56,1
Utrikes födda	1990	25,2	27,2	52,4
Svenska tvillingar		25,4	26,2	51,6
Födda i Finland	1970	40,4	36,6	77,0
Svenska tvillingar		40,4	36,6	77,0
Födda i Finland	1980	35,9	34,8	70,7
Svenska tvillingar		32,6	32,2	64,8
Födda i Finland	1990	31,0	32,4	63,4
Svenska tvillingar		29,3	29,7	59,0
Födda i övriga Nordiska länder	1970	31,7	29,0	60,7
Svenska tvillingar		31,7	29,0	60,7
Födda i övriga Nordiska länder	1980	29,5	24,0	53,5
Svenska tvillingar		27,3	24,9	52,2
Födda i övriga Nordiska länder	1990	24,8	21,6	46,4
Svenska tvillingar		24,0	22,6	46,6
Födda i Jugoslavien	1970	44,3	42,9	87,2
Svenska tvillingar		44,3	42,9	87,2
Födda i Jugoslavien	1980	42,6	38,0	80,6
Svenska tvillingar		36,0	36,1	72,1
Födda i Jugoslavien	1990	36,2	35,7	71,9
Svenska tvillingar		32,1	33,9	66,0
Födda i Grekland	1970	56,8	29,9	86,7
Svenska tvillingar		56,8	29,9	86,7
Födda i Grekland	1980	61,1	16,0	77,1
Svenska tvillingar		45,5	26,8	72,3
Födda i Grekland	1990	45,1	20,4	65,5
Svenska tvillingar		26,5	26,5	67,6
Födda i Västeuropa	1970	19,7	26,3	46,0
Svenska tvillingar		19,7	26,3	46,0
Födda i Västeuropa	1980	14,0	22,5	36,5
Svenska tvillingar		17,0	21,9	38,9
Födda i Västeuropa	1990	13,2	21,5	34,7
Svenska tvillingar		16,9	16,1	33,0
Födda i Polen	1970	28,0	28,4	56,4
Svenska tvillingar		28,0	28,4	56,4
Födda i Polen	1980	23,0	25,7	48,7
Svenska tvillingar		26,0	24,5	50,5
Födda i Polen	1990	18,2	19,8	38,0
Svenska tvillingar		19,5	21,1	40,6
Födda i Tjeckoslovakien	1970	22,9	28,6	51,5
Svenska tvillingar		22,9	28,6	51,5
Födda i Tjeckoslovakien	1980	15,3	23,6	38,9
Svenska tvillingar		19,4	22,9	42,3
Födda i Tjeckoslovakien	1990	11,1	21,1	32,2
Svenska tvillingar		18,1	18,8	36,9
Totalbefolkningen	1980	27,5	23,5	51,0
Totalbefolkningen	1990	25,7	24,2	49,9

*) FoB 1990 innehåller inga uppgifter om pensionärer.

Källa: Specialbearbetningar av FoB 1970, 1980 och 1990.

Tjänstemän				Företagare			Pensionärer
Lägre nivå	Mellan nivå	Högre nivå	Summa	Jordbruk	Ej jordbruk	Summa	1980 som var 16-49 år 1970
6,5	12,8	6,8	26,1	0,9	7,5	8,4	—
6,5	12,8	6,8	26,1	0,9	7,5	8,4	—
7,8	16,0	8,5	32,3	0,7	8,7	9,4	3,6
9,2	16,8	8,6	34,6	1,4	8,3	9,7	2,5
8,1	18,1	11,9	38,1	0,5	9,0	9,5	—*)
9,7	18,0	11,8	39,5	1,3	7,5	8,8	—*)
4,6	8,2	3,1	15,9	0,7	6,4	7,1	—
4,6	8,2	3,1	15,9	0,7	6,4	7,1	—
6,8	12,1	4,0	22,9	0,6	5,9	6,5	4,2
8,1	13,5	4,8	26,4	1,4	7,3	8,7	2,2
7,4	15,6	7,0	30,0	0,6	6,0	6,6	—*)
9,2	16,2	7,8	33,2	1,4	6,5	7,9	—*)
7,1	14,7	7,2	29,0	1,6	8,7	10,3	—
7,1	14,7	7,2	29,0	1,6	8,7	10,3	—
8,7	16,7	9,0	34,4	1,0	11,1	12,1	3,7
9,8	17,4	8,9	36,1	2,0	9,7	11,7	3,5
9,0	18,9	13,0	40,9	0,8	11,9	12,7	—*)
10,0	18,2	13,2	41,4	1,4	10,1	12,0	—*)
1,6	3,2	1,9	6,7	0,0	6,1	6,1	—
1,6	3,2	1,9	6,7	0,0	6,1	6,1	—
2,9	5,5	2,5	10,9	0,0	8,4	8,4	4,7
7,0	10,1	3,7	20,8	0,7	6,4	7,1	1,7
4,1	9,3	3,9	17,3	0,0	10,8	10,8	—*)
8,2	13,8	5,9	27,9	0,6	5,5	6,1	—*)
2,1	2,8	2,0	6,9	0,0	6,4	6,4	—
2,1	2,8	2,0	6,9	0,0	6,4	6,4	—
3,5	4,9	3,3	11,7	0,0	11,2	11,2	5,5
8,2	9,6	3,2	21,0	1,0	5,8	6,8	2,6
6,1	8,0	5,3	19,4	0,0	15,2	15,2	—*)
8,8	12,6	5,0	26,4	0,8	5,2	6,0	—*)
10,4	21,1	12,3	43,8	0,9	9,3	10,2	—
10,4	21,1	12,3	43,8	0,9	9,3	10,2	—
10,1	25,3	15,0	50,4	0,7	12,4	13,1	1,4
11,4	23,0	14,5	48,9	1,2	10,8	12,0	2,1
9,9	24,1	19,2	53,2	0,5	11,7	12,3	—*)
11,5	22,4	17,5	51,4	1,4	9,0	10,4	—*)
8,6	15,1	10,3	34,0	0,3	9,3	9,6	—
8,6	15,1	10,3	34,0	0,3	9,3	9,6	—
8,4	18,2	14,1	40,7	0,1	10,4	10,5	5,5
9,6	18,2	13,3	41,1	0,5	7,9	8,4	4,1
8,3	22,8	19,1	50,2	0,0	11,7	11,7	—*)
10,7	19,4	20,9	51,0	0,0	8,2	8,2	—*)
8,6	20,0	13,0	41,6	0,0	6,9	6,9	—
8,6	20,0	13,0	41,6	0,0	6,9	6,9	—
9,0	24,8	19,3	53,1	0,0	8,0	8,0	2,3
10,5	22,3	15,8	48,6	0,6	8,4	9,0	2,0
7,3	26,0	26,3	59,6	0,0	8,1	8,1	—*)
11,4	22,8	22,3	56,5	0,6	6,1	6,7	—*)
10,5	16,6	9,8	36,9	4,0	8,0	12,0	—
10,0	17,4	13,6	41,0	2,5	6,5	9,0	—

Tabell B.3.3: Socioekonomisk fördelning i procent för KVINNOR

	År	Arbetare		
		Oskolade	Skolade	Summa
Utrikes födda	1970	58,9	9,0	67,9
Svenska tvillingar		58,9	9,0	67,9
Utrikes födda	1980	50,2	9,6	59,8
Svenska tvillingar		48,2	8,9	57,1
Utrikes födda	1990	39,8	12,1	51,9
Svenska tvillingar		41,1	11,4	52,5
Födda i Finland	1970	62,8	10,2	73,0
Svenska tvillingar		62,8	10,2	73,0
Födda i Finland	1980	52,9	11,3	64,2
Svenska tvillingar		49,9	10,2	60,1
Födda i Finland	1990	41,9	14,0	55,6
Svenska tvillingar		42,3	12,8	55,1
Födda i övriga Nordiska länder	1970	61,7	8,9	70,6
Svenska tvillingar		61,7	8,9	70,6
Födda i övriga Nordiska länder	1980	55,2	8,7	63,9
Svenska tvillingar		52,2	8,5	60,7
Födda i övriga Nordiska länder	1990	44,8	11,2	56,0
Svenska tvillingar		42,9	10,5	53,4
Födda i Jugoslavien	1970	81,2	9,2	90,4
Svenska tvillingar		81,2	9,2	90,4
Födda i Jugoslavien	1980	72,4	11,2	83,6
Svenska tvillingar		68,1	9,1	77,2
Födda i Jugoslavien	1990	56,7	14,0	70,7
Svenska tvillingar		59,4	12,8	72,2
Födda i Grekland	1970	86,8	8,8	95,6
Svenska tvillingar		86,8	8,8	95,6
Födda i Grekland	1980	84,1	5,2	89,3
Svenska tvillingar		72,3	8,2	80,5
Födda i Grekland	1990	67,6	9,9	77,5
Svenska tvillingar		64,6	11,9	76,5
Födda i Västeuropa	1970	47,0	7,8	54,8
Svenska tvillingar		47,0	7,8	54,8
Födda i Västeuropa	1980	40,1	8,1	48,2
Svenska tvillingar		39,2	7,7	46,8
Födda i Västeuropa	1990	34,1	9,9	43,5
Svenska tvillingar		33,9	9,1	43,0
Födda i Polen	1970	58,2	7,6	65,8
Svenska tvillingar		58,2	7,6	65,8
Födda i Polen	1980	44,2	6,9	51,1
Svenska tvillingar		51,5	6,6	58,1
Födda i Polen	1990	28,3	9,3	37,6
Svenska tvillingar		37,2	9,3	46,5
Födda i Tjeckoslovakien	1970	46,1	7,7	53,8
Svenska tvillingar		46,1	7,7	53,8
Födda i Tjeckoslovakien	1980	30,6	7,5	38,1
Svenska tvillingar		39,4	7,6	7,0
Födda i Tjeckoslovakien	1990	20,0	9,0	29,0
Svenska tvillingar		29,9	9,1	39,0
Totalbefolkningen	1980	40,6	8,1	48,7
Totalbefolkningen	1990	34,8	12,2	47,0

*) FoB 1990 innehåller inga uppgifter om pensionärer.

Källa: Specialbearbetningar av FoB 1970, 1980 och 1990.

Tjänstemän				Företagare			Pensionärer
Lägre nivå	Mellan nivå	Högre nivå	Summa	Jordbruk	Ej jordbruk	Summa	1980 som var 16-49 år 1970
17,8	7,8	2,7	28,3	0,7	3,1	3,8	—
17,8	7,8	2,7	28,3	0,7	3,1	3,8	—
20,5	11,0	4,5	36,0	0,8	3,4	4,2	5,2
22,4	11,3	4,4	38,1	1,3	3,5	4,8	3,4
20,5	15,8	7,2	43,5	0,4	4,2	4,6	—*)
21,7	14,7	6,9	43,3	0,7	3,5	4,2	—*)
15,6	6,4	1,5	23,5	0,7	2,7	3,4	—
15,6	6,4	1,5	23,5	0,7	2,7	3,4	—
19,0	10,4	2,9	32,3	0,9	2,6	3,5	4,7
21,3	10,8	3,1	35,2	1,4	3,3	4,7	3,0
20,1	15,4	5,3	40,8	0,4	3,1	3,5	—*)
21,0	14,5	5,4	40,9	0,7	3,3	4,0	—*)
16,0	7,0	1,8	24,8	0,8	3,8	4,6	—
16,0	7,0	1,8	24,8	0,8	3,8	4,6	—
18,5	9,4	3,0	30,9	0,9	4,3	5,2	5,4
21,0	10,0	3,0	34,0	1,4	4,0	5,4	4,7
18,5	13,6	5,7	37,8	0,5	5,5	6,0	—*)
22,0	14,2	5,2	41,4	0,7	4,4	5,1	—*)
3,8	2,7	0,7	7,2	0,0	2,2	2,2	—
3,8	2,7	0,7	7,2	0,0	2,2	2,2	—
6,9	4,9	1,5	13,3	0,0	3,1	3,1	8,1
12,2	5,6	1,4	19,2	0,8	2,9	3,7	2,9
10,6	9,3	3,2	23,1	0,0	6,2	6,2	—*)
13,3	8,6	2,8	24,7	0,5	2,6	3,1	—*)
1,1	1,0	0,5	2,6	0,0	1,8	1,8	—
1,1	1,0	0,5	2,6	0,0	1,8	1,8	—
2,4	3,6	1,3	7,3	0,0	3,5	3,5	8,0
10,9	4,0	1,4	16,3	0,6	2,6	3,2	2,9
4,7	8,7	0,8	14,2	0,0	8,3	8,3	—*)
12,4	5,9	2,3	20,6	0,3	2,5	2,8	—*)
24,8	11,5	4,9	41,2	0,7	3,3	4,0	—
24,8	11,5	4,9	41,2	0,7	3,3	4,0	—
25,6	14,0	6,9	46,5	1,0	4,3	5,3	3,4
27,5	14,2	6,4	48,1	1,3	3,8	5,1	2,9
24,1	17,3	9,9	51,3	0,4	4,9	5,3	—*)
25,0	16,9	9,7	51,6	0,9	4,4	5,3	—*)
17,5	6,8	5,8	30,1	0,3	3,8	4,1	—
17,5	6,8	5,8	30,1	0,3	3,8	4,1	—
22,0	10,5	9,9	42,4	0,2	6,3	6,5	11,6
19,6	10,3	7,7	37,6	0,8	3,5	4,3	5,2
18,5	18,5	16,2	53,2	0,0	9,1	9,1	—*)
20,2	16,5	12,1	48,8	0,6	4,0	4,6	—*)
25,0	11,8	6,8	43,6	0,0	2,6	2,6	—
25,0	11,8	6,8	43,6	0,0	2,6	2,6	—
29,1	17,4	10,0	56,5	0,2	5,4	5,6	4,0
25,0	15,2	9,6	49,8	0,6	2,6	3,2	3,1
25,2	26,7	13,4	65,3	0,0	5,7	5,7	—*)
25,2	18,0	12,9	56,1	0,5	4,4	4,9	—*)
25,1	15,1	5,0	45,2	2,5	3,5	6,0	—
22,2	18,8	8,0	49,0	0,9	3,1	4,0	—

Bilaga till kapitel 5

Det framgår att strukturen på de offentliga transfereringar till invandrarna avviker starkt från genomsnittet för hela befolkningen. Detta beror dels på invandrarernas ålderssammansättning, dels på att många invandrare med kort vistelse i Sverige inte uppfyller kvalifikationskraven för att ta del i alla reguljära socialförsäkringar. I stället blir det andra delar av det sociala skydds nätet som får gripa in. Främst är det frågan om socialbidrag.

Tabell B.5.1 Offentliga transfereringar 1991. Folkbokförda den 31 december 1991.

Offentlig transferering	Total be- folkning	Invandrade 1988-1990	Invandrade 1984-1987	Invandrade 1980-1983
<i>1. Arbetslöshetsersättning:</i>				
– Belopp mkr	12 592	330	432	220
– Per capita i kr åldern 16-64 år	2 318	3 506	6 237	4 384
<i>2. Pension 65-w år (inkl. KTB och SKTB för pensionärer):</i>				
– Belopp mkr	133 116	22	73	132
– Per capita i kr åldern 65-w år	86 906	5 981	23 525	48 064
<i>3. Pension 16-65 pr (inkl. KTB och SKTB för pensionärer):</i>				
– Belopp mkr	39 926	39	131	229
– Per capita i kr åldern 16-64 år	7 349	412	1 893	4 588
<i>4. Bostadsbidrag (utom KTB och SKTB för pensionärer):</i>				
– Belopp mkr	4 588	302	203	125
– Per capita i kr åldern 0-w år	531	2 215	1 950	1 606
<i>5. Socialbidrag:</i>				
– Belopp mkr	5 302	1 282	438	152
– Per capita i kr åldern 0-w år	614	9 403	4 208	1 954
<i>6. Barnbidrag:</i>				
– Belopp mkr	16 490	390	309	245
– Per capita i kr åldern 0-w år	1 908	3 025	2 975	3 140
Summa 1-6:				
– Belopp mkr	212 014	2 365	1 586	1 103
– Per capita i kr åldern 0-w år	24 536	17 348	15 238	14 180
<i>Övriga offentliga transfereringar:</i>				
– Belopp mkr	88 674	2 112	1 706	988
– Per capita i kr åldern 0-w år	10 262	15 492	16 390	12 702
Samtliga offentliga transfereringar:				
– Belopp mkr	300 688	4 477	3 292	2 091
– Per capita i kr åldern 0-w år	34 798	32 839	31 628	26 881
Samtliga offentliga transfereringar efter skatt*:				
– Belopp mkr	223 625	3 811	2 691	1 678
– Per capita i kr åldern 0-w år	25 880	27 895	25 854	21 553
Andel av samtliga transfereringar som är beskattningsbara	85 %	50 %	61 %	66 %

* Uppskattat

Källa: Sambearbetning inkomst och befolkningsregistret.

Det finns således en betydande substitutionseffekt mellan olika delar av de sociala transfereringarna. Exempelvis framgår att speciellt invandrare 1988–1990 i mycket liten utsträckning finns i pensionssystemet. Detta gäller även äldre invandrare. I åldersklassen 65 år och däröver var det bland invandrare 1988–1990 endast ca 11 procent som hade någon pension (och med lågt pensionsbelopp) mot praktiskt taget 100 procent i den infödda befolkningen. Motsvarande andelar var 43 procent för invandrade 1984–1987 och 78 procent för invandrade 1980–1983. Låg andel och lågt pensionsbeloppet per pensionär gör att per capita-beloppet i åldern 65–w år blir mycket lågt. Man kan således anta att många äldre invandrare i stället har socialbidrag. Även arbetslöshetsersättning utgick under 1991 i förhållandevis liten utsträckning till invandrade 1988–1990 med tanke på deras höga andel öppet arbetslösa. Andelen var ca fyra gånger högre än i totalbefolkningen. Andelen i åldern 16–64 år som någon gång under året erhållit arbetslöshetsersättning var 13,1 procent i den studerade invandrargruppen mot 7,6 procent i totalbefolkningen, dvs. knappt dubbelt så stor andel i invandrargruppen. Dessutom är ersättningen relativt låg. Båda dessa omständigheter gör att ersättningsbeloppet per capita i åldern 16–64 endast blir ca 50 procent av det för totalbefolkningen. Många arbetslösa invandrare kan även antas ha socialbidrag. Trots att arbetslösheten 1991 bland invandrare 1988–1990 var högre än för invandrare 1980–1987 var de sistnämnda ändå väsentligt mer representerade i arbetslöshetsersättning.

En intressant fråga är per capita-beloppet för samtliga offentliga transfereringar. Kanske märkligt nog är per capita-beloppet något lägre i de undersökta invandrargrupperna än i totalbefolkningen. Bidragande till detta är deras gynnsamma ålderssammansättning samt att per capita-beloppet avser bruttotransfereringar. En del av transfereringarna är skattepliktiga och bilden ändras något om vi i stället räknar efter skatt. Förändringen beror på att invandrarna i relativt stor utsträckning erhåller skattefria transfereringar (exempelvis socialbidrag).

Vi har visserligen inga exakta uppgifter om vad de individer som uppstår sociala transfereringar betalar i skatt på just transfereringarna. Vi har dock antagit att 30 procent betalas i inkomstskatt på de skattepliktiga transfereringarna. Efter skatt blir då per capita-beloppet för samtliga transfereringar högre för invandrare 1988–1990 än för totalbefolkningen.

Med längre vistelsetid i landet integreras invandrare alltmer i det reguljära socialförsäkringssystemet. Detta framgår också av tabell B.5.1. Invandrare 1980–1983 och 1984–1987 finns mer i arbetslöshetsersättning och pensionssystem samt mindre i socialbidrag och bostadsbidrag än invandrare 1988–1990. Ett grovhugget men ändå troligen ganska bra mått på en befolkningsgrupps "integration" i det reguljära socialförsäkringssystemet är andelen av det samlade transfereringsbeloppet till gruppen som är skattepliktigt. (Även familjestruktur och ålderssammansättning kan

påverka andelen men skillnaderna i dessa avseenden är ganska små mellan de tre invandrargrupperna.) Är andelen låg visar detta att man erhåller mycket transfereringar från välfärdssystemets "ytterområden", som socialbidrag och bostadsbidrag. Av tabellen framgår att andelen är 85 procent i totalbefolkningen men endast 50 procent för invandrare 1988–1990. Med tidigare invandringstidpunkt höjs andelen snabbt och är 61 procent för invandrare 1984–1987 och 66 procent för invandrare 1980–1983.

Situationen är annorlunda för de invandrare som anlant före 1980. Dessa är numera helt "integrerade" i socialförsäkringssystemet. Andelen socialbidragstagare är ganska låg samtidigt som andelen förtidspensionärer är relativt hög.

Förteckning över ESO:s tidigare publicerade rapporter

Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) är en kommitté (B 1981:03) under Finansdepartementet. Dess huvuduppgift är att bredda och fördjupa underlaget för budgetpolitiska och samhällsekonomiska avgöranden. En särskild uppgift är att belysa frågor om den offentliga sektorns effektivitet och produktivitet. Expertgruppen arbetar främst genom att lämna uppdrag till myndigheter, institutioner och forskare. Rapporterna publiceras i departementsserien eller i annan lämplig form.

I Ds-serien har ESO tidigare utgivit följande rapporter

1982

- Perspektiv på besparingspolitiken (Ds B 1982:3)
- Inkomstfördelningseffekter av livsmedelssubventioner (Ds B 1982:7)
- Perspektiv på budgetunderskottet, del 1. Budgetunderskottens teori och politik. Statens budgetfinansiering och penningpolitiken (Ds B 1982:9)
- Offentliga tjänster på fritids-, idrotts- och kulturområdena (Ds B 1982:10)
- Ökad produktivitet i offentlig sektor – en studie av de allmänna domstolarna (Ds B 1982:11)

1983

- Staten och kommunernas expansion – några olika styrmedel (Ds Fi 1983:3)
- Enhetligt barnstöd? (Ds Fi 1983:6)
- Perspektiv på budgetunderskottet, del 2. Fördelningseffekter av budgetunderskott. Hushållsekonomi och budgetunderskott (Ds Fi 1983:7)
- Minskad produktivitet i offentlig sektor – en studie av patent- och registreringsverket (Ds Fi 1983:18)
- Driver subventioner upp kostnader? – prisbildningseffekter av statligt stöd (Ds Fi 1983:19)
- Administrationskostnader för några transfereringar (Ds Fi 1983:22)
- Generellt statsbidrag till kommuner – modellskisser (Ds Fi 1983:26)
- Produktivitet i privat och offentlig tandvård (Ds Fi 1983:27)
- Perspektiv på budgetunderskottet, del 3. Budgetunderskott, portföljval och tillgångsmarknader. Modellsimuleringar av offentliga besparingar m.m. (Ds Fi 1983:29)
- Fördelningseffekter av kommunal barnomsorg (Ds Fi 1983:30)
- Administrationskostnader för våra skatter (Ds Fi 1983:32)

1984

- Vem utnyttjar den offentliga sektorns tjänster? (Ds Fi 1984:2)
- Perspektiv på budgetunderskottet, del 4. Budgetunderskott, utlandsupplåning och framtida konsumtionsmöjligheter. Budgetunderskott, efterfrågan och inflation (Ds Fi 1984:3)
- Konstitutionella begränsningar i riksdagens finansmakt – behov och tänkbara utformningar (Ds Fi 1984:7)
- Är subventioner effektiva? (Ds Fi 1984:8)
- Marginella expansionsstöd – ekonomiska och administrativa effekter (Ds Fi 1984:12)
- Transfereringar och inkomstskatt samt hushållens materiella standard (Ds Fi 1984:17)
- Parlamentet och statsutgifterna – hur finansmakten utövas i nio länder (Ds Fi 1984:18)
- Återkommande kostnads- och prestationsjämförelser – en metod att främja effektiviteten i offentlig tjänsteproduktion (Ds Fi 1984:19)

1985

- Statsskuldräntorna och ekonomin – effekter på inkomst- och förmögenhetsfördelningen samt på den samlade efterfrågan i samhället (Ds Fi 1985:2)
- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom offentligt bedrivna hälso- och sjukvård 1960–1980 (Ds Fi 1985:3)

- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom den sociala sektorn 1970–1980 (Ds Fi 1985:4)
- Transfereringar mellan den förvärsarbetande och den äldre generationen (Ds Fi 1985:5)
- Frivilligorganisationer – alternativ till den offentliga sektorn? (Ds Fi 1985:6)
- Organisationer på gränsen mellan privat och offentlig sektor – förstudie (Ds Fi 1985:7)
- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom vägsektorn (Ds Fi 1985:9)
- Skatter och arbetsutbud (Ds Fi 1985:10)
- Sociala avgifter – problem och möjligheter inom färdtjänst och hemtjänst (Ds Fi 1985:11)
- Egen regi eller entreprenad i kommunal verksamhet – möjligheter, problem och erfarenheter (Ds Fi 1985:12)

1986

- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom armén och flygvapnet (Ds Fi 1986:1)
- Samhällsekonomiskt beslutsunderlag – en hjälp att fatta beslut (Ds Fi 1986:2)
- Effektivare sjukvård genom bättre ekonomistyrning (Ds Fi 1986:3)
- Effekter av statsbidrag till kommuner (Ds Fi 1986:7)
- Byråkratiseringstendenser i Sverige (Ds Fi 1986:8)
- Svensk inkomstfördelning i internationell jämförelse (Ds Fi 1986:12)
- Offentliga tjänster – sökarljus mot produktivitet och användare (Ds Fi 1986:13)
- Kostnader och resultat i grundskolan – en jämförelse av kommuner (Ds Fi 1986:14)
- Regleringar och teknisk utveckling (Ds Fi 1986:15)
- Socialbidrag. Bidragstagarna: antal och inkomster. Socialbidragen i bidragssystemet (Ds Fi 1986:16)
- Produktions-, kostnads- och produktivitet utveckling inom den offentligt finansierade utbildningssektorn 1960–1980 (Ds Fi 1986:17)
- Offentliga utgifter och sysselsättning (Ds Fi 1986:29)

1987

- Att leva på avgifter – vad innebär en övergång till avgiftsfinansiering? (Ds Fi 1987:2)
- Vagar ut ur jordbruksprisregleringen – några idéskisser (Ds Fi 1987:4)
- Kvalitet utvecklingen inom den kommunala äldreomsorgen 1970–1980 (Ds Fi 1987:6)
- Produktkostnader för offentliga tjänster – med tillämpningar på kulturområdet (Ds Fi 1987:10)
- Integrering av sjukvård och sjukförsäkring (Ds Fi 1987:11)

1988

- Kvalitet utvecklingen inom den kommunala barnomsorgen (Ds 1988:1)
- Från patriark till part – spelregler och lönepolitik för staten som arbetsgivare (Ds 1988:4)
- Produktivitet utvecklingen i kommunal barnomsorg 1981–1985 (Ds 1988:5)
- Prestationer och belöningar i offentlig förvaltning (Ds 1988:18)
- Subventioner i kritisk belysning (Ds 1988:28)
- Hur stor blev tvåprocentaren? Erfarenheter från en besparingsteknik (Ds 1988:34)
- Effektiv realkapitalanvändning i kommuner och landsting (Ds 1988:51)
- Alternativ i jordbrukspolitikerna (Ds 1988:54)
- Kvalitet och kostnader i offentlig tjänsteproduktion (Ds 1988:60)
- Vad kan vi lära av grannen? Det svenska pensionssystemet i nordisk belysning (Ds 1988:68)

1989

- Hur man mäter sjukvård – exempel på kvalitets- och effektivitetsmätning (Ds 1989:4)
- Lönestrukturen och den "dubbla obalansen" – en empirisk studie av löneskillnader mellan privat och offentlig sektor (Ds 1989:8)
- Beställare-utförare – ett alternativ till entreprenad i kommuner (Ds 1989:10)
- Vad ska staten äga? De statliga företagen inför 90-talet (Ds 1989:23)
- Statsbidrag till kommuner: allt på en check eller lite av varje? En jämförelse mellan Norge och Sverige (Ds 1989:26)
- Produktivitet mätning av folkbibliotekens utlåningsverksamhet (Ds 1989:42)
- Bostadsstödet – alternativ och konsekvenser (Ds 1989:47)

- Kommunal förmögenhetsförvaltning i förändring: citykommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö (Ds 1989:56)
- Hur ska vi få råd att bli gamla? (Ds 1989:59)
- Arbetsmarknadsförsäkringar (Ds 1989:68)

1990

- Bostadskarriären som förmögenhetsmaskin (Ds 1990:29)
- Skola? Förskola? Barnskola! (Ds 1990:31)
- Statens dolda kapital. Aktivt ägande: exemplet Vattenfall (Ds 1990:36)
- Sjukvårdskostnader i framtiden – vad betyder åldersfaktorn? (Ds 1990:39)
- Läkemedelsförmånen (Ds 1990:81)

1991

- Målstyrning och resultatuppföljning i offentlig förvaltning (Ds 1991:19)
- Metoder i forskning om produktivitet och effektivitet med tillämpningar på offentlig sektor (Ds 1991:20)
- Vad kostar det? Prislista för statliga tjänster (Ds 1991:26)
- Det framtida pensionssystemet – två alternativ (Ds 1991:27)
- Skogspolitik för ett nytt sekel (Ds 1993:31)
- Prestationsbaserad ersättning i hälso- och sjukvården – vad blir effekterna? (Ds 1991:49)
- Ostyriga projekt – att styra och avstyra stora kommunala satsningar (Ds 1991:50)
- Marginaleffekter och tröskeleffekter – barnfamiljerna och barnomsorgen (Ds 1991:66)
- SJ, Televerket och Posten – bättre som bolag? (Ds 1991:77)

1992

- Skatteförmåner och särregler i inkomst- och mervärdesskatten (Ds 1992:6)
- Frihandeln ett hot mot miljöpolitiken – eller tvärtom? (Ds 1992:12)
- Växthuseffekten – slutsatser för jordbruks-, energi- och skattepolitiken (Ds 1992:15)
- Fattighetsfallor (Ds 1992:25)
- Vad vill vi med socialförsäkringarna? (Ds 1992:26)
- Statliga bidrag – motiv, kostnader, effekter? (Ds 1992:46)
- Hur bra är vi? Den svenska arbetskraftens kompetens i internationell belysning (Ds 1992:83)
- Slutbudsmetoden – ett sätt att lösa tvister på arbetsmarknaden utan konflikt (Ds 1992:88)
- Kommunerna som företagsägare – aktiv koncernledning i kommunal regi (Ds 1992:111)
- Press och ekonomisk politik – tre fallstudier (Ds 1992:124)
- Statsskulden och budgetprocessen (Ds 1992:126)

1993

- Presstödet effekter – en utvärdering (Ds 1993:20)
- Hur välja rätt investeringar i transportinfrastrukturen? (Ds 1993:22)
- Lönar sig förebyggande åtgärder? Exempel från hälso- och sjukvården och trafiken (Ds 1993:37)
- Social Security in Sweden and Other European Countries – Three Essays (Ds 1993:51)
- Idrott åt alla? – Kartläggning och analys av idrottsstödet (Ds 1993:58)

1994

- Att rädda liv – Kostnader och effekter (Ds 1994:14)
- Varför kulturstöd? – Ekonomisk teori och svensk verklighet (Ds 1994:16)
- Kvalitets- och produktivitetsutvecklingen i sjukvården 1960–1992 (Ds 1994:22)
- Kvalitet och produktivitet – Teori och metod för kvalitetsjusterade produktivitetsmät (Ds 1994:23)
- Den offentliga sektorns produktivitetsutveckling 1980–1992 (Ds 1994:24)
- Det offentliga stödet till partierna – Inriktning och omfattning (Ds 1994:31)
- Den svenska insolvensrätten – Några förslag till förbättringar inom konkurshanteringen m.m. (Ds 1994:37)
- Budgetunderskott och statsskuld – Hur farliga är de? (Ds 1994:38)
- Bensinskatteförändringars effekter (Ds 1994:55)
- Skolans kostnader, effektivitet och resultat – En branschstudie (Ds 1994:56)

- Den offentliga sektorns produktivitet utveckling 1980–1992. Bilagor (Ds 1994:71)
- Valfrihet inom skolan – Konsekvenser för kostnader, resultat och segregation (Ds 1994:72)
- En Social Försäkring (Ds 1994:81)
- Fördelningseffekter av offentliga tjänster (Ds 1994:86)
- Nettokostnader för transfereringar i Sverige och några andra länder (Ds 1994:133)
- Skatter och socialförsäkringar över livscykeln – En simuleringsmodell (Ds 1994:135)
- En effektiv försvarspolitik? – Fredsvinst, beredskap och återtagning (Ds 1994:138)

1995

- Försvarets kostnader och produktivitet (Ds 1995:10)
- Företagsstödet – Vad kostar det egentligen? (Ds 1995:14)
- Hushållning med knappa naturresurser – Exemplet allemansrätten, fjällen och skotertrafik i naturen (Ds 1995:15)
- Vad blev det av de enskilda alternativen? En kartläggning av verksamheten inom skolan, vården och omsorgen (Ds 1995:25)
- Kostnader, produktivitet och måluppfyllelse för Sveriges Television AB (Ds 1995:31)
- Hushållning med knappa naturresurser – Exemplet sportfiske (Ds 1995:47)

I andra serier utgivna rapporter m.m.

I följande förteckning ingår dock inte de rapporter som publicerats som bilagor till långtidsutredningarna.

Tidigare publicerat

- Besparingar genom avregleringar (RRV, 1982, Dnr 1982:999)
- Vem skall betala jordbrukets rationalisering? (Statskontorets småskrifter 9, 1983)
- Inför omprövningen. Alternativ till dagens socialförsäkringar (Liber Förlag 1983)
- Statsförvaltningen behöver nya organisationsformer – förstudie (RRV, 1984, Dnr 1983:18)
- Kostnader för offentliga tjänster i Norden. KRON-projektet (Statskontoret 1983:18)
- Hur stor är den offentliga sektorn? Johan A. Lybeck (Liber Läromedel, 1984)
- Varför blev det dyrare? Kostnadsutvecklingen för statliga reformer (RRV, 1984, Dnr 1984:334)
- Erfarenheter av stora omorganisationer, styrning – genomförande (Statskontoret 1985:4)
- Erfarenheter av stora omorganisationer, tre fallstudier (Statskontoret 1985:5)
- Statlig tjänsteproduktion – produktivitet utveckling 1960–80 (Statskontoret 1985:15)
- Långa handläggningstider i offentlig verksamhet (RRV 1985, Dnr 1984:695)
- Kvalitetssäkring – att mäta, värdera och utveckla sjukvårdens kvalitet (Spri-rapport 230, 1987)
- FoU – en resurs för utveckling av offentliga tjänster? En studie av lokalt utvecklingsarbete inom kriminalvård och barnomsorg (Statskontoret 1989:39)
- En "skattereform" för socialförsäkringar? Red. Klas Eklund (Publica, 1993)
- I fädrens spår... "Den svenska infrastrukturens historiska utveckling och framtida utmaningar" Arne Kaijser (Carlssons, 1994)
- Social Security in Sweden – How to Reform the system
Engelsk sammanfattning av En social Försäkring (Ds 1994:81)

1995

- Riv skolan, börja lära! Reformrörelser i USA. Sven Wiberg (SNS Förlag, 1995)

Departementsserien 1995

Kronologisk förteckning

---

1. Vittnen och målsägande i domstol. Ju.
  2. Pappagruppens slutrapport. S.
  3. Insättningsgaranti. Fi.
  4. EU-medlemskapet och myndigheternas föreskrifter. Supplement till Myndigheternas föreskrifter – handbok i författningsskrivning. SB.
  5. "Där man inte har något inflytande finns inget personligt ansvar". En översyn av elev- och föräldrainsflytandet i skolan. U.
  6. ELMA – Åtgärder för att stärka resultatstyrningen. Fi.
  7. Kommunala författningssamlingar. Fi.
  8. Vissa tekniska frågor i den nya ellagstiftningen. N.
  9. Vissa ändringar i miljölagstiftningen till följd av EU-medlemskapet. M.
  10. Försvarets kostnader och produktivitet. Fi.
  11. En ordnad svensk spelmarknad. Fi.
  12. Kommunernas ansvar för ungdomar under 20 år. A.
  13. Kommunal uppdragsverksamhet och kommunal samverkan om myndighetsutövning. Fi.
  14. Företagsstödet – Vad kostar det egentligen? Fi.
  15. Hushållning med knappa naturresurser – Exempen allemansrätten, fjällen och skotertrafik i naturen. Fi.
  16. Ny konvention om bärgning. Ju.
  17. Remissammanställning. 1993 års domarutrednings betänkande (SOU 1994:99). Domaren i Sverige inför framtiden – utgångspunkter för fortsatt utredningsarbete. Del A och B. Ju.
  18. Att utveckla – i ett EU-perspektiv. EU-medlemskapets betydelse för förnyelsearbete och arbetsgivarpolitik i den offentliga sektorn. Fi.
  19. The Swedish Local Government Act. Fi.
  20. Översyn av utbetalningsregler för schablonersättningen enligt förordningen (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m. A.
  21. Samsyn och alliansförmåga. Fi.
  22. Förslag till nytt bidrags- och utjämningsssystem för kommuner och landsting enligt regeringens proposition 1994/95:150 – preliminära utfallsberäkningar. Fi.
  23. Främjar biståndet kvinnans ställning? (SAU). UD.
  24. Sveriges deltagande i internationella fredsfrämjande insatser. UD.
  25. Vad blev det av de enskilda alternativen? – En kartläggning av verksamheten inom skolan, vården och omsorgen. Fi.
  26. Sjukvårdssamverkan mellan landsting. Fi.
  27. Kommunalt domstolstrots och lagtrots – ett förslag om personligt vitesansvar i mål om laglighetsprövning. Fi.
  28. Sverige i Europa och Världen. Säkerhetspolitisk rapport från försvarsberedningen våren 1995. Fö.
  29. Vissa frågor avseende allmänna egenavgifter. S.
  30. Handlingsprogram för forskning om ideell verksamhet. Förutsättningar, organisering och betydelse. C.
  31. Kostnader, produktivitet och måluppfyllelse för Sveriges Television AB. Fi.
  32. Svensk konsumentpolitik i EU-perspektiv. C.
  33. Nya möjligheter för järnvägstrafiken. K.
  34. Remissammanställning
Kyrkoberedningens slutbetänkande Staten och trossamfundet (SOU 1994:42). C.
  35. Förstärkt tillsyn över hälso- och sjukvården. S.
  36. Utvärdering av värnplikt i mobiliserings- och färdplägnadstjänst. Fö.
  37. Utveckling av kunskapscentra. Slutrapport. U.
  38. Säkrare hantering av statens skjutvapen. Fö.
  39. Den lilla samhällsdialogen.
Forskning om medborgarkontakter, yrkeskompetens och kunskapsstöd i en decentraliserad förvaltning. C.
  40. Svenska som andraspråk och betygsättningen i svenska. U.
  41. Reformerat pensionssystem – lag om inkomstgrundad ålderspension, m.m. Del 1+2. S.
  42. Några frågor om sekretess. Ju.
  43. Förordning om mätning och rapportering av överförd el. N.
  44. Världlandsavtal mellan Sverige och International IDEA. UD.
  45. Remissammanställning över Generationsutredningens betänkande (SOU 1994:77) Tillvarons trösklar. C.
  46. Kommunala avtalspensioner. Fi.
  47. Hushållning med knappa naturresurser – Exemplet sportfiske. Fi.
  48. Teleoperatörernas skyldigheter vid hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Ju.
  49. Remissammanställning – En radio och TV i allmänhetens tjänst (Ds 1994:76). Ku.
  50. Länsstyrelsens nya roll på alkoholområdet. S.
  51. Totalförsvarets utveckling och förnyelse. Rapport från försvarsberedningen hösten 1995. Fö.
-

Departementsserien 1995

Kronologisk förteckning

---

52. Förslag till förordning om redovisning av nätverksamhet. N.
53. Effektiviseringar inom den summariska processen. Ju.
54. Plus för unga – slutsatser från lokalt utvecklingsarbete + bilagor. C.
55. Utvidgad avgiftsskyldighet vad avser ålderspension, m.m. S.
56. Gymnasieskolan
– en bred grund för högskolan! U.
57. Kommunal ekonomi i balans. Fi.
58. Ålderssammansättningen i centrala myndigheters styrelser och i det statliga kommittéväsendet. C.
59. Förslag till avgas- och bullerkrav på båtmotorer. M.
60. Staten och skolan – styrning och stöd. U.
61. De statligt styrda spelbolagens Koncessioner och organisation m.m. Fi.
62. Statliga och kommunala stiftelser. Det allmännas fortsatta inflytande över stiftelser som bildats genom politiska beslut. Ju.
63. Elhund – redovisning av uppdrag om användning av el vid dressyr av hund. Jo.
64. Arbete i Europa – svenska prioriteringar i EU-arbetet på arbetsmarknadsområdet. A.
65. Drograttfylleri gällande rätt och behovet av en reform. Ju.
66. Åldersgräns vid tobaksköp. S.
67. Avveckling av bankstödet. Fi.
68. Invandring, sysselsättning och ekonomiska effekter. Fi.

Departementsserien 1995

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

EU-medlemskapet och myndigheternas föreskrifter. Supplement till Myndigheternas föreskrifter – handbok i författningsskrivning. [4]

Justitiedepartementet

Vittnen och målsägande i domstol. [1]
Ny konvention om bärgning. [16]
Remissammanställning. 1993 års domarutrednings betänkande (SOU 1994:99). Domaren i Sverige inför framtiden – utgångspunkter för fortsatt utredningsarbete. Del A och B. [17]
Några frågor om sekretess. [42]
Teleoperatörernas skyldigheter vid hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. [48]
Effektviseringar inom den summariska processen. [53]
Statliga och kommunala stiftelser. Det allmännas fortsatta inflytande över stiftelser som bildats genom politiska beslut. [62]
Droggrattfylleri gällande rätt och behovet av en reform. [65]

Utrikesdepartementet

Främjar biståndet kvinnans ställning? (SAU). [23]
Sveriges deltagande i internationella fredsfrämjande insatser. [24]
Världsavtal mellan Sverige och International IDEA. [44]

Försvarsdepartementet

Sverige i Europa och Världen. Säkerhetspolitisk rapport från försvarsberedningen våren 1995. [28]
Utvärdering av värnplikt i mobiliserings- och färdplänadstjänst. [36]
Säkrare hantering av statens skjutvapen. [38]
Totalförsvarets utveckling och förnyelse.
Rapport från försvarsberedningen hösten 1995. [51]

Socialdepartementet

Pappagruppens slutrapport. [2]
Vissa frågor avseende allmänna egenavgifter. [29]
Förstärkt tillsyn över hälso- och sjukvården. [35]
Reformerat pensionssystem – lag om inkomstgrundad ålderspension, m.m. Del 1+2 [41]
Länsstyrelsens nya roll på alkoholområdet [50]
Utvidgad avgiftsskyldighet vad avser ålderspension, m.m. [55]
Åldersgräns vid tobaksköp. [66]

Kommunikationsdepartementet

Nya möjligheter för järnvägstrafiken. [33]

Finansdepartementet

Insättningsgaranti. [3]
ELMA – Åtgärder för att stärka resultatstyrningen. [6]
Kommunala författningssamlingar. [7]
Försvarets kostnader och produktivitet. [10]
En ordnad svensk spelmarknad. [11]
Kommunal uppdragsverksamhet och kommunal samverkan om myndighetsutövning. [13]
Företagsstödet – Vad kostar det egentligen? [14]
Hushållning med knappa naturresurser - Exemplet allemansrätten, fjällen och skotertrafik i naturen. [15]
Att utveckla – i ett EU-perspektiv.
EU-medlemskapets betydelse för förnyelsearbete och arbetsgivarpolitik i den offentliga sektorn. [18]
The Swedish Local Government Act. [19]
Samsyn och alliansförmåga. [21]
Förslag till nytt bidrags- och utjämningsystem för kommuner och landsting enligt regeringens proposition 1994/95:150 – preliminära utfallsberäkningar. [22]
Vad blev det av de enskilda alternativen?
– En kartläggning av verksamheten inom skolan, vården och omsorgen. [25]
Sjukvårdssamverkan mellan landsting. [26]
Kommunalt domstolstrots och lagtrots – ett förslag om personligt vitesansvar i mål om laglighetsprövning. [27]
Kostnader, produktivitet och måluppfyllelse för Sveriges Television AB. [31]
Kommunala avtalspensioner. [46]
Hushållning med knappa naturresurser – Exemplet sportfiske. [47]
Kommunal ekonomi i balans. [57]
De statligt styrda spelbolagens Koncessioner och organisation m.m. [61]
Avveckling av bankstödet. [67]
Invandring, sysselsättning och ekonomiska effekter. [68]

Departementsserien 1995

Systematisk förteckning

Utbildningsdepartementet

"Där man inte har något inflytande finns inget personligt ansvar". En översyn av elev- och föräldrainflytandet i skolan. [5]
Utveckling av kunskapscentra. Slutrapport. [37]
Svenska som andraspråk och betygssättningen i svenska. [40]
Gymnasieskolan
– en bred grund för högskolan! [56]
Staten och skolan – styrning och stöd. [60]

Jordbruksdepartementet

Elhund – redovisning av uppdrag om användning av el vid dressyr av hund. [63]

Arbetsmarknadsdepartementet

Kommunernas ansvar för ungdomar under 20 år. [12]
Översyn av utbetalningsregler för schablonersättningen enligt förordningen (1990:927) om statlig ersättning för flyktningmottagande m.m. [20]
Arbete i Europa – svenska prioriteringar i EU-arbetet på arbetsmarknadsområdet. [64]

Kulturdepartementet

Remissammanställning – En radio och TV i allmänhetens tjänst (Ds 1994:76). [49]

Näringsdepartementet

Vissa tekniska frågor i den nya elflagstiftningen. [8]
Förordning om mätning och rapportering av överförd el. [43]
Förslag till förordning om redovisning av nätverksamhet. [52]

Civildepartementet

Handlingsprogram för forskning om ideell verksamhet. Förutsättningar, organisering och betydelse. [30]
Svensk konsumentpolitik i EU-perspektiv. [32]
Remissammanställning
Kyrkoberedningens slutbetänkande
Staten och trossamfunden (SOU 1994:42). [34]
Den lilla samhällsdialogen.
Forskning om medborgarkontakter, yrkeskompetens och kunskapsstöd i en decentraliserad förvaltning. [39]

Remissammanställning över
Generationsutredningens betänkande
(SOU 1994:77) Tillvarons trösklar. [45]
Plus för unga – slutsatser från lokalt utvecklingsarbete + bilagor. [54]
Ålderssammansättningen i centrala myndigheters styrelser och i det statliga kommittéväsendet. [58]

Miljödepartementet

Vissa ändringar i miljölagstiftningen till följd av EU-medlemskapet. [9]
Förslag till avgas- och bullerkrav på båtmotorer. [59]

FRITZES

POSTADRESS: 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-205021, TELEFON 08-6909090

ISBN 91-38-20093-7
ISSN 0284-6012